

UNIWERSYTET KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO

Wydział Prawa Kanonicznego

Ks. mgr lic. Krzysztof Rogala

**OBYWIAZKI I PRAWA DUCHOWNYCH
W USTAWODAWSTWIE
BISKUPÓW WŁOCŁAWSKICH
PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II**

Praca doktorska
napisana pod kierunkiem
ks. dr. hab. Janusza Gręźlikowskiego, prof. UKSW

Warszawa 2019

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	5
Wstęp	7

Rozdział I

DIECEZJA WŁOCŁAWSKA PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

1. Struktura i organizacja	15
2. Uwarunkowania religijno-duszpasterskie	30
2.1. Ludność diecezji	31
2.2. Katechizacja	32
2.3. Stan moralno-religijny	34
2.4. Klasztory i zakony	36
3. Biskupi diecezjalni włocławscy	38
3.1. Biskup Antoni Pawłowski	38
3.2. Biskup Jan Zaręba	43
3.3. Biskup Józef Henryk Muszyński	48
3.4. Biskup Bronisław Jan Maria Dembowski	52
3.5. Biskup Wiesław Alojzy Mering	58
4. Działalność synodalna biskupów włocławskich	62
4.1. Pierwszy Synod Diecezji Włocławskiej	64
4.2. Drugi Synod Diecezji Włocławskiej	67
5. Podsumowanie	70

Rozdział II

OBOWIĄZKI I PRAWA DUCHOWIEŃSTWA WŁOCŁAWSKIEGO W ZAKRESIE NAUCZANIA

1. Przepowiadanie Słowa Bożego	73
2. Katechizacja	85

2.1. Katecheza parafialna	86
2.2. Katecheza szkolna	95
3. Troska o przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie	98
4. Środki społecznego przekazu	104
4.1. Wskazania ogólne	105
4.2. Treści drukowane	107
4.2.1. „Kronika Diecezji Włocławskiej” i „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika”	107
4.2.2. „Ład Boży”	108
4.2.3. „Ateneum Kapłańskie”	110
4.3. Wydawnictwa i księgarnia	110
4.4. Środki audiowizualne oraz Internet	112
5. Podsumowanie	113

Rozdział III

OBOWIAZKI I PRAWA DUCHOWIEŃSTWA WŁOCŁAWSKIEGO W ZAKRESIE UŚWIĘCANIA

1. Sprawowanie sakramentów	118
1.1. Chrzest	118
1.2. Bierzmowanie	123
1.3. Eucharystia	128
1.4. Sakrament pokuty i pojednania	138
1.5. Sakrament namaszczenia chorych	144
1.6. Sakrament małżeństwa	147
1.7. Sakrament święceń	150
2. Pozostałe akty kultu Bożego	159
2.1. Sakramentalia	159
2.2. Liturgia godzin	161
2.3. Pogrzeb kościelny	162
2.4. Kult świętych, obrazów i relikwii	168
2.5. Ślub i przysięga	171
3. Miejsca i czasy święte	172
3.1. Miejsca święte	172
3.2. Czasy święte	178
4. Podsumowanie	181

Rozdział IV

OBOWIAZKI I PRAWA DUCHOWIEŃSTWA WŁOCŁAWSKIEGO W ZAKRESIE ZARZĄDZANIA

1. Normy wspólne dla wszystkich kapłanów	186
2. Przepisy odnoszące się do poszczególnych funkcji sprawowanych przez kapłanów	199
2.1. Dziekani	200
2.2. Proboszczowie	212
2.3. Wikariusze, rektorzy i kapelani	222
2.3.1. Wikariusze	222
2.3.2. Rektorzy	225
2.3.3. Kapelani	226
3. Instytucje diecezjalne	227
3.1. Kuria diecezjalna	228
3.2. Rada kapłańska i kolegium konsultorów	235
4. Podsumowanie	241
 Zakończenie	 244
Bibliografia	250

WYKAZ SKRÓTÓW

1SDWł	– Statuty I Synodu Diecezji Włocławskiej
2SDWł	– Statuty II Synodu Diecezji Włocławskiej
AA	– Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich <i>Apostolicam actuositatem</i> (18.11.1965)
AAS	– „Acta Apostolicae Sedis”, Roma 1909→
ABMK	– „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, Lublin 1959→
AK	– „Ateneum Kapłańskie”, Włocławek 1909→
AKDWł	– Akta Kurii Diecezjalnej Włocławskiej
AnCan	– „Annales Canonici”, Kraków 2005→
AS	– Kongregacja ds. Biskupów, Dyrektorium <i>Apostolorum successores</i> (22.02.2004)
CTr	– Jan Paweł II, Adhortacja <i>Catechesi tradendae</i> (16.10.1979)
DB	– Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele <i>Christus Dominus</i> (28.10.1965)
DFK	– Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłańskiej <i>Optatam totius</i> (28.10.1965)
DK	– Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów <i>Presbyterorum ordinis</i> (7 XII 1965)
EI	– Kongregacja ds. Biskupów, Instrukcja <i>Ecclesiae imago</i> (22.02.1973)
FC	– Jan Paweł II, Adhortacja apostolska <i>Familiaris consortio</i> (22 XI 1981)
IM	– Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli <i>Inter mirifica</i> (4.12.1963)
KDK	– Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym <i>Gaudium et spes</i> (7.12.1965)
KDWł	– „Kronika Diecezji Włocławskiej”, 1927–2005
KK	– Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele <i>Lumen gentium</i> (21.11.1964)

- KL – Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* (4.12.1963)
- KO – Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (18.11.1965)
- KPK 1917 – *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*
- KPK 1983 – *Codex Iuris Canonici auctoritate promulgatus Joannis Pauli pp. II promulgatus*
- KST – „Kieleckie Studia Teologiczne”, Kielce 2002→
- MDWł – „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika”, Włocławek 2006→
- PG – Jan Paweł II, Adhortacja *Pastores gregis* (16.10.2003)
- PK – „Prawo Kanoniczne”, Warszawa 1958→
- RDWł – „Rocznik Diecezji Włocławskiej”
- ReP – Adhortacja apostolska *Reconcilatio et paenitentia* (2.12.1984)
- StPł – „Studia Płockie”, Płock 1973→
- StWł – „Studia Włocławskie”, Włocławek 1998→
- WSP – „Warszawskie Studia Pastoralne”, Warszawa 2005→

Cytaty i skróty nazw ksiąg Starego i Nowego Testamentu zostały zaczerpnięte z *Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*, wyd. 5, Poznań 2005.

WSTĘP

„Poszczególni biskupi, którym została powierzona troska o Kościół partykularny, pod zwierzchnictwem papieża, w imię Pana otaczają opieką pasterską swoje owce, jako właściwi, zwyczajni i bezpośredni ich pasterze, wypełniając względem nich posługę nauczania, uświęcania i kierowania”¹. Biskupi kierują powierzonymi sobie Kościołami jako legaci i zastępcy Chrystusa. Na mocy tej władzy mają oni święte prawo i obowiązek wobec Boga stanowienia praw dla tych, którzy zostali powierzeni ich pasterskiej pieczy. Władzy tej nie ogranicza władza najwyższa i powszechna, ale wręcz ją potwierdza, umacnia i broni².

Zwiększenie autonomii Kościołów partykularnych po Soborze Watykańskim II znalazło swoje odzwierciedlenie podczas reformy prawa kanonicznego. W nowym Kodeksie znalazła się zasada pomocniczości, która przy zachowaniu jedności ustawodawczej i prawa powszechnego ogólnego, nadała możliwość zaradzania porządkowi, zwłaszcza poszczególnych instytucji, przez prawo partykularne i zdrową autonomię władzy wykonawczej. Dlatego wszędzie tam, gdzie nie ma potrzeby zachowania jedności dyscypliny Kościoła powszechnego i przy odsunięciu niebezpieczeństwa rozczłonkowania lub utworzenia kościołów narodowych, można wyjść naprzeciw tak zwanej zdrowej decentralizacji³.

W Kościele partykularnym prawo stanowią tylko niektóre podmioty władzy kościelnej⁴. Z prawa Bożego mogą to być: Biskup Rzymu⁵ oraz Kolegium Biskupów z Papieżem jako jego Głową⁶, ponadto władza taka przysługuje

¹ DB, n. 11.

² KK, n. 27.

³ *Wstęp do Kodeksu prawa kanonicznego*, Poznań 1984, s. 25.

⁴ Autorami ustaw o charakterze partykularnym (oprócz Papieża i Kolegium Biskupów) mogą być: 1. konferencje biskupów w sytuacjach określonych prawem powszechnym, 2. synody partykularne, 3. biskupi diecezjalni, 4. wyżsi przełożeni oraz kapituły generalne kleryckich instytucji zakonnych i kleryckich stowarzyszeń na prawie papieskim. G. Dzierżon, *Interpretacja autentyczna ustaw kościelnych*, „Seminare”, 24(2007), s. 194.

⁵ Kan. 331 KPK 1983.

⁶ Kan. 336–337 KPK 1983.

biskupowi diecezjalnemu⁷. Z mocy urzędu powierzonego mu przez papieża posiada władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią względem powierzonej mu diecezji, dlatego może wykonywać wszystkie zadania duszpasterskie z wyjątkiem tych, które zostały zarezerwowane dla najwyższej władzy kościelnej bądź innych organów posiadających takie uprawnienia. Władza biskupa diecezjalnego obejmuje funkcje ustawodawcze, wykonawcze i sędownicze, w granicach określonych przez prawo powszechne⁸.

Wykonywanie władzy ustawodawczej, która wpisuje się w urząd biskupa diecezjalnego, jest zadaniem bardzo odpowiedzialnym, dlatego prawo powszechne zastrzega, że może on czynić to tylko osobiście⁹. Działalność ustawodawcza biskupa diecezjalnego jest wykonywana w sposób uroczysty na synodzie diecezjalnym lub w sposób zwyczajny poza nim, kiedy wydaje dekrety ogólne ustawodawcze i wykonawcze, do których mają zastosowanie przepisy kanonów o ustawach¹⁰.

Ustawodawstwo partykularne wykonywane przez biskupa diecezjalnego można podzielić zatem na synodalne oraz pozasynodalne. Celem wprowadzenia w tematykę, potrzebna jest charakterystyka diecezjalnych aktów normatywnych w ogólności.

Do aktów ustawodawczych o charakterze ogólnym zalicza się ustawę. Jej definicji nie ma w Kodeksie, lecz została wypracowana przez doktrynę prawa kościelnego. Ustawa to norma obowiązująca, rozumna i stała norma postępowania, mająca na celu wspólne dobro społeczności, ogłoszona w sposób należyty przez kompetentnego przełożonego. Cechą ustawy jest jej autorytatywny charakter, który nakazuje odpowiednie działanie bądź jego zaniechanie. Ogólnym skutkiem ustawy kościelnej jest obowiązek moralny jej wykonania przez osobę podlegającą ustawie¹¹.

Kolejnym aktem ustawodawczym o charakterze ogólnym jest dekret ogólny. Do tych aktów prawodawczych zalicza się dekret władzy ustawodawczej który, jeśli jest wydany dla społeczności zdolnej do przyjęcia ustawy, jest ustawą w ścisłym znaczeniu i mają do niego zastosowanie wszystkie przepisy odnoszące się do ustaw¹². Tego rodzaju akt normatywny odnosi się do jakiejś konkretnej

⁷ Kan. 381 KPK 1983.

⁸ M. Sitarz, *Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki*, „Biuletyn SKP”, nr 26, s. 86.

⁹ Kan. 135 § 2 KPK 1983.

¹⁰ Sitarz, *Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym*, s. 86.

¹¹ T. Pawluk, *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, PK, 34(1991), nr 1–2, s. 26.

¹² Kan. 29 KPK 1983.

kwestii lub zawiera decyzję w konkretnej sprawie, zawierając normy ogólne, skierowane do określonej społeczności. W praktyce często dekrety ogólne bywają nazywane zarządzeniami¹³. Ponadto do dekretów ogólnych zaliczają się także dekrety wydane przez władzę wykonawczą. Te akty prawne określają sposób zachowania ustawy, która już istnieje, nie mogą jej jednak zmienić. Dekrety wykonawcze mogą wydawać również w granicach swojej kompetencji także ci, którzy posiadają władzę wykonawczą¹⁴.

Kolejną grupą aktów prawnych wpisujących się w ustawodawstwo diecezjalne są instrukcje, będące aktami normatywnymi wyjaśniającymi przepisy ustawy oraz rozwijającymi i określającymi racje, które należy uwzględnić przy ich zachowywaniu. Przeznaczone są dla tych, którzy mają się troszczyć o wprowadzanie ustaw w życie i obowiązują ich w wykonywaniu tych ustaw¹⁵.

Statut w sensie właściwym to zbiór przepisów, powstały zgodnie z normami prawa w zespołach osób lub rzeczy, określający ich zadania, strukturę, zarząd oraz sposoby działalności. Przepisy statutów, które zostały ustanowione mocą władzy ustawodawczej podlegają kanonom odnoszącym się do ustaw¹⁶. Przepisy porządkowe to regulaminy będące zbiorami norm, których należy przestrzegać na zgromadzeniu osób zwołanych przez władzę kościelną lub z inicjatywy wiernych, a także podczas uroczystości. Przepisy te określają wszystko to, co odnosi się do zgromadzeń i uroczystości, których dotyczą¹⁷.

Drugą grupę ustawodawstwa partykularnego stanowi działalność synodalna. Jest to uroczysty sposób sprawowania przez biskupa diecezjalnego swojej władzy ustawodawczej. Wszyscy członkowie synodu mają wyłącznie głos doradczy. Biskup diecezjalny podpisuje deklaracje i dekrety synodalne, które tylko jego powagą mogą być promulgowane¹⁸. Działalność synodalna ze względu na swój nadzwyczajny charakter nie zawsze zaradza wszystkim potrzebom ustawodawczym diecezji. W związku z tym konieczna jest także działalność ustawodawcza biskupów diecezjalnych w formie pozasynodalnej¹⁹.

Dlatego trzecią grupą omawianego zagadnienia jest ustawodawstwo pozasynodalne. Działalność ustawodawcza pozasynodalna biskupów diecezjalnych

¹³ Pawluk, *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, s. 28.

¹⁴ Kan. 31 § 1 KPK 1983.

¹⁵ Kan. 34 § 1 KPK 1983.

¹⁶ Kan. 94 KPK 1983.

¹⁷ Kan. 95 § 1 KPK 1983.

¹⁸ Kan. 466 KPK 1983.

¹⁹ Pawluk, *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, s. 33.

uzależniona jest od rzeczywistych potrzeb danego Kościoła partykularnego. Taka działalność może być wynikiem nie tylko inicjatywy biskupa, ale również podyktowana potrzebą wypływającą z prawa powszechnego. Bardzo ważnym elementem takiej działalności jest prawidłowe redagowanie ustaw i innych aktów normatywnych pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Dlatego biskup przed ich promulgacją powinien w miarę możliwości zasięgnąć opinii od znawców problematyki teologiczno-pastoralnej, prawnej oraz organów kolegialnych lub doradczych. Ponadto ustawy, które ze swej natury mają charakter stały powinny być umieszczone w zbiorze ustaw partykularnych, łącznie z wykonawczymi dekretemi ogólnymi oraz instrukcjami²⁰.

Prawo powszechne daje zatem biskupowi diecezjalnemu jako prawodawcy w Kościele partykularnym wiele możliwości kształtowania oryginalnego oblicza życia religijnego wspólnoty Ludu Bożego powierzonej jego pasterskiej pieczy. Impulsem do działania na płaszczyźnie ustawodawczej w wypełnianiu pasterskiej posługi stały się: reforma Soboru Watykańskiego II oraz nowa kodyfikacja prawa kościelnego. Soborowa reforma w duchu *aggiornamento* nie tylko dała Kościołowi bogaty skarb wiedzy i bodziec do działania, ale również wytyczyła i ukształtowała nowe prawo, dziedzictwo obowiązków, przepisów i zadań zarówno dla duchownych, jak i świeckich²¹.

W kontekście wyżej zarysowanych zagadnień pojawia się pytanie o to, w jaki sposób biskupi korzystając z przysługującego im prawa do działalności ustawodawczej w swoich diecezjach wpływali na kształtowanie się prawa partykularnego w kontekście obowiązków i praw dla duchowieństwa. To pytanie stało się podstawą do sformułowania tematu niniejszej dysertacji który brzmi: „Obowiązki i prawa duchownych w ustawodawstwie biskupów wrocławskich po Soborze Watykańskim II”. Przedmiotem badań jest ustawodawstwo diecezji wrocławskiej w zakresie obowiązków i praw dla duchownych, które biskupi wrocławscy wydali od zakończenia Soboru Watykańskiego II aż do końca 2018 roku. Tak sformułowany zakres badawczy nie był dotychczas przedmiotem analiz. W związku z tym studium to będzie miało charakter nowatorski i uczyni pewien wkład w rozwój opracowań na temat stanowienia prawa diecezjalnego.

²⁰ Tamże, s. 34.

²¹ J. Gręźlikowski, *Odnova prawa kanonicznego w perspektywie aggiornamento*, w: *Sobór Watykański II. Inspiracje i wpływ na Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku*, red. K. Burczak, Lublin 2006, s. 60.

Zasadniczym celem pracy jest ukazanie regulacji prawnych wydanych przez biskupów włocławskich tworzących posoborowe ustawodawstwo diecezjalne w zakresie obowiązków i praw dla duchownych. Analiza zebranego materiału odpowiada na pytania dotyczące działalności prawnej biskupów włocławskich w omawianym zakresie. W sposób szczególny czy wydane przez nich akty normatywne wystarczająco regulują życie i posługę duchowieństwa diecezjalnego, czy istnieje potrzeba ich aktualizacji, a także czy są zamieszczone w jednym zbiorze powszechnie dostępnym dla każdego duchownego?

Głównym motywem do podjęcia pracy na tym obszarze działalności prawnej jest zainteresowanie autora prawem partykularnym. Wybór diecezji włocławskiej jako pola działań naukowych nie był przypadkowy. Jest to jedna z najstarszych polskich diecezji, posiadająca bogatą historię i tradycję prawną. To właśnie w diecezji włocławskiej odbył się pierwszy polski synod diecezjalny po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Ponadto autor jest prezbiterem tejże diecezji i swoje zainteresowania naukowe koncentruje wokół prawa partykularnego, z którym jest silnie związany przez znajomość specyfiki i tradycji Kościoła włocławskiego. Podjęcie tematyki obowiązków i praw duchownych związane jest także z funkcją notariusza kurii biskupiej pełnioną w diecezji przez autora dysertacji.

Niniejsza praca ma charakter typowo źródłowy, głównym przedmiotem jej analiz są dokumenty biskupów włocławskich stanowiące ustawodawstwo diecezjalne. Do tych źródeł zaliczyć należy statuty synodów włocławskich, a także całą działalność ustawodawczą pozasynodalną. Ponadto w celu szerszego spojrzenia na prawodawstwo biskupów włocławskich, niekiedy zaprezentowano także inne akty prawne oraz dokumenty wydane przez tych biskupów niemające charakteru ustawodawczego, ale ich treści pomogą zrozumieć motywy działania rządców diecezji. Podczas rozważań nad podjętym zagadnieniem prawa partykularnego przybliżona została także wykładnia doktryny prawnej obowiązującej w danym zakresie, co wymagało znajomości wiedzy teoretycznej w dyscyplinie prawa kanonicznego.

Do prawidłowego przeprowadzenia badań naukowych zostały wykorzystane trzy metody naukowe. Ze względu na historyczny charakter pracy niezbędna okazała się metoda historyczno-prawna, która ukazuje pewnego rodzaju ewolucje w procesie kształtowania się prawa partykularnego w zakresie obowiązków i praw dla duchownych. Ponadto metoda ta została wykorzystana w I rozdziale niniejszej dysertacji, ukazując zmiany, jakie zachodziły w diecezji

włocławskiej w ciągu dziejów aż do czasów współczesnych. Do ukazania licznych aktów prawnych i ich analizy (rozdziały II–IV) wykorzystana została jako podstawowa metoda dogmatyczno-prawna. Ze względu na zmiany zachodzące w prezentowanych przepisach na przestrzeni czasu i okoliczności, zaistniała potrzeba wykorzystania także metody porównawczej, dzięki której można uzyskać całościowy obraz w danej materii. Metoda ta w sposób szczególny została wykorzystana w podsumowaniu każdego rozdziału, będącego swoistego rodzaju komentarzem do omawianego zagadnienia.

Cała praca składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy jest wprowadzeniem w tematykę i obraz partykularnego Kościoła włocławskiego. Następne trzy podejmują właściwą problematykę niniejszej dysertacji ujętą w kontekście trzech głównych obszarów realizacji władzy biskupiej: nauczania, uświęcania i rządzenia. Rozdziały zostały poprzedzone krótkim wprowadzeniem teoretycznym, a po każdym z nich znajduje się podsumowanie prezentowanej materii będące jednocześnie komentarzem autora do omawianego zagadnienia.

Rozdział pierwszy zatytułowany: „Diecezja włocławska po Soborze Watykańskim II” składa się z czterech paragrafów. Pierwszy jest opisem struktury oraz organizacji diecezji włocławskiej od czasów jej powstania aż do współczesności. Ukazuje zmiany organizacyjne, jakie przechodziła w ciągu dziejów aż do obecnego kształtu. Kolejny paragraf podejmuje tematykę uwarunkowań religijno-duszpasterskich diecezji włocławskiej w okresie posoborowym. Autor opisuje specyfikę ludności, jej stan religijno-moralny, katechizacji a także życia zakonnego. Trzeci paragraf jest przedstawieniem sylwetek biskupów włocławskich, pełniących swoją posługę w omawianym okresie. Ostatni paragraf traktuje o działalności synodalnej w diecezji włocławskiej w czasach posoborowych.

Rozdział drugi jest analizą ustawodawstwa biskupów włocławskich odnośnie praw i obowiązków duchownych w kontekście pełnienia posługi nauczania. Składa się z czterech paragrafów. Pierwszy dotyczy przepowiadania Słowa Bożego. Drugi zawiera normy stanowiące o katechizacji zarówno parafialnej, jak i szkolnej. Kolejny paragraf dotyczy przepowiadania Słowa Bożego w kontekście troski o przygotowanie młodzieży do małżeństwa i życia rodzinnego. Ostatni zajmuje się środkami społecznego przekazu. Podzielony został na wskazania ogólne, następnie wszystko to co odnosi się do treści drukowanych, wydawnictwa i księgarni, a na koniec zaprezentowano przepisy traktujące o środkach audiowizualnych i Internecie.

Rozdział trzeci traktuje o obowiązkach i prawach duchownych diecezji wrocławskiej w kontekście pełnienia misji uświęcania, a jego konstrukcja opiera się na planie księgi IV Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku. Składa się z trzech paragrafów. Pierwszy zawiera opis przepisów wydanych przez biskupów wrocławskich w zakresie sprawowania posługi sakramentalnej. Drugi dotyczy pozostałych aktów kultu Bożego, w skład których wchodzi: sakramentalia; liturgia godzin; pogrzeb kościelny; kult świętych, obrazów i relikwii oraz ślub i przysięga. Trzeci paragraf to normy odnoszące się do miejsc i czasów świętych.

Ostatni rozdział dotyczy praw i obowiązków duchownych diecezji wrocławskiej rozważanych w kontekście pełnienia misji zarządzania. Podobnie jak rozdział poprzedni składa się z trzech paragrafów. Pierwszy dotyczy norm wspólnych dla wszystkich kapłanów w zakresie omawianej materii. Drugi zawiera przepisy odnoszące się do poszczególnych funkcji. Traktuje o dziekanach, proboszczach, a także o wikariuszach, rektorach i kapelanach. Ostatni paragraf zawiera analizę przepisów odnoszących się do instytucji diecezjalnych.

Analiza zebranego materiału wskazuje na bogactwo ustawodawstwa partykularnego diecezji wrocławskiej w zakresie stanowienia i kształtowania prawa w odniesieniu do praw i obowiązków duchowieństwa. Jednocześnie ukazuje troskę biskupów wrocławskich okresu posoborowego o właściwą recepcję prawa powszechnego w stanowione prawo diecezjalne, jak też o należyty kształt i formę tego prawa i jego zadania dla życia i działalności tego Kościoła. Badania dotyczące obowiązków i praw duchownych ukazują, jak tematyka ta jest aktualna oraz pożyteczna dla życia, a także prawidłowego funkcjonowania całego Kościoła diecezjalnego.

Rozdział I

DIECEZJA WŁOCŁAWSKA PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

Nauka Soboru Watykańskiego II o Kościele wskazuje, iż Kościoły partykularne, uformowane są na wzór Kościoła powszechnego, w którym istnieje i z których składa się jeden i jedyny Kościół katolicki¹. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. podkreśla, że są to przede wszystkim diecezje². Kodeksowa definicja podaje, iż jest to porcja Ludu Bożego, nad którą pasterską opiekę sprawuje biskup wraz ze swoim prezbiterium³. Jego pozycja jest ściśle związana

¹ KK, n. 23. Jak podkreśla J. Krukowski, bardzo ważne w zrozumieniu komunii pomiędzy Kościołem powszechnym a Kościołami partykularnymi są wyrażenia „w których” i „z których”. Patrząc tylko na stwierdzenie „w których” można byłoby uważać, iż poszczególne Kościoły partykularne wyczerpują w całości misję i zadanie Kościoła. W tej perspektywie Kościół powszechny byłby tylko federacją poszczególnych Kościołów partykularnych tworzących pewną strukturę uniwersalną. Natomiast gdyby występował tylko element „z których”, wówczas odebrano by poszczególnym Kościołom partykularnym samodzielną egzystencję, tworząc z nich części składające się razem w jedną całość. Dlatego nauczanie soborowe i późniejsza kodyfikacja podkreślają obydwa elementy, gdyż w pierwszym z nich uwypuklona jest prawda, że jeden i jedyny Kościół katolicki jest wspólnotą wszystkich Kościołów partykularnych, a w drugim to iż istnieje on w każdym z nich. (J. Krukowski, *Kościoły partykularne oraz ich zespoły*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 218).

² Kan. 368 KPK 1983. Kanon ten w dalszej części podaje, że z diecezją zrównane są: prałatura terytorialna i opactwo terytorialne, wikariat apostolski i prefektura apostolska oraz administratura apostolska erygowana na stałe. Struktury te zostały zrównane z diecezją, ponieważ mają z nią pewne cechy wspólne, jednak brak im niektórych elementów, które są istotne do tego by mogły być diecezją. (Krukowski, *Kościoły partykularne oraz ich zespoły*, s. 219). Ponadto po promulgacji Konstytucji apostolskiej *Spirituali militum curae* z 21.04.1986 r. zrównane z diecezjami zostały ordynariaty wojaskowe lub polowe. Rządzą się one tymi samymi prawami co diecezje, chyba że konstytucja bądź ich poszczególne statuty postanowią inaczej. Zrównane w prawie z diecezjami zostały także ordynariaty personalne dla anglikanów, którzy nawiązali pełną wspólnotę z Kościołem katolickim. Dokonało się to na mocy Konstytucji apostolskiej *Anglicanorum coetibus* z 4.11.2009 r. Władza ordynariusza sprawowana jest w nich kumulatywnie z biskupem diecezjalnym. (J.L. Gutierrez, *Kościoły partykularne oraz ich zespoły*, w: *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 335).

³ Kan. 369 KPK 1983; DB, n. 11; Temat relacji i współpracy biskupa diecezjalnego z jego prezbiterium podejmuje J. Wroceński, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, Warszawa 1998; M. Żurowski, *Ważniejsze zagadnienia dotyczące duchowieństwa w nowym*

z funkcjonowaniem Kościoła partykularnego, w którym jest pasterzem własnym, zwyczajnym, bezpośrednim i jako taki ma obowiązek wypełniać względem powierzonych sobie wiernych funkcje nauczania, uświęcania i kierowania⁴. W tym zadaniu biskupów wspomagają prezbiterzy, których powinni traktować ze szczególną miłością jako synów i przyjaciół⁵. Aby misja ta mogła przynosić jak najlepsze owoce, potrzebna jest odpowiednia struktura administracyjna oraz dostosowanie przepisów partykularnych poszczególnych diecezji tak, aby poznając potrzeby Ludu Bożego można było wyjść im naprzeciw⁶.

Analizując prawo partykularne wydane przez biskupów wrocławskich w zakresie praw i obowiązków dla duchowieństwa, konieczne jest spojrzenie na specyfikę omawianego Kościoła partykularnego. Kontekst historyczny, struktura, organizacja oraz uwarunkowania religijno-duszpasterskie pomogą zrozumieć, dlaczego poszczególni biskupi Kościoła wrocławskiego wydali takie a nie inne dokumenty dla swoich duchownych w celu owocniejszego i precyzyjnego pełnienia ich posługi.

1. Struktura i organizacja

Diecezja wrocławska należy do jednych ze starszych diecezji erygowanych na ziemiach polskich. Jej historia jest bardzo bogata. Przechodziła ona w ciągu dziejów różnego rodzaju przemiany strukturalno-organizacyjne. W historii można wyróżnić cztery główne fazy (etapy) jej istnienia. Pierwszy to etap zwany diecezją kruszwicką, datowany na lata od około 1015 do 1123 roku, następnie w latach 1124–1818 okres zwany diecezją kujawsko-pomorską, trzecią fazą była diecezja kujawsko-kaliska w latach 1819–1925, oraz ostatni okres trwający od 1925 roku aż do czasów współczesnych noszący nazwę diecezji wrocławskiej⁷.

Tematyka niniejszej dysertacji mieści się w ramach czasowych ostatniej fazy istnienia omawianego Kościoła partykularnego. I to właśnie ten okres zostanie poddany szczegółowej analizie. Jednak by lepiej zrozumieć działalność

Kodeksie 1983 r., w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 77.

⁴ DB, n. 11.

⁵ Tamże, n. 16.

⁶ J. Gręźlikowski, *Kościół w Polsce i diecezja wrocławska w nowych strukturach administracyjnych*, w: *W służbie Kościołowi i nauce. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Stanisławowi Olejnikowi*, red. J. Bagrowicz, T. Lewandowski, Z. Pawlak, K. Rulka, I. Werbiński, Wrocław 1994, s. 70.

⁷ S. Librowski, *Synody diecezji wrocławskiej*, KDWł, 50(1967), s. 83.

ustawodawczą biskupów włocławskich, która kształtowała prawo partykularne co do praw i obowiązków duchowieństwa na tym terenie, nieodzowne będzie przybliżenie krótkiej historii i kształtowania się struktur organizacyjnych diecezji włocławskiej od początku jej istnienia.

Nie ma jednoznacznej teorii na temat powstania diecezji włocławskiej. Wśród historyków zdania są podzielone. Istnieje wiele hipotez dotyczących początków biskupstwa na Kujawach. Główny spór dotyczy tego czy omawiana diecezja posiadała początkowo swoją stolicę w Kruszwicy a później została przeniesiona do Włocławka, czy od razu znajdowała się ona we Włocławku⁸.

Punktem wyjścia do rozważań nad istnieniem diecezji na Kujawach, której stolica znajdować się miała w Kruszwicy jest zaprzestanie działalności diecezji kołobrzeskiej, co nastąpiło w latach 1007–1013⁹. Przyczyną stała się rozpoczęta w 1003 roku wojna niemiecko-polska, w której Niemców wspierały wrogo nastawione do Polski plemiona Słowian Połabskich¹⁰. Ludność pogańska żywo zaangażowała się w walki na tamtych terenach, co w konsekwencji doprowadziło do upadku wspomnianej diecezji i opuszczenia swojej siedziby przez biskupa kołobrzeskiego w 1013 roku.

Aby zapobiec szerzeniu się pogaństwa na terenach Pomorza, po upadku diecezji kołobrzeskiej uznano, że nowy ośrodek diecezjalny powinien znajdować się na terenie, gdzie wiara katolicka była już ugruntowana. Wybrano zatem jako najlepszy ku temu teren Kujaw, gdzie głównym ośrodkiem była wtedy Kruszwica¹¹. Bogata tradycja kruszwicko-włocławska, łącząca te dwie stolice biskupie, której początki sięgają XII wieku, staje się niejako potwierdzeniem

⁸ Wśród historyków, którzy odrzucają istnienie biskupstwa w Kruszwicy znajdują się: Z. Chodyński, W. Kętrzyński i F. Papee. Natomiast A. Lewicki, T. Wojciechowski, W. Abraham, S. Łaguna, M. Gumowski i S. Librowski twierdzą, że stolica diecezji na Kujawach początkowo znajdowała się w Kruszwicy, a następnie została przeniesiona do Włocławka. Nie ma jednak jednego stanowiska, kiedy miałyby to nastąpić. Więcej na ten temat: Z. Chodyński, *Statua synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeraniae*, Warszawa 1890; W. Kętrzyński, *Biskupstwa i klasztor w Polsce*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1891; A. Lewicki, *Mieszko II*, „Rozprawy Akademii Umiejętności”, t. 5, 1986; T. Wojciechowski, *Szkice historyczne z XI wieku*, Warszawa 1953; S. Łaguna, *Pierwsze wieki kościoła polskiego*, w: *Pisma Stosława Łaguny*, Warszawa 1915; W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII wieku*, Lwów 1893; M. Gumowski, *Biskupstwo kruszwickie w XI wieku*, Poznań 1921; S. Librowski, *Kapituła katedralna włocławska*, Warszawa 1949.

⁹ W. Kujawski, *Diecezja kruszwicka, jej początki i przeniesienie do Włocławka*, StWł, 9(2006), s. 334.

¹⁰ M. i Z. Wojciechowsky, *Polska Piastów. Polska Jagiellonów*, Poznań 1946, s. 36.

¹¹ K. Rogala, *Rola i posługa instytucji życia konsekrowanego w diecezji włocławskiej*, WSP, 12(2017), nr 4(37), s. 156; K. Jażdżewski, *Gdańsk X–XIII w. na tle Pomorza wczesnośrednio-wiecznego*, red. G. Labuda, Warszawa 1958, s. 87.

jedenastowiecznego pochodzenia diecezji na Kujawach, której stolicą biskupią była Kruszwica¹².

Nie ma żadnych informacji o działalności diecezji w Kruszwicy oprócz tego, że składała się ona z jednego archidiakonatu i nieokreślonej liczby parafii, które nie były jeszcze ściśle uformowane pod względem okręgów parafialnych¹³.

Analizując różnego rodzaju hipotezy, nie ma wystarczających podstaw ku temu, aby negować starożytną tradycję diecezji włocławskiej będącej kontynuacją diecezji kruszwickiej jako spadkobierczyni diecezji kołobrzesckiej¹⁴.

Jeśli chodzi o terytorium diecezji kruszwickiej, to obejmowała ona swoim zasięgiem wschodnią część Pomorza z Pomorzem Gdańskim. Bardziej zachodnie części pomorskie włączone były do archidiecezji gnieźnieńskiej. Drugą częścią składową były Kujawy, których stolicą była wówczas Kruszwica. Jednak ze względu na brak źródeł nie jest możliwe bliższe określenie jej granic¹⁵.

Dość rozległy obszar diecezji kruszwickiej, rozciągający się od południowych Kujaw aż po Gdańsk, wymagał odpowiedniego podziału administracyjnego. W tym czasie istnienia omawianej diecezji jest mowa tylko o jednym archidiakonacie, który swoim zasięgiem obejmował obszar całej diecezji. Był to okres tworzenia się nowych ośrodków parafialnych, zwłaszcza na terenach pomorskich, gdzie trwała cały czas chrystianizacja. Nie ma żadnych wzmianek o podziale na dekanaty, gdyż pewnie go nie było. Istniały wprawdzie okręgi parafialne, ale nie posiadały bliżej określonych granic. Stanowiły one raczej ośrodki duszpasterskie niż parafie w ścisłym tego słowa znaczeniu. Dlatego cenne źródło informacji stanowią opisy świątyń na tamtych terenach. W samej Kruszwicy istniał kościół św. Wita, później została oddana druga świątynia dla benedyktynów, przekształcona następnie w kościół katedralny. Innym kościołem o dużym znaczeniu była świątynia parafialna Najświętszej Maryi Panny. W drugim znaczącym ośrodku kujawskim, jakim był Włocławek, znajdujemy wzmianki o dwóch świątyniach. Pierwszą jest kościół św. Jerzego, a drugą be-

¹² J. Tazbirowa, *Początki biskupstwa na Kujawach*, „Przegląd Historyczny”, 53(1962), s. 230–231; J. Fiałek, *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1984, s. 7; Kujawski, *Diecezja kruszwicka*, s. 336.

¹³ S. Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, cz. 1, t. 1, z. 1, ABMK, 8(1964), s. 10.

¹⁴ Kujawski, *Diecezja kruszwicka*, s. 337; Z. Sułkowski, *Chrzest Polski*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, cz. 1, red. M. Rechowicz, Lublin 1969, s. 56.

¹⁵ W. Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, w: RDWł 2011, red. A. Niemira, Włocławek 2011, s. 51; Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, s. 26–30; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939)*, ABMK, 19(1969), s. 293–298.

nedyktyński kościół św. Jana Chrzciciela. Na całym obszarze diecezji można było wyliczyć około 40 świątyń¹⁶.

Diecezja na Kujawach, która miała swoją siedzibę we Włocławku, według historyków powstała w czasach rządów Bolesława Krzywoustego, kiedy w Polsce przebywał legat papieski Idzi z Tuskulum. Miało to miejsce w latach 1123–1125¹⁷. Nie zachowała się bulla erekcyjna wspomianej diecezji, dlatego najważniejszym dokumentem dającym jej fundament prawny jest bulla protekcyjna wystawiona przez papieża Eugeniusza III dla biskupa włocławskiego Wenera z 1148 roku. Na jej podstawie można stwierdzić, iż diecezja włocławska nie jest nową, ale przeniesioną z innych terenów dawną diecezją, która zasięgiem terytorialnym obejmuje swoją poprzedniczkę¹⁸. Wspomniana bulla nazywana jest przez historyków spóźnionym aktem erekcyjnym¹⁹.

Biskup Werner prawdopodobnie poprosił Stolicę Apostolską o wystawienie takiego dokumentu, by zapewnić jedność swojej diecezji, do której jako dawnej kruszwickiej należało Pomorze Gdańskie, gdyż na tamtych terenach istniała tendencja do utworzenia odrębnej, autonomicznej diecezji. Bulla Eugeniusza III z 1148 roku zabezpieczała prawa biskupa włocławskiego do pieczy nad terenem pomorskim²⁰. Potrzeba utrzymania tej jedności wzmogła się wówczas, kiedy na terenie Prus osiedlił się zakon krzyżacki, tworząc jednocześnie bardzo silne państwo. Krzyżacy, zamiast prowadzić misję chrystianizacji, zajęli Pomorze Gdańskie, prowadząc akcję germanizacji. Jednakże archidiakonat pomorski pozostawał pod stałą opieką biskupów z Włocławka²¹. Opieka duszpasterska nad terenami Pomorza sprawowana przez biskupów włocławskich stanowiła obronę polskości w trakcie kolonizacji niemieckiej w czasie okupacji krzyżackiej, a później obronę katolicyzmu w czasach reformacji²².

Nazwa diecezji, według bulli z 1148 roku, brzmiała „włocławska”, jednak biskupi, niekiedy w nawiązaniu do dawnej tradycji, zwali się kujawskimi bądź kruszwickimi. Kiedy wzmogło się zagrożenie podziału terenów diecezjalnych

¹⁶ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 54–55; tenże, *Zarys dziejów diecezji włocławskiej*, w: *Diecezja włocławska 2000*, Włocławek 2001, s. 26; Tazbirowa, *Początki biskupstwa na Kujawach*, s. 235; K. Górski, *Topografia średniowiecznej Kruszwicy*, „Materiały Wczesnośredniowieczne”, 2(1953), s. 41–43.

¹⁷ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 47.

¹⁸ Rogala, *Rola i posługa instytutów życia konsekrowanego w diecezji włocławskiej*, s. 157.

¹⁹ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 47.

²⁰ Rogala, *Rola i posługa instytutów życia konsekrowanego w diecezji włocławskiej*, s. 157.

²¹ Kujawski, *Zarys dziejów diecezji włocławskiej*, s. 20.

²² Tenże, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 47; Rogala, *Rola i posługa instytutów życia konsekrowanego w diecezji włocławskiej*, s. 158.

ze strony zakonu krzyżackiego, zaczęto używać nazwy diecezja kujawska i pomorska²³.

Jeśli chodzi o terytorium w drugiej fazie swojego istnienia, to diecezja włocławska zasadniczo obejmowała tereny dawnej diecezji kruszwickiej. Swoim zasięgiem obejmowała Kujawy z Kruszwicą i Inowrocławiem, następnie w jej obszar wchodziły miejscowości leżące wzdłuż lewego brzegu Wisły aż po Lębork i Gdańsk²⁴.

W czasie dość długiego etapu istnienia diecezji kujawsko-pomorskiej jej terytorium ulegało kilkakrotnym zmianom. Pierwsze reorganizacje terytorialne miały miejsce już w XIII wieku, kiedy to na skutek polityki Krzyżaków utracono niektóre miejscowości położone w rejonie Mierzei Wiślanej. Kolejne straty to utracenie na rzecz diecezji kamieńskiej parafii w Bytowie i Tuchomiu²⁵.

W ciągu dziejów zmiany granic omawianej diecezji nie dotyczyły tylko utraty terytorium. W XIV wieku do diecezji włączono parafie w Szpetalu, Bobrownikach i Przypuście, które leżały naprzeciwko Włocławka po drugiej stronie rzeki. O te parafie toczył się spór biskupów włocławskich z płockimi. Jednak sąd rozjemczy w osobach arcybiskupów poznańskiego Domarata i gnieźnieńskiego Janisława rozstrzygnął o przynależności tych parafii do diecezji ze stolicą we Włocławku. Decyzję tę przypieczętował papież Jan XXII w 1327 roku²⁶.

Do innych zmian terytorialnych doszło w ramach umowy biskupów włocławskich, najpierw Antoniego Sebastiana Dembowskiego, a później Antoniego Kazimierza Ostrowskiego, z arcybiskupem gnieźnieńskim Władysławem Łubieńskim. Na podstawie tego porozumienia z 1761 roku, w zamian za miejscowość Wolbórz wraz z kolegiatą i okolicznymi parafiami, które zostały przyłączone do diecezji kujawsko-pomorskiej, oddano na rzecz archidiecezji gnieźnieńskiej parafie od Bydgoszczy aż do Modzerowa (około 10 parafii). Takie porozumienie zostało zatwierdzone przez Stolicę Apostolską w 1764 roku²⁷.

Ze względu na bardzo rozległy obszar terenu diecezji kujawsko-kaliskiej, potrzeba było odpowiedniego podziału administracyjnego dla sprawniejszego jej funkcjonowania. Dlatego została podzielona na trzy archidiakonaty, które

²³ S. Chodyński, *Włocławska diecezja*, w: *Encyklopedia kościelna*, t. 32, red. M. Nowodworski, Płock 1913, s. 57; J. Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000, s. 108–109.

²⁴ S. Librowski, *Krótki zarys historii diecezji włocławskiej*, Włocławek 1960, s. 4–6 (mps w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku).

²⁵ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 52.

²⁶ Tamże.

²⁷ Kujawski, *Zarys dziejów diecezji włocławskiej*, s. 24.

były w tamtych czasach największymi urzędami i jednostkami terytorialnymi w administracji kościelnej²⁸. Teren Kujaw obejmował dwa archidiakonaty, włocławski i kruszwicki, natomiast Pomorze stanowiło jeden archidiakonat. Archidiakonat włocławski swoim terytorium obejmował 4200 km² i w jego skład zaliczała się wschodnia część Kujaw²⁹. Kruszwicki swoim zasięgiem obejmował 1784 km² i był najstarszym z archidiakonatów na terenie diecezji, początkowo pełnił funkcję stołecznego³⁰. Archidiakonat pomorski był prawie dwa razy większy od pozostałych i zajmował powierzchnię 12 349 km², obejmował pomorską część diecezji³¹. Archidiakoni początkowo posiadali szerokie uprawnienia, które stopniowo zostały im ograniczane przez biskupów diecezjalnych³².

Podział administracyjny diecezji kujawsko-pomorskiej na archidiakonaty wprawdzie przetrwał do końca jej istnienia, jednak władza archidiakonów została ograniczona na rzecz nowego urzędu, który został wprowadzony na wzór diecezji europejskich³³. Nowy podział administracyjno-sądowy polegał na utworzeniu w omawianej diecezji dwóch oficjalatów³⁴. Dla archidiakonatów kruszwickiego

²⁸ J. Kłoczowski, *Uwagi wstępne. Chrześcijaństwo polskie XVI–XVIII wieku*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, red. J. Kłoczowski, Kraków 1970, s. 82.

²⁹ Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, s. 34–35; J. Borucki, Wkład synodów biskupa Hieronima Rozrażewskiego w dzieło recepcji Soboru Trydenckiego, Warszawa 1998 (mps w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku), s. 25.

³⁰ I. Subera, *Terytorium diecezji włocławskiej i pomorskiej*, PK, 4(1961), s. 767–768.

³¹ Borucki, Wkład synodów biskupa Hieronima Rozrażewskiego w dzieło recepcji Soboru Trydenckiego, s. 26; Subera, *Terytorium diecezji włocławskiej i pomorskiej*, s. 767–768.

³² Od XII wieku władza archidiakonów była określana przez biskupów diecezjalnych. Następnie od XIII do pierwszej połowy XVI wieku prawo powszechnie przyznawało im władzę zwyczajną przypisaną do pełnionego urzędu. Zakres władzy archidiakonów obejmował wszystkie trzy dziedziny zarządzania diecezją, czyli władzę ustawodawczą, administracyjną i sądową. Powodem takich uprawnień stała się wzrastająca liczba nowych parafii a także oddalenie się biskupów od posługi duszpasterskiej a skierowanie uwagi na sprawy gospodarcze i polityczne. W kolejnych wiekach (XIV i XV) synody prowincjonalne stale zmniejszały zakres władzy archidiakonów, pozwalając im rozstrzygać w sprawach mniejszej wagi. Synod prowincjalny, który odbył się w Piotrkowie (1527 r.) zabrał im resztę władzy administracyjno-sądowej nad duchowieństwem i świeckimi, pozostawiając tylko w zakresie ich kompetencji drobniejsze sprawy duszpasterskie, troskę o kandydatów do stanu duchownego oraz przeprowadzanie wizytacji na swoim terenie. Kolejne ograniczenie ich władzy wprowadziły postanowienia Soboru Trydenckiego. Ich władza została całkowicie uzależniona od biskupów, a główną ich funkcją stały się wizytacje z mandatu biskupa w oparciu o zatwierdzony przez nich formularz. B. Kumor, *Archidiakonat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1985, kol. 869–873.

³³ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 55.

³⁴ Urząd ten pojawił się pod koniec XII w. we Francji i w Anglii, a następnie w kolejnych stuleciach prawie we wszystkich diecezjach Europy Zachodniej i Środkowej. Przyczyną ich powstania była potrzeba zaradzenia sprawom sądowym. Początkowo biskupi powoływali jednego oficjała, który działał na terenie całej diecezji. Był to oficjalat generalny. Później zaczęły się pojawiać oficjالاتy foralne obejmujące swym zasięgiem tylko część terytorium. Ich podział nie pokrywał się z tym na archidiakonaty. W Polsce pierwsze oficjالاتy generalne zaczęły pojawiać się w połowie

i włocławskiego utworzono jeden oficjalat generalny we Włocławku, natomiast dla części pomorskiej utworzono oficjalat foralny w Gdańsku, który ze względu na duży obszar i znaczną odległość od stolicy, otrzymał uprawnienia generalnego. Następnie w XVI w. erygowano trzeci oficjalat foralny w Bydgoszczy³⁵.

Na czele oficjالات stali wyznaczeni przez biskupa diecezjalnego oficjالاتowie. Często funkcja ta była połączona z urzędem wikariusza generalnego do spraw duchowych. Dlatego w praktyce oficjالات sprawował w zastępstwie biskupa władzę administracyjną i sądową. Oficjالاتów oraz wikariuszy generalnych, którzy pod względem uprawnień byli najważniejszymi urzędnikami w diecezji, biskupi mogli swobodnie mianować i odwoływać. Byli oni ich zastępcami. Władza tych urzędników była delegowana, jednak od wydanych przez nich wyroków nie było możliwości odwołania. Niektóre sprawy biskupi mogli zarezerwować dla siebie³⁶.

Inną strukturą organizacyjną diecezji był podział na mniejsze okręgi, które nazywano dekanatami wiejskimi, aby odróżniały się od prałatur dziekańskich w kapitułach. W omawianej diecezji podział taki nastąpił prawdopodobnie w tym czasie, kiedy utworzono oficjالاتy. W całym okresie istnienia diecezji kujawsko-pomorskiej liczba tych dekanatów zmieniała się dość często. Można znaleźć pierwsze ich spisy już w 1325 roku, jednak nie są one kompletne. Do końca istnienia omawianej diecezji istniał podział na archidiakonat włocławski, w skład którego wchodziły dekanaty: brzeski, bobrownicki, izbicki, kowalski, nieszawski, radziejowski, służewski i wolborski. Archidiakonat kruszwicki tworzyły dekanaty: kruszwicki, inowrocławski, gniewkowski oraz fordoński. Do archidiakonatu pomorskiego były włączone dekanaty: gdański, tczewski, gniewski, nowski, starogardzki, pucki, mirachowski, lęborsko-bytowski, świecki. Informacje te zawarte są w schematyzmie z 1818 roku³⁷.

Wiek XIX to czas przemian na politycznej mapie Europy. Zmiany te miały także wpływ na organizację terytoriów kościelnych. Zagrabienie ziem polskich przez zaborców podczas pierwszego rozbioru Polski zasadniczo nie miało wpływu na zmianę granic diecezji włocławskiej. Reorganizacja terytorialna nastąpiła

XIII w., natomiast foralne na przełomie XIV i XV w. Często urząd ten zwano także konsystorzem. T. Nowicki, *Oficjالات*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2010, kol. 406.

³⁵ S. Chodyński, *Konsystorze w diecezji kujawsko-pomorskiej*, Włocławek 1914, s. 106–108; P. Czaplewski, *Wykaz oficjالاتów gdańskich i pomorskich od 1467–1824*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 19(1912) s. 102.

³⁶ Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej*, s. 112–113.

³⁷ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 56–57; Librowski, *Synody diecezji włocławskiej*, s. 90.

dopiero gdy papież Pius VII bullą *Ex imposita nobis* (30.06.1818 r.) dokonał nowego podziału diecezji polskich. Papież argumentował swoją decyzję pożytkiem i bardziej właściwym ułożeniem spraw kościelnych, gdyż wskutek działań wojennych powstał niewygodny dla działalności duszpasterskiej podział granic diecezji³⁸.

Podział ten spowodował, że dzieje omawianej diecezji wkroczyły w trzecią fazę jej istnienia. Nadano jej wówczas nazwę diecezja kujawsko-kaliska. Okres ten trwał od 1818 do 1925 roku³⁹. Decyzja papieża Urbana VII całkowicie zmieniła granice dawnej diecezji kujawsko-pomorskiej. Pozostawiono tylko 45 parafii ze starych granic. Jednak dodano jej 272 parafie, które należały wcześniej do archidiecezji gnieźnieńskiej, okręg częstochowski, należący do diecezji wrocławskiej, składający się z 10 parafii diecezji krakowskiej oraz 1 filii z dawnej wrocławskiej, 3 parafie z diecezji poznańskiej, a także parafię Duninów z diecezji płockiej⁴⁰.

Jedną z ważniejszych zmian, dokonanych na mocy bulli papieskiej z 1818 roku, było włączenie diecezji kujawsko-kaliskiej do metropolii warszawskiej. Dotychczas omawiany Kościół partykularny należał do metropolii gnieźnieńskiej⁴¹.

Diecezja kujawsko-kaliska otrzymała po archidiecezji gnieźnieńskiej oficjalaty w Kaliszu, Uniejowie i Wieluniu. Pierwszy biskup ukształtowanej w ten sposób diecezji, Andrzej Wołowicz, dokonał jej reorganizacji administracyjnej. Ustanowił 31.12.1818 roku dwa oficjalaty generalne, we Włocławku i w Kaliszu. Następnie w roku 1823 biskup Józef Koźmian ustanowił jeszcze jeden oficjalat, tym razem okręgowy w Piotrkowie Trybunalskim. Tak ukształtowany podział trwał do roku 1885, kiedy to biskup Aleksander Bereśniewicz wycofał z Kalisza uprawnienie oficjالاتu generalnego. Tym samym jedyny generalny urząd pozostał we Włocławku⁴².

³⁸ W. Urban, *Dzieje ustroju Kościoła na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań – Warszawa 1979, s. 482.

³⁹ Rogala, *Rola i posługa instytucji życia konsekrowanego w diecezji włocławskiej*, s. 158–159; Librowski, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, s. 83.

⁴⁰ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 53.

⁴¹ Librowski, *Synody diecezji włocławskiej*, s. 83. Zmiana ta była podyktowana przesłankami politycznymi, gdyż po rozbiorach Polski, stolica diecezji, czyli Włocławek znajdował na terenie Królestwa Polskiego złączonego unią personalną z cesarzem rosyjskim. Cesarz nadając Królestwu Polskiemu nową konstytucję umieścił tam zapis o potrzebie koronacji króla. Dokonać tego mógł arcybiskup metropolita, którego nie było w granicach królestwa. Dlatego po zabiegach dyplomacji rosyjskiej w Stolicy Apostolskiej, zdecydowano się dokonać nowej reorganizacji granic diecezji polskich oraz utworzyć nową metropolię warszawską, do której została włączona diecezja kujawsko-kaliska. Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 48.

⁴² Tamże, s. 57–58.

W roku 1825, zamieszczono pierwszy raz w schematyzmie nowy podział na okręgi administracyjne podległe poszczególnym oficjalatom. Do włocławskiego zaliczały się dekanaty: brzeski, kowalski, nieszawski oraz radziejowski. Kaliski składał się z dekanatów: kaliskiego, stawskiego, stawiszyńskiego, uniejowskiego, konińskiego, kolskiego, słupeckiego, sompoleńskiego, sieradzkiego, lutomierskiego, szadkowskiego i wieruszowskiego. Do oficjalu fornalnego piotrowskiego włączone były dekanaty: piotrkowski, tuszyński, radomski, brzeziński, częstochowski, krzepicki i wieluński. Pierwsza zmiana tego układu nastąpiła po powstaniu styczniowym, kiedy to władze państwowe nakazały, aby dekanaty pokrywały się z powiatami. Miało to ułatwić kontrolę państwa nad Kościołem. Z tej racji liczba dekanatów została zmniejszona, co spowodowało trudności w administrowaniu diecezją. Dopiero w roku 1916 biskup Stanisław Zdzitowiecki zdecydował się na nowy podział dekanatów⁴³.

Diecezja kujawsko-kaliska początkowo swoją stolicę miała w Kaliszu, gdyż było to miasto ludniejsze od Włocławka. Biskupi czynili starania, aby przenieść tam także katedrę i seminarium. Jednak dość mocna tradycja Kujaw i Włocławka sprawiła, że od 1856 roku biskup Jan Michał Marszewski postanowił rezydować we Włocławku. Kolejni ordynariusze tej diecezji poczynili starania, by umocnić pozycję Włocławka jako stolicy diecezji w stosunku do Kalisza⁴⁴.

Kodyfikacja prawa kanonicznego, która nastąpiła w 1917 roku⁴⁵, wymusiła kolejne zmiany w kwestiach organizacyjno-administracyjnych związanych z podziałem diecezji⁴⁶. Zgodnie z nowymi przepisami, w diecezji kujawsko-kaliskiej ówczesny ordynariusz biskup Stanisław Zdzitowiecki dokonał reorganizacji, tworząc nowe okręgi zwane wikariatami generalnymi. Ustanowione zostały dwa wikariaty generalne. We Włocławku, gdzie funkcja wikariusza generalnego na całą diecezję została powierzona sufraganowi włocławskiemu biskupowi Wojciechowi Owczarkowi, oraz w Częstochowie, gdzie wikariuszem generalnym został drugi sufragan biskup Władysław Krynicki. Wikariusze generalni

⁴³ Tamże.

⁴⁴ J. Szymański, *Granice diecezji włocławskiej na przestrzeni wieków (1013–1925)*, s. 49–54 (mps w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku).

⁴⁵ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1948.

⁴⁶ Pierwszy Kodeks prawa kanonicznego został promulgowany w roku 1917, a jego normy zaczęły obowiązywać od Uroczystości Zesłania Ducha Świętego w 1918 r. Według norm kodeksowych biskupa w zarządzie diecezją wspierały dwa urzędy: kuria diecezjalna z wikariuszem generalnym od spraw administracyjnych oraz sąd kościelny z wikariuszem biskupim od spraw sądowych, czyli oficjałem; Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 58.

otrzymali także nominację na wiceoficjałów. Sąd kościelny został powierzony oficjałowi Stanisławowi Chodyńskiemu. W takim też stanie diecezja kujawsko-kaliska doczekała się kolejnych zmian, które nastąpiły w roku 1925⁴⁷.

Odzyskanie przez Polskę niepodległości wiązało się z nowym ustaleniem granic państwowych. Ukształtowane w latach 1919–1923, nie pokrywały się z granicami diecezji polskich⁴⁸. Zrodziło to potrzebę dokonania nowego podziału terytorialnego Kościoła na terenie państwa polskiego. Zmian dokonał papież Pius XI bullą *Vixdum Poloniae unitas* (28.10.1925 r.)⁴⁹. Na mocy tej bulli omawiana diecezja otrzymała nazwę „włocławska” i tym samym wkroczyła w czwarty etap swojego istnienia⁵⁰.

Zmiany granic diecezji polskich najbardziej dotknęły ówczesną diecezję kujawsko-kaliską, gdyż była ona największą w chwili odzyskania przez Polskę niepodległości. Składała się z 390 parafii, 39 dekanatów i posiadała 1 614 000 wiernych. Jednym z głównych inicjatorów podziału diecezji był jej biskup Stanisław Zdzitowiecki, gdyż znał z doświadczenia problemy związane z zarządzaniem pasterskim na tak rozległym obszarze⁵¹. Na mocy papieskiej bulli, z terenów diecezji kujawsko-kaliskiej diecezja częstochowska otrzymała dekanaty: częstochowski, kłobucki, mstowski, brzeziński, gidelski, radomski, gorzowski, bolesławicki, praszkowski, wieluński, wieruszowski oraz parafię Grzymalina Wola z dekanatu bełchatowskiego. Stanowiło to 123 parafie, 157 kapłanów oraz 556 310 wiernych. Do utworzonej już w 1920 roku diecezji łódzkiej zostały włączone dekanaty: bełchatowski, piotrkowski, tuszyński, łaski, pabianicki, widawski oraz parafie w Bałdrzychowie i Wartkowicach z dekanatu uniejowskiego. Stanowiło to 50 parafii, 58 kapłanów oraz 255 093 wiernych. Z diecezji łódzkiej został włączony dekanat kłodawski z 78 parafiami, 10 kapłanami i 32 094 wiernymi. Do diecezji płockiej włączono parafię w Duninowie liczącą 4130 wiernych i jednego kapłana, a otrzymano z tejże diecezji dekanaty lipnowski i mazowiecki, liczące 21 parafii, 19 kapłanów i 53 449 wiernych⁵².

Po zmianach granic diecezji polskich w roku 1925 diecezja włocławska została włączona do metropolii gnieźnieńskiej i poznańskiej⁵³. Jeśli chodzi o po-

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ H. Wyczawski, *Kościół w odrodzonym Państwie Polskim (1918–1939)*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 2, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań – Warszawa 1979, s. 26.

⁴⁹ B. Kumor, *Historia Kościoła*, t. 8, Lublin 2004, s. 393.

⁵⁰ Librowski, *Synody diecezji włocławskiej*, s. 83.

⁵¹ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 49.

⁵² Tenże, *Zarys dziejów diecezji włocławskiej*, s. 25.

⁵³ Tenże, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 50.

dział administracyjny na okręgi, to po zniesieniu przez biskupa Radońskiego wikariatu pomocniczego w Kaliszu, jedynymi mniejszymi okręgami administracyjnymi pozostały tylko dekanaty. Nowo ukształtowana diecezja włocławska po roku 1925 składała się z 25 dekanatów posiadających 241 parafii oraz posiadała 370 kapłanów i 870 000 wiernych⁵⁴. Niebawem, bo w 1929 r. biskup ordynariusz postanowił utworzyć dekanat kleczewski. Po kilkunastu miesiącach okazało się, że ówczesny podział sprawiał niedogodności w administrowaniu diecezją, dlatego biskup Radoński postanowił kolejną reorganizację dekanatów w diecezji. Z dniem 1 stycznia 1931 r. liczba dekanatów diecezji włocławskiej została ograniczona do 19, zmiany te miały na celu reorganizację w taki sposób, aby w miarę możliwości parafie wchodzące w skład danego dekanatu znajdowały się także w tym samym powiecie⁵⁵.

Ukształtowana w ten sposób diecezja włocławska przetrwała w niezmienionych granicach okres wojny, a także czasy reorganizacyjne diecezji polskich w okresie powojennym. Dopiero reforma podjęta przez Jana Pawła II w 1992 roku spowodowała zmianę granic diecezji włocławskiej⁵⁶. Obszar diecezji wynosił 12 593 km², a jej terytorium rozciągało się głównie na obszarze czterech województw: włocławskiego, kaliskiego, konińskiego i sieradzkiego. Kilka parafii wchodziło także w tereny województw toruńskiego i płockiego. Żadne jednak z wymienionych województw nie wchodziło całkowicie w obszar diecezji⁵⁷.

Podział administracyjny diecezji włocławskiej po Soborze Watykańskim II wyglądał podobnie jak po roku 1925. Diecezja składała się z 24 dekanatów. Druga połowa XX w. to czas wdrażania w poszczególnych diecezjach nauki i dokumentów soborowych. Dlatego dla sprawniejszego kontaktu dziekanów z poszczególnymi duszpasterzami w dekanatach, a co za tym idzie usprawnienia pracy administracyjnej na terenie diecezji, biskup Jan Zaręba postanowił zwiększyć liczbę dekanatów z 24 do 30. Dekretem z dnia 20.01.1971 r. dokonał reorganizacji podziału administracyjnego swojej diecezji. Owocem tych prac stały się następujące dekanaty: włocławski I, włocławski II, bądkowski, błaszowski, czernikowski, goliński, izbicki, kaliski I, kaliski II, kleczewski, kłodawski, kolski, koniński, kowalski, koźminkowski, lipnowski, lubraniecki, nieszawski, radzie-

⁵⁴ W. Frątczak, *Diecezja włocławska*, w: RDWł 1991, s. 31.

⁵⁵ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 59

⁵⁶ Tenże, *Diecezja włocławska i jej granice w dokumentach Stolicy Apostolskiej*, w: Jan Paweł II *Apostoł prawdy*, red. J. Kędzierski, Włocławek 2005, s. 198.

⁵⁷ J. Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji włocławskiej po Soborze Watykańskim II*, Włocławek 2012, s. 25.

jowski, słupecki, sieradzki, sompoleński, stawiszyński, szadkowski, tuliszowski, turecki, uniejowski, warcki, zagórowski oraz złoczewski⁵⁸.

W takim kształcie diecezja włocławska funkcjonowała do roku 1985, kiedy to biskup Zaręba dokonał podziału dekanatów konińskiego⁵⁹ i sieradzkiego⁶⁰. Powstały dekanaty: koniński I, koniński II, sieradzki I i sieradzki II. Tym samym liczba wszystkich dekanatów zwiększyła się do 32. W prezentowanym okresie (druga połowa lat osiemdziesiątych XX w.) diecezja włocławska liczyła 1 115 000 wiernych, z czego 1 100 000 to katolicy. W posłudze duszpasterskiej działało 582 księży diecezjalnych i 104 zakonnych. Sióstr zakonnych i katechetów świeckich było około 750 osób. W 32 dekanatach znajdowało się 291 kościołów parafialnych i 378 filialnych i kaplic, z których 4 funkcjonowały jako ośrodki duszpasterskie⁶¹.

Idąc za wskazaniem Stolicy Apostolskiej, aby usprawnić pracę administracyjno-duszpasterską w diecezji, biskup Henryk Muszyński w roku 1988 dokonał kolejnej reformy administracyjnej na terenie diecezji włocławskiej. Tym razem polegała ona na utworzeniu większych jednostek organizacyjnych, tzw. rejonów duszpasterskich. Powstały zatem trzy rejon: włocławski, koniński i kalisko-sieradzki. Do rejonu włocławskiego wchodziły następujące dekanaty: włocławski I, włocławski II, bądkowski, czernikowski, izbicki, kowalski, lipnowski, lubraniecki, nieszawski i radziejowski. Rejon koniński obejmował dekanaty: koniński I, koniński II, goliński, kłeczewski, kolski, uniejowski, słupecki, sompoleński, tuliszowski, turecki oraz zagórowski. Trzeci rejon kalisko-sieradzki składał się z dekanatów: kaliskiego I, kaliskiego II, sieradzkiego I, sieradzkiego II, błaszkowskiego, koźminowskiego, stawiszyńskiego, szadkowskiego, warckiego a także złoczewskiego⁶².

Celem powołania nowych jednostek organizacyjnych w postaci rejonów duszpasterskich było przede wszystkim usprawnienie posługi duszpasterskiej. Utworzenie tych rejonów umożliwiło wykonywanie wszelkiej specjalistycznej pracy duszpasterskiej, poprzez referentów rejonowych, którzy pozostawali w stałej łączności, przez co mogli ściślej współpracować z referentem diecezjalnym do spraw duszpasterstwa i Wydziału Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej. Na obszarze poszczególnych rejonów odbywały się różnego rodzaju akcje pasto-

⁵⁸ J. Zaręba, *Dekret o reorganizacji dekanatów diecezji włocławskiej* (20.01.1971), KDWł, 54(1971), s. 108–112.

⁵⁹ Tenże, *Dekret reorganizacji dekanatu konińskiego* (2.10.1985), KDWł, 68(1985), s. 245–246.

⁶⁰ Tenże, *Dekret reorganizacji dekanatu sieradzkiego* (2.10.1985), KDWł, 68(1985), s. 246.

⁶¹ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 25.

⁶² H. Muszyński, *Dekret ustanawiający trzy rejon duszpasterstwa w diecezji włocławskiej* (8.04.1988), KDWł, 71(1988), s. 106–107.

ralne zlecane przez władze diecezjalne. Dzięki temu rozwiązaniu podniesiono i zdynamizowano różnego rodzaju formy i zakresy duszpasterstwa diecezjalnego w rejonach, dekanatach oraz parafiach⁶³.

Bardzo ważną dla całego Kościoła w Polsce stała się reorganizacja dotychczasowej struktury administracyjnej dokonana w 1992 r. przez papieża Jana Pawła II. Ojciec święty uzasadnił tę reformę potrzebą pełniejszego dostosowania misji Kościoła, czyli bardzo szeroko pojętej ewangelizacji do warunków i wymagań czasów współczesnych. Odwołał się także do wskazań Soboru Watykańskiego II dotyczącego posługi biskupów w Kościołach partykularnych. Dlatego to bullą *Totus tuus Poloniae populus* z 25.03.1992 r. dokonał bardzo głębokiej i ilościowo obszernej reorganizacji dotychczasowej struktury administracyjnej polskiego Kościoła. Reforma polegała na utworzeniu nowych diecezji i metropolii, potwierdzeniu tych już istniejących, określeniu granic wszystkich diecezji, a także ich przynależności do poszczególnych metropolii. Bulla papieska nakreśliła zupełnie nowy obraz struktur administracyjnych diecezji w Polsce⁶⁴.

⁶³ J. Gręźlikowski, *Henryk Józef Muszyński Pasterzem Kościoła Włocławskiego (1987–1992)*, w: *Minister verbi. Liber sollemnis Excellentissimo domino domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi ad honorandum decimum quantum eiusdem Vita lustrum explentum dedicatus oblatuque*, Gnesnae 2003, s. 858.

⁶⁴ *Dekret Nuncjatury Apostolskiej o ustanowieniu i określeniu nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji* (25.03.1992), KDWł, 75(1992), s. 51–63. Na mocy bulli papieskiej zostało utworzonych 13 nowych diecezji: bielsko-żywiecka, elbląska, ełcka, gliwicka, kaliska, legnicka, łowicka, radomska, rzeszowska, sosnowiecka, toruńska, warszawsko-praska, zamojsko-lubaczowska. Trzy diecezje otrzymały nowe nazwy: sandomiersko-radomska na sandomierska, chełmińska na pelplińska, gorzowska na zielonogórsko-gorzowska. Reforma objęła także strukturę dotychczasowych metropolii (gnieźnieńskiej, warszawskiej, poznańskiej, krakowskiej, wrocławskiej) a także ustanowiła 8 nowych (przemyską obrządku łacińskiego, szczecińsko-kamieńską, gdańską, warmińską, białostocką, częstochowską, katowicką oraz lubelską). Skład nowych metropolii wyglądał następująco: gnieźnieńska (archidiecezja gnieźnieńska i diecezja włocławska), warszawska (archidiecezja warszawska, i diecezje: warszawsko-praska, łowicka, plocka, przemyska obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, ordynariat dla wiernych obrządku wschodniego niemających własnego ordynariusza), poznańska (archidiecezja poznańska i diecezja kaliska), krakowska (archidiecezja krakowska i diecezje: kielecka, tarnowska i bielsko-żywiecka), wrocławska (archidiecezja wrocławska i diecezja legnicka), metropolia przemyska obrządku łacińskiego (archidiecezja przemyska i diecezje: zamojsko-lubaczowska i rzeszowska), metropolia szczecińsko-kamieńska (archidiecezja szczecińsko kamieńska i diecezje: koszalińsko-kołobrzeska i zielonogórsko-gorzowska), gdańska (archidiecezja gdańska i diecezje: pelplińska i toruńska), białostocka (archidiecezja białostocka i diecezje: łomżyńska i drohiczyńska), częstochowska (archidiecezja częstochowska i diecezje: radomska i sosnowiecka), katowicka (archidiecezja katowicka i diecezje: opolska i gliwicka), lubelska (archidiecezja lubelska, i diecezje: sandomierska i siedlecka). Ponadto diecezja łódzka została ustanowiona archidiecezją, która bezpośrednio podlegała Stolicy Apostolskiej. Mocą bulli Jana Pawła II została rozwiązana formalnie unia archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej, a także archidiecezji gnieźnieńskiej z warszawską. *Komunikat Nuncjatury Apostolskiej w Polsce z dnia 25.03.1992 r.*, KDWł, 75(1992), s. 63–65.

Zmiany dokonane przez Jana Pawła II bardzo mocno dotknęły diecezję wrocławską. Na rzecz nowo powstałej diecezji kaliskiej z diecezji wrocławskiej wyłączono sześć dekanatów: kaliski I, kaliski II, białkowski, koźminkowski, stawiszynski i złoczewski⁶⁵. Razem stanowiło to 61 parafii. Po tej reformie diecezja wrocławska składała się z 26 dekanatów, 245 parafii, posiadała 456 księży diecezjalnych i 86 zakonnych, 510 sióstr zakonnych i około 850 000 wiernych. Diecezja została zmniejszona pod względem terytorialnym oraz ilościowym. Razem z parafiami, do diecezji kaliskiej zostało inkardynowanych *ipso facto* 110 kapłanów, a 31 alumnów z wrocławskiego seminarium przeszło do seminarium w Kaliszu⁶⁶.

Po reorganizacji struktur administracyjnych diecezji w Polsce, omawiany Kościół partykularny pozostał w metropolii gnieźnieńskiej jako jedyna jej diecezja sufragalna. Dotychczasowy biskup wrocławski Henryk Muszyński został nominowany na urząd biskupa gnieźnieńskiego, a pasterzem Kościoła wrocławskiego został ksiądz prałat Bronisław Dembowski⁶⁷.

Po prawie dwóch latach od zmian granic diecezji, biskup Dembowski dokonał uaktualnienia do nowego porządku administracyjnego struktur rejonowych i dekanalnych. Wraz z upływem kadencji referentów do spraw rejonów duszpasterskich, erygował trzy wikariaty biskupie: wrocławski, koniński i sieradzki. W dekrete nominującym wikariuszy biskupich, którzy stanęli na czele poszczególnych wikariatów, określił przysługujące im prawa i nałożył na nich obowiązki, które wynikały z norm kodeksowych⁶⁸. Ponadto powołał do istnienia nowe dekanaty, w celu usprawnienia funkcjonowania diecezji. Do istniejących dotychczas dodano następujące: aleksandrowski, brzeski, chodecki, dobrski, kolski I, kolski II, piotrkowski, zduńskowolski, ślesięński i szpetalski⁶⁹. Ostatniej zmiany za swoich rządów biskup Dembowski dokonał w 1996 r., zmieniając

⁶⁵ Jan Paweł II, *List do Kościoła w Polsce w związku z ustanowieniem nowej organizacji kościelnej na ręce episkopatu pod przewodnictwem ks. kardynała Józefa Glempa przewodniczącego konferencji biskupów i prymasa Polski* (25.03.1992), KDWi, 75(1992), s. 49–51.

⁶⁶ W. Frątczak, *Wykaz kapłanów diecezji wrocławskiej, którzy zostali inkardynowani ipso facto do diecezji kaliskiej w dniu 25 marca 1992 r.*, KDWi, 75(1992), s. 69–81.

⁶⁷ J. Gręźlikowski, *Kościół w Polsce i diecezja wrocławska w nowych strukturach administracyjnych*, w: *W służbie Kościołowi i nauce. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Stanisławowi Olejnikowi*, red. J. Bagrowicz, T. Lewandowski, Z. Pawlak, K. Rulka, I. Werbiński, Wrocław 1994, s. 76.

⁶⁸ B. Dembowski, *Dekret erekcyjny duszpasterskich wikariatów biskupich* (28.12.1993), KDWi, 77(1994), s. 5–6. Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r. podaje w kanonach 476–481 normy dotyczące powoływania i posługi wikariuszy biskupich.

⁶⁹ Tenże, *Dekret reorganizacji dekanatów w diecezji wrocławskiej* (26.10.1994), KDWi, 77(1994), s. 246–254.

organizację dekanatów lipnowskiego i czernikowskiego oraz powołując nowy dekanat lubicki⁷⁰.

Kolejny podział administracyjny diecezji w Polsce został przeprowadzony w roku 2004. Do tego czasu diecezja włocławska przetrwała bez żadnych zmian strukturalnych. Reorganizacja była zwieńczeniem reorganizacji zapoczątkowanej w 1992 r. Utworzono nowe diecezje w Bydgoszczy i w Świdnicy, a archidiecezja łódzka została metropolią⁷¹. Diecezja bydgoska została utworzona w większości z terenów archidiecezji gnieźnieńskiej. Aby zrekompensować straty terenu, oddano na rzecz archidiecezji gnieźnieńskiej cztery dekanaty z archidiecezji poznańskiej i cztery z diecezji włocławskiej. Po tych zmianach diecezji włocławskiej zabrano dekanaty: goliński (z wyłączeniem parafii Kazimierz Biskupi), kleczewski, słupecki oraz zagórowski. W następstwie tych zmian, diecezja włocławska niegdyś jedna z największych diecezji w Polsce, stała się jedną z najmniejszych⁷².

Takie zamiany spowodowały konieczność kolejnej reorganizacji na terytorium diecezji. Objęły one tym razem tylko część rejonu konińskiego. Decyzją biskupa Wiesława Meringa z dnia 22.03.2004 r. włączono parafię św. Marcina w Kazimierzu Biskupim, ocalałą po ostatnim podziale diecezji, do dekanatu konińskiego II⁷³. Po kilku latach zrodziła się potrzeba podziału dekanatu konińskiego II, dlatego to w roku 2009 biskup włocławski utworzył dekanat koniński III, w skład którego weszły cztery parafie z dekanatu konińskiego II oraz wspomniana już parafia w Kazimierzu Biskupim⁷⁴.

Kierując się potrzebą duszpasterską oraz dobrem Ludu Bożego oraz w celu usprawnienia i wsparcia współpracy kapłanów w obszarze dekanatów, biskup Mering dokonał kolejnej reorganizacji sieci dekanalnej na terenie swojej diecezji w roku 2015. Główne zmiany dotyczyły rozwiązania dekanatów

⁷⁰ Tenże, *Dekret reorganizujący dekanat czernikowski i lipnowski* (25.09.1996), KDWł, 79(1996), s. 336–337.

⁷¹ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 60. Diecezja bydgoska weszła w skład metropolii gnieźnieńskiej, diecezja świdnicka do metropolii wrocławskiej, natomiast do metropolii łódzkiej została włączona diecezja łowicka. *Podział administracyjny Kościoła w Polsce*, w: *Konferencja Episkopatu Polski. Informator 2017*, red. P. Rytel-Andrianik, Tarnów 2017, s. 176.

⁷² Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 27.

⁷³ W. Mering, *Dekret włączenia parafii Kazimierz Biskupi do dekanatu konińskiego II* (22.03.2004), KDWł, 87(2004), s. 139.

⁷⁴ Kujawski, *Historia diecezji włocławskiej*, s. 60; W. Mering, *Dekret utworzenia dekanatu konińskiego III* (15.01.2009), MDWł, 92(2009) s. 176–177. W skład nowego dekanatu weszły następujące konińskie parafie: św. Maksymiliana, św. Faustyny, św. Andrzeja Apostoła oraz parafie w Posadzie i w Kazimierzu Biskupim.

kolskiego I i kolskiego II oraz utworzenia dekanatu kościeleckiego. Jednak pojawiały się też drobne zmiany w obrębie innych dekanatów znajdujących się w diecezji⁷⁵. Po tych zmianach diecezja włocławska posiada 233 parafie znajdujące się w 33 następujących dekanatach: włocławski I (7 parafii), włocławski II (7 parafii), aleksandrowski (6 parafii), bądkowski (7 parafii), brzeski (6 parafii), chodecki (6 parafii), czernikowski (7 parafii), dobrski (9 parafii), izbicki (8 parafii), kłodawski (8 parafii), kolski (9 parafii), kościelecki (8 parafii), koniński I (8 parafii), koniński II (5 parafii), koniński III (6 parafii), kowalski (6 parafii), lipnowski (7 parafii), lubicki (7 parafii), lubraniecki (7 parafii), nieszawski (7 parafii), piotrkowski (7 parafii), radziejowski (8 parafii), sieradzki I (6 parafii), sieradzki II (6 parafii), sompoleński (7 parafii), szadkowski (7 parafii), szpetalski (6 parafii), śleskiński (6 parafii), tuliszkowski (8 parafii), turecki (7 parafii), uniejowski (10 parafii), warcki (7 parafii), zduńskowolski (7 parafii)⁷⁶.

W chwili obecnej obszar terytorialny diecezji włocławskiej wynosi 8824 km² i znajduje się w obrębie czterech województw: kujawsko-pomorskiego, łódzkiego, mazowieckiego i wielkopolskiego⁷⁷. Na dzień 31 grudnia 2018 r. liczba mieszkańców wynosiła 758 149 osób, w tym 749 933 katolików. Wszystkich księży diecezjalnych było 521 i 126 księży zakonnych⁷⁸.

2. Uwarunkowania religijno-duszpasterskie

Działalność religijno-duszpasterska wpisuje się w podstawową misję Kościoła jako wspólnoty Ludu Bożego. Odpowiedzialność za nią spoczywa na każdym wiernym zarówno duchownym, jak i świeckim, ale w sposób szczególny na tych, którzy przewodzą innym w drodze do zbawienia, czyli na biskupach i prezbiterach. Dlatego analizując prawodawstwo biskupów włocławskich w zakresie praw i obowiązków wydanych dla duchowieństwa, warto zwrócić uwagę jak te uwarunkowania wyglądały na obszarze diecezji włocławskiej po roku 1965. Duży wpływ na omawiane zagadnienia miała ówczesna sytuacja polityczno-społeczna panująca w Polsce i jej przemiany w latach dziewięćdziesiątych XX wieku.

⁷⁵ Tenże, *Dekret o zmianie granic administracyjnych dekanatów diecezji włocławskiej* (2.02.2015), MDWł, 98(2015) s. 257–259.

⁷⁶ Szczegółowy spis dekanatów i znajdujących się w nich parafii znajduje się w: RDWł 2017, s. 109–776.

⁷⁷ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 40.

⁷⁸ RDWł 2019, s. 32.

2.1. Ludność diecezji

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX w., na obszarze diecezji włocławskiej liczącym 12 593 km² zamieszkiwało około 918 000 ludzi w tym zdecydowana większość, bo aż 913 000 to katolicy. Obszar diecezji do roku 1975 znajdował się na terenie czterech województw: bydgoskiego, poznańskiego, łódzkiego i warszawskiego. Do najludniejszych miast w diecezji należały Kalisz i Włocławek, z których każde posiadały ponad 70 000 ludności. W roku 1965 w diecezji włocławskiej było 531 kapłanów diecezjalnych i 120 zakonnych, w seminarium kształciło się 68 kleryków a 18 w tym czasie pełniło służbę wojskową. Jak już wyżej było wspomniane, bezpośrednio po Soborze Watykańskim II diecezja włocławska składała się z 24 dekanatów liczących 256 parafii. Kościołów parafialnych i filialnych było w sumie 354⁷⁹.

Liczba ludności na terenie omawianej diecezji wzrastała z upływem lat. Po dwudziestu latach od zakończenia soboru wynosiła ponad 1 300 000 czyli około 400 000 więcej od stanu z lat sześćdziesiątych. W zdecydowanej większości ludzie pracowali w gospodarstwach rolnych oraz ośrodkach przemysłowych. Po przemianach politycznych przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych, wzrosła liczba osób zajmujących się handlem prywatnym.

Najbardziej ludnymi miastami w dalszym ciągu pozostały Kalisz i Włocławek, które w latach osiemdziesiątych liczyły ponad 130 000 ludności każde. Po nowym, państwowym podziale administracyjnym dokonanym w 1975 r., diecezja włocławska znajdowała się w granicach sześciu województw, z czego aż cztery z nich posiadały swoje stolice w granicach diecezji⁸⁰.

Na początku lat dziewięćdziesiątych także wzrosła liczba parafii w diecezji. Było ich wtedy już 302, z czego 288 było w zarządzie duchowieństwa diecezjalnego, a 14 zostało powierzonych pod zarząd zakonnikom⁸¹.

Jak już wcześniej było wspomniane, dla usprawnienia pracy religijno-duszpasterskiej w roku 1988 utworzono w diecezji włocławskiej trzy rejony duszpasterskie: włocławski, koniński i kalisko-sieradzki⁸².

Po reorganizacji administracyjnej Kościoła w Polsce, która nastąpiła w 1992 r., została utworzona diecezja kaliska. Z tej racji 6 dekanatów należą-

⁷⁹ AKDWł, teczka: Sprawozdania do Rzymu „Ad limina” z lat 1960–1968 (bez sygn. i str.).

⁸⁰ Były to: Kalisz, Konin, Włocławek i Sieradz.

⁸¹ AKDWł, teczka: Ad limina sprzed 1992 (sprawozdanie za okres od 1.01.1987 do 31.12.1991), s. 1 (bez sygn.)

⁸² Tamże, s. 6, 12.

cych do diecezji włocławskiej zostało włączonych do nowej diecezji ze stolicą w Kaliszu. Dlatego to obszar terytorialny omawianej diecezji zmniejszył się z 12 593 km² do 10 143 km². Liczba ludności diecezji włocławskiej wynosiła wówczas 886 846 w tym katolików 869 581. Jest to stan z dnia 25.03.1992 r.

Podobnie jak wcześniej, większość ludności zajmowała się pracą na roli bądź w ośrodkach przemysłowych. Niestety po przemianach politycznych szerzyła się także liczba osób bezrobotnych. Stanowiło to problem nie tylko dla władz państwowych i samorządowych, ale także był to problem, z którym przyszło się zmagać duszpasterzom tamtych czasów⁸³.

Kolejny podział diecezji, który nastąpił w roku 2004, spowodował zmniejszenie jej obszaru do 8824 km². Utrata terytorium wiązała się z utratą ludności. Liczba parafii zmniejszyła się z 256 do 229. Na dzień 25.03.2004 liczba ludności diecezji włocławskiej wynosiła 859 725 osób, w tym katolików 839 694. Obecnie według Rocznika Diecezji Włocławskiej z 2017 roku liczba ludności omawianej diecezji wynosiła 750 751, w tym katolików 743 196 osób. Wszystkich parafii jest 232, z czego 220 jest w zarządzie duchowieństwa diecezjalnego, natomiast 12 z nich jest pod rządami kapłanów zakonnych⁸⁴.

2.2. Katechizacja

Znaczny wpływ na uwarunkowania religijno-duszpasterskie w całym Kościele w Polsce wywierał ówczesny ustrój polityczny. Bardzo widocznym polem, na którym rozgrywała się walka systemu komunistycznego z Kościołem była katechizacja. Władze państwowe od 1961 r. wydały całkowity zakaz nauczania religii w szkołach i placówkach oświatowych. To stanowiło nowe wyzwanie dla władz kościelnych jak z tym problemem sobie poradzić. Zakaz nauczania religii w szkołach spowodował potrzebę przeniesienia edukacji z tego zakresu do punktów katechetycznych znajdujących się przy parafiach⁸⁵.

Władze komunistyczne próbowały przejąć kontrolę nad tymi punktami, oferując pensje dla nauczających religii, poprzez zawarcie odpowiedniej umowy z proboszczami odpowiedzialnymi za nauczanie religii. Żaden z proboszczów włocławskich nie podpisał proponowanej umowy⁸⁶.

⁸³ AKDWł, teczka: Ad Limina 1996 (sprawozdanie za okres od 25.03.1992 do 31.12.1996), s. 6–7 (bez sygn.).

⁸⁴ RDWł 2017, s. 57.

⁸⁵ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 35.

⁸⁶ K. Rulka, *Nauczanie religii we Włocławku od 1945 r.*, KDWł, 82(1999), s. 527.

Problem wydalenia katechizacji ze szkół i organizowanie nauczania w punktach spowodował wydanie przez biskupa włocławskiego odpowiednich norm dla duchowieństwa, jaką należy przyjąć postawę i w jaki sposób nie dać się zdominować przez władze państwowe. Z tej racji w roku 1961 biskup Antoni Pawłowski wydał odpowiedzenie wytyczne dotyczące tworzenie punktów do nauczania religii. W wytycznych tych znajdował się obowiązek dla duchownych, aby zorganizowali całościowe nauczanie katechezy w ośrodkach pozaszkolnych. Jednocześnie wydał normę karną, która nakładała karę suspensy na każdego duchownego, który miałby jakikolwiek kontakt w tej sprawie z władzami komunistycznymi. Zakazał rejestracji punktów katechetycznych, zawierania umów i pobierania pieniędzy za nauczanie. Gdyby władze państwowe wywierały naciski, przypominał o przysługującym prawie do odmowy ze względu na wolność wyznania i sumienia, zagwarantowaną przez konstytucję⁸⁷.

Oprócz próby przejęcia kontroli nad nauczaniem katechetycznym, system komunistyczny próbował utrudniać katechizację poprzez reformę oświaty, która wprowadzała dodatkowe zajęcia pozalekcyjne, uniemożliwiające niekiedy dzieciom i młodzieży uczestnictwo w lekcjach religii. Księża odpowiedzialni za katechizację starali się uatrakcyjnić nauczanie, wprowadzając obok zwyczajnych form różnego rodzaju dyskusje, prelekcje oraz spotkania oazowe⁸⁸.

Władze państwowe próbowały w dwojaki sposób ingerować w nauczanie religii. Po pierwsze próbowały zdobyć informacje na temat punktów katechetycznych, poznać ich liczbę i lokalizację. Po drugie próbowały ingerować w treści przekazywane poprzez nauczanie. Głównym ich zadaniem było nie tylko przejęcie kontroli nad nauczaniem, ale stopniowe jego ograniczanie. Czynili to przez zamykanie punktów katechetycznych znajdujących się w budynkach prywatnych⁸⁹.

Dziekani na zebraniach z kapłanami w swoich dekanatach nieustannie pouczali księży, w jaki sposób mają bronić się przed naciskiem ze strony władz państwowych. Głównym punktem był zakaz przeprowadzania wizytacji. Nie wolno było zawierać żadnych umów o pracę, prowadzić dzienników i sprawozdań, które mogłyby trafić w ręce urzędników przeprowadzających kontrole. Jednym z obowiązków wydanym dla duchowieństwa w tamtym czasie było

⁸⁷ K. Grzesiak, *Relacje państwo – Kościół katolicki na terenie diecezji włocławskiej w latach 1945–1989*, Toruń 2009, s. 491.

⁸⁸ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 36.

⁸⁹ Grzesiak, *Relacje państwo – Kościół katolicki na terenie diecezji włocławskiej w latach 1945–1989*, s. 493.

powiększanie liczby punktów katechetycznych. Usunięcie nauczania religii ze szkół spowodowało, iż władze państwowe, chcąc utrudnić pracę katechizacyjną, straciły całkowicie kontrolę nad tą płaszczyzną działania kościelnego. Mimo utrudnień i przeszkód stawianych dzieciom i młodzieży, większość uczniów ze szkół średnich i podstawowych uczestniczyło w katechezie pozaszkolnej⁹⁰.

Sytuacja katechizacji w Polsce, a przez to także i na terenie diecezji włocławskiej, zmieniła się po przełomie politycznym dokonanym w 1989 r. Nauczanie religii wróciło do szkół⁹¹. W nowej rzeczywistości zostały nałożone nowe obowiązki, szczególnie na proboszczów. Do każdego z nich należało obsadzenie wszystkich szkół i przedszkoli odpowiednią ilością nauczających katechezy, tak aby dzieci i młodzież miały możliwość uczestnictwa w lekcjach religii w swoich placówkach oświatowych. Głównie kapłani pracujący w poszczególnych parafiach pełnili funkcje katechetów. Dużą rolę, jeśli chodzi o katechizację, odgrywały zgromadzenia zakonne. Zakonnicy i zakonnice wspierali duchowieństwo diecezjalne w nauczaniu religii w szkołach⁹².

Katechizacja to nie tylko nauczanie religii w szkołach. Przygotowanie do przyjęcia sakramentów, zwłaszcza pierwszej komunii i bierzmowania, odbywało się równolegle w szkole i przy parafii. Jeśli chodzi o sakrament małżeństwa to przygotowanie odbywało się w trzech etapach, najpierw jako dalsze w ramach katechezy w szkole, następnie przy parafii jako bliższe i tuż przed ślubem jako bezpośrednie.

Formacja katechetyczna dla wszystkich wiernych odbywała się poprzez różnego rodzaju prowadzone w parafiach misje i rekolekcje, ale przede wszystkim poprzez niedzielne przepowiadanie Słowa Bożego w ramach niedzielnej mszy świętej⁹³.

2.3. Stan moralno-religijny

Statystyki kościelne, prowadzone na potrzeby sprawozdań *ad limina apostolorum* ukazują, iż w diecezji włocławskiej w okresie posoborowym na niedzielne

⁹⁰ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 36.

⁹¹ Ustawa z dnia 7 września 1990 r. o systemie oświaty, Dz. U. 2004 r. Nr 256 poz. 2572, regulowana Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. 1992 r. Nr 36 poz. 155.

⁹² AKDWł, teczka: Ad limina 1996 (sprawozdanie za okres od 25.03.1992 do 31.12.1996), s. 17.

⁹³ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 39.

msze św. uczęszczało 30% ogółu wiernych. Najliczniej wierni gromadzili się w kościołach w uroczystość Wielkanocy, gdyż wtedy frekwencja wynosiła 80%. Są to liczby uśrednione, gdyż analizując szczegółowo poszczególne parafie, zauważyć można było dużo większą frekwencję wśród parafii wiejskich i niższą w miastach⁹⁴.

Odnowa liturgii na Soborze Watykańskim II znacznie przyczyniła się do bardziej świadomego przeżywania nabożeństw liturgicznych przez wiernych. Pielęgnowano także tradycyjne formy pobożności i nabożeństwa. W sposób szczególny wielką wagę przywiązywano do tradycyjnych pieśni kościelnych. W niektórych parafiach, zwłaszcza miejskich, istniały wspólnoty duszpasterskie pozwalające wiernym na bardziej świadome przeżywanie obecności we wspólnocie Kościoła. Do głównych grup należy zaliczyć: Ruch Światło-Życie, Neokatechumenat, Odnowę w Duchu Świętym. Grupy te bardzo wiele wносиły do ożywienia parafii, ubogacały liturgię Mszy Świętej, włączały się w akcję charytatywną⁹⁵.

Podobne badania, przeprowadzone w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, wskazały na wysoki poziom religijności wśród wiernych diecezji włocławskiej. Wiele osób deklarowało codzienną praktykę modlitwy, a także uczestnictwo w nabożeństwach okresowych, które nie były obowiązkowe. Niestety te deklaracje nie pokrywały się ze świadomością moralności katolickiej. Bardzo wiele osób, zwłaszcza w zakresie etyki seksualnej, nie zgadzało się z nauką Kościoła w tych kwestiach. Niepokojącym było to, iż nawet wiele osób głęboko wierzących i regularnie praktykujących, odrzucało moralność katolicką. To ukazuje, jak bardzo trudny grunt ludzkich serc był przedmiotem działań kapłanów diecezji włocławskiej. Wierni niechętnie angażowali się w działalność charytatywną i społeczną⁹⁶.

Przeprowadzone badania statystyczne ukazywały, iż najliczniejszą grupą osób uczęszczających regularnie do kościoła byli emeryci i osoby, które ukończyły 50 rok życia. Najrzadziej chodzili bezrobotni, handlowcy i biznesmani. Na końcu tej niechlubnej statystyki uplasowali się rolnicy. Kobiety uczęszczały na msze niedzielne częściej niż mężczyźni. Regularnie na msze święte uczęszczało

⁹⁴ AKDWł, teczka: Ad limina sprzed 1992 (sprawozdanie za okres od 1.01.1987 do 31.12.1991), s. 11.

⁹⁵ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 35.

⁹⁶ AKDWł, teczka: Ad limina 1996 (sprawozdanie za okres od 25.03.1992 do 31.12.1996), s. 9–11.

25,7% wiernych. Deklarujących brak uczestnictwa w ogóle było 3% spośród katolików⁹⁷.

Wierni chętnie uczęszczali na nabożeństwa okresowe, które odbywały się podczas wystawienia Najświętszego Sakramentu⁹⁸. Ponadto w każdej parafii w diecezji włocławskiej odbywały się procesje Eucharystyczne z racji Wielkanocy, Bożego Ciała i odpustów parafialnych. Do ważnych praktyk duchowych zaliczyć należy tradycyjną całodzienną adorację Najświętszego Sakramentu, odbywającą się każdego dnia w wyznaczonych parafiach⁹⁹. Ponadto po roku 2004 w wielu parafiach utworzono, jako wotum wdzięczności za ogłoszony przez Jana Pawła II Rok Eucharystii, kaplice całodziennego adoracji¹⁰⁰.

2.4. Klasztory i zakony

W czasie po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w nowych granicach diecezji włocławskiej znalazło się wiele zespołów klasztornych, które były opuszczone przez swoje zgromadzenia. Opiekę nad nimi sprawowali duchowni diecezjalni. Biskupi włocławscy chętnie przekazywali te zespoły klasztorne w ręce nowych zgromadzeń zakonnych¹⁰¹.

W latach osiemdziesiątych na terenie omawianej diecezji znajdowały się 23 domy zakonów męskich oraz 68 domów zgromadzeń żeńskich. Duchowieństwo zakonne sprawowało pieczę nad 14 parafiami. Duchowieństwo zakonne, które nie prowadziło placówek parafialnych, chętnie włączało się w działalność duszpasterską na terenie diecezji. Działalność ta dotyczyła sprawowania sakramentów, głoszenia Słowa Bożego, prowadzenie misji i rekolekcji parafialnych, a także poprzez zastępstwa poszczególnych duszpasterzy. Wśród parafii zakonnych znajdowały się trzy sanktuaria maryjne – w Brdowie, prowadzone przez paulinów, w Licheniu, prowadzone przez marianów i w Kawnicach, będące pod opieką salezjanów. Ponadto na terenie diecezji włocławskiej znajdowały się trzy seminaria duchowne dla zgromadzeń zakonnych. Było to seminarium w Łądzie

⁹⁷ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 35.

⁹⁸ W maju i październiku były to nabożeństwa ku czci Najświętszej Maryi Panny (Litania loretańska i Różaniec). W czerwcu były to nabożeństwa ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusa (Litania do NSPJ).

⁹⁹ AKDWł,teczka: Ad limina 1996 (sprawozdanie za okres od 25.03.1992 do 31.12.1996), s. 9–11.

¹⁰⁰ W. Mering, *Uwagi biskupa ordynariusza dotyczące Roku Eucharystycznego 2004/2005* (20.09.2004), KDWł, 87(2004), s. 475–476.

¹⁰¹ Rogala, *Rola i posługa instytutów życia konsekrowanego w diecezji włocławskiej*, s. 160.

dla salezjanów, w Zduńskiej Woli dla orionistów i w Kazimierzu Biskupim dla misjonarzy Świętej Rodziny¹⁰².

Spośród 68 domów zakonnych zgromadzeń żeńskich, 63 placówki podejmowały pracę czynną natomiast 5 z nich były to zgromadzenia kontemplacyjne, które w doniosły sposób poprzez modlitwę wspierały duchowo działalność całej diecezji. Ze zgromadzeń czynnych 5 zajmowało się praca z dorosłymi i dziećmi niepełnosprawnymi. Siostry pełniły różne posługi zarówno w parafiach, jak i w urzędach diecezjalnych. Były katechetkami, organistkami oraz zakrystiankami¹⁰³.

Podziały diecezji, które dokonały się w latach 1992 i 2004, miały także wpływ na reorganizację życia zakonnego. Utrata terenów wiązała się także z utratą niektórych zgromadzeń zakonnych zarówno żeńskich, jak i męskich. Stąd w czasach obecnych na terenie diecezji włocławskiej znajduje się 10 zgromadzeń zakonnych męskich (franciszkanie – Zakon Braci Mniejszych oraz Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych, kameduli, karmelici – Zakon Braci Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel, Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, Zgromadzenie Misjonarzy Świętej Rodziny, orioniści – Małe Dzieło Boskiej Opatrzności, paulini – Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika, Zgromadzenie Braci Pocieszycieli z Getsemani, salezianie – Towarzystwo św. Franciszka Salezego)¹⁰⁴.

Zgromadzeń żeńskich jest 24, które posiadają 46 domów zakonnych. Są to: albertynki (1 dom), anuncjatki (1 dom), benedyktynki misjonarki (2 domy), bernardynki (1 dom), elżbietanki (1 dom), honoratki (2 domy), siostry Imienia Jezus (2 domy), karmelitanki bose (1 dom), siostry Matki Bożej Miłosierdzia (1 dom), nazaretanki (1 dom), siostry Opatrzności Bożej (1 dom), orionistki (5 domów), pasjonistki (1 dom), siostry Rodziny Maryi (3 domy), serafitki (1 dom), sercanki – niehabitowe (2 domy), sercanki (2 domy), siostry Sługi Jezusa (1 dom), siostry Służebniczki Maryi (1 dom), szarytki (2 domy), urszulanki (2 domy), westiarki Jezusa (1 dom), siostry Wspólnej Pracy (10 domów), Orioński Instytut Świecki (1 dom)¹⁰⁵.

Przeprowadzona analiza dotycząca życia zakonnego na terenie diecezji włocławskiej ukazuje, że jest ono bardzo bogate. Mimo utraty terenu a co

¹⁰² AKDWł, teczka: Ad limina sprzed 1992 (sprawozdanie za okres od 1.01.1987 do 31.12.1991), s. 15.

¹⁰³ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 34.

¹⁰⁴ RDWł 2017, s. 807–809. Omawiane zgromadzenia męskie posiadają na terenie diecezji włocławskiej 19 swoich domów zakonnych.

¹⁰⁵ Tamże, s. 810–814.

za tym idzie wielu zgromadzeń zakonnych zarówno żeńskich jak i męskich, biskupi wrocławscy odnosili się z wielką troską o współpracę duchowieństwa diecezjalnego oraz członków instytutów zakonnych. Troska ta znalazła swoje odzwierciedlenie w dokumentach wydanych przez biskupów wrocławskich odnoszących się do instytutów życia konsekrowanego. Dokumenty te zostaną szczegółowo opisane w dalszej części tej dysertacji.

3. Biskupi diecezjalni wrocławscy

Biskupami diecezjalnymi są ci, którym powierzono troskę nad diecezją¹⁰⁶. W powierzonej im pasterskiej pieczy diecezji posiadają władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią. Biskup diecezjalny jako pasterz Kościoła partykularnego jest głową całego prezbiterium diecezjalnego i jako taki stanowi konieczny element jego jedności¹⁰⁷. Poprzez tą jedność biskup sprawuje swój urząd, mając do pomocy prezbiterów i diakonów tworząc w ten sposób z nimi jedno prezbiterium¹⁰⁸. W tej części niniejszej dysertacji zostaną zaprezentowani biskupi diecezjalni wrocławscy, pełniący tę funkcję od czasów soborowych aż po czasy współczesne.

3.1. Biskup Antoni Pawłowski

Antoni Pawłowski, syn Jana i Kamili z domu Wagenko, urodził się 24.01.1903 r. w Końskich. Tam też przeżył lata dziecięce i okres młodości. Po ukończeniu szkoły podstawowej i gimnazjum humanistycznego w roku 1921 uzyskał świadectwo dojrzałości. Następnie rozpoczął studia matematyczno-przyrodnicze na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego. Ponadto w tym samym roku akademickim 1921/1922 studiował na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej¹⁰⁹.

Okres studiów był dla przyszłego biskupa wrocławskiego czasem rozeznawania powołania do kapłaństwa, które odkrył w 1922 roku. W tym też czasie wstąpił do Warszawskiego Seminarium Duchownego. Świecenia prezbiteratu otrzymał 26.09.1926 r. Po święceniach kontynuował studia na Wydziale Teologii

¹⁰⁶ Kan. 376 KPK 1983.

¹⁰⁷ Wroceński, Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego, s. 265; M. Sitarz, *Podstawowe zasady w sprawowaniu władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego*, w: *II Polski Synod Plenarny a synody diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 96.

¹⁰⁸ E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, Warszawa 1985, s. 84.

¹⁰⁹ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 42–43.

Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończył w roku 1929 uzyskaniem stopnia doktora teologii z zakresu dogmatyki pozytywnej¹¹⁰.

Po studiach ksiądz Pawłowski został mianowany wikariuszem parafii Kociszew niedaleko Łowicza¹¹¹. Jednak po trzech miesiącach posługi w tej parafii został skierowany do pracy w Warszawskim Seminarium Duchownym jako prefekt i wykładowca¹¹².

Jako naukowiec podejmował prace w nurcie maryjnym i mariologicznym. Zainteresowanie to wpływało z jego głębokiej duchowości maryjnej. Podejmował prace badawcze odnoszące się do dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny¹¹³. Kolejnym polem badawczym w zakresie teologii były zagadnienia ekumeniczne, szczególnie relacje z prawosławnymi. Ksiądz Pawłowski prowadził także badania naukowe w zakresie eklezjologii¹¹⁴ oraz misjologii¹¹⁵.

W roku 1935 przyszedł biskup otrzymał tytuł docenta na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu Warszawskiego. Rok później został profesorem nadzwyczajnym teologii fundamentalnej na Uniwersytecie im. Stefana Batorego w Wilnie. W tym samym czasie wykładał w Instytucie Wyższej Wiedzy Religijnej w Wilnie i w Warszawie¹¹⁶.

Profesor Pawłowski wykładał na Uniwersytecie Wileńskim do końca 1939 r., a w Seminarium Duchownym w Wilnie do marca 1942 r., kiedy to został uwięziony przez Niemców w więzieniu na Łukiesznikach. Następnie przeniesiono go do obozu w Wiłkowyszkach, a później poddano przymusowym robotom w Szatupiach i Poniewieżu. Więzienie i praca przymusowa mocno odcisnęły się na zdrowiu fizycznym Antoniego Pawłowskiego. Nie przeszkodziło mu to jednak w kontynuowaniu pracy naukowej. W czasie wojny udało mu się opracować trzy monografie, jedną o Eucharystii, drugą z zakresu soteriologii oraz trzecią o Kościele jako Mistycznym Ciele Chrystusa. Niestety cały warsztat naukowy

¹¹⁰ *Na dziesięciolecie Arcypasterza Diecezji*, KDWł, 6(1963), s. 137.

¹¹¹ Tamże.

¹¹² Z. Kraszewski, *Biskup Teolog*, AK, 71(1968), s. 363.

¹¹³ A. Pawłowski, *Dogmat Niepokalanego Poczęcia w Oświeceniu nowszych prawosławnych teologów rosyjskich*, Warszawa 1930. Był to pierwszy tom z serii przedwojennych *Warszawskich Studiów Teologicznych*, które wydawane były przez Warszawskie Towarzystwo Teologiczne.

¹¹⁴ Publikacja ukazała się w ramach działalności Warszawskiego Towarzystwa Naukowego, które przed wojną wydało 20 tomów, a jednym z nich jest pozycja A. Pawłowskiego pt.: *Idea Kościoła w ujęciu rosyjskiej teologii i historiozofii*, Warszawa 1935.

¹¹⁵ Z. Kraszewski, *Biskup Antoni Pawłowski – teolog*, w: *Chrześcijanin*, t. 2, red. B. Bejze, Warszawa 1976, s. 135.

¹¹⁶ *Na dziesięciolecie Arcypasterza Diecezji*, s. 135–136.

uległ zniszczeniu podczas wojny, a wraz z nim trzy wspomniane prace, które były gotowe już do druku¹¹⁷.

Pod koniec wojny we wrześniu 1944 roku profesor Pawłowski podjął wykłady w Wileńskim Seminarium Duchownym. Po przeniesieniu tegoż seminarium do Białegostoku w kwietniu 1945 r., tam kontynuował nauczanie. Od 1 września 1945 r. mianowany został profesorem zwyczajnym teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego¹¹⁸. Cztery lata po zakończeniu wojny Prymas Polski Arcybiskup Stefan Wyszyński, mianował profesora Pawłowskiego Rektorem Seminarium Duchownego w Warszawie. Za zasługi w dziedzinie pedagogicznej i wychowawczej otrzymał godność kanonika honorowego, a wkrótce i gremialnego Warszawskiej Kapituły Metropolitalnej¹¹⁹.

Na mocy bulli papieskiej z dnia 4 maja 1950 r., ksiądz Antoni Pawłowski został mianowany koadiutorem biskupa włocławskiego Karola Radońskiego. Notyfikacja tego aktu nastąpiła 16 lipca 1950 r. na podstawie pisma Prymasa Polski napisanego *sub secreto pontificio*. Podczas spotkania z prymasem Stefanem Wyszyńskim, ks. Pawłowski wyraził zgodę, dzięki czemu mógł przyjąć święcenia biskupie i objąć urząd biskupa koadiutora. Ze względu na sprzeciw ówczesnych władz względem osoby księdza Pawłowskiego jako kandydata na biskupa koadiutora włocławskiego, publiczne ogłoszenie tej nominacji nastąpiło dopiero po ośmiu miesiącach. Miało to miejsce 18 marca 1951 r., kiedy to prymas Polski skierował odpowiednie pismo do Kapituły Katedralnej Włocławskiej¹²⁰.

Święcenia biskupie miał przyjąć 5 maja 1951 r., a ingres do katedry włocławskiej miał nastąpić w niedzielę 13 maja 1951 r., jednak sprzeciw władz państwowych nie pozwolił, aby te wydarzenia nastąpiły. Rozwiązaniem tej sytuacji było kierowanie diecezją przez wikariusza generalnego biskupa Franciszka Korszyńskiego. Otrzymał on bardzo szerokie uprawnienia. Prymas Polski, arcybiskup Stefan Wyszyński, na mocy specjalnego prawa udzielonego mu od Stolicy Apostolskiej dekretem z dnia 1 marca 1951 r. udzielił biskupowi Korszyńskiemu *iura et officia Episcopi residentialis* z klauzulą, aby pełnił funkcje pasterską bez szkody dla ordynariusza miejsca, którym był przyszły biskup Antoni Pawłowski¹²¹.

¹¹⁷ Kraszewski, *Biskup Teolog*, s. 365.

¹¹⁸ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 43.

¹¹⁹ *Na dziesięciolecie Arcypasterza Diecezji*, s. 139.

¹²⁰ B. Cieślak, *Biskup Antoni Pawłowski jako pasterz diecezji włocławskiej*, StWł, 2(1999), s. 320.

¹²¹ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 44.

Święcenia biskupie ksiądz Antoni Pawłowski przyjął 27 grudnia 1952 r. z rąk biskupa Ignacego Świrskiego w prywatnej kaplicy biskupa ordynariusza w Siedlcach. Współkonsekratorami byli biskup Marian Jankowski oraz biskup Aleksander Mościcki¹²².

Po kilku miesiącach nastąpiło złagodzenie stanowiska władz państwowych względem objęcia diecezji włocławskiej przez biskupa Pawłowskiego. Uroczysty ingres do katedry włocławskiej nastąpił 25 października 1953 roku – miało to miejsce w uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata. Od tego czasu biskup Antoni Pawłowski pełnił swoją posługą jako prawowity pasterz włocławski przez 15 lat¹²³.

Posługa biskupia Antoniego Pawłowskiego była niejako odpowiedzią na wydarzenia z życia Kościoła powszechnego oraz na wydarzenia w Kościele polskim. Działania pasterskie wpisywały się w program duszpasterski tamtych lat, a do najważniejszych zaliczyć należy: Śluby Jasnogórskie Narodu Polskiego z 1956 r., Wielką Nowennę przed obchodami Milenium Chrztu Polski oraz obchody tej uroczystości. Biskup Pawłowski włączał się w ogólnopolski program duszpasterski organizując na terenie swojej diecezji wiele inicjatyw związanych ze wspomnianymi wydarzeniami¹²⁴.

Do najważniejszych działań Kościoła powszechnego w tamtym czasie zaliczyć należy Sobór Watykański II. Biskup włocławski brał w nim udział w sposób czynny uczestnicząc w jego pracach. Obecny był na czterech sesjach soborowych¹²⁵.

Gorliwość pasterska biskupa Pawłowskiego przejawiała się w działalności ustawodawczej na terenie diecezji włocławskiej. Zainspirowany reformą soborową zorganizował w 1967 r. pierwszy w Polsce po Soborze Watykańskim II synod diecezjalny, by w ten sposób szybko wdrożyć na terenie swojej diecezji uchwały tegoż soboru. Synod ten był wielkim wydarzeniem na skalę ogólnopolską, gdyż inni pastarze Kościoła w Polsce byli zainteresowani jego uchwałami, a przy odbyciu wizyty *ad limina* biskup Pawłowski mógł przedstawić jego statuty Ojcu Świętemu¹²⁶.

Pasterska posługa biskupa Antoniego Pawłowskiego charakteryzowała się szczególną troską o kapłanów, kleryków i osoby życia konsekrowanego. Bardzo

¹²² Na dziesięciolecie Arcypasterza Diecezji, s. 139.

¹²³ Cieślak, *Biskup Antoni Pawłowski jako pasterz diecezji włocławskiej*, s. 320–321.

¹²⁴ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 44.

¹²⁵ Kraszewski, *Biskup Teolog*, s. 368.

¹²⁶ Cieślak, *Biskup Antoni Pawłowski jako pasterz diecezji włocławskiej*, s. 321–326.

żywo interesował się poziomem ich życia duchowego. Dla kapłanów był nie tylko zwierzchnikiem, ale prawdziwym ojcem i przyjacielem. Wydał szereg ustaw dla duchownych, aby podnosić stale poziom ich posługi duszpasterskiej¹²⁷.

Szczególną troskę biskup Pawłowski przywiązywał do dziedziny katechizacji dzieci i młodzieży. W czasie swojej działalności wydał szereg szczegółowych wskazań dla katechetów, by wpływać na jak najlepsze przekazywanie prawd wiary¹²⁸.

Jednym z obowiązków biskupa diecezjalnego jest wizytacja wszystkich parafii na terenie swojej diecezji. Biskup Pawłowski bardzo dobrze wywiązywał się z tego zobowiązania. Z wielką troską i starannością dokonywał osobiście takich wizytacji. Co roku wizytował około 30 parafii, kościołów i kaplic. Podczas tych czynności starał się poznać potrzeby miejscowego duchowieństwa i wiernych świeckich, badał poziom posługi duszpasterskiej a także sprawował posługę sakramentalną, w sposób szczególny udzielając młodzieży sakramentu bierzmowania¹²⁹.

Podczas swojej posługi biskupiej erygował pięć nowych parafii, a także dokonał poświęceń nowych świątyń i kaplic¹³⁰. Dbał nie tylko o rozwój Kościoła włocławskiego pod względem materialnym, ale w sposób szczególny pod względem duchowym. Wielki kult, jaki oddawał Matce Bożej, szerzył nie tylko na terenie swojego Kościoła partykularnego, ale także w całej Polsce, a nawet w Kościele powszechnym. Opracował memoriał o Maryi jako Matce Kościoła, który przez pośrednictwo prymasa Wyszyńskiego został złożony w imieniu Episkopatu Polski Ojcu Świętemu Pawłowi VI¹³¹. Ponadto biskup Pawłowski bardzo szerzył kult św. Józefa – patrona diecezji oraz dobrej śmierci¹³². Oprócz tego wielką troskę przykładął do szerzenia kultu świętych, którzy byli związani bezpośrednio z diecezją włocławską¹³³.

Posługa, a także życie biskupa włocławskiego Antoniego Pawłowskiego, zostały przerwane przez tragiczny wypadek samochodowy, który wydarzył się 16 września 1968 r. Uzupełnieniem obrazu jego biskupiej posługi stały się słowa prymasa Wyszyńskiego wygłoszone podczas uroczystości pogrzebowych,

¹²⁷ K. Majdański, *Biskup Antoni Pawłowski – pasterz diecezji*, w: *Chrześcijananie*, t. 2, s. 150.

¹²⁸ *Na dziesięciolecie Arcypasterza Diecezji*, s. 139.

¹²⁹ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 45.

¹³⁰ *Na dziesięciolecie Arcypasterza Diecezji*, s. 143.

¹³¹ L. Małunowiczówna, *Biskup Antoni Pawłowski – kapłan*, w: *Chrześcijananie*, t. 2, s. 180.

¹³² Kraszewski, *Biskup Teolog*, s. 368.

¹³³ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 45.

które odbyły się w katedrze włocławskiej: „Pragnąc ocenić należycie pracę i trud zmarłego biskupa, trzeba zawsze mieć przed oczyma, że był to więzień. Człowiek wyniszczony przez ciężkie obozy, skrajnie wyczerpany, który pomimo wysiłków nie zdołał odzyskać całkowicie sił”¹³⁴.

Zmarły biskup włocławski Antoni Pawłowski spoczywa w krypcie biskupów włocławskich znajdującej się w podziemiach katedry we Włocławku¹³⁵.

3.2. Biskup Jan Zaręba

Jan Zaręba urodził się 25 grudnia 1910 r. jako syn Adama i Wiktorii z domu Dawickiej¹³⁶. Miejscem urodzenia była wieś Sadykierz należąca do powiatu pułtuskiego, na terenie diecezji płockiej. Tam też się wychowywał i spędził dzieciństwo w licznej i głęboko religijnej rodzinie¹³⁷. Wraz z całą rodziną przeprowadził się w okolice Bydgoszczy, która w tym czasie należała do diecezji gnieźnieńskiej, z którą przysły biskup związał początki swojego życia kapłańskiego¹³⁸.

Po ukończeniu Gimnazjum Humanistycznego w Bydgoszczy i otrzymaniu świadectwa dojrzałości w 1921 r., Jan Zaręba wstąpił do Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego w Gnieźnie. Rektorem w tamtym czasie był ks. Michał Kozal¹³⁹. Po ukończeniu formacji seminaryjnej, 17 czerwca 1934 r., otrzymał święcenia prezbiteratu z rąk arcybiskupa gnieźnieńsko-poznańskiego prymasa Augusta Hlonda. Miało to miejsce w Poznaniu¹⁴⁰.

Będąc kapłanem archidiecezji gnieźnieńskiej w latach 1934–1938 pracował jako wikariusz parafii w Pleszewie, pod okiem wybitnego duszpasterza a także i społecznika ks. prałata Kazimierza Niesiołowskiego¹⁴¹. Po czterech latach gorliwej i sumiennej posługi jako wikariusz, dał się poznać jako człowiek odpowiedzialny i solidny, dlatego decyzją kardynała Augusta Hlonda został

¹³⁴ S. Wyszynski, *Przemówienie żałobne Księdza Prymasa w Opolu*, KDWł, 51(1968), s. 225.

¹³⁵ *Uroczystości pogrzebowe we Włocławku*, KDWł, 51(1968), s. 220–221.

¹³⁶ E. Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, KDWł, 69(1986), s. 269.

¹³⁷ W. Kujawski, *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, KDWł, 67(1984), s. 166.

¹³⁸ R. Andrzejewski, *Szkic do duchowego portretu biskupów włocławskich*, AK, 102(1984), nr 451, s. 359.

¹³⁹ Kujawski, *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, s. 167; Michał Kozal – późniejszy biskup pomocniczy diecezji włocławskiej męczennik za wiarę w obozie koncentracyjnym w Dachau, obecnie błogosławiony Kościoła i patron miasta Włocławek.

¹⁴⁰ Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, s. 269.

¹⁴¹ *Konsekracja Księdza Biskupa Sufragana, Opis konsekracji*, KDWł, 46(1963), s. 235.

skierowany na studia specjalistyczne do Rzymu. Tam na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim rozpoczął pogłębianie wiedzy w zakresie misjologii¹⁴².

Wybuch II wojny światowej przerwał rzymską karierę naukową Jana Zaręby. Wojna zastała go w trakcie jego pierwszych wakacji, które spędzał w Pleszewie. Przez pierwsze dwa lata wojny pełnił posługę duszpasterską w trzech wiejskich parafiach niedaleko Pleszewa, a były to parafie w Kowalewie, Sośnicy i Lutyni. Władze niemieckie uznały pracę ks. Zaręby za szkodliwą dla okupanta, dlatego skazano go na wywiezienie do obozu koncentracyjnego. Aby uniknąć aresztowania, ks. Jan ukrywał się przez ponad trzy lata, przebywając w tym czasie na terenie diecezji włocławskiej, a także częściowo w archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. Pracował fizycznie, ale nie zaprzestał także działalności kapłańskiej¹⁴³.

Po zakończeniu wojny udał się do Pleszewa, by tam organizować pracę duszpasterską i katechetyczną¹⁴⁴. Decyzją Prymasa Polski, kardynała Augusta Hlonda, z dniem 1 września 1945 został skierowany na ziemie zachodnie, do Gorzowa Wielkopolskiego, by tam budować struktury kościelne. Zadanie to było niezwykle trudne, gdyż należało zorganizować wszystko od podstaw. Został mianowany kanclerzem kurii, a także proboszczem parafii katedralnej w Gorzowie. Spędził tam trzy lata, po czym w roku 1948 wrócił do macierzystej archidiecezji gnieźnieńskiej¹⁴⁵.

Bogaty w doświadczenie tworzenia struktur kościelnych na ziemiach zachodnich, ks. Zaręba otrzymał różne funkcje w archidiecezji gnieźnieńskiej. Został mianowany dyrektorem Archidiecezjalnego Związku Caritas, sekretarzem generalnym Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Męskiej i Żeńskiej w archidiecezji gnieźnieńskiej, a także sędzią prosynodalnym¹⁴⁶. W tym też czasie dokończył studia najpierw magisterskie, a później doktoranckie z zakresu teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁴⁷.

W roku 1952 został referentem Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, a cztery lata później, Oficjałem Trybunału Metropolitalnego oraz przewodniczącym kurialnego Wydziału do spraw Zakonnych. Pełnił posługę wizytatora domów zakonnych, egzaminatora prosynodalnego i synodalnego, kuratora Zgromadze-

¹⁴² Kujawski, *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, s. 167–168.

¹⁴³ Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, s. 269.

¹⁴⁴ Kujawski, *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, s. 168.

¹⁴⁵ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 46.

¹⁴⁶ Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, s. 269–270.

¹⁴⁷ Kujawski, *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, s. 168.

nia Służebniczek Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Pleszewie oraz Zgromadzenia Sióstr Elżbietanek w Toruniu. Był także profesorem w Archidiecezjalnym Seminarium Duchownym w Gnieźnie, gdzie wykładał katolicką naukę społeczną¹⁴⁸.

Wielka gorliwość kapłańska i troska o sprawy Kościoła jakie reprezentował Jan Zaręba zostały wynagrodzone nominacją do godności biskupiej. Dnia 20 maja 1963 roku, papież Jan XXIII podniósł ks. Jana Zarębę do godności biskupiej, mianując go biskupem tytularnym Bitylii, ustanawiając go jednocześnie biskupem pomocniczym w diecezji włocławskiej¹⁴⁹. Wkrótce po nominacji zmarł papież Jan XXIII, dlatego nowo wybrany Biskup Rzymu, którym został Paweł VI, potwierdził tę nominację dnia 25 czerwca 1963¹⁵⁰. Świecenia biskupie otrzymał w katedrze włocławskiej 8 września 1963 r. Głównym konsekratorem był Prymas Polski, kardynał Stefan Wyszyński, a współkonsekratorami byli biskup włocławski Antoni Pawłowski oraz biskup pomocniczy diecezji gnieźnieńskiej Jan Czerniak¹⁵¹.

Jako biskup pomocniczy w diecezji włocławskiej, od pierwszych lat swojej posługi, wraz z biskupem Majdańskim wspomagał biskupa Antoniego Pawłowskiego w jego posłudze pasterskiej. Pełnił liczne funkcje w kurii diecezjalnej. Był wikariuszem generalnym, członkiem kapituły katedralnej, przewodniczącym oraz członkiem wielu komisji diecezjalnych oraz kuratorem Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi we Włocławku. Dzięki licznym wizytacjom kanonicznym, których przeprowadziło 130, jako biskup pomocniczy mógł lepiej zapoznać się z potrzebami i uwarunkowaniami religijnymi oraz duszpasterskimi diecezji włocławskiej. W tym czasie pełnił też w tych parafiach posługę sakramentalną, przede wszystkim udzielał młodzieży sakramentu bierzmowania¹⁵².

Dostrzegł potrzebę budowania nowych kościołów i kaplic na terenie diecezji. Był wielkim orędownikiem tych działań, dlatego dał się poznać władzom państwowym jako bezkompromisowy oraz żarliwy obrońca praw osób wierzących do posiadania miejsca kultu. Władze komunistyczne nieprzychylnie oceniały działalność biskupa Zaręby, dlatego utrudniały mu wszelką działalność. Zablokowano mu wydanie paszportu, dlatego nie mógł udać się wraz z biskupem Pawłowskim na

¹⁴⁸ Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, s. 270.

¹⁴⁹ Andrzejewski, *Szkic do duchowego portretu biskupów włocławskich*, s. 361.

¹⁵⁰ Kujawski, *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, s. 169.

¹⁵¹ Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, s. 270.

¹⁵² Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 47.

obradę Soboru Watykańskiego II. Te trudności udało się pokonać w roku 1965, dlatego mógł uczestniczyć w sposób czynny w ostatniej IV sesji tegoż soboru¹⁵³.

Biskup Jan Zaręba, mimo licznych obowiązków w diecezji, brał także czynny udział w pracach na rzecz Kościoła w Polsce. Uczestniczył w pracach Konferencji Plenarnej, a także w Komisjach Episkopatu takich jak: Misyjna, do Spraw Miłosierdzia Chrześcijańskiego, a także był przewodniczącym Komisji do Spraw Duchowieństwa i Reformy Prawa Kanonicznego. Ponadto pełnił funkcję wizytatora domów zakonnych dla zgromadzeń żeńskich¹⁵⁴.

Po tragicznej śmierci biskupa włocławskiego Antoniego Pawłowskiego, 17 września 1968 r. zebrała się Kapituła Bazyliki Katedralnej we Włocławku. W związku z zaistniałą sytuacją, wybrano w tajnym głosowaniu biskupa Jana Zarębę na Wikariusza Kapitulnego. Po złożeniu wyznania wiary biskup Zaręba objął urządowanie¹⁵⁵. W miesiąc później otrzymał nominację od papieża Pawła VI na Administratora Apostolskiego Diecezji Włocławskiej *ad nutum S. Sedis*, z wszelkimi prawami przysługującymi biskupowi rezydencjalnemu¹⁵⁶. W tym czasie biskup Zaręba wśród wielu przedsięwzięć erygował dwie parafie, poświęcił kamień węgielny pod budowę dwóch kościołów oraz przeprowadził uroczystości związane z czterechsetleciem istnienia i działalności Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Na mocy bulli papieskiej z dnia 20 października 1969 r., biskup Zaręba został mianowany Biskupem Diecezjalnym Włocławskim. Swoją posługę jako biskup rezydencjalny rozpoczął 8 stycznia 1970 r., a uroczysty ingres do katedry włocławskiej odbył się 1 lutego 1970 r.¹⁵⁷

Od początku pełnienia funkcji pasterskiej w diecezji włocławskiej, biskup Jan Zaręba dał się poznać jako dobry gospodarz, administrator, a także ustawodawca. Wielką wagę przywiązywał do budowania nowych kościołów oraz do podziału administracyjnego diecezji w taki sposób, aby umożliwić lepsze działania duszpasterskie. Powołał do istnienia 30 nowych parafii, rozbudował seminarium duchowne a także powołał do istnienia drugi dom dla księży emerytów.

Jednym z głównych celów posługi pasterskiej biskupa Zaręby była recepcja uchwał Soboru Watykańskiego II do przepisów Kościoła partykularnego we

¹⁵³ Kujawski, *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, s. 170.

¹⁵⁴ Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, s. 270.

¹⁵⁵ *Wikariusz Kapitulny Diecezji Włocławskiej*, KDWł, 51(1968), s. 235.

¹⁵⁶ S. Wyszynski, *Pismo ks. Prymasa. Nominacja Administratora Apostolskiego Diecezji Włocławskiej* (23.10.1968), KDWł, 51(1968), s. 236.

¹⁵⁷ *Bulla nominacyjna Ojca św. Pawła VI* [bp. J. Zaręby] (19.02.1970), KDWł, 53(1970), s. 98–100; B. Cieślak, *Objęcie rządów. Ingres do Katedry*, KDWł, 53(1970), s. 109.

Włocławku. Podstawowym narzędziem służącym temu celowi było przygotowanie II Synodu Diecezji Włocławskiej. Kolejnym środkiem, który miał przenieść uchwały soborowe na grunt diecezji włocławskiej, była działalność ustawodawcza – pozasynodalna. W swojej aktywności bardzo dużo uwagi poświęcał życiu i posłudze kapłanów, ich obowiązkom, zadaniom i prawom. W wydanych dokumentach przejawiała się troska o należyte utrzymanie, wypoczynek oraz troska o tych, którzy ze względów na zdrowie sami o siebie nie mogą się zatroszczyć. Ponadto biskup Zaręba miał świadomość tego, że kapłani powinni stale się dokształcać, dlatego powołał w tym celu do istnienia Studium Teologiczno-Pastoralne, które później przekształciło się w Instytut Teologiczno-Pastoralny¹⁵⁸. Poszczególne przepisy odnoszące się do duchowieństwa wydane przez Biskupa Zarębę zostaną omówione w dalszej części niniejszej dysertacji.

Pełniąc swoją posługę pasterską jako biskup diecezjalny, przeprowadził osobiście ponad 250 wizytacji kanonicznych, wydał około 100 listów duszpasterskich, a także co roku wydawał odezwę o rychłą beatyfikację Sługi Bożego Michała Kozala. Troska o kult świętych w diecezji przejawiała się w rozmaity sposób, m.in. poprzez wydanie drukiem Akt procesu beatyfikacyjnego błogosławionego Bogumiła, powołanie do istnienia Studium Józefologicznego, a także przygotowanie Międzynarodowego IV Kongresu Józefologicznego w Kaliszu, który odbył się w dniach 22–29 września 1985 r.¹⁵⁹

Biskup Jan Zaręba czuwał nad rozwojem katechizacji, troszczył się o liczny udział swoich wiernych w życiu sakramentalnym, zwłaszcza we mszy św. Starał się o rozwój duchowy oraz intelektualny zarówno świeckich, jak i duchowieństwa, troszczył się o budowanie Kościoła zarówno pod względem duchowym, jak i też materialnym, co odzwierciedlało budowanie wielu nowych świątyń, kaplic i punktów katechetycznych¹⁶⁰.

W wigilię uroczystości Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata, 22 listopada 1986 r., biskup Jan Zaręba zakończył niespodziewanie swoje życie. Zmarł w wieku 76 lat, przeżywszy 52 lata w kapłaństwie i 23 lata w biskupstwie. Uroczystości pogrzebowe rozpoczęły się 24 listopada 1986 r. Przewodniczył im kardynał Franciszek Macharski, a mszy św. pogrzebowej, która odbyła się 26 listopada, przewodniczył i homilię wygłosił Prymas Polski, kardynał Józef Glemp. Trumna

¹⁵⁸ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 48–49.

¹⁵⁹ Stachura, *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, s. 272.

¹⁶⁰ J. Glemp, *Homilia Józefa Kardynała Glempla, Prymasa Polski wygłoszona na pogrzebie Biskupa Jana Zaręby, ordynariusza diecezji włocławskiej*, KDWł, 69(1986), s. 261.

zmarłego biskupa została złożona w podziemiach katedry wrocławskiej w krypcie biskupów wrocławskich¹⁶¹.

3.3. Biskup Józef Henryk Muszyński

Henryk Józef Muszyński, syn Franciszka i Marii Muszyńskich, urodził się 20 marca 1933 roku w Kościerzynie na Kaszubach. Były to tereny należące do diecezji chełmińskiej¹⁶². Kiedy mały Henryk miał 6 lat, wybuchła II wojna światowa. Był to trudny czas dla rodziny Muszyńskich, gdyż ewakuowano ich na wschodnie tereny Polski w okolice Buga. Po pewnym czasie matka wraz z dziećmi wróciła do rodzinnej miejscowości Wysin, która znajdowała się niedaleko Kościerzyny. Tam pozostali sami do zakończenia wojny, gdyż ojciec musiał się ukrywać, by uchronić swoje życie. Był bowiem człowiekiem wykształconym, a na Pomorzu prowadzona była akcja likwidacji polskiej inteligencji¹⁶³.

Po wojnie Henryk Muszyński rozpoczął kształcenie w Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Józefa Wybickiego w Kościerzynie. Następnie kontynuował swoją edukację w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie, gdzie otrzymał wykształcenie filozoficzno-teologiczne. Studia seminaryjne zakończył 28 kwietnia 1957 roku, otrzymawszy święcenia kapłańskie. Wyświęcony został przez biskupa chełmińskiego Kazimierza Kowalskiego w katedrze pelplińskiej¹⁶⁴.

Zaraz po święceniach został skierowany do pracy jako wikariusz w Gdyni-Leszczynkach. Tam pełnił posługę przez trzy lata¹⁶⁵. Następnie został skierowany na studia specjalistyczne, które odbył na katolickim Uniwersytecie Lubelskim i zakończył otrzymaniem stopnia licencjata. Kolejny etap studiów kontynuował już w Rzymie na Papieskim Instytucie Biblijnym. Tam również obronił licencjat. Okres studiów rzymskich był dla młodego księdza bogatym doświadczeniem, gdyż w tym czasie odbywał się Sobór Watykański II. Student biblistyki mógł doświadczyć powszechności całego Kościoła¹⁶⁶.

¹⁶¹ T. Kaczmarek, *Przebieg uroczystości pogrzebowych*, KDWi, 69(1986), s. 246.

¹⁶² *Życiorys biskupa Henryka Muszyńskiego Ordynariusza diecezji wrocławskiej*, KDWi, 71(1988), s. 5.

¹⁶³ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 49–50.

¹⁶⁴ *Życiorys biskupa Henryka Muszyńskiego Ordynariusza diecezji wrocławskiej*, s. 5.

¹⁶⁵ Tamże.

¹⁶⁶ Ł. Gładyszewski, *Laudatio in honorem Archiepiscopi de rebus ab Ipso genestis gerendis*, w: *Minister verbi: Liber sollemnis Excellentissimo domino domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi ad honorandum decimum quantum eiusdem Vita lustrum expentum dedicatus oblatuque*, Gnesnae 2003, s. 13.

Następnie w roku 1965 rozpoczął studia w Jerozolimie. Kształcił się we franciszkańskim Instytucie Biblijnym. Tam też w 1967 r. obronił pracę doktorską z zakresu teologii. Kolejny rok to studia w Instytucie Badań Qumrańskich w Heidelbergu zakończone doktoratem z nauk biblijnych, który obronił w roku 1973¹⁶⁷.

W roku 1968 ksiądz Henryk Muszyński wrócił do swojej macierzystej diecezji, gdzie został mianowany profesorem i wychowawcą w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. Prowadził wykłady z Pisma Świętego. Ponadto był w Kurii Diecezjalnej referentem do spraw laikatu¹⁶⁸.

Po obronie doktoratu w 1973 r. został adiunktem na katedrze biblistyki w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Powierzono mu prowadzenie seminarium naukowego z zakresu teologii dla studentów dziennych oraz zaocznych. Podejmował także zajęcia ze słuchaczami Studium Pastoralno-Biblijnego. Pracę habilitacyjną obronił w 1979 r., a w dwa lata później otrzymał stanowisko docenta. W 1986 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym. Od roku 1981 do 1983 był prodziekanem, a następnie w latach 1983–1986 dziekanem Wydziału Teologicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W tym czasie pełnił też funkcję kierownika Katedry Starego Testamentu, kuratora archeologii chrześcijańskiej oraz kierownika Katedry Archeologii Starożytnego i Bliskiego Wschodu¹⁶⁹.

Papież Jan Paweł II w dniu 23 lutego 1985 r. mianował ks. prof. dr. hab. Henryka Józefa Muszyńskiego biskupem pomocniczym diecezji chełmińskiej. Jako biskup tytularny otrzymał diecezję Villa Regis¹⁷⁰. Świecenia biskupie przyjął w Uroczystość Zwiastowania Pańskiego, 25 marca 1985 r.¹⁷¹ Podczas święceń biskupich podziękował za wielki dar powołania do biskupstwa oraz zapewnił, że będzie starał się jeszcze ściślej zjednoczyć z Chrystusem i oddać na Jego wyłączną służbę¹⁷².

Potwierdzeniem wypowiedzianych słów stało się jego biskupie zawołanie: *In verbo tuo*, są to słowa świętego Piotra i oznaczają „Na słowo Twoje (Panie)”.

¹⁶⁷ *Życiorys biskupa Henryka Muszyńskiego Ordynariusza diecezji włocławskiej*, s. 5.

¹⁶⁸ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 50.

¹⁶⁹ Gładyszewski, *Laudatio in honorem Archiepiscopi de rebus ab Ipso genestis gerendisque*, s. 14.

¹⁷⁰ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 50.

¹⁷¹ *Życiorys biskupa Henryka Muszyńskiego Ordynariusza diecezji włocławskiej*, s. 5.

¹⁷² B. Czyżewski, *W służbie Słowu Bożemu*, w: *Ja jestem Józef brat wasz. Księga pamiątkowa ku czci Arcybiskupa Henryka Józefa Muszyńskiego Metropolity Gnieźnieńskiego w 65. rocznicę urodzin*, red. W. Chrostowski, Warszawa 1998, s. 10.

Posiadają bardzo głęboki i wieloznaczny sens. Jednak ich głównym przesłaniem jest odrzucenie zniechęcenia i podjęcie trudu wypełniania woli Pana Boga poprzez otwartość na wypełnianie Jego słowa. Oznaczają one gotowość do działania i posłuszeństwo Panu Bogu¹⁷³.

Całe życie i dotychczasowa działalność biskupa Muszyńskiego skoncentrowane były wokół Słowa Bożego. Umiłowanie Pisma Świętego znalazło swój wyraz także w symbolice jego herbu biskupiego. Tarcza herbu została podzielona na dwie części. Na górnej części w kolorze złotym zamieszczona została biała księga Pisma Świętego, nawiązująca do Psalmu 40 „Oto przychodzę, w zwoju księgi o mnie napisano, jest moją radością, mój Boże pełnić Twoją wolę”. W dolnej części tarczy, na niebieskim tle umieszczona została łódź św. Piotra. Jest to nawiązanie do wezwania „na Twoje Słowo zarzucę sieci”, podczas opisanego przez św. Łukasza cudownego połowu ryb. Z tego fragmentu zostało też zaczerpnięte biskupie wezwanie¹⁷⁴.

Henryk Muszyński, jako biskup pomocniczy, pracował przez cztery lata w swojej macierzystej diecezji chełmińskiej. W tym czasie był jednocześnie proboszczem parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Gdyni, a także wikariuszem biskupim na rejon Wybrzeża Gdyńskiego. Nie zaniechał przez to swojej pracy naukowo-dydaktycznej. Wykładał w pelplińskim seminarium duchownym i na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Kierował studium teologicznym w Gdyni, otaczał opieką świecką inteligencję oraz był odpowiedzialny za teologiczne kształcanie młodych kapłanów. Ponadto wypełniał wiele obowiązków wynikających z przyjętych święceń biskupich takich jak wizytacje duszpasterskie, a także udział w różnych uroczystościach parafialnych i diecezjalnych¹⁷⁵.

Papież Jan Paweł II 23 grudnia 1987 r. mianował biskupa Henryka Muszyńskiego biskupem włocławskim¹⁷⁶. Nowy pasterz Kościoła włocławskiego objął kanoniczne swoją diecezję 29 grudnia 1987 a uroczysty ingres do katedry włocławskiej nastąpił 17 stycznia 1988 r. Obejmując rządy w diecezji włocławskiej, nowy biskup diecezjalny postawił sobie za podstawowe zadanie dobrze

¹⁷³ Gładyszewski, *Laudatio in honorem Archiepiscopi de rebus ab Ipso genestis gerendisque*, s. 14.

¹⁷⁴ Czyżewski, *W służbie Słowu Bożemu*, s. 16.

¹⁷⁵ Gładyszewski, *Laudatio in honorem Archiepiscopi de rebus ab Ipso genestis gerendisque*, s. 14–15.

¹⁷⁶ Jan Paweł II, *Bulla nominacyjna Biskupa Muszyńskiego* (23.12.1987), KDWi, 71(1988), s. 4–5.

poznać tereny swojej diecezji, jej specyfikę duszpasterską, tradycję oraz duchowieństwo. Dzięki takiemu rozeznaniu mógł utworzyć program duszpasterski na czas posługiwania dla dobra swojego Kościoła partykularnego¹⁷⁷.

Do najważniejszych wydarzeń w diecezji włocławskiej, podczas pełnienia posługi przez biskupa Henryka Józefa Muszyńskiego, zaliczyć należy pielgrzymkę papieża Jana Pawła II do Włocławka¹⁷⁸. Ponadto na samym początku swojego pasterzowania zwołał Diecezjalny Kongres Eucharystyczny¹⁷⁹.

Działalnością służącą usprawnieniu funkcjonowania diecezji było ustanowienie nowych rejonów duszpasterskich, dodatkowo powołanie Rad i Komisji Diecezjalnych oraz referentów różnych szczebli, utworzenie statutów dla księży dziekanów w celu usprawnienia pracy duszpasterskiej, reorganizacja Kurii Biskupiej¹⁸⁰.

Bardzo ważnym wydarzeniem w działalności biskupa Muszyńskiego było przywrócenie Kapituły Uniejowskiej¹⁸¹, utworzenie Caritasu Diecezji Włocławskiej¹⁸², erygowanie jedenastu parafii, powołanie do istnienia Wydawnictwa oraz Księgarni Diecezjalnej, utworzenie Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Diecezji Włocławskiej, zapoczątkowanie Uniwersytetu Ludowego im. Ks. Władysława Blizińskiego we Włocławku z oddziałami w Koninie i Kaliszu¹⁸³. Wznowił działalność Instytutu Wyższej Kultury Religijnej we Włocławku¹⁸⁴ i powołał taki instytut w Kaliszu¹⁸⁵. Ponadto Biskup Muszyński wielką troską otaczał kult świętych i błogosławionych, dlatego to był inicjatorem procesu beatyfikacyjnego biskupa Wojciecha Owczarka oraz Męczenników II wojny światowej, zlecił budowę pomnika księży męczenników z Osięcin, Obrońców Wisły i pomnika w formie krzyża ks. Jerzego Popiełuszki na tamie we Włocławku¹⁸⁶. Był orędownikiem rodzin, dlatego wprowadził Kartę Praw Rodziny. Angażował się w działalność

¹⁷⁷ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 51.

¹⁷⁸ *Wizyta papieża Jana Pawła II w diecezji włocławskiej*, KDWł, 73(1990), s. 149–176.

¹⁷⁹ *Kongres Eucharystyczny Diecezji Włocławskiej*, KDWł, 71(1988), s. 145–146.

¹⁸⁰ J. Gręźlikowski, *Henryk Józef Muszyński Pasterzem Kościoła Włocławskiego (1987–1992)*, w: *Minister verbi. Liber sollemnis Excellentissimo domino domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi*, s. 872.

¹⁸¹ H. Muszyński, *Reerekcja Kapituły Uniejowskiej*, KDWł, 73(1990), s. 283–286.

¹⁸² Tenże, *Dekret powołujący do istnienia Caritas Diecezji Włocławskiej*, KDWł, 73(1990), s. 206–207.

¹⁸³ Tenże, *Dekret powołujący Uniwersytet Ludowy*, KDWł, 72(1989), s. 223.

¹⁸⁴ Tenże, *Dekret wznowiający IWKR we Włocławku*, KDWł, 71(1988), s. 237.

¹⁸⁵ Tenże, *Dekret powołujący do istnienia IWKR w Kaliszu*, KDWł, 71(1988), s. 237–238.

¹⁸⁶ Tenże, *Komunikat Biskupa Włocławskiego o poświęceniu pomnika ks. Jerzego Popiełuszki*, KDWł, 74(1991), s. 261–262.

kulturalną, co znalazło swoje odzwierciedlenie w organizacji Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej we Włocławku¹⁸⁷.

Ponadto w bogatą działalność biskupa Muszyńskiego jako pasterza diecezji włocławskiej wpisuje się wiele zarządzeń dotyczących życia i posługi kapłańskiej, które zostaną szczegółowo omówione w dalszej części dysertacji. Biskup włocławski Henryk Muszyński kładł wielki nacisk na formację duchową i intelektualną kapłanów i alumnów. Troszczył się o dobra doczesne Kościoła, bronił wartości życia. Przykładał wielką wagę do katechizacji oraz budownictwa sakralnego. W jego bogatą działalność wpisują się liczne listy pasterskie, odezwy, przemówienia, wizytacje i uroczystości, poprzez które biskup włocławski troszczył się o odnowę i uświęcenie człowieka i pogłębianie jego formacji religijnej i moralnej¹⁸⁸.

Będąc biskupem włocławskim, angażował się także w działalność Kościoła w Polsce. W latach 1987–1992 pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski do spraw Dialogu z Judaizmem. W roku 1991 pełnił funkcję sekretarza specjalnego na VIII Zwyczajnym Światowym Synodzie Biskupów, który zajmowała się sprawami dotyczącymi formacji kandydatów do kapłaństwa. Od 1991 do 1994 r. był członkiem Stałej Rady Synodu Biskupów, który był poświęcony sprawom życia konsekrowanego w Kościele¹⁸⁹.

Reorganizacja struktur administracyjnych Kościoła w Polsce, której dokonał Jan Paweł II w 1992 r. sprawiła, że biskup włocławski Henryk Józef Muszyński został mianowany arcybiskupem metropolitą gnieźnieńskim. Był to pierwszy arcybiskup gnieźnieński, który po 173 latach zaczął na stałe rezydować w Gnieźnie¹⁹⁰.

Dnia 19 grudnia 2009 r. otrzymał tytuł Prymasa Polski, zastępując na tym urzędzie kardynała Józefa Glempa. Od 26 czerwca 2010 r. jest arcybiskupem seniorem gnieźnieńskim oraz prymasem seniorem Polski¹⁹¹.

3.4. Biskup Bronisław Jan Maria Dembowski

Bronisław Dembowski urodził się 2 października 1927 r., w Komorowie leżącym w powiecie Ostrowia Mazowiecka, jako piąte dziecko Włodzimierza

¹⁸⁷ Gręźlikowski, *Henryk Józef Muszyński Pasterzem Kościoła Włocławskiego (1987–1992)*, s. 872.

¹⁸⁸ Tamże.

¹⁸⁹ Czyżewski, *W służbie Słowu Bożemu*, s. 11–15.

¹⁹⁰ Gładyszewski, *Laudatio in honorem Archiepiscopi de rebus ab Ipso genestis gerendisque*, s. 15.

¹⁹¹ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 51–52.

i Henryki z domu Sokołowskiej. Jego rodzice byli zaangażowani w czyn niepodległościowy. Matka była osobą bardzo wierzącą i religijną, ojciec dopiero pod koniec swojego życia zbliżył się do Pana Boga. Nie przeszkadzał jednak swojej żonie Henryce, by wychowywała ich dzieci w duchu religijnym. Włodzimierz Dembowski był komisarzem Straży Granicznej w Grajewie, zmarł 17 lutego 1937 r. w wieku 44 lat. Od tego czasu matka wychowywała samotnie swoje dzieci¹⁹².

W czasie II wojny światowej matka zaangażowana była w działania Ruchu Oporu. Została aresztowana wraz z córką Małgorzatą za tę działalność 15 maja 1941 r., a 25 września obie zostały rozstrzelane w Ravensbrück. W wieku 14 lat Bronisław został osierocony. Najpierw otoczono go opieką rodziny ze strony matki, a od 1943 roku zajęła się nim rodzina ze strony ojca. Wielką troską otaczała go stryjenka Janina z Landych Dembowska, która była zarazem jego matką chrzestną¹⁹³.

Czas wojny dla młodego Bronisława Dembowskiego to okres pracy fizycznej a także nauki w podziemnej szkole średniej w Białobrzegach Radomskich i w Warszawie. W tym czasie udzielał się także w pracach na rzecz organizacji podziemnych¹⁹⁴. W sierpniu 1943 r. złożył przysięgę wojskową w 72 pp Ziemi Radomskiej AK. Jego rodzeństwo również było zaangażowane w działalność podziemną, brało udział w Powstaniu Warszawskim. Po jego zakończeniu Bronisław znalazł się w Mościcach koło Tarnowa, gdzie dokończył swoją naukę i w 1946 r. uzyskał maturę¹⁹⁵.

Następnie za namową najbliższych rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Studiował u boku wybitnych profesorów, takich jak Tadeusz Kotarbiński, Władysław Tatarkiewicz, Izydora Dąbska oraz Stefan Świeżawski. Mógł zdobywać doświadczenie filozoficzne zarówno z punktu widzenia chrześcijańskiego, jak i ateistycznego¹⁹⁶. Studia ukończył w roku 1950, zdobywając tytuł magistra nauk humanistycznych. Okres zdobywania wiedzy filozoficznej to czas jego pracy jako wychowawcy w zakładzie dla osób niewidomych znajdującym się w Laskach pod Warszawą¹⁹⁷.

¹⁹² *Życiorys Biskupa prof. dr. hab. Bronisława Dembowskiego*, w: *Prawda i miłość. Księga pamiątkowa ku czci Biskupa Bronisława Dembowskiego na złoty jubileusz kapłaństwa*, red. R. Andrzejewski, W. Hanc, Z. Pawlak, K. Rulka, L. Urbański, Włocławek 2003, s. 15.

¹⁹³ *Bronisław Dembowski, 84. biskup włocławski*, KDWi, 75(1992), s. 122.

¹⁹⁴ *Życiorys Biskupa prof. dr. hab. Bronisława Dembowskiego*, s. 15.

¹⁹⁵ *Bronisław Dembowski, 84. biskup włocławski*, s. 122.

¹⁹⁶ *Życiorys Biskupa prof. dr. hab. Bronisława Dembowskiego*, s. 15.

¹⁹⁷ *Biskup Senior Bronisław Dembowski*, w: RDWi 2011, s. 17.

Bronisław Dembowski myślał o drodze kapłańskiej zaraz po ukończeniu matury, jednak by lepiej rozeznąć swoje powołanie, postanowił studiować filozofię. Powołanie do kapłaństwa nie ustało, dlatego po zakończeniu studiów na Uniwersytecie Warszawskim wstąpił do Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie. Ze względu na odbyte wcześniej studia filozoficzne, już po trzech latach, 23 sierpnia 1953 r., otrzymał święcenia prezbiteratu z rąk kardynała Stefana Wyszyńskiego. Został skierowany do pracy jako wikariusz w Piastowie niedaleko Pruszkowa¹⁹⁸.

Po dwóch latach pracy na wikariacie, w roku 1955 rozpoczął dalsze studia filozoficzne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Tam zdobywał wiedzę pod okiem wybitnych filozofów, takich jak ojciec Mieczysław Albert Krąpiec, Stefan Świeżawski, ks. Stanisław Kamiński. Poznawał filozofię św. Tomasza z Akwinu. W roku 1961 otrzymał tytuł doktora filozofii teoretycznej¹⁹⁹.

W latach studiów ks. Bronisław Dembowski był rezydentem w Izabelinie koło Warszawy. Proboszczem w tej parafii był jego przyjaciel ks. Aleksander Fedorowicz, od którego nabierał doświadczenia kapłańskiego jako młody ksiądz. Dnia 22 grudnia 1956 r. został mianowany rektorem kościoła św. Marcina, mieszczącego się przy ul. Pivnej w Warszawie. Jednocześnie został mianowany także kapelanem sióstr franciszekanek. Rok później został asystentem kościelnym Klubu Inteligencji Katolickiej w Warszawie. W tym czasie także pomagał księdzu Fedorowiczowi z Lasek w organizacji warszawskiego Duszpasterstwa Niewidomych²⁰⁰.

Działalność naukowo-dydaktyczna księdza Bronisława Dembowskiego rozpoczęła się w roku 1962, kiedy to został asystentem przy Katedrze Historii Filozofii na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Po uzyskaniu habilitacji z historii filozofii został docentem (1970–1982)²⁰¹. Od roku 1970 rozpoczął także wykłady w Warszawskim Seminarium Duchownym. Podróżował w celach naukowych do USA, gdzie w latach 1969–1970 oraz 1975–1976 prowadził badania nad filozofią amerykańską. Efektem jego pracy była publikacja wydana w 1989 r. pt. *O filozofii chrześcijańskiej w Ameryce Północnej*. W 1981 r. został profesorem nadzwyczajnym a w 1990 zwyczajnym. Od roku 1982 był dziekanem Akademickiego Studium Teologii Katolickiej, które w roku 1988 zostało przekształcone

¹⁹⁸ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 53.

¹⁹⁹ *Życiorys Biskupa prof. dr. hab. Bronisława Dembowskiego*, s. 16.

²⁰⁰ *Bronisław Dembowski, 84. biskup włocławski*, s. 122–123.

²⁰¹ *Biskup Senior Bronisław Dembowski*, s. 17.

na Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie²⁰². Ksiądz Dembowski w latach 1975–1980 pełnił funkcję członka w Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki. Od roku 1970 został członkiem Oddziału Warszawskiego Towarzystwa Filozoficznego, a od 1981 r. członkiem Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauki²⁰³.

Podczas swoich pobytów w Stanach Zjednoczonych zapoznał się z ruchem charyzmatycznym Odnowy w Duchu Świętym. Doświadczenie zdobyte za granicą przeniósł na grunt Polski, gdzie przy kościele św. Marcina, w którym był rektorem, założył Ruch Odnowy w Duchu Świętym. Jego działalność w tej materii rozszerzyła się na teren ogólnopolski, gdyż przyczynił się do zjednoczenia istniejących w Polsce grup charyzmatycznych. Współpracował przy organizowaniu Krajowego Zespołu Koordynatorów Ruchu Odnowy w Duchu Świętym. Został mianowany w 1984 r. Krajowym Duszpasterzem Odnowy w Duchu Świętym. Jako przedstawiciel Polski brał udział w licznych światowych spotkaniach charyzmatyków. W roku 1991 został Członkiem Międzynarodowej Rady Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej²⁰⁴.

Dzięki działalności duszpasterskiej księdza Bronisława Dembowskiego, kościół św. Marcina w Warszawie stał się ośrodkiem Duszpasterstwa Niewidomych, ekumenizmu, Odnowy w Duchu Świętym oraz ośrodkiem charytatywnym. Po wprowadzeniu stanu wojennego utworzył się przy nim Prymasowski Komitet Pomocy Osobom Pozbawionym Wolności. W latach 1988–1989 ks. Dembowski uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu jako przedstawiciel z ramienia Kościoła²⁰⁵.

Decyzją Ojca Świętego Jana Pawła II z dnia 25 marca 1992 r., ks. Bronisław Jan Maria Dembowski został mianowany biskupem diecezjalnym we Włocławku²⁰⁶. Stał się on następcą biskupa Henryka Muszyńskiego, który na mocy bulli cyrkumskrypcyjnej dla Polski *Totus Tuus Poloniae populus*, został mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim²⁰⁷. Świecenia biskupie przyjął 20 kwietnia 1992 r.²⁰⁸ Objął diecezję włocławską znacznie zmniejszoną w wyniku reformy administracyjnej Kościoła w Polsce. Odłączono wówczas sześć dekanatów z 6 parafiami

²⁰² Bronisław Dembowski, 84. biskup włocławski, s. 123.

²⁰³ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 53.

²⁰⁴ Życiorys Biskupa prof. dr. hab. Bronisława Dembowskiego, s. 17.

²⁰⁵ Bronisław Dembowski, 84. biskup włocławski, s. 123.

²⁰⁶ Jan Paweł II, *Bulla nominacyjna Biskupa Bronisława Dembowskiego*, KDWł, 75(1992), s. 121–122.

²⁰⁷ W. Kujawski, *Biskup Bronisław Dembowski ordynariusz włocławski*, w: *Prawda i miłość*, s. 59.

²⁰⁸ *Biskup Senior Bronisław Dembowski*, s. 17.

do nowej diecezji kaliskiej. Również 104 kapłanów zostało inkardynowanych do tej diecezji, a 31 alumnów z WSD we Włocławku wyraziło chęć przejścia do Kalisza²⁰⁹. Biskup Dembowski nie miał żadnego wpływu na te zmiany. Od samego początku jego biskupiej posługi przyszło mu dokonać nowej organizacji diecezji włocławskiej pod względem duszpasterskim oraz administracyjnym²¹⁰.

Jedną z ważniejszych spraw w posłudze nowego biskupa diecezjalnego była sprawa niedokończonego II Synodu Diecezji Włocławskiej. Biskup Zaręba zmarł przed promulgacją uchwał synodalnych, a jego następca biskup Muszyński miał własną wizję synodalną, która nie pokrywała się z owocami prac synodu biskupa Zaręby, który odbył się w diecezji włocławskiej w latach osiemdziesiątych²¹¹. Dlatego wielką zasługą już na początku swojej biskupiej posługi było dokończenie prac nad synodem i jego promulgacja, która nastąpiła 4 kwietnia 1994 r.²¹²

Kolejnym ważnym działaniem biskupa Dembowskiego było ustanowienie Studium Teologii we Włocławku²¹³, a także powołanie do życia Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. Ks. Jana Długosza we Włocławku²¹⁴. W ramach dziękczynienia za dar kanonizacji św. Siostry Faustyny powołał komisję, która przygotowała potrzebne formalności w celu dokonania zawierzenia diecezji włocławskiej Maryi i Miłosierdziu Bożemu²¹⁵.

Wielka troska o kult świętych i błogosławionych z diecezji włocławskiej przejawiała się także w erekcji Ośrodka Pamięci Świętego Maksymiliana Marii Kolbego w Zduńskiej Woli²¹⁶, zamknięciu w 1994 roku procesu informacyjnego Męczenników Kościoła w Polsce z okresu II wojny światowej²¹⁷, przeprowadzeniu rekognicji i przeniesienie szczątków błogosławionych Męczenników

²⁰⁹ Frątczak, *Wykaz kapłanów diecezji włocławskiej, którzy zostali inkardynowani ipso facto do diecezji kaliskiej*, s. 69–81.

²¹⁰ Kujawski, *Biskup Bronisław Dembowski ordynariusz włocławski*, s. 60.

²¹¹ Tamże.

²¹² *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, Włocławek 1994.

²¹³ B. Dembowski, *Dekret ustanawiający Studium Teologii we Włocławku*, KDWł, 75(1992), s. 191.

²¹⁴ Tenże, *Dekret ustanawiający Komisję do spraw Gimnazjum i Liceum im. Ks. Jana Długosza*, KDWł, 83(2000), s. 6–7.

²¹⁵ Tenże, *Dekret powołujący Komitet do spraw Kultu Miłosierdzia Bożego i Świętej Faustyny*, KDWł, 83(2000), s. 101.

²¹⁶ Tenże, *Dekret erekcyjny Ośrodka Pamięci Świętego Maksymiliana Marii Kolbego w Zduńskiej Woli*, KDWł, 76(1993), s. 69–70.

²¹⁷ Tenże, *Komunikat Biskupa Ordynariusza o zamknięciu „procesu informacyjnego”*, KDWł, 77(1994), s. 11–12; J. Gręźlikowski, *Proces Męczenników Kościoła w Polsce z okresu II wojny światowej*, KDWł, 77(1994), s. 109.

z Osięcin do kościoła parafialnego²¹⁸, uzyskanie zatwierdzenia błogosławionego Michała Kozala na patrona miasta Włocławka, św. Bogumiła na patrona miasta Koła, św. Maksymiliana dla Zduńskiej Woli oraz św. Jadwigi Królowej dla Nieszawy²¹⁹.

W czasie swojej posługi w diecezji włocławskiej, biskup Dembowski zorganizował dwa kongresy diecezjalne, jeden dotyczący trzeźwości²²⁰, a drugi dotyczący rodzin²²¹. Troska biskupa o młodzież i ruchy katolickie przejawiała się w ustanowieniu Stowarzyszenia Młodzieży Diecezji Włocławskiej²²² oraz Rady Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich Diecezji Włocławskiej²²³.

Jeśli chodzi o sprawy reorganizacyjne diecezji, to biskup Bronisław erygował 14 nowych parafii, dokonał reorganizacji administracyjnej diecezji tworząc nowe wikariaty biskupie²²⁴ i zwiększając liczbę dekanatów do 36²²⁵. Dokonał także reformy kurii biskupiej²²⁶. Jednym z ważniejszych wydarzeń dla Kościoła włocławskiego było reerygowanie kapituły sieradzkiej²²⁷. Ponadto powołał do istnienia Towarzystwo Przyjaciół Seminarium Duchownego²²⁸, Seminarijne Gospodarstwo Rolne w Żydowie²²⁹, dokonał zmian prawnych i strukturalnych we Włocławskim Wydawnictwie Diecezjalnym²³⁰, wznowił działalność Muzeum Diecezjalnego²³¹.

Jednym z ważniejszych wydarzeń, które miały miejsce za czasów posługi pasterskiej biskupa Dembowskiego, była wizyta papieża Jana Pawła II w Licheńniu. Papież pragnął zobaczyć to wielkie dzieło, które powstało w małej wiosce

²¹⁸ B. Dembowski, *Ekshumacja i rekognicja relikwii Błogosławionych Męczenników*, KDWł, 84(2001), s. 213–223.

²¹⁹ Tenże, *Patroni miast diecezji włocławskiej uznani przez Stolicę Apostolską*, KDWł, 82(1992), s. 531–533.

²²⁰ Tenże, *Kongres trzeźwości w diecezji włocławskiej*, KDWł, 77(1994), s. 27–28.

²²¹ Tenże, *I Diecezjalny Kongres Rodzin diecezji włocławskiej*, KDWł, 77(1994), s. 192.

²²² Tenże, *Dekret erygujący Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Włocławskiej*, KDWł, 77(1994), s. 131.

²²³ Tenże, *Dekret Erygujący Radę Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich*, KDWł, 82(1999), s. 1.

²²⁴ Tenże, *Dekret erekcyjny duszpasterskich wikariatów biskupich*, KDWł, 77(1994), s. 5–6.

²²⁵ Tenże, *Dekret o reorganizacji dekanatów w diecezji włocławskiej*, KDWł, 77(1994), s. 246–254.

²²⁶ Tenże, *Statut Wydziału Duszpasterstwa Kurii Diecezjalnej we Włocławku*, KDWł, 79(1996), s. 81–88.

²²⁷ Tenże, *Reerygowanie Kapituły w Sieradzu*, KDWł, 76(1993), s. 75.

²²⁸ Tenże, *Dekret erekcyjny Towarzystwa Przyjaciół Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku*, KDWł, 76(1993), s. 117–118.

²²⁹ Tenże, *Dekret powołujący Seminarijne Gospodarstwo Rolne*, KDWł, 84(2001), s. 65.

²³⁰ Tenże, *Dekret reorganizujący Diecezjalne Wydawnictwo*, KDWł, 83(2000), s. 715.

²³¹ Tenże, *Dekret reerygujący Muzeum Diecezjalne*, KDWł, 78(1995), s. 133.

pod Koninem. To właśnie biskup Dembowski wydał i podpisał akt erekcyjny pod budowę sanktuarium licheńskiego²³². Powołał także diecezjalny zespół do spraw Lichenia²³³.

Ponadto należy podkreślić, iż jako biskup włocławski udzielał się także na płaszczyźnie ogólnopolskiej. Był członkiem Rady Naukowej konferencji Episkopatu Polski, Rady ds. Ekumenizmu, ds. Apostolstwa Świeckich, ds. Dialogu Religijnego, przewodniczącym Komisji Mieszanej ds. Dialogu z Niewierzącymi, przewodniczącym ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem rzymskokatolickim i Kościołem starokatolickim Mariawitów, pełnił cały czas funkcję Krajowego Duszpasterza Odnowy w Duchu Świętym, był członkiem Międzynarodowej Rady Katolickiej Odnowy Charyzmatycznej oraz asystentem kościelnym Rady Ruchów Katolickich w Polsce²³⁴.

W związku z osiągnięciem wieku emerytalnego, biskup Bronisław Dembowski złożył rezygnację z pełnionego urzędu w dniu 14 września 2002 r. na ręce Jana Pawła II. Papież przyjął i ogłosił tę decyzję 25 marca 2003 r.²³⁵ Jako biskup senior zamieszkał we Włocławku przy parafii katedralnej. Nadal pełnił funkcje w Konferencji Episkopatu Polski. Dalej pozostał członkiem rady ds. Ekumenizmu, współprzewodniczącym Komisji Mieszanej ds. Dialogu Teologicznego między Kościołem rzymskokatolickim i kościołem starokatolickim Mariawitów oraz delegatem Konferencji Episkopatu Polski ds. Odnowy w Duchu Świętym²³⁶.

3.5. Biskup Wiesław Alojzy Mering

Wiesław Mering urodził się 10 grudnia 1945 r. w Żukowie. Był drugim dzieckiem Alojzego i Marii z domu Gowińskiej. Wychowywany był w gronie rodzinnym w miejscowości Przyjaźń, oddalonej 3 km od Żukowa. Tam spędził swoje dzieciństwo, podczas którego kształtowany był w atmosferze religijności a najbliżsi troszczyli się o jego rozwój intelektualny. Ostatnie lata szkoły podstawowej kończył w Kartuzach, gdyż matka uznała, iż dla dobra syna potrzeba, aby mógł poznać inne sposoby nauczania, nowych ludzi, a także inne wymagania

²³² Tenże, *Akt erekcyjny pod budowę świątyni sanktuaryjnej pod wezwaniem Matki Boskiej Licheńskiej – Bolesnej Królowej Polski w Licheniu*, KDWł, 78(1995), s. 192–193.

²³³ Tenże, *Zespół do spraw Lichenia*, KDWł, 82(1999), s. 534.

²³⁴ *Biskup Senior Bronisław Dembowski*, w: RDWł 2011, s. 17.

²³⁵ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 55.

²³⁶ *Biskup Senior Bronisław Dembowski*, w: RDWł 2017, s. 19.

edukacyjne. W latach 1959–1962 uczęszczał do III Liceum Ogólnokształcącego w Gdyni²³⁷.

Po zdaniu matury, mając 17 lat, wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Tam po dwóch latach formacji, postanowił przerwać naukę w seminarium i rozpocząć studia z filozofii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Tam był uczniem profesora Swieżawskiego. Studiował przez pięć lat otrzymawszy tytuł magistra filozofii chrześcijańskiej. Po zakończeniu studiów w Lublinie powrócił, aby kontynuować edukację i formację w seminarium pelplińskim²³⁸.

Święcenia prezbiteratu otrzymał w Gdyni 21 maja 1972 r. z rąk biskupa pomocniczego diecezji chełmińskiej Zygfrieda Kowalskiego. Jako młody kapłan pracował przez dwa lata jako wikariusz w parafii św. Marcina w Sierakowicach. Następnie rozpoczął studia doktoranckie na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Studia te ukończył w 1976 r., otrzymując stopień doktora nauk humanistycznych. Po doktoracie wyjechał na rok do Strasburga w ramach stypendium rządu francuskiego, gdzie otrzymał stopień licencjata teologii na Uniwersytecie Nauk Humanistycznych²³⁹.

Po powrocie do Polski, pracował w duszpasterstwie jako wikariusz parafii Chrystusa Króla w Toruniu do roku 1978, a następnie jako wikariusz w parafii Matki Bożej Różańcowej w Gdyni do roku 1981. Następnie przez półtora roku pełnił posługę proboszcza w parafii Lignowce koło Pelplina. W tym czasie był także wykładowcą metafizyki w seminarium w Pelplinie. Od roku 1983 został mianowany decyzją biskupa Mariana Przykuckiego, pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. Jako profesor w seminarium prowadził wykłady z metafizyki, ogólnej metodologii nauk, antropologii filozoficznej, teorii poznania, historii filozofii, a także lektorat z języka francuskiego. Był także wykładowcą w Wyższym Seminarium Duchownym w Koszalinie oraz w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu. W tym czasie pełnił też funkcję diecezjalnego duszpasterza rodzin diecezji chełmińskiej oraz diecezjalnego wizytatora katechetycznego²⁴⁰.

²³⁷ S. Deręgowski, *Życiorys biskupa Wiesława Alojzego Meringa*, w: *Sprawiedliwość, pokój i radość w posługiwaniu biskupim. Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji Księdza Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Niemira, K. Rulka, J. Szymański, Włocławek 2010, s. 13–14.

²³⁸ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 55.

²³⁹ *Biskup Włocławski Wiesław Alojzy Mering*, w: RDWł 2017, s. 11.

²⁴⁰ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 55–56.

Ksiądz Wiesław Mering został odznaczony w roku 1989 godnością kapelana honorowego Jego świątobliwości. Od roku 1990 aż do nominacji biskupiej w 2003 roku był cenzorem ksiąg religijnych. W 1992 roku, kiedy to powstała diecezja pelplińska, jej biskup Jan Bernard Szłaga mianował ks. Meriinga rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Również wtedy został kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej Pelplińskiej, a od 1994 r., kanonikiem gremialnym. W tym samym roku otrzymał godność prałata honorowego Jego Świątobliwości. Odznaczał się wielką gorliwością w pełnieniu swoich funkcji, dlatego został członkiem rady kapłańskiej, a także kolegium konsultorów. Należał do rady programowej radia „Głos” oraz był przewodniczącym rady programowej diecezjalnego wydawnictwa „Bernardinum”. Pełnił funkcję redaktora naczelnego w periodyku naukowym „Studia Pelplińskie”²⁴¹.

Po reorganizacji granic administracyjnych Kościoła w Polsce w 1992 r., powstała diecezja pelplińska. Jej pierwszy biskup Jan Bernard Szłaga mianował wówczas księdza Wiesława Meriinga, rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Jako rektor prowadził wykłady z przedmiotów filozoficznych. Funkcję rektora pełnił do roku 2003, kiedy to otrzymał nominację na biskupa włocławskiego²⁴².

W uroczystość Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie, 25 marca 2003 r., Ojciec święty Jan Paweł II przyjął rezygnację z urzędu biskupiego Jego Ekscelencji Bronisława Dembowskiego. Tym samym na miejsce odchodzącego na emeryturę biskupa Bronisława papież mianował nowym biskupem włocławskim księdza Wiesława Alojzego Meriinga, dotychczasowego rektora seminarium pelplińskiego²⁴³. Świecenia biskupie oraz ingres do katedry włocławskiej miały miejsce 26 kwietnia 2003 r., w pierwszą sobotę po uroczystości Zmartwychwstania Pańskiego. Jako swoją dewizę biskupią przyjął wezwanie zaczerpnięte z Listu św. Pawła do Rzymian: *Iustitia, pax et gaudium* (Rz 14, 7). Głównym konsekratorem był nuncjusz apostolski arcybiskup Józef Kowalczyk, a współkonsekratorami biskup pelpliński Jan Bernard Szłaga oraz biskup Bronisław Dembowski²⁴⁴.

Jednym z pierwszych działań pasterskich biskupa Meriinga była reorganizacja Kurii biskupiej. Mianował nowych wikariuszy generalnych oraz wika-

²⁴¹ *Życiorys biskupa Wiesława Meriinga*, KDWł, 86(2003), s. 252.

²⁴² Deręgowski, *Życiorys biskupa Wiesława Alojzego Meriinga*, s. 16–17.

²⁴³ *Komunikat Kurii Diecezjalnej we Włocławku*, KDWł, 86(2003), s. 199–200.

²⁴⁴ *Świecenia biskupie oraz ingres biskupa Meriinga*, KDWł, 86(2003), s. 256–258.

riusza sądowego, a także Radę Biskupią. Mianował nowych księży dziekanów i wicediekanów. Powołał radę kapłańską i kolegium konsultorów. Mianował także nowych moderatorów w seminarium duchownym. Uporządkował sprawy związane z Wydawnictwem Diecezjalnym oraz Wydawnictwem Duszpasterstwa Rolników. Powołał nowe rady, których zadaniem było wspomaganie biskupa w zarządzaniu diecezją²⁴⁵.

Ważną sprawą dla nowego biskupa była troska o formację i duchowość kapłanów, dlatego wydał ramowy program stałej formacji kapłanów²⁴⁶. Utworzył Fundusz Solidarnościowy Kapłanów Diecezji Włocławskiej, którego celem jest pomaganie kapłanom najbardziej potrzebującym czy pokrzywdzonym²⁴⁷.

Troska o kult Boży przejawiała się w ustanowieniu nowych sanktuariów na terenie diecezji włocławskiej: Matki Bożej Łaskawej Niezawodnej Nadziei we Włocławku, Błogosławionych ks. Wincentego Matuszewskiego i ks. Józefa Kurzawy w Osięcinach, Męczeństwa bł. Ks. Jerzego Popiełuszki we Włocławku oraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Radziejowie. Poprzez swoje starania przyczynił się do nadania świątyni w Licheniu oraz kościołowi Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Zduńskiej Woli, tytułu i godności bazyliki mniejszej²⁴⁸.

Biskup Mering w ramach pełnienia posługi nauczania wprowadził we wszystkich parafiach na terenie swojej diecezji katechezę parafialną dla młodzieży ponadgimnazjalnej przygotowującej się do zawarcia sakramentu małżeństwa i życia rodzinnego²⁴⁹. Powołał do istnienia Katolickie Centrum Pomocy Rodzinie²⁵⁰. By dać możliwość rozwoju duchowego i intelektualnego swoim wiernym, erygował Podyplomowe Studium Duchowości działające w ramach Studium Teologii we Włocławku²⁵¹.

Jeśli chodzi o zarządzanie i kierowanie diecezją, to w tej materii należy podkreślić powołanie do istnienia nowych parafii oraz uporządkowanie spraw związanych z granicami tych już istniejących. By lepiej układała się współpraca

²⁴⁵ *Biskup Włocławski Wiesław Alojzy Mering*, s. 12.

²⁴⁶ J. Gręźlikowski, *Biskup Wiesław Alojzy Mering – Pasterz Kościoła włocławskiego w dzieściolecie działalności pasterskiej (2003–2013)*, MDWł, 96(2013), s. 88–94.

²⁴⁷ *Biskup Włocławski Wiesław Alojzy Mering*, s. 12.

²⁴⁸ Tamże.

²⁴⁹ W. Mering, *Dekret w sprawie wprowadzenia katechezy parafialnej dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych w diecezji włocławskiej*, KDWł, 88(2005), s. 158–160.

²⁵⁰ *Biskup włocławski Wiesław Alojzy Mering*, s. 12.

²⁵¹ W. Mering, *Dekret erygujący Podyplomowe Studium Duchowości we Włocławku*, MDWł, 92(2009), s. 771–772.

między kapłanami na terenach dekanatów dokonał reorganizacji ich granic oraz przynależności poszczególnych parafii. Powołał Zarząd Nieruchomościami Diecezji Włocławskiej²⁵². Utworzył Dom Rekolekcyjny Diecezji Włocławskiej w Żydowie²⁵³. Wydał przepisy dotyczące kanonicznego objęcia parafii przez proboszczów oraz zarządzenia związane z egzaminem proboszczowskim²⁵⁴. Nadał godność kolegiaty kościołowi parafialnemu w Ciechocinku i utworzył tam kapitułę kolegiacką²⁵⁵.

To tylko mały zarys działalności pasterskiej biskupa włocławskiego Wiesława Alojzego Meringa. Ukazuje on jednak sylwetkę omawianego pasterza jako bardzo zatroskanego i zapracowanego, który wychodzi z wieloma ważnymi i potrzebnymi inicjatywami duszpasterskimi. Na każdym odcinku działalności ustawodawczej i duszpasterskiej można dostrzec żywe zainteresowanie i troskę o powierzony swojej pasterskiej pieczy lud Boży. W dalszej części niniejszej dysertacji zostanie poddana szczegółowej analizie działalność prawodawcza biskupa Meringa w zakresie tworzenia przepisów prawa partykularnego odnoszących się do obowiązków i praw duchowieństwa na terenie diecezji włocławskiej²⁵⁶.

4. Działalność synodalna biskupów włocławskich

Działalność synodalna biskupów włocławskich stanowiła bardzo ważny element aktywności ustawodawczej biskupów włocławskich, także w odniesieniu do obowiązków i praw dla duchowieństwa. Stąd należy ją ogólnie przedstawić w tej części opracowania.

Idea synodów diecezjalnych pojawiła się już w pierwszych wiekach Kościoła. Nie była to instytucja prawnie zorganizowana. Spotkania duchowieństwa, które dały początek synodalności, przybierały różne formy, ale zawsze głównym ich celem była troska o umacnianie więzi pomiędzy wspólnotami lokalnymi,

²⁵² Tenże, *Dekret o utworzeniu Zarządu Nieruchomościami Diecezji Włocławskiej*, MDWł, 91(2008), s. 654–658.

²⁵³ Tenże, *Dekret ustanawiający Dom Rekolekcyjny Diecezji Włocławskiej*, „Biuletyn Kurii Diecezji Włocławskiej”, 6(2004), s. 2.

²⁵⁴ Tenże, *W sprawie kanonicznego wprowadzenia na urząd proboszcza*, MDWł, 89(2006), s. 993–994.

²⁵⁵ Tenże, *Dekret ustanowienia Kolegiaty i utworzenia Kapituły kolegiackiej przy kościele świętych apostołów Piotra i Pawła w Ciechocinku*, MDWł, 101(2018), s. 957–958.

²⁵⁶ Gręźlikowski, *Biskup Wiesław Alojzy Mering – Pasterz Kościoła włocławskiego*, s. 155–156.

a także szukanie odpowiedzi na wyzwania stojące przed duchowieństwem, które reprezentowało wspólnotę Kościoła²⁵⁷.

Główne cele synodów zawarte są już w samym pojęciu *synodus*, które wywodzi się z języka łacińskiego i oznacza zebranych lub wezwanych w to samo miejsce a także w tym samym celu, aby razem omawiać poszczególne problemy oraz wspólnie podjąć kierunek ich rozwiązania²⁵⁸. Praktyka wspólnego rozwiązywania różnych problemów dotyczących wspólnoty Kościoła wyniknęła z samej jego natury. Do niej wpisane jest głębokie poczucie jedności pomiędzy wspólnotami chrześcijańskimi. W tym duchu wspólnotowym konsultowano się we wszelkiego rodzaju sprawach dotyczących wiary. Początkowo czyniono to za pomocą listów pasterskich, jednak już od końca II wieku, biskupi spotykali się by rozstrzygać sprawy dotyczące wiary i moralności, a także aby podejmować działania mające zapobiegać rozszerzaniu się błędów i herezji²⁵⁹.

Potrzeba gromadzenia się duchowieństwa na synodach występowała od początku istnienia Kościoła. Praktyka podyktowana potrzebą czasów stopniowo przerodziła się w prawnie usankcjonowaną instytucję. Wiele soborów powszechnych podejmowało w swoich postanowieniach uregulowania dotyczące synodów diecezjalnych²⁶⁰. Zapisy dotyczące omawianej instytucji znalazły swoje regulowania także w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r.²⁶¹ Jednak prawdziwą reformą, która wprowadzała istotne zmiany w instytucji synodów diecezjalnych, był Sobór Watykański II. Do obrad synodalnych zostali dopuszczeni także świeccy. Dzięki tym zapisom, synody diecezjalne zaczęły bardziej odpowiadać na pastoralne potrzeby Kościoła, a także na aktualne potrzeby Ludu Bożego²⁶².

²⁵⁷ K. Rogala, *Synod diecezjalny, jego historia, struktura i znaczenie w Kościele. Refleksja kanoniczno-pastoralna*, WSP, 10(2015), nr 4(29), s. 153–154; J. Pałucki, *Communio – twórczy charakter synodów w Kościele pierwszych wieków*, w: *Synod Pięćdziesiątnicą Kościoła*, red. A. Jarosiewicz, Wrocław 2009, s. 32.

²⁵⁸ T. Rozkrut, *Synod diecezjalny w historii i życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 16(1998), s. 101–102.

²⁵⁹ Wroceński, *Rola i zadania presbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, s. 52–53.

²⁶⁰ Tematyka ta była podejmowana na soborze Laterańskim IV (1215), na soborze w Bazylei (1433), Laterańskim V (1512–1517), Trydenckim (1545–1563), Watykańskim I (1869–1870).

²⁶¹ Normy dotyczące synodów w Kodeksie z 1917 r., zamieszczono w księdze II, w tytule VIII, o władzy biskupiej i o tych, którzy w niej uczestniczą, w rozdziale III – po biskupach koadiutorach i biskupach pomocniczych ale przed rozdziałem o kurii diecezjalnej. Kan. 356–362 KPK 1917.

²⁶² Rogala, *Synod diecezjalny, jego historia*, s. 166–167. Szerzej: A.G. Miziński, *Rola i znaczenie synodu diecezjalnego – aspekty prawno-duszpasterskie*, referat wygłoszony podczas IX Diecezjalnego Forum Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich dnia 30.09.2017 w Tarnowie, <https://synodtarnow.pl/pobierz/> [21.09.2018].

Synod diecezjalny został zaliczony jako jedno z dwóch głównych zajęć w pasterskiej posłudze biskupów²⁶³ oraz jako narzędzie reformy. Bogata działalność synodów diecezjalnych przyczyniała się do prawidłowej organizacji życia duszpasterskiego oraz prawnego. Stanowiła ona źródło ustawodawstwa partykularnego, które miało wpływ na odnowę i reformę życia religijnego, dyscyplinarnego, a także duszpasterskiego prowincji kościelnej czy też poszczególnych diecezji. Za ich pomocą można było wprowadzać w życie wspólnot lokalnych przepisy prawa powszechnego²⁶⁴.

Biskupi wrocławscy dobrze rozumieli potrzebę obrad synodalnych w swojej diecezji, dlatego w okresie jej bogatych dziejów odbyło się ich 51²⁶⁵. Główną przyczyną takiej aktywności były przepisy Soboru Trydenckiego, które zachęcały by w ten sposób dokonać recepcji postanowień soborowych w poszczególnych kościołach partykularnych²⁶⁶. Ta aktywność została zakończona w 1641 r. ostatnim synodem zwołanym przez biskupa Macieja Łubieńskiego²⁶⁷. Od tego czasu aż do zakończenia Soboru Watykańskiego II nie odbył się żaden synod diecezjalny w diecezji wrocławskiej.

Dopiero biskup Antoni Pawłowski podjął decyzję o zwołaniu synodu diecezji wrocławskiej w 1967 r. Był to tym samym pierwszy w Polsce po zakończeniu Soboru Watykańskiego II synod diecezjalny²⁶⁸. Głównym powodem zwołania tego synodu była soborowa zachęta, by za jego pomocą wprowadzić w życie postanowienia Soboru Watykańskiego II. Ponadto miał uporządkować i zreorganizować życie duszpastersko-pastoralne w diecezji wrocławskiej. Drugim synodem był synod biskupa Bronisława Dembowskiego, który w 1994 r. promulgował jego uchwały²⁶⁹.

4.1. Pierwszy Synod Diecezji Wrocławskiej

Pierwotna myśl o zwołaniu synodu diecezjalnego przez biskupa Pawłowskiego pojawiła się już w 1961 r. Poczyniono nawet ku temu pierwsze kroki w postaci

²⁶³ K. Rogala, *Działalność synodalna w diecezji wrocławskiej po Soborze Watykańskim II jako odpowiedź na potrzebę recepcji uchwał soborowych w Kościele partykularnym*, WSP, 12(2017), nr 1(34), s. 71.

²⁶⁴ Tamże.

²⁶⁵ Librowski, *Synody diecezji wrocławskiej*, s. 83–87.

²⁶⁶ Gręźlikowski, *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji wrocławskiej*, s. 140.

²⁶⁷ Librowski, *Synody diecezji wrocławskiej*, s. 79.

²⁶⁸ J. Dudziak, *Synod diecezjalny, jego struktura i rola w Kościele partykularnym*, „Colloquium Salutis”, 16(1984), s. 77.

²⁶⁹ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji wrocławskiej*, s. 72.

powołania komisji mającej na celu opracowanie „roboczego i organizacyjnego planu dla Synodu Diecezji Włocławskiej”. Prace komisji zostały zawieszone, kiedy Jan XXIII ogłosił zwołanie Soboru Watykańskiego II²⁷⁰.

Po zakończeniu soboru, biskup Antoni Pawłowski w listopadzie 1966 r., na konferencjach rejonowych w całej diecezji powiadomił duchowieństwo o zwołaniu synodu diecezjalnego²⁷¹. Jednocześnie powołał komisję mającą przygotować projekty statutów i instrukcji oraz załączników do nich. Komisja przedstawiła owoce swojej pracy już 22 listopada 1966 r.²⁷² Następnie biskup powołał siedem komisji synodalnych, które miały zająć się szczegółowym opracowaniem statutów i instrukcji synodalnych²⁷³. Przed zwołaniem synodu odbyły się także rozmowy z przedstawicielami zakonów męskich jak i żeńskich, a także z klerykami seminarium włocławskiego. Nie było spotkania z przedstawicielami osób świeckich.

Prace nad synodem polegały także na konsultacji poszczególnych tematów z całym duchowieństwem diecezji, poprzez rozesłanie ankiet oraz poprzez konferencje dekanalne. Efekty tych dyskusji i odpowiedzi ankietowych zostały przekazane do poszczególnych komisji²⁷⁴. Ostatni etap przygotowawczy przed rozpoczęciem synodu to opracowanie ostatecznego projektu statutów i załączników do nich. Nad redakcją tego projektu czuwał sam biskup Pawłowski²⁷⁵.

Na konferencji dziekanów, która odbyła się 21 września 1967 r., biskup Antoni Pawłowski dekretem z dnia bieżącego ogłosił Pierwszy Synod Diecezji Włocławskiej, który odbył się w dniach 6–9 listopada 1967 r. we Włocławku²⁷⁶. Zgodnie z przepisami Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r., zostali powołani wszyscy wyznaczeni przez prawo powszechnie²⁷⁷. Zgodnie z dekretem zwołu-

²⁷⁰ J. Borucki, *Przygotowania, przebieg i uchwały synodu diecezji włocławskiej z 1967 roku*, StWł, 11(2009), s. 255.

²⁷¹ A. Pawłowski, *Powiadomienie Biskupa Ordynariusza*, KDWł, 50(1967), s. 79–81.

²⁷² *Przebieg prac przygotowujących synod*, KDWł, 50(1967), s. 201.

²⁷³ Ustanowiono komisję główną, której przewodniczył sam biskup diecezjalny, oraz komisje ds. duszpasterskich, majątkowych i artystycznych, nauczania kościelnego (z podkomisją zajmującą się powołaniami kapłańskimi oraz formacją), duchowieństwa, liturgii, posoborowych. A. Pawłowski, *Dekrety i zarządzenia, skład osobowy komisji synodalnych*, KDWł, 50(1967), s. 197–201.

²⁷⁴ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej*, s. 75.

²⁷⁵ *Przebieg prac przygotowujących synod*, s. 203–204.

²⁷⁶ A. Pawłowski, *Dekret zwołania synodu*, KDWł, 51(1968), s. 25–26.

²⁷⁷ Na podstawie kan. 358 KPK 1917, do uczestnictwa w synodzie zostali powołani: biskupi pomocniczy jako wikariusze generalni, trzeci wikariusz generalny, członkowie kapituły katedralnej, księża posiadający godności papieskie, rektor Wyższego Seminarium Duchownego, imiennie powołani członkowie Kurii Diecezjalnej, Sądu Biskupiego i profesorowie wyższych uczelni, księża dziekani, członkowie kapituły kolegiackiej kaliskiej, po jednym proboszczu z każdego dekanatu, przełożeni zakonów kleryckich osiedlonych w diecezji wyznaczonych przez prowincjałów, imiennie wezwanych księży wikariuszy i studentów. A. Pawłowski, *Dekret zwołania synodu*, KDWł, 51(1968), s. 25–26.

jącym synod, wszyscy wezwani do uczestnictwa mieli obowiązek stawienia się osobiście, nie można było wyznaczyć zastępcy. Każda nieobecność spowodowana poważną przyczyną powinna być zgłoszona do biskupa²⁷⁸.

Jeszcze przed rozpoczęciem obrad synodalnych, w październiku 1967 r. odbyło się posiedzenie komisji głównej pod przewodnictwem biskupa Pawłowskiego, na którym wyznaczono obsadę urzędów, projekt regulaminu i porządku dziennego obrad synodu oraz porządku nabożeństw, które miały odbywać się w katedrze wrocławskiej. Biskup poinformował także zebranych o błogosławieństwie na trud ich prac otrzymanym od papieża Pawła VI²⁷⁹. Dekretem wydanym w dniu 19 listopada 1967, biskup Antoni ustanowił urzędy synodalne²⁸⁰, a także ogłosił regulamin synodu²⁸¹.

Rozpoczęcie synodu nastąpiło uroczystą mszą świętą w katedrze wrocławskiej, sprawowaną 6 listopada 1967 r. przez biskupa Antoniego Pawłowskiego i 10 wyznaczonych kapłanów. Po mszy nastąpiło uroczyste wniesienie księgi Ewangelii, a także dokumentów Soboru Watykańskiego II. Procesja ta wyrażała, iż natchnieniem do uchwał synodalnych są ewangelia i nauczanie soborowe. W katedrze odbyła się także pierwsza uroczysta sesja Synodu Diecezji Wrocławskiej. Następne sesje odbywały się już w budynku wrocławskiego seminarium. W sumie przez trzy dni synodu odbyło się pięć sesji, w trakcie których dyskutowano nad statutami. Ostatniego dnia obrad, czyli 9 listopada, zamknięto obrady synodalne. Nastąpiło to w katedrze wrocławskiej. Odczytano uroczyście tytuły statutów synodalnych, po czym biskup Pawłowski podpisał statuty i załączniki do nich. Sekretarz odczytał dokumenty biskupa, które promulgowały uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Wrocławskiej oraz zamknęły jego obrady²⁸².

Owocem obrad omawianego synodu stał się zbiór uchwał, który składał się z 271 statutów i 16 załączników, które stały się zbiorem prawa diecezjalnego, obowiązującego od 1 stycznia 1968 r. Statuty synodalne zostały opublikowane w urzędowym piśmie diecezji wrocławskiej pt. „Kronika Diecezji Wrocławskiej”. Składały się one z pięciu rozdziałów podzielonych na artykuły poprzedzonych wstępem zawierającym przepisy ogólne (art. 1–5). Pierwszy rozdział zajmował

²⁷⁸ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji wrocławskiej*, s. 77.

²⁷⁹ *Synod Diecezji Wrocławskiej 6–9 XI 1967 pierwszy w nowym tysiącleciu. Przebieg synodu*, KDWi, 51(1968), s. 1–6.

²⁸⁰ A. Pawłowski, *Dekret ustanawiający urzędy synodalne* (19.10.1967), KDWi, 51(1968), s. 30–31.

²⁸¹ Tenże, *Regulamin synodalny* (19.10.1967), KDWi, 51(1968), s. 32.

²⁸² Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 65.

najwięcej przepisów (art. 6–125) i zatytułowany został „Lud Boży”. Kolejny rozdział dotyczył kwestii związanych z życiem sakramentalnym (art. 126–198). Rozdział trzeci nosił tytuł „Kult Boży” (art. 199–241). Kolejny rozdział statutów synodalnych poświęcony był sprawom związanym z nauczaniem, a zwłaszcza katechizacją i kaznodziejstwem (art. 242–256). Ostatni rozdział to „Kościelne dobra doczesne” (art. 257–271). Druga część publikowanych statutów składała się z szesnastu załączników, które stanowiły integralną część uchwał synodalnych²⁸³.

Uchwały Pierwszego Synodu Diecezji Włocławskiej z 1967 roku odpowiadały w pełni stawianym wymogom i oczekiwaniom czasów, w których się odbywały. Był to okres bezpośrednio po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, ale jeszcze przed rozpoczęciem prac nad nową kodyfikacją prawa kościelnego. Dlatego jego przebieg opierał się na kanonach Kodeksu z 1917 r., ale także i na dokumentach soborowych. Analizując poszczególne przepisy uchwał omawianego synodu, można dostrzec, iż w duchu odnowy soborowej, miał on charakter bardziej duszpasterski niż typowo jurydyczny.

4.2. Drugi Synod Diecezji Włocławskiej

Decyzję o zwołaniu kolejnego synodu diecezjalnego w diecezji włocławskiej podjął kolejny biskup diecezjalny – Jan Zaręba. Jednym z motywów zwołania tego synodu był kanon z KPK 1917 mówiący o tym, żeby synody odbywały się co 10 lat²⁸⁴. Biskup Zaręba miał także świadomość tego, że poprzedni synod nie rozwiązał w całości wszystkich spraw dotyczących prawa partykularnego. Dlatego już jako biskup pomocniczy, wizytując diecezję włocławską, zapoznawał się z wszystkimi potrzebami i problemami, które należało uwzględnić, tworząc zbiór nowych statutów synodalnych²⁸⁵.

Pierwszy oficjalny punkt nastąpił 8 grudnia 1977 r., kiedy to biskup Zaręba powołał główną komisję synodalną, w skład której wchodziło 12 kapłanów, którzy mieli za zadanie zapoznać się ze wszystkimi potrzebami diecezji a także kierować pracami przygotowującymi do synodu²⁸⁶. Zamiar zwołania synodu

²⁸³ *Synod Diecezji Włocławskiej odbyty we Włocławku w dniach 6–9 XI 1967 r. pod przewodnictwem J.E. Biskupa Antoniego Pawłowskiego, Biskupa Włocławskiego (statuty i załączniki)*, KDWł, 51(1968), s. 75–143.

²⁸⁴ Kan. 358 KPK 1917.

²⁸⁵ J. Borucki, *Postanowienia nieukończonego synodu diecezji włocławskiej biskupa Jana Zaręby o posłudze kapłanów we wspólnotach parafialnej*, StWł, 13(2011), s. 125.

²⁸⁶ K. Dullak, *Zjawisko synodalności w Polsce po Soborze Watykańskim II*, Szczecin 2007, s. 25.

został ogłoszony duchowieństwu oraz świeckim w niedzielę 6 lutego 1978 r. Biskup skierował list pasterski pt. *Wezwanie wielkopostne do życia z Chrystusem*. Został on odczytany we wszystkich kościołach diecezji włocławskiej²⁸⁷. Głównym powodem zwołania nowego synodu była troska o to, by cała wspólnota diecezjalna mogła lepiej poznać i wprowadzić w życie postanowienia Soboru Watykańskiego II, a także inne posoborowe postanowienia Stolicy Apostolskiej²⁸⁸.

Kolejnym krokiem w przygotowaniach do zwołania synodu było powołanie w sierpniu 1978 r. dziesięciu komisji, których zadaniem było przygotowanie dokumentów synodalnych²⁸⁹. Komisje najpierw przygotowały i przekazały specjalne ankiety duchownym i świeckim, a następnie analizowały ich odpowiedzi, przygotowując przy tym stosowne dokumenty synodalne. Komisje pracowały przez cztery i pół roku, odbywając przy tym 28 roboczych spotkań²⁹⁰.

Po zakończeniu prac przez komisje przygotowawcze i zebraniu całego materiału, biskup Jan Zaręba powołał dekretem z dnia 1 lipca 1982 roku Komisję Redakcyjną Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej. Na jej czele stanął biskup pomocniczy Roman Andrzejewski, a jej celem było przygotowanie schematu statutów synodalnych. Przez cztery lata swojej działalności komisja spotykała się na posiedzeniach 80 razy²⁹¹.

Po przygotowaniu schematu statutów przez komisję redakcyjną, pasterz diecezji dekretem z dnia 26 kwietnia 1986 r., zwołał Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Rozpoczęcie przewidziano na dzień 4 maja. Wszyscy powołani do udziału w synodzie²⁹² mieli obowiązek osobistego uczestnictwa w jego obradach. Każda nieobecność powinna być zgłoszona biskupowi diecezjalnemu.

²⁸⁷ J. Zaręba, *Wezwanie wielkopostne do życia z Chrystusem*, KDWł, 61(1978), s. 85.

²⁸⁸ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej*, s. 80.

²⁸⁹ Powołane komisje miały przygotować materiały z zakresu: kapłan w społeczności wiernych; instytuty działalności zakonnej; apostołstwo świeckich; przekazywanie prawdy Bożej; wychowanie chrześcijańskie; życie sakramentalne; Kult Boży i miejsca święte; duszpasterstwo specjalne, dobra doczesne Kościoła. Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 66.

²⁹⁰ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej*, s. 81.

²⁹¹ *Inauguracyjna sesja II Synodu Diecezji Włocławskiej* (4.05.1986), KDWł, 69(1986), s. 116–117.

²⁹² Zgodnie z kan. 463 KPK 1983, do udziału w synodzie zostali powołani: biskupi pomocniczy będący równocześnie wikariuszami generalnymi, trzeci wikariusz generalny, wikariusz sądowy czyli oficjał, członkowie Kapituły Bazyliki Katedralnej Włocławskiej, członkowie Rady Kapłańskiej, rektor WSD, imiennie wyznaczeni pracownicy Kurii Diecezjalnej, Sądu Biskupiego i profesorowie seminarium duchownego, członkowie Kapituły Bazyliki Kolegiackiej Kaliskiej, księża dziekani, po jednym kapłanie delegacie z każdego dekanatu, imiennie wyznaczeni przełożeni instytutów zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego z terenu diecezji, wiernych świeckich, także członków instytutów życia konsekrowanego, wybranych przez Diecezjalną Radę Duszpasterską, innych imiennie powołanych.

Tylko kapłani będący delegatami z dekanatów mogli mieć swoich zastępców. Pozostałym takie prawo nie przysługiwało²⁹³.

Pierwsza uroczysta sesja omawianego synodu rozpoczęła się 4 maja 1986 r. uroczystą mszą świętą w katedrze włocławskiej. Podczas tej mszy biskup pomocniczy Czesław Lewandowski, który był przewodniczącym Głównej Komisji Synodalnej, powitał wszystkich uczestników, a biskup włocławski Jan Zaręba uroczystie dokonał otwarcia synodu²⁹⁴. Sesje odbywały się co dwa tygodnie z wyjątkiem lipca i sierpnia. Odbyło się ich siedem, każda składała się z dwóch części. Pierwsza część to spotkanie modlitewne, które odbywało się w kościele seminaryjnym, a druga część – robocza odbywała się w auli seminaryjnej²⁹⁵. Po zakończeniu wszystkich siedmiu sesji roboczych wystarczyło już tylko zakończyć synod. Uroczysta sesja, na której miało się to dokonać została zaplanowana na 8 bądź 27 grudnia 1986 r.²⁹⁶ Niestety, zanim to nastąpiło, zmarł pasterz diecezji Jan Zaręba. Śmierć biskupa diecezjalnego zgodnie z kan. 468 § 2, spowodowała zawieszenie synodu.

Nowy biskup włocławski Henryk Józef Muszyński nie był zainteresowany wznowieniem prac synodalnych, właściwie tylko podpisaniem jego uchwał, a szkoda, gdyż prace nad synodem były owocem wieloletniej ciężkiej pracy duchowieństwa i świeckich diecezji włocławskiej. Widać biskup Muszyński miał inną wizję. Dlatego to dekretem z dnia 27 lutego 1992 r. rozwiązał synod. Jednak w miesiąc później został przeniesiony na stolicę biskupią do Gniezna. Jego następca biskup Bronisław Dembowski miał inne zdanie na temat niedokończonego synodu włocławskiego. Wykazał zainteresowanie owocami wieloletniej pracy nad uchwałami synodalnymi²⁹⁷.

Po dokonaniu niezbędnych zmian oraz korekcie projektu statutów, nowy pasterz diecezji włocławskiej Bronisław Dembowski promulgował uchwały Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej dekretem z dnia 4 kwietnia 1994 r., wyznaczając jednocześnie dzień 1 września 1994 r. jako ich termin wejścia w życie²⁹⁸.

Kuria diecezjalna wydała zbiór uchwał synodalnych w sierpniu 1994 r. Całość składała się z 223 stron, na których zamieszczono 517 statutów synodalnych

²⁹³ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej*, s. 81.

²⁹⁴ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 67.

²⁹⁵ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej*, s. 82.

²⁹⁶ Borucki, *Postanowienia nieukończonego synodu diecezji włocławskiej*, s. 127.

²⁹⁷ Dullak, *Zjawisko synodalności w Polsce po Soborze Watykańskim II*, s. 46.

²⁹⁸ B. Dembowski, *Dekret promulgujący statuty II Synodu Włocławskiego*, w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 3.

oraz 21 aneksów do nich. Obejmowały całokształt spraw odnoszących się do życia i działalności diecezji²⁹⁹. Całość zbioru została podzielona na 11 rozdziałów, które dzielą się na podrozdziały. Na początku każdego z nich znajduje się krótkie wprowadzenie teologiczne. Przed pierwszym rozdziałem znajdują się „Normy ogólne” zawierające 4 statuty traktujące o sprawach formalnych. Pierwszy statut omawianego zbioru podkreśla, iż jest to prawo partykularne diecezji włocławskiej³⁰⁰.

Pozostałe rozdziały noszą następujące tytuły: Pierwszy – Przepowiadanie Słowa Bożego (statuty 5–24), drugi – „Katechizacja” (statuty 25–98), trzeci – „Środki społecznego przekazu” (statuty 99–105), czwarty – „Eucharystia. Inne formy kultu Bożego. Miejsca święte” (statuty 106–231), piąty – „Życie sakramentalne” (statuty 232–275), szósty – „Kapłan w społeczności wiernych” (statuty 276–334), siódmy – „Instytuty życia konsekrowanego” (statuty 335–364), ósmy – „Małżeństwo i rodzina” (statuty 365–395), dziewiąty „Posłannictwo charytatywne” (statuty 396–437), dziesiąty „Apostolstwo świeckich” (statuty 438–466), jedenasty – „Dobra doczesne Kościoła” (statuty 467–517)³⁰¹. Po części poświęconej poszczególnym przepisom, znajduje się 21 aneksów do tychże statutów, które razem tworzą zbiór prawa partykularnego dla diecezji włocławskiej³⁰².

Drugi Synod Diecezji Włocławskiej przygotowywany był w okresie posoborowej reformy prawa kanonicznego oraz redakcji nowego kodeksu. Jego zwołanie było konieczne, by uzupełnić partykularne prawo włocławskie o tę reformę, gdyż wprawdzie przygotowania do niego odbywały się jeszcze przed promulgacją kodeksu, ale jego obrady i uchwały zostały już opublikowane w oparciu o przepisy kodeksu. Jak reforma prawa była uzupełnieniem uchwał Soboru Watykańskiego II w prawie powszechnym, tak Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, można nazwać uzupełnieniem recepcji uchwał soborowych oraz przepisów nowego kodeksu w prawie diecezjalnym włocławskim.

5. Podsumowanie

Prezentowany rozdział stanowi wprowadzenie w tematykę związaną z diecezją włocławską, której posoborowe ustawodawstwo partykularne stanowi przedmiot badań niniejszej dysertacji. Podzielony został na cztery części.

²⁹⁹ W. Góralski, *Drugi synod diecezji włocławskiej*, AK, 125(1995), z. 1(518), s. 71.

³⁰⁰ Statut 1, 2SDWł.

³⁰¹ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 6–142.

³⁰² Rogala, *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej*, s. 85.

W pierwszym paragrafie opisano strukturę i organizację diecezji włocławskiej oraz przemiany terytorialno-administracyjne jakie przechodziła na przestrzeni dziejów. W kolejnej części ukazano uwarunkowania religijno-duszpasterskie. Na podstawie analiz dokumentów zawierających statystyki prowadzone na potrzeby wizyt *ad limina*, ukazane zostały kwestie dotyczące mieszkańców oraz ich stanu moralno-religijnego. Ponadto w tej części omawianego rozdziału zaprezentowano problematykę związaną z katechizacją, a także z życiem zakonnym na terenie diecezji. Trzecia część niniejszego rozdziału to sylwetki biskupów włocławskich, pełniących posługę w diecezji po Soborze Watykańskim II. Ostatni paragraf podejmuje tematykę działalności synodalnej w diecezji włocławskiej, która miała miejsce w drugiej połowie XX wieku.

Charakterystyka diecezji włocławskiej zaprezentowana w niniejszym rozdziale stanowi niejako pryzmat, przez który można dostrzec główne motywy jakimi kierowali się biskupi włocławscy, stanowiąc ustawodawstwo partykularne w zakresie praw i obowiązków dla duchownych.

Rozdział II

OBOWIĄZKI I PRAWA DUCHOWIEŃSTWA WŁOCŁAWSKIEGO W ZAKRESIE NAUCZANIA

Nauczanie prawd wiary poprzez głoszenie Słowa Bożego, katechizację, troskę o wychowanie dzieci i młodzieży oraz przekaz tych prawd przez środki społecznego przekazu wpisane jest w misję Kościoła spełnianą względem ludu Bożego. To prawo i zarazem obowiązek nauczania jest zadaniem, które nakazał Kociołowi sam Chrystus, kiedy po swoim zmartwychwstaniu posyłał Apostołów słowami: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody...” (Mt 28, 19). Głównym źródłem tego nauczania jest tajemnica objawienia Bożego głoszonego przez proroków, a wypełnionego przez życie i działalność Chrystusa¹. Chrystus dał władzę Apostołom oraz ich następcom, aby nauczali wszystkie narody, by uświęcali ich w prawdzie oraz aby byli ich pasterzami². Następcami Apostołów stali się biskupi, którzy podjęli apostolską posługę nauczania i wypełniali nakaz Chrystusa przy pomocy prezbiterów i diakonów, prowadząc i umacniając na całym świecie dzieło nauczania rozpoczęte przez Apostołów³.

Każdy biskup diecezjalny na mocy swojego urzędu ma obowiązek głoszenia zbawczej tajemnicy Chrystusa poprzez posługę nauczania. Dlatego jest zobowiązany do wydawania aktów prawnych w tej materii a także ukazywania wier-
nym prawd wiary, w które trzeba wierzyć i według których należy żyć⁴. Ponadto

¹ KO, n. 7; R. Kantor, *Prezbiter jako podmiot odpowiedzialny za przepowiadanie słowa Bożego w świetle obowiązującego magisterium Kościoła*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, 65(2012), nr 4, s. 312–313.

² DB, n. 2. Szerzej: H. Sławiński, *Liturgiczne przepowiadanie Słowa Bożego jako jedno z naczelných zadań posługi kapłańskiej*, KST, 1(2002), nr 2, s. 158–159.

³ J. Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, PK, 51(2008), nr 3–4, s. 130. O współpracy biskupów i prezbiterów zarówno diecezjalnych jak i zakonnych uczestniczących wraz z biskupem w jednym Chrystusowym kapłaństwie traktuje dekret *Christus Dominus*, n. 28.

⁴ Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 71.

musi czuwać, aby przepisy prawa kościelnego dotyczące posługi nauczania były przestrzegane, zwłaszcza w odniesieniu do posługi Słowa Bożego, katechizacji tak aby cała nauka chrześcijańska była przepowiadana wszystkim wiernym⁵.

W tym rozdziale zostanie ukazana troska biskupów wrocławskich o posługę nauczania w swojej diecezji. Analizie zostaną poddane akty prawne nakładające obowiązki oraz prawa, które biskupi wydali dla swoich duchownych jako współpracowników w pełnieniu tej misji. W pierwszej części zostaną ukazane dokumenty dotyczące posługi Słowa Bożego. Następnie przedstawione zostaną przepisy prawa partykularnego w zakresie katechizacji. Kolejnym punktem rozważań będzie troska o wychowanie młodzieży do życia w małżeństwie irodziny, a na koniec ukazane zostaną normy regulujące nauczanie poprzez środki społecznego przekazu.

1. Przepowiadanie Słowa Bożego

Odpowiedzialnym za posługę Słowa Bożego w diecezji jest biskup diecezjalny, który jednocześnie kieruje całą tą posługą⁶. Jest on zobowiązany do przedstawiania i wyjaśniania wiernym prawd wiary. Ma czynić to przez częste i osobiste przepowiadanie. Za pomocą odpowiednich środków, musi strzec i bronić nienaruszalności i jedności prawd wiary, w które należy wierzyć, pozostawiając jednocześnie uzasadnioną swobodę w zakresie zgłębiania prawd wiary⁷.

Ze względu na wielkość diecezji biskup diecezjalny niekiedy nie ma możliwości osobiście wypełnić powierzonych mu zadań odnoszących się do posługi przepowiadania Słowa Bożego. W związku z tym ma możliwość prosić Ojca Świętego o ustanowienie biskupa koadiutora bądź biskupów pomocniczych. Na mocy sakry biskupiej posiadają oni pełnię kapłaństwa i jako następcy Apostołów

⁵ Kan 386 § 2 KPK 1983; F. D'Ostilio, *I vescovi diocesani*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 175; L. Szewczyk, *Treść przepowiadania do poszukujących Boga na przykładzie listów pasterskich biskupów Francji i Włoch*, „Polonia Sacra”, 22(2018), nr 1(50), s. 49–50.

⁶ KK, n. 23; DB, n. 3; EI, n. 55–61; Kan 756 § 2 KPK 1983; A. Domaszk, *Uprawnienie duchownych do przepowiadania Słowa Bożego w świetle Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, PK, 50(2007), nr 3–4, s. 55; J. Syryjczyk, *Przepowiadanie słowa Bożego i nauczanie katechetyczne według norm nowego prawa kościelnego*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 130. Szerzej: M. Oroń, *Biskup głosicielem słowa i nauczycielem wiary w myśl kan. 386 KPK/83*, „Kortowski Przegląd Prawniczy”, 2015, nr 1, s. 65–70.

⁷ Kan 386 KPK 1983; K. Rogala, *Posługa biskupa diecezjalnego w świetle przepisów Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku (kan. 381–402)*, WSP, 13(2018), nr 2(39), s. 191; J.T. Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, Roma 2008, s. 119.

są zobowiązani do głoszenia Ewangelii. Zakres ich kompetencji oraz rola jaką pełnią w diecezji, a także względem biskupa diecezjalnego została określona w przepisach prawa⁸.

W misji głoszenia Słowa Bożego biskupów na mocy sakramentu święceń, wspomagają prezbiterzy i diakoni. Biskup powinien troszczyć się, aby już w seminarium była odpowiednia formacja przygotowująca kandydatów do kapłaństwa, aby mogli dobrze i owocnie pełnić tę posługę. Ponadto głosić Słowo Boże mogą także zakonnicy, jeśli posiadają zezwolenie od swoich przełożonych. Gdy brakuje prezbiterów i diakonów, stosownie do norm wydanych przez Konferencje Biskupie, biskupi mają możliwość powołania innych wiernych, zwłaszcza spośród grona osób konsekrowanych a także członków stowarzyszeń życia apostołskiego, którzy nie posiadają święceń, niekiedy także mogą to być osoby świeckie odznaczające się wzorowym zachowaniem i odpowiednim przygotowaniem, do głoszenia Słowa Bożego z zastrzeżeniem, że homilię będą wygłaszać zawsze tylko kapłani i diakoni⁹.

Nad całością tej posługi czuwa biskup diecezjalny, posiadający władzę określania szczegółowych obowiązków, które należy wypełnić, by móc realizować posługę Słowa¹⁰.

W tej części dysertacji zostaną zaprezentowane szczegółowe obowiązki i prawa dla duchowieństwa odnoszące się do przepowiadania Słowa Bożego, wydane przez biskupów wrocławskich po Soborze Watykańskim II. Analizie zostaną poddane akty ustawodawcze odnoszące się do tej materii a także inne dokumenty i zarządzenia wydane przez biskupów wrocławskich.

Zaraz po zakończeniu Soboru Watykańskiego II ówczesny biskup wrocławski Antoni Pawłowski zarządził organizację Pierwszego Synodu Diecezji Wrocławskiej. Synod ten odbył się w roku 1967 jako pierwszy w Polsce synod diecezjalny przeprowadzony po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Synod, jako narzędzie biskupa do przeprowadzenia recepcji uchwał soborowych do prawa partykularnego, zawiera zbiór ustaw, które obowiązują w danym Kościele

⁸ Kan 403–411 KPK 1983; AS, n. 70–74; E. Szafronowski, *Biskupi koadiutorzy i pomocniczy*, PK, 22(1979), nr 3–4, s. 55–79.

⁹ Kan 758–759, 767 § 1 KPK 1983; EI, n 62; AS, n. 124; Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 72.

¹⁰ Kan 764–765 KPK 1983. KL, n. 35, podkreśla, aby rubryki wskazywały najodpowiedniejsze miejsce do głoszenia Słowa Bożego, które stanowi część czynności liturgicznej. Zwraca także uwagę, aby głoszenie kazań było wykonywane starannie i w należyty sposób. Ich treść powinna opierać się o teksty Pisma Świętego a także o liturgię.

partykularnym¹¹. Jedynym ustawodawcą na synodzie diecezjalnym jest biskup diecezjalny, gdyż tylko on ma władzę ustawodawczą w diecezji¹².

Działalność ustawodawcza biskupa Pawłowskiego co do obowiązków i praw duchownych w zakresie przepowiadania Słowa Bożego uregulowana została przede wszystkim w statutach Pierwszego Synodu Diecezji Włocławskiej z 1967 r. Jest tam pięć statutów, które znajdują się w rozdziale czwartym, zatytułowanym „Nauczanie”, artykule drugim, pt. „Kaznodziejstwo”. Są to statuty od 252 do 256¹³.

Na samym początku synod przypomina kapłanom, że ich obowiązkiem jest głoszenie Prawdy Bożej a nie własnej mądrości. Skuteczność przepowiadania nie jest zależna od nich samych, ale pochodzi z mocy Bożej¹⁴. Przepis ten znajduje swoje źródło w soborowym Dekrecie o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*¹⁵. Kapłani są zobowiązani ze względu na szacunek do Słowa Bożego, aby starannie przygotowywali swoje kazania, opierając się o teksty Pisma Świętego oraz najnowsze dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła, licząc się zawsze z poziomem wykształcenia swoich słuchaczy, a także z okolicznościami czasu i miejsca, w którym przepowiadają. Ponadto najmłodszy kapłani w pierwszych latach swojej posługi mają obowiązek przygotowywania swoich kazań na piśmie, przy czym wygłaszać powinni je z pamięci¹⁶.

Do obowiązków duchowieństwa włocławskiego należało głoszenie po ewangelii, kazań lub homilii w każdą niedzielę i święta. Także w dni powszednie, przy większej frekwencji wiernych powinno się przepowiadać Słowo Boże. Ponadto w czasie mszy św. ślubnych i pogrzebowych należało głosić odpowiednią egzortę¹⁷.

Kolejnymi obowiązkami dla duchownych, które znajdują się w postanowieniach synodalnych, jest nakaz organizacji rekolekcji w okresie Wielkiego

¹¹ EI, n. 30.

¹² Kan 466 KPK 1983; M. Sitarz, *Synod diecezjalny*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1, s. 342–343; tenże, *Podstawowe zasady w sprawowaniu władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego*, w: *II Polski Synod Plenarny a Synody Diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 114.

¹³ *Synod Diecezji Włocławskiej odbyty we Włocławku w dniach 6–9 XI 1967 r.*, s. 117.

¹⁴ Statut 252, n. 1, 1SDWł.

¹⁵ DK, n. 4: „Ponieważ nikt nie może się zbawić, dopóki sam nie uwierzy, prezbiterzy jako współpracownicy biskupów przede wszystkim mają obowiązek przepowiadania Ewangelii Bożej...”; n. 13: „Mając przed oczyma to, iż Pan jest tym, który otwiera serca, i że nie z nich, lecz z mocy Bożej pochodzi przeogromna siła, w samej czynności przekazywania słowa będą się ściślej łączyć z Chrystusem Nauczycielem oraz będą prowadzeni przez Jego Ducha”.

¹⁶ Statut 252, n. 2–3, 1SDWł.

¹⁷ Statut 253, 1SDWł.

Postu, w celu odnowienia życia religijnego, a także przygotowania wiernych do przystąpienia do sakramentu pokuty i przyjęcia Komunii św. wielkanocnej. W dalszej części tego zapisu znajduje się zalecenie, by również zorganizować rekolekcje w okresie przygotowania do świąt Narodzenia Pańskiego, czyli w Adwencie. Ponadto w każdej parafii przynajmniej co 10 lat powinno się organizować misje święte¹⁸.

Kolejny statut w omawianej materii traktuje o dodatkowych formach głoszenia Słowa Bożego, np. poprzez ogłoszenia parafialne, różnego rodzaju afisze z hasłami religijnymi, kronikę życia parafialnego oraz ważniejsze komunikaty. Ogłoszenia powinny być krótkie, zwięzłe i jasne¹⁹.

Ostatni przepis traktuje o udzieleniu misji do głoszenia kazań kapłanom spoza diecezji, którzy za zgodą władzy kościelnej posługują poprzez przepowiadanie Słowa Bożego, o ile posiadają takie uprawnienie od swojego ordynariusza²⁰.

Postanowienia Pierwszego Synodu Diecezji Włocławskiej zaczęły obowiązywać od 1 stycznia 1968 r. Działalność biskupa Pawłowskiego, co do praw i obowiązków dla duchowieństwa po Soborze Watykańskim II zostaje wyczerpana w uchwałach synodalnych, gdyż w tym samym roku, kiedy zaczęły one obowiązywać, nastąpiła jego tragiczna śmierć.

Następcą zmarłego biskupa został Jan Zaręba, dotychczasowy biskup pomocniczy w diecezji włocławskiej. Decyzją papieża Pawła VI został mianowany najpierw administratorem apostolskim diecezji włocławskiej²¹, a następnie Biskupem rezydencjalnym²². Nowy rządca diecezji włocławskiej nie wydał żadnych ustaw dotyczących przepowiadania Słowa Bożego dla swojego duchowieństwa. Nie oznacza to jednak, że nie przykładał do tego swojej troski i uwagi. Reforma liturgiczna zainicjowana przez Sobór Watykański II przyczyniła się do zmiany tekstów biblijnych odczytywanych podczas liturgii. W diecezji włocławskiej za rządów biskupa Zaręby zatwierdzono i wprowadzono nowy porządek czytań mszalnych²³. Kolejnym zarządzeniem dla duchowieństwa diecezji włocławskiej było zatwierdzenie i podanie szczegółowego programu kaznodziejskiego dla dorosłych i dla młodzieży na rok 1969/1970. Program zawierał tematy i krótkie wskazania dla duchownych głoszących ka-

¹⁸ Statut 254, 1SDWł.

¹⁹ Statut 255, 1SDWł.

²⁰ Statut 256, 1SDWł.

²¹ *Nominacja Administratora Apostolskiego Diecezji włocławskiej*, s. 236–238.

²² *Bulla nominacyjna Ojca św. Pawła VI* [bp. J. Zaręby], s. 98–100.

²³ *Zestaw czytań mszalnych na rok 1970*, KDWł, 53(1970), s. 6–18.

zania²⁴. Ponadto w tych pomocach kaznodziejskich znajdowały się propozycje tematów na nauki stanowe dla rodziców²⁵, młodzieży²⁶, a także tematy kazań pierwszopiątkowych dla dzieci²⁷.

Na mocy uprawnień, które zostały przyznane przez Radę do wykonywania Konstytucji o świętej Liturgii, biskup Zaręba wydał dekret zezwalający na stosowanie w diecezji włocławskiej przez duszpasterzy specjalnych czytań mszalnych²⁸ w Mszach wotywnych o Najświętszym Sercu Jezusowym, za nowożeńców, w Mszach żałobnych wszystkich klas i podczas pogrzebów dorosłych, a także i dzieci. Dodatkowo dekret dawał prawo duchownym, którzy posługiwali w większych ośrodkach duszpasterskich, stosowania specjalnych czytań mszalnych podczas niedzielnych Mszy dla dzieci i młodzieży. Uprawnienie to mogło być zastosowane pod warunkiem, że poszczególny duchowny zwróci się po nie indywidualnie, zaznaczając wyraźnie, że dane Msze są sprawowane z wyłącznym udziałem dzieci i młodzieży²⁹. W Kronice diecezjalnej zamieszczono także wykaz tych czytań, aby duchowni mieli możliwość ich wyboru³⁰.

Biskup Jan Zaręba, w trosce o piękno przepowiadanego Słowa Bożego, zobowiązał duchownych diecezji włocławskiej do przeprowadzenia specjalnych kursów dla lektorów z wszystkich parafii. Kursy trwały pół roku i przygotowywały przyszłych lektorów poprzez wykłady i ćwiczenia z następujących przedmiotów: liturgiki, Pisma Świętego, dykcji oraz zagadnień wychowawczych. Kursy te miały na celu nie tylko przygotować kandydatów do prawidłowego czytania lekcji mszalnych, ale także uformować prawidłowo ich osobowość³¹.

W ramach soborowej odnowy liturgicznej, przywracającej w szerokim zakresie służbę lektora podczas zgromadzenia liturgicznego, biskup Zaręba zobowiązał swoich duchownych do troski o tę posługę wpisującą się w prze-

²⁴ *Program kaznodziejski dla dorosłych na rok 1969/1970*, KDWł, 53(1970), s. 22–31; *Program kaznodziejski dla młodzieży na rok 1969/1970*, KDWł, 53(1970), s. 31–48; *Program kaznodziejski na rok 1970*, KDWł, 53(1970), s. 73–83.

²⁵ *Nauki stanowe dla rodziców, kształtowanie postawy otwartej na znaki czasu*, KDWł, 53(1970), s. 88–91.

²⁶ *Nauki stanowe dla młodzieży*, KDWł, 53(1970), s. 91–94.

²⁷ *Kazania pierwszopiątkowe „Miłujcie się wzajemnie jak ja was umiłowałem”*, KDWł, 53(1970), s. 94–95.

²⁸ Były to czytania mszalne w formie próby, z której należało po roku zdać sprawozdanie do Diecezjalnej Komisji Liturgicznej.

²⁹ J. Zaręba, *Dekret zezwalający na użycie czytań mszalnych*, KDWł, 52(1969), s. 105–106.

³⁰ *Zestaw czytań mszalnych podanych w „Lectionaria particularia”*, KDWł, 52(1969), s. 106–120.

³¹ *Kształcenie lektorów w diecezji włocławskiej*, KDWł, 55(1972), s. 95–96.

powiadanie Słowa Bożego³². Oprócz kursów przygotowujących kandydatów do pełnienia posługi lektora, pasterz diecezji włocławskiej zabiegał o ich stałą formację duchową. Z tej racji zobowiązał Wydział Katechetyczny Kurii Diecezjalnej poprzez wytyczne, aby w każdym roku katechetycznym prowadzony był dwustopniowy program formacji lektorów i ministrantów. Wypełniając wytyczne biskupa Zaręby, nadano uprawnienia wybranym kapłanom do organizacji tejże formacji poprzez prowadzenie kursów lektorskich i spotkań formacyjnych na poziomie dekanatów. Pogłębianie formacji lektorów zajmujących się czytaniem Słowa Bożego odbywało się podczas specjalnych rekolekcji i dni skupienia. Najczęściej odbywały się one podczas ferii zimowych i wakacji letnich³³.

Innym przejawem troski biskupa Zaręby o przepowiadanie Słowa Bożego były odezwy kierowane do swoich duchownych, w których zachęcał ich do dbałości o życie wewnętrzne, które ma przejawiać się w owocnym docieraniu do wiernych m.in. poprzez głoszone im Słowo Boże. W jednym z listów do swoich kapłanów w roku Świątym Jubileuszowym 1974, który został nazwany wielkimi rekolekcjami przeżywanymi w duchu „wewnętrznej odnowy człowieka” zachęcał, by kapłani byli dobrymi przewodnikami i głosicielami Ewangelii i nauki Kościoła. W liście tym zobowiązał kapłanów do pielęgnowania życia wewnętrznego i prowadzenia Ludu Bożego do świętości³⁴.

Odezwy kierowane do duchownych diecezji włocławskiej były działaniem biskupa Jana, aby nakładać na swoich duchownych pewne obowiązki, które miały na celu pogłębienie życia duchowego wszystkich diecezjan. W zakresie przepowiadania Słowa Bożego, jedną z bardziej znaczących odezw była ta, w której biskup Zaręba zarządził zorganizowanie w każdej parafii misji świętych. Powodem takiego obowiązku stało się wydanie przez Jana Pawła II adhortacji apostolskiej *Reconciliatio et paenitentia*³⁵. W odpowiedzi na tę publikację duszpasterze zostali zobowiązani do zorganizowania w swoich parafiach misji świętych, które odbywały się pod hasłem „Pokuta i pojednanie”. Ich celem była odnowa moralna i ożywienie życia wiernych. Podobne misje były zorganizowane 10 lat wcześniej z racji nawiedzenia diecezji przez Obraz Pani Jasnogórskiej. Misje miały także na celu przygotowanie wiernych do Krajowego Kongresu

³² *Stala formacja lektorów diecezji*, KDWł, 62(1979), s. 80–81.

³³ *Formacja lektorów i ministrantów*, KDWł, 64(1981), s. 78.

³⁴ J. Zaręba, *List do moich kapłanów na Wielki Czwartek Roku Świątego*, KDWł, 57(1974), s. 164–166.

³⁵ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, tekst polski, w: *Adhortacje apostolskie Ojca Świątego Jana Pawła II*, t. 1, 1979–1995, Kraków 2005, s. 255–347.

Eucharystycznego, który miał się odbyć w Warszawie w 1987 r. Biskup wezwał kapłanów do mobilizacji i solidarności w tym działaniu, by zadbali o jak najowocniejsze przeprowadzenie tych misji³⁶.

Biskup Jan Zaręba realizując misję przepowiadania Słowa Bożego, sam chętnie nauczał i przepowiadał. Kierował listy pasterskie i odezwy do swoich kapłanów. Warto wspomnieć, że prowadził także konferencje formacyjne do młodych księży. Miał świadomość tego, że każdy duchowny ma obowiązek stałej formacji oraz rozwoju duchowego i intelektualnego. Troszcząc się o ten rozwój, na jednej z konferencji dla kapłanów osobiście wygłosił konferencję, w której poruszył dwa bardzo ważne zagadnienia. Jednym z nich był wykład zatytułowany: „Nowe spojrzenie na historyczność Ewangelii w świetle konstytucji *Dei Verbum*”. Kolejny wykład dotyczył Nowego Testamentu w świetle współczesnej krytyki. Tematy te nieodłącznie związane są z jakością i treścią głoszonego Słowa Bożego³⁷.

W czasie pełnienia posługi pasterza diecezji włocławskiej, biskup Zaręba nie wydał aktów ustawodawczych co do praw i obowiązków duchownych w zakresie przepowiadania Słowa Bożego. Jednak analiza materiału związanego z jego posługą ukazuje żywą troskę o to zagadnienie. Należy przypomnieć, że biskup Zaręba od pierwszych miesięcy swojej posługi czynił starania o przeprowadzenie w diecezji Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej. Po wielu latach ciężkich prac zarówno biskupa, jak i kapłanów zaangażowanych w prace komisji synodalnych, synod został przeprowadzony. Wszystkie zebrania się odbyły i zostały zredagowane statuty. Niestety pozostała tylko ostatnia sesja, na której biskup miał zakończyć synod i ogłosić jego statuty. Nagła śmierć biskupa spowodowała, że tak się nie stało³⁸.

Biskup Henryk Józef Muszyński, kolejny pasterz Kościoła włocławskiego w sposób szczególny miłował posługę Słowa Bożego. Wyrazem tego umiłowania było jego zawołanie biskupie *In Verbo Tuo* [Na Twoje Słowo, Panie]. Oznacza ono postawę zawierzenia i pełnej dyspozycyjności wobec Pana Boga, a także jest wyrazem głębokiego umiłowania Pisma Świętego³⁹. Troska biskupa Muszyńskiego o przepowiadanie Słowa Bożego wyrażała się w jego osobistym przepowiadaniu. Nie wydał żadnych nowych przepisów partykularnych w tym

³⁶ J. Zaręba, *Pasterskie wezwanie do kapłanów*, KDWł, 68(1985), s. 31.

³⁷ *Formacja intelektualna i duszpasterska młodych kapłanów*, KDWł, 57(1974), s. 182–183.

³⁸ Borucki, *Postanowienia nieukończonego synodu diecezji włocławskiej*, s. 127.

³⁹ Czyżewski, *W służbie Słowu Bożemu*, s. 15–16.

zakresie dla swojego duchowieństwa. Jednak już od pierwszych chwil swojego pasterzowania podkreślał wielką rolę współpracy ze swoimi kapłanami na każdej płaszczyźnie, w tym także w dziedzinie przepowiadania treści Pisma Świętego⁴⁰.

Posługa nauczania w zakresie wyjaśniania prawd wiary sprawowana była przez biskupa Muszyńskiego poprzez kierowanie do wszystkich diecezjan listów pasterskich, odzew, homilii i życzeń przesyłanych z różnych okazji⁴¹. Podczas tego rodzaju przepowiadania nakładał różnego rodzaju obowiązki na swoich duchownych, w celu lepszej współpracy dotyczącej głoszenia i wyjaśniania prawd wiary. Nie sposób analizować wszystkich dokumentów, dlatego zakres badania zostanie ograniczony do tych, które związane były z najważniejszymi wydarzeniami w diecezji włocławskiej, które odbywały się w czasach pasterskiej posługi biskupa Muszyńskiego.

Pierwszym ważnym wydarzeniem diecezjalnym za rządów biskupa Muszyńskiego był Diecezjalny Kongres Eucharystyczny. Zapowiedź tego kongresu zamieszczona była w liście pasterskim z okazji jubileuszu beatyfikacji biskupa Michała Kozala. Zwrócił się w nim do kapłanów, aby usilnie zatroszczyli się o dobre przygotowanie serc i umysłów wszystkich wiernych do owocnego przeżycia tych wydarzeń. Przygotowanie to miało odbywać się na różnych płaszczyznach, w tym także poprzez przepowiadanie prawd wiary⁴². W specjalnym liście pasterskim skierowanym na Wielki Post, wskazał najważniejsze wytyczne związane z tym wydarzeniem. Zobowiązał wszystkich wiernych, aby zapoznawali się z nauczaniem Jana Pawła II po II Krajowym Kongresie Eucharystycznym. Tym samym nałożył na duszpasterzy obowiązek, aby zatroszczyli się o przekaz tego nauczania w rozmaitych formach⁴³.

Innym przejawem troski o posługę Słowa Bożego w diecezji włocławskiej było zarządzenie biskupa Henryka Muszyńskiego dotyczące pielęgnowania życia duchowego przez kapłanów. Więcej na temat tego zarządzenia będzie w części poświęconej posłudze uświęcania. W kwestii przepowiadania prawd wiary, w zarządzeniu tym znajduje się zachęta by troska o życie wewnętrzne kapłanów i ich rozwój duchowości przekładały się na pełnioną przez nich po-

⁴⁰ H. Muszyński, *Słowo pasterskie biskupa włocławskiego na rozpoczęcie posługi w diecezji*, KDWi, 71(1988), s. 9–12.

⁴¹ Gręźlikowski, *Henryk Józef Muszyński Pasterzem Kościoła Włocławskiego (1987–1992)*, s. 839.

⁴² H. Muszyński, *List pasterski z okazji rocznicy narodzin dla nieba bł. Michała Kozala zapowiadający Diecezjalny Kongres Eucharystyczny*, KDWi, 71(1988), s. 100–101.

⁴³ Tenże, *List pasterski na Wielki Post*, KDWi, 71(1988), s. 102–104.

sługę duszpasterską, do której zalicza się także przepowiadanie Słowa Bożego i wyjaśnianie prawd wiary⁴⁴.

Biskup Muszyński wielokrotnie przypominał swoim duchownym, aby nieustannie troszczyli się o dar powołania, jakim zostali obdarzeni i aby we właściwy sposób korzystali z praw im przysługujących, a także solidnie wypełniali wszystkie swoje obowiązki związane z potrójną misją kapłańską, w którą wpisuje się przekazywanie Słowa Bożego, traktowane jako akt miłosierdzia i miłości wobec szukających Pana⁴⁵. Podczas spotkań ze swoimi duchownymi przypominał często, że kapłan jest powołany do głoszenia Słowa Bożego, które przyjmuje przez wiarę. Dlatego bardzo zabiegał o to, by duchowni troszczyli się o jej rozwój i pielęgowali jej czystość. Na ambonie, kiedy przepowiadają treści wiary, powinni być świadkami tego wszystkiego, co nauczają⁴⁶. Każdy kapłan, uczestnicząc w misji nauczycielskiej Chrystusa, powinien wsłuchiwać się w Jego słowa i przyjmować je z wiarą. Nie można skutecznie przepowiadać Ewangelii, jeśli samemu do końca nie przyjmie się jej orędzia. Takimi słowami zachęcał kapłanów w specjalnym liście skierowanym do nich, by mieli świadomość doniosłości pełnionej posługi⁴⁷.

Jednym z najważniejszych wydarzeń podczas pasterskiej posługi biskupa Muszyńskiego była wizyta w diecezji włocławskiej papieża Jana Pawła II. Z tej racji biskup w swoim przesłaniu pasterskim zobowiązał kaznodziejów, by w treść przepowiadania, włączać papieskie nauczanie, zwłaszcza ze środowisk audiencji generalnych. To nauczanie miało na celu duchowe przygotowanie całej diecezji do owocnego przeżycia czwartej papieskiej pielgrzymki do ojczyzny⁴⁸.

Biskup Henryk Józef Muszyński, dzięki wykształceniu i formacji biblijnej, wielką troskę przykładął do przepowiadania Słowa Bożego i przekazu prawd wiary wpisujących się w pasterską posługę nauczania. Analiza zebranego materiału ukazuje, że sam bardzo gorliwie wypełniał ten obowiązek oraz zachęcał do tego swoich kapłanów. Nie wydał żadnej ustawy regulującej w sposób

⁴⁴ Tenże, *Zarządzenie biskupa ordynariusza Henryka Muszyńskiego w sprawie pielęgnowania życia duchowego kapłanów*, KDWi, 71(1988), s. 238–239.

⁴⁵ Tenże, *Odezwa do braci kapłanów. Serce Jezusa wezwaniem do świętości życia kapłańskiego*, KDWi, 72(1989), s. 145–148.

⁴⁶ Tenże, *Homilia J.E. Ks. Biskupa Henryka Muszyńskiego wygłoszona z okazji pielgrzymki kapłanów do Bazyliki Kaliskiej*, KDWi, 73(1990), s. 138–142.

⁴⁷ Tenże, *List do moich kapłanów*, KDWi, 74(1991), s. 2–3.

⁴⁸ Tenże, *Słowo pasterskie biskupa włocławskiego z racji IV wizyty Ojca św. Jana Pawła II*, KDWi, 73(1990), s. 243–246.

prawny tę część posługi. Jednak treść jego przepowiadania podczas homilii, listów pasterskich, a także odezwo kierowanych do duchowieństwa diecezjalnego ukazuje determinację biskupa przypominającą tym, którzy są odpowiedzialni za tę część misji nauczania, aby odnawiali się duchowo, a przepowiadane treści nie były pustymi słowami a raczej świadectwem i owocem spotkania z Bogiem w Jego Słowie.

Normy prawne, zawierające przepisy prawa partykularnego dotyczące przepowiadania Słowa Bożego, znalazły się w Drugim Synodzie Diecezji Włocławskiej promulgowanym przez biskupa Bronisława Dembowskiego. Rozdział pierwszy statutów synodalnych zatytułowany jest „Przepowiadanie Słowa Bożego”. Znajduje się w nim 20 punktów statutowych, które regulują obowiązki i prawa dla duchownych zajmujących się tą posługą⁴⁹.

Wstęp do rozdziału zawiera wprowadzenie biblijne, mówiące o głoszeniu Słowa Bożego w historii zbawienia, a także o wypełnieniu się wszystkich proroctw w Jezusie, który dał nakaz swoim uczniom „idźcie na cały świat i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28, 19). Następnie powołując się na dokumenty Soboru Watykańskiego II, ukazana jest misja uczniów Chrystusa, którzy podejmują to zadanie⁵⁰. Nad całością i formami przekazu czuwa Urząd Nauczycielski Kościoła, który strzeże przed błędami w tej posłudze⁵¹.

Po wprowadzeniu biblijno-teologicznym znajdują się konkretne statuty synodalne odnoszące się do posługi Słowa. Materiał podzielony jest na dwie części, pierwsza zatytułowana „Źródła przepowiadania” (6 statutów) i druga „Rodzaje przepowiadania” (14 statutów).

Jeśli chodzi o treść omawianych statutów, to rozpoczyna się od podania pierwszego źródła przepowiadania, którym jest Pismo Święte. Ponadto statut ten zawiera obowiązek dla duchownych zajmujących się posługą przepowiadania, aby sami żyli treściami zawartymi w księgach natchnionych⁵². Kolejnymi źródłami przepowiadania Słowa Bożego, jak podaje synod, są: świadectwa Ojców Kościoła jako świadków Tradycji, treści liturgiczne, dokumenty Kościoła, wypowiedzi papieża, uchwały soborowe, wypowiedzi Stolicy Apostolskiej,

⁴⁹ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 6–10.

⁵⁰ KO, n. 19; KDK, n. 76.

⁵¹ KO, n. 11.

⁵² Statut 5, 2SDWł; „Konieczną przeto jest rzeczą, by wszyscy duchowni, zwłaszcza kapłani i inni, którzy jak diakoni i katecheci, zajmują się prawowicie posługą Słowa, dzięki wytrwałej lekturze i starannemu studium przyłgnęli do Pisma Świętego, aby żaden z nich nie stał się próżnym głosicielem słowa Bożego na zewnątrz nie będąc wewnątrz jego słuchaczem”. KO, n. 25.

Episkopatu Polski oraz biskupa wrocławskiego. Duchowni pełniący zadanie kaznodziejów zostali zobowiązani do tego, aby wszystkie te źródła przepowiadania gromadzili w swoim księgozbiore⁵³.

Duchowni, przygotowując się do głoszenia kazań, powinni korzystać z literatury teologicznej, która podejmuje nowe aspekty niezmiennych prawd wiary. Treści te mają być niejako natchnieniem do przepowiadania. Ponadto przygotowując się do pełnienia posługi przepowiadania, kaznodzieje powinni czerpać z problematyki ludzkiej. Nie mogą pomijać dziedzictwa historii i kultury, literatury pięknej, prasy, filmu, radia, telewizji, obserwacji życia, a także własnych i cudzych doświadczeń. Z jednej strony jest to prawo dla duchownych, gdyż mogą korzystać z tych doświadczeń, a z drugiej strony jest to ich obowiązek, aby to wszystko ukazać w świetle Słowa Bożego⁵⁴.

W drugiej części omawianego rozdziału statutów synodalnych, prawodawca partykularny wymienia rodzaje przepowiadania i podaje odpowiednie prawa i obowiązki dla duchownych, w jaki sposób powinni odnosić się do poszczególnych form przepowiadania. Na pierwszym miejscu, jako najważniejsze i centralne wydarzenie w życiu Kościoła, którym jest liturgia, podaje homilię⁵⁵. Synod podkreśla, że głoszenie homilii podczas liturgii jest tylko prawem biskupa, prezbitera i diakona. Zaleca także, aby w czasie Eucharystii homilię głosił przewodniczący liturgii. Ponadto zobowiązuje duchowieństwo, aby homilia był głoszona zawsze w niedziele i święta podczas mszy z udziałem wiernych. Zaleca także jej głoszenie w dni powszednie, a zwłaszcza w okresie Wielkiego Postu, Adwentu oraz z okazji szczególnych wydarzeń. Dalej ustawodawca zobowiązuje kaznodziejów do wygłaszania homilii, której zadaniem jest wyjaśnianie i pogłębianie treści wiary, podczas sprawowania sakramentów, sakramentaliów a w sposób szczególny obrzędów pogrzebowych⁵⁶.

Do innych form przepowiadania prawodawca synodalny zalicza mało znane nabożeństwa zwane „wigiliami biblijnymi”. Zachęca, aby sprawować takie nabożeństwa w pracy duszpasterskiej. Składają się one z czytań biblijnych, śpiewu psalmu, wspólnej modlitwy, a także słowa skierowanego do uczestników tych nabożeństw przez celebransa. Synod zachęca, aby organizować te nabo-

⁵³ Statuty 6–8, 2SDWł.

⁵⁴ Statuty 9–10, 2SDWł.

⁵⁵ W homilii podczas całego roku liturgicznego, na podstawie tekstów świętych, wyklada się tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego. KL, n. 52.

⁵⁶ Statuty 11–13, 2SDWł; Kan 767 KPK 1983.

żeństwa o charakterze pokutnym, pokoleniowym, a także przy innych okazjach związanych z potrzebami danej wspólnoty⁵⁷.

Statuty synodalne przypominają duszpasterzom o obowiązku organizowania rekolekcji wielkopostnych oraz zachęcają do organizowania także rekolekcji adwentowych. Misje powinny odbywać się co 10 lat. Ponadto powinno organizować się rekolekcje dla różnych grup, stanów i zawodów. Zachęca się do organizowania rekolekcji zamkniętych oraz by korzystać przy tej okazji z różnych domów rekolekcyjnych znajdujących się na terenie diecezji. Do głoszenia rekolekcji i misji powinno zapraszać się kapłanów odpowiednio do tego przygotowanych⁵⁸.

Odpowiedzialni za przepowiadanie Słowa Bożego w poszczególnych wspólnotach parafialnych mają obowiązek wykorzystywać większe zgromadzenia wiernych do tego, by zachęcić tych, którzy rzadziej uczestniczą w takich spotkaniach, do bardziej żywego zaangażowania się w życie wspólnoty kościelnej. Okazją taką mogą być np. uroczystości związane z I Komunią św. czy też procesje Bożego Ciała. Ponadto przepowiadanie Słowa Bożego powinno być dostosowane do warunków życiowych danej społeczności. W tym celu kapłani powinni współpracować ze świeckimi w przygotowywaniu się do głoszenia kazań. Mogą to uczynić poprzez kręgi biblijne oraz liturgiczne, w czasie których mogą omawiać treści do wygłoszenia bądź te, które już zostały wygłoszone⁵⁹.

W dalszej części uchwał synodalnych, prawodawca przypomina o obowiązku należytego przygotowania się do głoszenia Słowa Bożego już od pierwszych lat swojej formacji.⁶⁰ Obowiązani są do korzystania z zasad hermeneutyki biblijnej. Kazania powinny być obrazowe, porywające i refleksyjne. Ponadto obowiązkiem kaznodziejów jest korzystanie z programu kaznodziejskiego przygotowanego przez Konferencję Episkopatu Polski⁶¹.

Na zakończenie tej części statutów synodalnych znajduje się zobowiązanie skierowane do najmłodszych kapłanów, aby przynajmniej przez pierwsze trzy lata kapłaństwa przygotowywali swoje kazania w formie pisemnej. Pozostali

⁵⁷ Statut 14, 2SDWł.

⁵⁸ Statuty 15–16, 2SDWł.

⁵⁹ Statuty 17–18, 2SDWł.

⁶⁰ „Nauki teologiczne niech tak będą podawane w świetle wiary pod kierownictwem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, aby alumni naukę czerpali dokładnie z boskiego Objawienia, głębiej w nią wnikali i czynili pokarmem własnego życia duchowego, a w posłudze kapłańskiej byli zdolni ją wyjaśniać i bronić [...], to w szczególny sposób dotyczy świętej posługi, a zwłaszcza głoszenia kazań”. DFK, n. 16, 19.

⁶¹ Statuty 19–21, 2SDWł.

kapłani powinni przygotowywać przynajmniej konspekt swoich wystąpień. Kazania należy głosić z pamięci, z zachowaniem zasad wymowy i z szacunkiem do przepowiadanych treści. Skuteczność przepowiadanego Słowa pochodzi z mocy Bożej, dlatego przygotowywaniu kazań powinna towarzyszyć modlitwa, medytacja biblijna i świadectwo życia⁶².

Statuty Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej zostały promulgowane przez biskupa Bronisława Dembowskiego, dlatego cała ich treść wpisuje się w działalność ustawodawczą tegoż biskupa.

Biskup Mering w czasie odezów, które kierował do swoich kapłanów, często przypominał im o znaczeniu homilii, która jest integralną częścią liturgii zwłaszcza w niedziele, uroczystości i święta. Ze względu na nadużycia niektórych kapłanów, skierował pasterskie pouczenie, w którym zabronił zastępowania homilii w czasie Mszy świętej jakimikolwiek innymi akcjami np. koncertem kolęd czy jasełkami⁶³.

2. Katechizacja

Do kościelnej posługi nauczania wpisuje się także misja katechetyczna. Stanowi ona ważny element tej posługi, gdyż obejmuje w sposób całościowy i systematyczny przekaz tego, co stanowi naukę chrześcijańską. Jej zadaniem jest wprowadzenie wiernych w dojrzałe przeżywanie życia w duchu chrześcijańskim. Wychowuje w wierze wszystkich wiernych na poszczególnych płaszczyznach ich życia, poczynając od lat dziecięcych, przez wiek młodzieńczy aż do życia dorosłego⁶⁴.

Katecheza stanowi specjalny odcinek misji nauczania kościelnego. Jest ona jednym z najpoważniejszych obowiązków dla wszystkich duszpasterzy⁶⁵. Na biskupie diecezjalnym spoczywa troska o zadania katechetyczne w jego diecezji. Dlatego to prawo kościelne zobowiązuje pasterzy Kościołów partyku-

⁶² Statuty 22–24, 2SDWł.

⁶³ W. Mering, *Biskup diecezjalny do prezbiterów Kościoła włocławskiego*, KDWł, 89(2006), s. 189.

⁶⁴ DB, n. 14; „Katecheza jest wychowaniem w wierze [...] a więc obejmuje przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, przekazywanie najczęściej w sposób systematyczny i całościowy w tym mianowicie celu, ażeby wierzący zostali wprowadzeni w pełnię chrześcijańskiego życia”. CTr, n. 18. Szerzej: P. Tomasik, *Nowe wyzwania dla katechezy i kształcenia religijnego w szkole*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 12(1999), s. 243–258.

⁶⁵ Kan 773 KPK 1983; D. Composta, *De catechetica institutione*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 486.

larnych, aby uwzględniając wszystkie wskazania Stolicy Apostolskiej, wydawali szczegółowe normy w sprawach katechetycznych. Ponadto są zobowiązani do troski o odpowiednie pomoce katechetyczne oraz o popieranie i koordynowanie poczynań katechetycznych w swoich diecezjach⁶⁶.

Prawo kodeksowe podkreśla także ważną rolę proboszczów jako odpowiedzialnych za dzieło katechizacji w swoich parafiach. Mają oni troszczyć się, aby wszystkie normy prawa kościelnego zarówno powszechnego, jak i te wydane przez biskupa diecezjalnego w zakresie katechezy były dobrze wypełniane. Do osiągnięcia tego celu powinien angażować także przydzielonych mu do współpracy duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego, a także stowarzyszeń życia apostolskiego oraz wiernych świeckich, w sposób szczególny katechetów⁶⁷.

Każdy biskup diecezjalny jest odpowiedzialny za nauczanie katechetyczne w swojej diecezji. Jest on w tej kwestii najwyższym autorytetem i katechetą⁶⁸. W związku z tym w niniejszym paragrafie zostaną omówione przede wszystkim przepisy prawa partykularnego, a także wytyczne i wskazania wydane przez biskupów włocławskich związane z wypełnianiem przez duchownych diecezji praw i obowiązków odnoszących się do katechezy, która wpisuje się w misję kościelnego nauczania. Tematyka ta zostanie omówiona w dwóch częściach. Pierwsza będzie dotyczyć organizacji katechizacji przy parafiach i w punktach katechetycznych, druga będzie dotyczyć katechezy szkolnej. Podział taki jest podyktowany tym, że po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, sytuacja polityczna w Polsce nie pozwalała na katechezę w szkole, a dopiero po przemianach politycznych w roku 1989, na mocy ustawy o systemie oświaty⁶⁹, lekcje katechezy powróciły do szkół.

2.1 Katecheza parafialna

Pierwszy Synod Diecezji Włocławskiej biskupa Antoniego Pawłowskiego regulował kwestię katechezy w 10 swoich statutach, zamieszczonych w artykule

⁶⁶ Kan 775 § 1 KPK 1983; J. Adamczyk, *Organizacja katechezy w diecezji*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 2(2015), s. 10–13.

⁶⁷ Kan 776 KPK 1983; J. Syryjczyk, *Nauczanie katechetyczne w świetle przepisów prawa kanonicznego*, PK, 30(1987), nr 1–2, s. 196–197. Szerzej: J. Adamczyk, *Katechizacja parafialna w świetle obowiązujących przepisów kościelnych*, „Studia Warmińskie”, 53(2016), s. 125–144.

⁶⁸ CTr, n. 68; K. Drews, *Posługa biskupa we współczesnym Kościele*, „Studia Gdańskie”, 25(2009), s. 41–42.

⁶⁹ Ustawa o systemie oświaty, 7.09.1991, Dz. U. 2004 r. Nr 256, poz. 2572.

pierwszym rozdziału czwartego, zatytułowanym „Katechizacja”. Pierwszy statut tej części wyjaśnił, że katechizacja to przekazywanie prawd wiary, zasad moralności oraz wdrażanie do uczestnictwa w życiu liturgicznym i wychowywanie w duchu chrześcijańskim⁷⁰.

Kolejny punkt wskazywał na proboszcza jako odpowiedzialnego za kierowanie pracą katechetyczną na terenie swojej parafii. W dalszej części przedstawia konkretne obowiązki wynikające z tego urzędu. Ma on zadanie rozplanowania wraz z wikariuszami zajęć katechetycznych w taki sposób, aby wszystkie dzieci i młodzież miały zapewnioną możliwość uczestnictwa w lekcjach religii. Ponadto proboszcz jest zobowiązany do zorganizowania i wyposażenia punktów katechetycznych w pomoce naukowe. Jako odpowiedzialny za katechizację w swojej parafii, koordynuje pracę i inicjatywy zatrudnionych katechetów. Przynajmniej raz w roku ma obowiązek wizytowania lekcji religii we wszystkich punktach katechetycznych na terenie swojej parafii⁷¹.

Synod podkreślał obowiązek, który spoczywał na duszpasterzach, aby objęli katechezą wszystkie dzieci i młodzież. Podstawowym miejscem katechezy jest własna parafia. Jednak, gdy do szkoły uczęszczają dzieci i młodzież z różnych parafii, wówczas obowiązki zorganizowania punktu katechetycznego spoczywają na duchowieństwie parafii, na terenie której znajduje się szkoła. Natomiast wyposażenie i utrzymanie tego punktu katechetycznego powinno być rozłożone na zainteresowanych duszpasterzy⁷².

Program katechezy parafialnej na wszystkich szczeblach powinien odbywać się według wytycznych Konferencji Episkopatu Polski. Wszyscy zatrudnieni w pracy katechetycznej mieli obowiązek należycie i sumiennie przygotowywać się do każdej lekcji⁷³. Ponadto synod wskazywał, że na wikariuszach parafialnych spoczywał szczególny obowiązek pracy katechetycznej. Powinni oni przynajmniej przez pierwsze trzy lata przygotowywać, w miarę możliwości, wszystkie katechezy na piśmie, a w dalszych latach ograniczać się tylko do konspektów. Przygotowanie katechezy i konspekty każdy wikariusz uczący katechezy miał obowiązek przedstawić podczas wizytacji wizytatorowi dekanalnemu lub diecezjalnemu⁷⁴. Takie wizytacje przeprowadzali na tere-

⁷⁰ Statut 242, 1SDWł.

⁷¹ Statut 243, 1SDWł.

⁷² Statuty 244–245, 1SDWł.

⁷³ Statuty 246–248, 1SDWł.

⁷⁴ Statut 94, 1SDWł.

nie całej diecezji wizytatorzy diecezjalni, w dekanacie dziekani, a w parafii proboszczowie⁷⁵.

Do duszpasterzy należał obowiązek zatroszczenia się, aby każdy uczestniczący w katechezie był zaopatrzony w Pismo Święte, katechizm, podręczniki do nauki religii a także inne książki i czasopisma religijne⁷⁶. Ostatni punkt statutów dotyczący katechezy zobowiązywał duszpasterzy do przypominania rodzicom o wychowaniu swoich dzieci i młodzieży w duchu religijnym i chrześcijańskim⁷⁷.

Ponadto do statutów synodalnych została załączona *Instrukcja o katechizacji, Komunii św. pierwszej i rocznicowej oraz bierzmowaniu*. Instrukcja była szczegółowym zapisem praw i obowiązków spoczywających na duchownych odpowiedzialnych za organizację i prowadzenie dzieła katechizacji w diecezji. Składała się ona z 19 punktów. Pierwsza część to wytyczne dla proboszczów dotyczące organizacji katechezy na terenie parafii. Dalej podane są obowiązki związane z wizytowaniem pracy katechetycznej. Ujęte zostały także cele katechezy, którymi miało być prowadzenie do życia sakramentalnego. Kolejna część to obowiązki duchownych związane z organizacją i przygotowaniem dzieci i młodzieży do sakramentów I Komunii św., a także sakramentu bierzmowania⁷⁸.

Analiza ustawodawstwa diecezjalnego biskupa Antoniego Pawłowskiego ukazuje troskę pasterza diecezji za ten odcinek pracy duszpasterskiej przede wszystkim w jaki sposób biskup diecezjalny jako ustawodawca, zobowiązywał duchowieństwo swojej diecezji do współpracy, a także wspólnej troski o pracę i działalność katechetyczną.

Działalność katechetyczna była bardzo ważnym polem głoszenia Słowa Bożego i przepowiadania prawd wiary. W części poświęconej uwarunkowaniom religijno-duszpasterskim diecezji włocławskiej widać jak dynamicznie zmieniała się specyfika na jej terenie. Stąd też kolejni biskupi, analizując tę sytuację, wydawali kolejne zarządzenia dotyczące różnych spraw, w tym także i katechezy, gdyż w tej dziedzinie sytuacja zmieniała się dynamicznie.

Biskup Jan Zaręba, który bardzo dobrze znał problemy i uwarunkowania swojej diecezji, troszczył się, aby ta dziedzina przepowiadania kościelnego spełniała odpowiednio swoje zadanie. Stąd wielka troska przejawiała się w wydanych dokumentach i zarządzeniach dotyczących katechezy. Na zjazdach dziekanów

⁷⁵ Statut 250, 1SDWł.

⁷⁶ Statut 249, 1SDWł.

⁷⁷ Statut 251, 1SDWł.

⁷⁸ *Synod Diecezji Włocławskiej odbyty we Włocławku w dniach 6–9 XI 1967 r.*, s. 133–136.

często podawał wytyczne dotyczące organizacji oraz prowadzenia katechezy. Często przypominał swoim duchownym o ich obowiązku troski o to dzieło dla dobra wspólnego. Zwracał uwagę, by pomieszczenia, w których odbywać się miały katechezy, były dobrze do tego przygotowane. Siły pomocnicze katechetyczne mają prawo do należytego wynagrodzenia⁷⁹.

Biskup Zaręba, opierając się na dokumentach Soboru Watykańskiego II, Dyrektorium Kongregacji do Spraw Duchowieństwa⁸⁰ oraz statutach Pierwszego Synodu Diecezji Włocławskiej, wydał specjalne zarządzenie w sprawie katechizacji parafialnej i pierwszej Komunii świętej⁸¹. Składało się ono z dwóch części, pierwsza dotyczyła katechezy, druga I Komunii św.

W omawianym zarządzeniu, które można potraktować jako akt ustawodawczy, znajdują się szczegółowe wytyczne, dotyczące organizacji i prowadzenia katechezy w diecezji włocławskiej. Biskup przypominał proboszczom, że to na nich spoczywa główny obowiązek organizacji katechezy na płaszczyźnie parafialnej. Dziekani mieli obowiązek odbywania wizytacji katechetycznych w swoich dekanatach, a także dostarczania do kurii rozkładu katechezy w poszczególnych dekanatach. Duchowni, a także i świeccy prowadzący katechezę zobowiązani zostali do nauczania zgodnie z programem katechetycznym wprowadzonym w diecezji. Do obowiązków proboszcza należała troska o to, by wszystkie osoby prowadzące katechezę w parafii były odpowiednio ubezpieczone, a także posiadały misję kanoniczną. Biskup zakazał swoim duchownym pobierania jakichkolwiek opłat bądź ofiar z racji rozdawania dzieciom i młodzieży świadectw uczestnictwa w katechezie. Ponadto duchowni i świeccy nauczający katechezy zobowiązani zostali do sumiennego przestrzegania prezentowanych zarządzeń, a także wskazań wydanych przez Stolicę Apostolską oraz Konferencję Episkopatu Polski⁸².

Druga część omawianego dokumentu zawierała wytyczne związane z organizacją I Komunii św. Zgodnie z tymi wytycznymi duchowni mieli obowiązek

⁷⁹ Z konferencji księży dziekanów, KDWi, 52(1969), s. 121.

⁸⁰ We wstępie do omawianego zarządzenia Biskup Jan Zaręba odwołuje się do Dekretu *Christus Dominus*, n. 14: „Niech [biskupi] czuwają, aby nauczanie katechetyczne, które zmierza do tego, aby wiara w ludziach, rozjaśniona przez naukę, stawała się żywa, wyrazista i czynna, było starannie przekazywane dzieciom oraz dorastającej młodzieży, a nawet ludziom dorosłym”. Kolejnym dokumentem było *Directorium Catechisticum Generale* wydane przez Kongregację ds. Duchowieństwa, AAS, 64(1972).

⁸¹ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie katechizacji parafialnej i I Komunii św.* (19.04.1975), KDWi, 58(1975), s. 189–191.

⁸² Tamże, s. 189–190.

dopilnować, aby przygotowanie do tego sakramentu odbywało się zgodnie ze wskazaniami synodalnymi oraz dołączoną do nich instrukcją. Głównym warunkiem dopuszczenia do Komunii jest systematyczne uczęszczanie dzieci na dwuletnią katechezę, a nie tylko krótkie przygotowanie lub egzamin⁸³.

Zmienne uwarunkowania społeczno-polityczne wymagały od katechetów szczególnego przygotowania. Z tej racji biskup Zaręba wydał specjalne zarządzenie, aby duchowni, którzy byli odpowiedzialni za katechezę w parafiach i ośrodkach duszpasterskich, nabywali pomoce katechetyczne nie tylko dla siebie, ale także na własność parafii. Każdy nauczający religii na terenie danej parafii otrzymał prawo korzystania z tych pomocy na katechezie i podczas przygotowywania się do zajęć.

Oprócz pomocy katechetycznych, duchowni zostali zobowiązani do nabywania na własność parafii czasopism teologicznych i katechetycznych, które mieli prawo wykorzystywać w katechezie, a także mogli z nich korzystać w ramach osobistego rozwoju⁸⁴.

Kierując się potrzebą wychowywania dzieci w duchu chrześcijańskim, biskup Jan Zaręba nałożył na duszpasterzy obowiązek zorganizowania nauczania religii dla dzieci w wieku przedszkolnym. Z tej racji polecił duchownym, aby z początkiem roku szkolnego 1976/1977 rozpoczęli przy parafiach nauczanie dzieci w wieku przedszkolnym⁸⁵.

Biskup Jan Zaręba na rozpoczęcie każdego roku katechetycznego kierował słowa zachęty do wszystkich zaangażowanych w pracę katechetyczną. W jednym z takich wystąpień, wzywał kapłanów jako spadkobierców Chrystusowego nakazu „Idźcie i głoscie...” (Mt 28, 19), aby z apostolską gorliwością czynili wszystko, by ziarno Boże, które posiewają na gruncie ludzkich serc mogło przynosić obfite plony. Ponadto dał im prawo, aby w zakresie nauczania domagali się pomocy i dobrej współpracy od katechetów świeckich⁸⁶.

Podsumowaniem troski biskupa Jana Zaręby o płaszczyznę katechizacji w diecezji włocławskiej i starań poczynionych przez niego, aby zorganizować i dobrze prowadzić to zadanie przez posługę swoich duchownych, jest odpowiedź Kongregacji ds. Duchowieństwa z 1973 r. na przesłane sprawozdanie ze stanu

⁸³ Tamże, s. 191.

⁸⁴ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie nabywania pomocy katechetycznych dla parafii* (2.04.1975) KDWi, 58(1975), s. 117.

⁸⁵ Tenże, *Zarządzenie w sprawie katechizacji dzieci w wieku przedszkolnym* (6.08.1976), KDWi, 59(1976), s. 220.

⁸⁶ Tenże, *Słowo pasterskie na rozpoczęcie roku katechetycznego*, KDWi, 59(1976), s. 220.

diecezji wrocławskiej w latach 1968–1973. W odpowiedzi tej zaakcentowano gorliwość biskupa i całego duchowieństwa diecezji wrocławskiej w katechizacji. Była ona w diecezji prowadzona na wysokim poziomie, zapewniona była odpowiednia liczba salek katechetycznych i cieszyła się dużą frekwencją dzieci i młodzieży. Stolica Apostolska podkreśliła właściwe przygotowanie dzieci i młodzieży do sakramentu I Komunii św., a także bierzmowania. Ponadto uwypuklony został wkład wydziału katechetycznego kurii diecezjalnej w troskę o rozwój nauczania katechetycznego⁸⁷.

Analiza prezentowanych aktów prawnych i dokumentów biskupa Jana Zaręby ukazuje, że przykładał on wielką wagę do katechizacji swoich diecezjan. Wszystkie wytyczne, zawierające obowiązki i prawa dla swoich duchownych, wydawał w celu owocnego pełnienia przez nich posługi nauczania w zakresie katechizacji.

Biskup Henryk Józef Muszyński już na samym początku swojej posługi w diecezji wrocławskiej postanowił w celu ożywienia wszystkich form, a także zakresu katechizacji, powołać do istnienia i zatwierdzić statut Referatu Katechetycznego działającego przy kurii biskupiej⁸⁸, określając jednocześnie jego zadania i cele.

Powstały Referat Katechetyczny był organem kierującym i koordynującym katechizację w diecezji wrocławskiej. Miał służyć pomocą wszystkim katechetom, a z polecenia biskupa diecezjalnego czuwać pod opieką wikariusza generalnego, by wszystkie zadania katechizacji w diecezji były wypełniane⁸⁹. Kolejnym zadaniem, które zostało wymienione w statucie, była troska o zapewnienie dostępu do katechizacji we wszystkich parafiach diecezji na poszczególnych szczeblach edukacji dzieci i młodzieży. Ponadto referat miał za zadanie czuwanie nad zapewnieniem odpowiednich warunków do nauki oraz zaopatrzeniem w materiały i pomoce katechetyczne⁹⁰. Do innych zadań powołanego referatu należała troska o formację duchową i intelektualną katechetów poprzez organizowanie szkoleń spotkań i rekolekcji dla pełniących tę posługę⁹¹.

W dalszej części omawianego statutu została określona struktura osobowa ustanawiana i powoływana przez biskupa diecezjalnego. Referat zawsze działał

⁸⁷ *Pismo Kongregacji do Spraw Duchowieństwa*, KDWł, 57(1974), s. 217–218.

⁸⁸ H. Muszyński, *Statut Referatu Katechetycznego* (27.06.1988), KDWł, 71(1988), s. 116–118.

⁸⁹ W tym punkcie promulgowanego statutu biskup powołał się na kanony 774, 779–780 KPK 1983.

⁹⁰ Opierając się na kanonach 775, 777 KPK 1983.

⁹¹ Muszyński, *Statut Referatu Katechetycznego*, s. 116.

z polecenia biskupa diecezjalnego. W skład referatu wchodził: wikariusz generalny jako opiekun referatu, Diecezjalny Referent ds. Katechizacji, Rejonowi Referenci ds. Katechizacji. Ponadto z referatem współpracowała Komisja ds. Katechizacji powoływana przez biskupa diecezjalnego⁹².

Referat działał według ogólnopolskiego programu katechetycznego i wytycznych biskupa wrocławskiego, zajmował się wszystkimi sprawami związanymi z katechizacją na terenie diecezji. Referenci rejonowi współpracowali z wizytatorami katechetycznymi zarówno diecezjalnymi, rejonowymi jak i dekanalnymi⁹³.

Powyższy statut Referatu Katechetycznego Kurii Diecezjalnej powoływał do istnienia narzędzie do lepszego i dojrzałego pełnienia posługi nauczania w formie katechezy. Nakładał on na duchownych pewne obowiązki, zwłaszcza na tych, którzy byli powołani w jego skład. Przyznaje także pewnego rodzaju prawa dla wszystkich uczących katechezy na terenie diecezji, w tym także duchownym. Każdy miał możliwość zwrócić się do tej instytucji z różnego rodzaju problemami i wątpliwościami dotyczącymi nauczania katechetycznego.

Ponadto w ramach działalności katechetycznej w diecezji biskup Muszyński powołał Komisję ds. Katechizacji oraz zatwierdził jej statut⁹⁴. Głównym celem tej komisji była współpraca z Referatem Katechetycznym. Komisja miała za zadanie badanie i rozeznanie sytuacji katechetycznej, poszukiwanie skutecznych form i metod rozwiązywania wskazanych problemów, opracowanie wskazań i sposobów pracy katechetycznej, szukania realnych możliwości włączania szerszych kręgów osób współpracujących w pracę katechetyczną. W skład komisji wchodził: przewodniczący, jego zastępca, sekretarz oraz członkowie reprezentujący trzy rejony diecezji i dyscypliny nauki związanej z aktualnym zadaniem komisji. Skład komisji powoływał biskup diecezjalny⁹⁵.

Kolejne przepisy prawa partykularnego odnośnie katechezy parafialnej znajdują się w synodzie biskupa Dembowskiego i są prawem obowiązującym w diecezji. W trzeciej części rozdziału poświęconego katechizacji znajdują się prawa i obowiązki dla duchownych odnoszące się do organizacji katechezy w parafii i w punktach oświatowych. Już pierwszy statut w tej części mówi o obowiązku proboszcza, którym jest organizacja katechezy na terenie swojej parafii. Jego

⁹² Tamże, s. 117.

⁹³ Tamże, s. 118.

⁹⁴ H. Muszyński, *Statut Komisji ds. Katechizacji* (30.06.1988), KDWł, 71(1988), s. 118–119.

⁹⁵ Tamże.

zadaniem jest zapewnienie dostępu do katechizacji wszystkim, którzy mają do tego prawo. W większych parafiach proboszcz ma prawo wyznaczyć jednego z wikariuszy do koordynacji pracy katechetycznej⁹⁶.

W parafiach gdzie pracuje więcej księży, obowiązkiem duchownych jest organizowanie spotkań duszpastersko-katechetycznych, aby skoordynować wspólne działania. Ponadto duchowni, którzy nauczają w szkołach, powinni zaangażować się w prowadzenie duszpasterstwa środowiska oświatowego. Każdy nauczający religii powinien mieć czas na przygotowanie się do lekcji, stąd jeśli prowadzącym jest osoba duchowna, to liczba godzin powinna być uzależniona od zajęć w parafii. Proboszcz, jako odpowiedzialny za katechezę przesyła do kurii plany zajęć swoich katechetów. Duszpasterze, zwłaszcza w większych ośrodkach, powinni powoływać do współpracy opiekunów katechetycznych, którzy będą pomagali w organizacji katechezy na terenie parafii⁹⁷.

Ostatnia część rozdziału o katechezie w statutach synodalnych Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej zatytułowana jest *Katechizacja na poszczególnych stopniach rozwoju*. Została ona podzielona na mniejsze części. Pierwsza dotyczy katechizacji rodzinnej. Synod przypomina o tym, jak ważne jest wychowanie dziecka w środowisku rodzinnym, dlatego nakłada na duszpasterzy obowiązek niesienia pomocy rodzicom w katechezie domowej, dostarczając im odpowiednie materiały i pomoce domowe⁹⁸.

Jeśli chodzi o katechezę dzieci w wieku przedszkolnym, której poświęcona jest następna część omawianego rozdziału, to synod nakłada na duszpasterzy obowiązek prowadzenia jej w każdej parafii. Ponadto, jeśli warunki na to pozwalają, kapłani powinni sprawować Msze św. z udziałem dzieci w wieku przedszkolnym z odpowiednim komentarzem, homilią i specjalną modlitwą eucharystyczną⁹⁹.

Obowiązkiem duchownych jest zorganizowanie katechezy dla młodzieży nieuczęszczającej do szkoły, a pozostającej w środowisku parafialnym oraz dla młodzieży pracującej. Ponadto Synod zobowiązuje także tam, gdzie znajdują się szkoły pomaturalne i wyższe uczelnie, aby zorganizować duszpasterstwo akademickie i powołać duszpasterza, który będzie je prowadził¹⁰⁰.

⁹⁶ Statut 48, 2SDWł.

⁹⁷ Statuty 49–56, 2SDWł.

⁹⁸ Statuty 57–59, 2SDWł.

⁹⁹ Statuty 60–61, 2SDWł.

¹⁰⁰ Statuty 78–79, 2SDWł.

W dalszej części statuty synodalne traktują o katechezie osób specjalnej troski. Synod zobowiązuje do wyznaczenia przez kurię odpowiedniej liczby kapłanów, aby przeszli specjalistyczne przygotowanie do pracy z osobami niepełnosprawnymi. Należy takim osobom zapewnić odpowiednie nauczanie katechetyczne dostosowane do ich poziomu i możliwości¹⁰¹.

Katecheza dorosłych to kolejne zagadnienie podniesione przez ustawodawcę synodalnego. Duchowni są zobowiązani do opieki katechetycznej nad osobami dorosłymi. Szczególną grupę stanowią młode małżeństwa. Dlatego duchowni mają obowiązek rozwijania tej formy katechezy, a także winni zorganizować odpowiednie miejsca wyposażone w różnego rodzaju materiały do rozwoju duchowego osób dorosłych¹⁰².

Ostatnim zagadnieniem omawianej części rozdziału o katechizacji jest katecheza grup specjalnych. Synod zobowiązuje duszpasterzy do szczególnej troski o wspólnoty działające w parafii. Są to m.in.: oazy, schole, ministranci, grupy charytatywne, rekolekcyjne, neokatechumenalne, charyzmatyczne, grupy rodzin, harcerze, stowarzyszenia młodzieży. Katecheza w tych grupach powinna inspirować je, aby dawały świadectwo wiary oraz wносиły wartości i wzory ewangeliczne do swoich środowisk, w których żyją i działają¹⁰³.

Szczególne obowiązki zostały nałożone na duszpasterzy odpowiedzialnych za służbę liturgiczną. Opiekunowie tych grup zwłaszcza ministrantów, powinni – w myśl postanowień synodalnych – kształtować i wychowywać swoich podopiecznych do poszanowania liturgii i kształtowania w nich odpowiedzialności za dzieło, którego się podejmują. Duszpasterstwo służby liturgicznej winno być koordynowane przez duszpasterza diecezjalnego, współpracującego z duszpasterzami dekanalnymi. Ponadto duszpasterze mają opiekować się asystą parafialną, zapewniając jej odpowiednią opiekę katechetyczną. W większych ośrodkach duszpasterskich duchowni są zobowiązani do zorganizowania katechumentu dla nieochrzczonych¹⁰⁴.

Przejawem troski o katechezę parafialną było zarządzenie skierowane do duchownych przez biskupa Meringa dotyczące katechezy dorosłych¹⁰⁵. Biskup podejmując refleksję nad złym stanem moralnym społeczeństwa, postanowił

¹⁰¹ Statuty 80–85, 2SDWł.

¹⁰² Statuty 86–91, 2SDWł.

¹⁰³ Statut 93, 2SDWł.

¹⁰⁴ Statuty 94–98, 2SDWł.

¹⁰⁵ W. Mering, *Katechizacja dorosłych najlepszym zadaniem duszpasterskim* (14.04.2007), KDWł, 90(2007), s. 429–432.

zobowiązać duchowieństwo diecezji do intensywnej pracy katechetycznej z osobami dorosłymi. Pasterz zobowiązał i zachęcał duchowieństwo, aby za pomocą środków społecznego przekazu docierać do licznych odbiorców. Duszpasterze powinni organizować różne formy katechezy przy parafiach. Nie powinni od tego zadania łatwo się dyspensować, a wręcz przeciwnie, mają obowiązek czynić to z wielkim zaangażowaniem i gorliwością¹⁰⁶.

2.2. Katecheza szkolna

Przełomem w nauczaniu katechetycznym w całej Polsce była zmiana ustroju politycznego, co miało miejsce pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku. Dzięki tym przemianom katecheza znalazła swoje stałe miejsce w szkole¹⁰⁷. Z tej racji biskup Muszyński wydał zarządzenie w sprawie powrotu katechezy do szkół¹⁰⁸. W zarządzeniu tym zobowiązał proboszczów, aby zorganizowali nauczanie religii w każdym przedszkolu oraz szkole na terenie parafii we wszystkich klasach po 2 godziny lekcyjne tygodniowo¹⁰⁹.

Każdy kapłan otrzymał prawo do nauczania religii w bieżącym roku szkolnym na podstawie dokumentu kierującego otrzymanego od biskupa diecezjalnego. Pozostali katecheci musieli ponadto złożyć inne dodatkowe dokumenty pozwalające podjąć pracę, w tym świadectwo moralności od proboszcza. Każdy kapłan pracujący w duszpasterstwie został zobowiązany do nauczania w szkole, aż do 65. roku życia. Plan zajęć w parafii powinien być tak ułożony, aby praca duszpasterska nie kolidowała z zajęciami w szkole. Każdy katecheta, a zwłaszcza duchowny miał obowiązek dawać wzór dobrego zachowania, punktualności i rzetelności w wykonywaniu swoich zadań. Mimo iż każda lekcja wpisywana była do dziennika lekcyjnego, katecheci zostali ponadto zobowiązani do prowadzenia skróconego dziennika katechizacji dla celów kościelnych. Kolejnym obowiązkiem nałożonym na duchownych, a także na osoby konsekrowane, było prowadzenie zajęć w sutannie bądź w habicie. Każdy proboszcz otrzymał prawo i zarazem obowiązek do przeprowadzenia trzydniowych rekolekcji wielkopost-

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ Ustawa o systemie oświaty, 7.09.1991, Dz. U. 2004 r. Nr 256, poz. 2572. Szerzej: A. Potocki, *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 5(2006), nr 2(9), s. 84–100.

¹⁰⁸ H. Muszyński, *Zarządzenie Biskupa włocławskiego w sprawie powrotu katechezy do szkół* (16.08.1990), KDWł, 73(1990), s. 200–202.

¹⁰⁹ Tamże, s. 200–201.

nych. Z tej racji uczniowie byli zwolnieni z zajęć dydaktycznych. Uwzględniając potrzeby parafii oraz szkoły dyrektorzy szkół mogli zwrócić się do proboszczów o nieodpłatne wynajęcie salek katechetycznych dla potrzeb szkoły. Należy pamiętać, że poza katechezą szkolną, w parafiach powinna odbywać się cały czas katecheza dla młodzieży akademickiej, dla młodzieży pozaszkolnej, grup specjalnych, a także dla osób dorosłych¹¹⁰.

Cztery lata po powrocie katechezy do szkół biskup Bronisław Dembowski promulgował statuty Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej. Drugi rozdział tych statutów poświęcony został katechezie. Znajdują się w nim 73 statuty, które zostały podzielone na podrozdziały poprzedzone wstępem¹¹¹.

Pierwsza część – zatytułowana *Katecheza prawem i obowiązkiem Kościoła* – zawiera statuty odnoszące się w ogólności do nauczania katechetycznego, które niejako wpisane jest w kościelną misję nauczania. Uwypuklone zostało w niej prawo każdego człowieka do szukania prawdy¹¹². Następnie ustawodawca synodalny podał prawa Kościoła do pełnienia misji katechizacji, ochrony w tej materii ze strony władz państwowych, prawa do czuwania nad wychowaniem wierzących, współdziałania władz państwowych z Kościołem w celu wychowywania dzieci i młodzieży jako dobra wspólnego¹¹³.

Dalej synod mówi o obowiązkach tych, którzy są powołani w sposób szczególny do misji nauczania, aby realizowali ją rzetelnie, z należytym przygotowaniem, troską i osobistym zaangażowaniem. Do wszystkich nauczających, a zwłaszcza do kapłanów i to najmłodszych skierowany został obowiązek chętnego i gorliwego udziału w katechizowaniu dzieci i młodzieży w szkołach¹¹⁴.

Statuty synodalne omawianej części przypominają o obowiązku spoczywającym na duszpasterzach, aby odpowiadali za organizację i zapewnienie wszystkiego, co jest potrzebne do owocnego dzieła katechizacji. Prawem tych, którzy odpowiadają za katechezę jest domaganie się od osób mogących pełnić tę misję, aby ochotnie podjęli się współpracy w tej materii, zwłaszcza osoby zakonne, ale także i katecheci świeccy¹¹⁵.

Druga część rozdziału poświęconego katechezie zawiera statuty traktujące o organizacji katechezy w diecezji włocławskiej. Przypomina, że odpowiedzialnym

¹¹⁰ Tamże, s. 201–202.

¹¹¹ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 13–30.

¹¹² Statut 25, 2SDWł.

¹¹³ Statuty 26–30, 2SDWł.

¹¹⁴ Statuty 32–33, 2SDWł.

¹¹⁵ Statuty 34–36, 2SDWł.

za tę organizację jest biskup diecezjalny, który wykonuje tę posługę za pomocą powoływanego przez siebie Wydziału Katechetycznego Kurii Diecezjalnej. Zadaniem tego wydziału jest kierowanie pracą katechetyczną w diecezji, a także służyć pomocą wszystkim nauczającym¹¹⁶. Ponadto organem doradczym biskupa diecezjalnego i Wydziału Katechetycznego jest Rada Katechetyczna¹¹⁷.

Kolejne statuty traktują o wizytatorach katechetycznych, liczbie godzin w tygodniu, warunkach jakie muszą spełnić katecheci, by mogli zostać zatrudnieni w szkole. Ponadto synod zachęca do wspierania działalności katechetycznej poza placówkami szkolnymi. Dlatego obowiązkiem duszpasterzy, którzy nauczają w szkole, jest organizacja rozmaitych form katechezy także przy parafiach. Wydział Katechetyczny powinien wspomagać takie działania poprzez zapewnienie przydatnych materiałów i pomocy katechetycznych podejmującym tę działalność¹¹⁸.

Dalsza część zawiera przepisy dotyczące katechizacji dzieci i młodzieży ze szkół podstawowych. Katecheza dla tej kategorii wiekowej ma opierać się na owocnym przygotowaniu do przyjęcia sakramentu pokuty, Eucharystii, a także bierzmowania. Przygotowania te mają dotyczyć także rodziców tych dzieci i młodzieży, dlatego synod poleca organizowanie spotkań katechetów i duszpasterzy z rodzicami i opiekunami tych dzieci¹¹⁹.

Do obowiązków duchowieństwa należy także organizacja rekolekcji dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym, a na zakończenie nauki religii w ostatniej klasie powinni organizować specjalne skupienie bądź pielgrzymkę¹²⁰.

Następna część poświęcona jest katechizacji młodzieży szkół ponadpodstawowych. Ustawodawca synodalny zobowiązuje katechetów w tym w sposób szczególny duchownych, aby nie tylko przekazywali wiedzę, ale by przykładem swojego życia i postawy kształtowali w młodzieży ducha umiłowania Kościoła. Jest to podstawowy cel katechezy, aby wprowadzić młodzież do życia wspólnoty parafialnej. Dlatego duchowni są zobowiązani do prowadzenia przy parafiach specjalnych grup młodzieżowych, które będą formą żywej realizacji tego celu¹²¹.

Biskup Mering w kwestii regulacji prawnych odnoszących się do obowiązków i praw duchowieństwa dotyczących katechezy szkolnej, wydał zarządzenie

¹¹⁶ Statut 37, 2SDWł.

¹¹⁷ Statut 38, 2SDWł.

¹¹⁸ Statuty 39–47, 2SDWł.

¹¹⁹ Statuty 62–67, 2SDWł.

¹²⁰ Statuty 70–72, 2SDWł.

¹²¹ Statuty 74–76, 2SDWł.

dotyczące wprowadzenia nowych podręczników do katechezy¹²². W zarządzeniu tym biskup zezwolił na używanie na terenie diecezji włocławskiej podręczników z Wydawnictwa św. Wojciecha w Poznaniu oraz Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy w Krakowie. Proboszcz, wysłuchawszy wprawdzie opinii katechetów, ma prawo wyboru podręczników z jednego wskazanego wydawnictwa. Po jego decyzji w całej parafii katecheci mają obowiązek nauczania z wybranych podręczników. Nie mogą wprowadzić bez pisemnej zgody proboszcza nowych podręczników. Do obowiązków proboszcza należy powiadomienie szkoły do końca marca o tym, które podręczniki mają obowiązywać. Ponadto na początku każdego roku szkolnego, proboszcz jest zobowiązany, aby dostarczyć pisemną informację o podręcznikach obowiązujących w jego parafii do Wydziału Katechetycznego Kurii Włocławskiej¹²³.

3. Troska o przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie

Rodzina to podstawowa komórka społeczna. Powołana jest przez Boga do wzajemnej miłości przez swoich członków, a także prowadzenia życia duchowego i modlitewnego oraz tworzenia wspólnoty domowego Kościoła¹²⁴. Misja rodziny wpisuje się w posługę kościelnego nauczania, gdyż obowiązek wychowania jest pierwszorzędnie przypisany właśnie rodzinie. To na rodzicach oraz tych, którzy ich zastępują spoczywa obowiązek i zarazem prawo do wychowania potomstwa. Katoliccy rodzice są odpowiedzialni za dobre i religijne wychowanie swoich dzieci. Mają prawo do otrzymania w tej kwestii należytej pomocy od państwa¹²⁵. Ponadto zobowiązani do udzielania wszelkiej pomocy rodzinom w kwestii wychowania są duszpasterze działający w imieniu Kościoła¹²⁶.

Troska o rodzinę zaczyna się już w momencie przygotowania młodzieży do zawarcia sakramentu małżeństwa. Dlatego w tej części pracy ukazane zo-

¹²² W. Mering, *Zarządzenia w sprawie nowych podręczników katechetycznych* (28.02.2012), MDWł, 95(2012), s. 249–250.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ AA, n. 11; J. Krajczyński, *Troska o zachowanie przez małżonków ducha chrześcijańskiego*, „Ius Matrimoniale”, 10(2005), nr 16, s. 168.

¹²⁵ KDK, n. 61; kan. 793 KPK 1983; M. Saj, *Prawo człowieka do wychowania a wychowawczy obowiązek państwa i kościoła*, „Studia Redemptorystowskie”, 3(2005), s. 234–236; H. Stawniak, *Uprawnienie – obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, PK, 32(1989), 3–4, s. 141. Szerzej: H. Miształ, *Prawo rodziców do wychowania dzieci według własnych przekonań*, „Teki Komisji Prawniczej”, 2(2009), s. 64–75.

¹²⁶ Kan. 794 § 2 KPK 1983; J. Krajczyński, *Duszpasterz w służbie komunii małżeńskiej*, „Ius Matrimoniale”, 12(2007), nr 18, s. 128–129.

staną działania biskupów wrocławskich, które przyznawały prawa i nakładały na duchownych obowiązki w dziedzinie przygotowania młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie.

Biskup Antoni Pawłowski w swoim nauczaniu kładł wielki nacisk na dobre i owocne przygotowanie do małżeństwa, a także o dojrzałe życie w rodzinie. Sam wielokrotnie kierował słowa zachęty do narzeczonych i rodziców, uwrażliwiając ich o doniosłości dzieła, którego się podejmują. Zobowiązywał także swoich duchownych do odpowiedzialności za nauczanie i przygotowanie narzeczonych i rodziców do tego doniosłego dzieła. Duchowni mają obowiązek uwrażliwiać poczucie odpowiedzialności u rodziców za wychowanie dzieci od najmłodszych lat ich życia¹²⁷.

Troska biskupa Pawłowskiego o przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie znalazła swoje odzwierciedlenie w statutach Pierwszego Synodu Diecezji Wrocławskiej. Synod zobowiązywał duszpasterzy do prowadzenia katechizacji przedmałżeńskiej zgodnie z wytycznymi instrukcji Konferencji Episkopatu Polski¹²⁸.

Instrukcja ta z 1946 roku nakazywała duchownym przeprowadzenie kanonicznego badania narzeczonych, którego celem było zebranie niezbędnych dokumentów kościelnych i upewnienie się czy nic nie stoi na przeszkodzie do ważnego, a także godziwego zawarcia sakramentu małżeństwa. Do przeprowadzania tego zadania w pierwszej kolejności zobowiązany był proboszcz lub w jego zastępstwie wikariusz parafii narzeczonej¹²⁹. Kolejnym obowiązkiem spoczywającym na duchownych, już po przeprowadzeniu badania kanonicznego, było wygłoszenie zapowiedzi przedślubnych przez odczytanie z ambony lub wywieszenie w gablocie przed kościołem przez okres 8 dni, w tym dwóch świątecznych. Innym bardzo ważnym obowiązkiem duchownych w kwestii przygotowania do zawarcia małżeństwa było zatroszczenie się o wszelkiego rodzaju dyspensy, gdyby zachodziła taka potrzeba. Należy zwrócić uwagę, że przed otrzymaniem takiej dyspensy, nie wolno było ustalać z narzeczonymi daty zawarcia małżeństwa¹³⁰.

Synod wskazał, że oprócz ordynariusza miejsca prawo do ważnego asystowania i błogosławieństwa małżeństw w parafii posiadają: proboszcz, po kanonicznym objęciu parafii, administrator parafii, a także wikariusze. Każdy

¹²⁷ A. Pawłowski, *Instrukcja w sprawie Pierwszej Komunii Świętej*, KDWł, 10(1965), s. 232.

¹²⁸ Statut 177, 1SDWł. Konferencja Episkopatu Polski *Instrukcja o kanonicznym badaniu narzeczonych przed ślubem* (9.09.1946), Olsztyn 1947.

¹²⁹ Statut 178, 1SDWł.

¹³⁰ Statuty 179–180, 1SDWł.

inny kapłan musi otrzymać od tych, którzy mają do tego prawo delegację lub subdelegację, które zawsze powinny być wyrażone na piśmie¹³¹.

W dwa lata po zakończeniu synodu włocławskiego z 1967 r., Konferencja Episkopatu Polski wydała 12 lutego 1969 r. instrukcję dotyczącą przygotowania do małżeństwa i rodziny¹³². Zarządzeniem biskupa Zaręby zaczęła obowiązywać w diecezji włocławskiej z dniem ogłoszenia. Nawiązując do tej instrukcji biskup Zaręba nałożył na duszpasterzy obowiązek dopilnowania, by nupturienci przygotowujący się do zawarcia sakramentu małżeństwa w ramach bezpośredniego przygotowania przedślubnego odbyli specjalny kurs w celu zaznajomienia się z etyczną metodą planowania poczęć. Odbycie tego kursu powinno być potwierdzone specjalnym dokumentem podpisanym przez przygotowanych do tego instruktorów. Duszpasterze mieli prawo do sprawdzenia tych dokumentów, zwłaszcza jeśli były wystawione w innych parafiach¹³³.

Kilka lat później została wydana kolejna instrukcja, która nie znosiła przepisów tej pierwszej, a była tylko jej uzupełnieniem, uwzględniającym zmieniające się warunki życiowe¹³⁴. Biskup Zaręba wydał w związku z tym zarządzenie, w którym zobowiązał wszystkich duszpasterzy swojej diecezji do ścisłego przestrzegania tych dokumentów¹³⁵.

Ponadto kolejnym krokiem w działalności prawodawczej biskupa Zaręby w zakresie przygotowania do zawarcia małżeństwa i rodziny było wydanie zarządzenia¹³⁶, w którym szczegółowo wymienił obowiązki spoczywające na duchowych w omawianej materii. Pierwszym obowiązkiem była organizacja na terenie każdej parafii systematycznej rocznej katechizacji przedmałżeńskiej dla młodzieży, która ukończyła 17 lat. Mogła ona odbywać się w ramach programu nauki religii dla młodzieży ostatnich klas szkół średnich zawodowych i ogólnokształcących. Dla młodzieży pozaszkolnej, w ostatnim roku nauczania ich religii. Ponadto przygotowanie mogło odbywać się w formie specjalnych

¹³¹ Statut 182, 1SDWł.

¹³² Konferencja Episkopatu Polski, *Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin* (12.02.1969), KDWł, 52(1969), s. 51–60.

¹³³ *Z konferencji księży dziekanów*, KDWł, 54(1971), s. 275.

¹³⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Druga Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego* (11.03.1975), KDWł, 58(1975), s. 150–158.

¹³⁵ J. Zaręba, *Zarządzenie* (23.04.1975), KDWł, 58(1975), s. 158.

¹³⁶ Tenże, *Zarządzenie wykonawcze do II Instrukcji Episkopatu Polski dotyczącej przygotowania do małżeństwa* (1.12.1975), KDWł, 59(1976), s. 25–26.

kursów dla młodzieży, która nie uczęszczała na religię. Na zakończenie tego przygotowania, duszpasterze mieli obowiązek wystawić stosowne świadectwo¹³⁷.

Biskup Zaręba w omawianym zarządzeniu wyznaczył tematy, z którymi należało zapoznać nupturientów niezależnie od ukończenia katechizacji¹³⁸. Duszpasterze, którzy zajmowali się formalnościami związanym z zawarciem małżeństwa przez nupturientów mieli obowiązek wymagać od nich okazania dyplomu ukończenia katechizacji przedmałżeńskiej a także świadectwa nauki religii. Młodzież, która zgłaszała się na zapowiedzi i nie miała ukończonej katechizacji przedmałżeńskiej powinna być kierowana przez duszpasterzy na skrócony kurs katechizacji przedmałżeńskiej¹³⁹.

Biskup Zaręba nałożył obowiązek na dziekanów, aby w każdym dekanacie zorganizowali dekanalny punkt poradnictwa rodzinnego. Punkt ten miał umożliwiać narzeczonym przygotowanie przedmałżeńskie z zakresu poradnictwa rodzinnego¹⁴⁰.

Konferencja Episkopatu Polski 5 września 1989 r., przyjęła kolejną instrukcję o przygotowaniu do małżeństwa¹⁴¹, która została zatwierdzona przez Stolicę Apostolską Dekretem Kongregacji Biskupów z dnia 17 stycznia 1987 r. Prymas Polski ogłosił tę instrukcję jako obowiązującą we wszystkich polskich diecezjach¹⁴².

Powołując się na tę instrukcję, a także na adhortację *Familiaris consortio*¹⁴³, biskup Dembowski w Drugim Synodzie Diecezji Włocławskiej w rozdziale VIII zamieścił statuty dotyczące małżeństwa i rodziny. Już na samym wstępie do tego rozdziału zaznaczył, że w myśl Soboru Watykańskiego II, należy szczególny nacisk położyć na przygotowanie do zawarcia sakramentu małżeństwa¹⁴⁴.

Na samym początku ustawodawca synodalny zaznaczył, że przygotowanie do małżeństwa i życia rodzinnego powinno obejmować trzy etapy: bliższe, dal-

¹³⁷ Tamże, s. 25–26.

¹³⁸ Były to następujące tematy: 1. Teologia i liturgia sakramentu małżeństwa, 2. Etyka życia małżeńskiego, 3. Miłość małżeńska i odpowiedzialne rodzicielstwo, 4. Kultura współżycia, 5. Metody regulacji poczęć. Tematy od 3 do 5 miały przeprowadzać instruktorki w punktach poradnictwa rodzinnego. Tamże s. 26.

¹³⁹ Tamże.

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski* (1966–1993), opr. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, s. 151–209.

¹⁴² J. Glemp, *Dekret Prymasa Polski zatwierdzający „Instrukcję Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim”*, KDWi, 73(1990), s. 1.

¹⁴³ Adhortacja apostolska Jana Pawła II *Familiaris consortio*.

¹⁴⁴ *Małżeństwo i rodzina*, w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 104.

sze i przedślubne¹⁴⁵. Jeśli chodzi o przygotowanie dalsze, to w głównej mierze spoczywa ono na rodzicach. Jednak duchowni mają również obowiązek, aby w kontaktach z dziećmi i młodzieżą, poprzez katechezę czy inne spotkania kształtować od najmłodszych lat postawę wzrastania według chrześcijańskich wartości. Dlatego duchowni powinni w swoim nauczaniu poświęcać wiele uwagi tematom związanym z małżeństwem i rodziną¹⁴⁶.

Przygotowanie bliższe obejmuje młodzież, która ukończyła 17 lat. Obowiązek tego przygotowania spoczywa na duszpasterzach każdej parafii. Jeśli liczba wiernych w parafii przekracza 3000, wówczas takie roczne kursy przygotowawcze powinny odbywać się każdego roku, w mniejszych parafiach co dwa lata. Parafie mogą łączyć się w ramach prowadzenia takich spotkań¹⁴⁷. Gdyby narzeczeni nie posiadali takiego kursu, obowiązkiem duchownych jest skierowanie ich na skróconą katechizację małżeńską w formie 10 spotkań katechetycznych¹⁴⁸. Regulacje te są prawie dosłownym powtórzeniem dyspozycji zawartych w *Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*¹⁴⁹.

Bezpośrednie przygotowanie do zawarcia sakramentu małżeństwa odbywa się na około 3 miesiące przed ślubem. Duszpasterze nie mają prawa głosić zapowiedzi, dopóki nie sprawdzą, czy narzeczeni posiadają certyfikaty odbytych kursów przedmażeńskich. W ramach bezpośredniego przygotowania, duchowni są zobowiązani do przeprowadzenia trzech katechez z zakresu dogmatyki, liturgiki oraz etyki. Ponadto narzeczeni powinni uczestniczyć w trzech konferencjach na temat odpowiedzialnego rodzicielstwa. Duszpasterze mają prawo i obowiązek sprawdzić te wiadomości¹⁵⁰.

Duchowny przyjmujący od narzeczonych zgłoszenie chęci zawarcia sakramentu małżeństwa, ma obowiązek zachęcić ich do odbycia spowiedzi zaraz po ich zgłoszeniu, a także bezpośrednio przed ślubem¹⁵¹. Spowiednicy mają nadto obowiązek podczas spowiedzi narzeczonych stosować wskazania zawarte w specjalnych wytycznych Episkopatu Polski¹⁵².

¹⁴⁵ Statut 365, 2SDWł.

¹⁴⁶ Statut 366, 2SDWł.

¹⁴⁷ Statut 367, 2SDWł.

¹⁴⁸ Statut 368, 2SDWł.

¹⁴⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (11.03.1987), KDWł, 71(1988), s. 49–83.

¹⁵⁰ Statuty 370–371, 2SDWł.

¹⁵¹ Statut 374, 2SDWł.

¹⁵² Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania Episkopatu dla spowiedników w zakresie spowiedzi małżonków* (26.01.1971), KDWł, 54(1971), s. 211–221.

W ramach przygotowania do zawarcia małżeństwa duszpasterze otrzymali od ustawodawcy synodalnego obowiązek pouczenia narzeczonych o godnym przeżywaniu wszelkiego rodzaju uroczystości związanych z zawieraniem małżeństwa. Gdyby duchowny miał wątpliwość czy narzeczeni są dostatecznie przygotowani bądź godni przyjęcia tego sakramentu, powinien doradzić im odłożenie terminu, a gdyby miał wątpliwości co do ważności bądź godziwości zawarcia tego sakramentu, powinien zwrócić się o zezwolenie do kurii diecezjalnej¹⁵³.

Uroczystości związane z zawieraniem małżeństwa powinny być dla duszpasterzy okazją do przepowiadania Słowa Bożego, gdyż w takich okolicznościach często do kościoła przychodzą także ludzie obojętni religijnie. Obowiązkiem duchownych jest pouczanie narzeczonych, ich krewnych i znajomych o wartości sakramentów świętych oraz zachęta do pełnego uczestnictwa w nich¹⁵⁴.

Do obowiązków proboszcza parafii, na terenie której doszło do zawarcia małżeństwa, należy spisanie aktu ślubu i wysłanie w ciągu miesiąca zawiadomienia o zawarciu tego małżeństwa do proboszcza miejsca chrztu zaślubionych, domagając się powiadomienia o dokonaniu stosownej adnotacji w księdze ochrzczonych¹⁵⁵.

Ustawodawca synodalny zobowiązał także duszpasterzy, aby w ramach troski o przygotowanie do małżeństwa i życia rodzinnego, otoczyli odpowiednią opieką młode małżeństwa umożliwiając im rozmaite formy korzystania z posługi nauczania¹⁵⁶, co w jakimś stopniu koresponduje, aczkolwiek nie w sposób pełny, z nauczaniem papieża Franciszka zawartym w adhortacji *Amoris laetitia*¹⁵⁷.

W treściach przekazywanych młodym małżonkom, duchowni powinni pouczać ich o naturze małżeństwa, które skierowane jest do przekazywania życia i wychowania dzieci. W nauczaniu tym powinny być zawarte zachęty do uczestnictwa całych rodzin w życiu sakramentalnym, przede wszystkim we Mszy św. Ponadto synod zobowiązuje kapłanów, aby służąc w konfesjonale nie ograniczali się tylko do wysłuchania grzechów, ale by omawiali delikatnie i roztropnie przestrzeganie zasad etycznych w pożyciu małżeńskim. A gdy dostrzegą taką potrzebę, powinni skierować małżonków do specjalnych poradni rodzinnych¹⁵⁸.

¹⁵³ Statuty 375–378, 2SDWł.

¹⁵⁴ Statuty 380–383, 2SDWł.

¹⁵⁵ Statut 384, 2SDWł.

¹⁵⁶ Statuty 385–386, 2SDWł.

¹⁵⁷ Franciszek, pap., Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (19.03.2016), Kraków 2016.

¹⁵⁸ Statuty 387–393, 2SDWł.

Biskup Mering w trosce o bliższe przygotowanie młodzieży do zawarcia sakramentu małżeństwa, a także życia w rodzinie, wydał dekret dotyczący katechezy parafialnej¹⁵⁹. Zobowiązał nim duchownych diecezji wrocławskiej, aby we wszystkich parafiach od 1 września 2005 r., wprowadzono katechezę dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych. Zwieńczeniem udziału w niej miało być wystawienie przez duchownych stosownego świadectwa, o udziale w przygotowaniu bliższym do zawarcia sakramentu małżeństwa. Tym samym biskup zaznaczył, że świadectwo ukończenia katechizacji w szkole ponadgimnazjalnej nie zalicza przygotowania bliższego do zawarcia sakramentu małżeństwa. Zarządził także, iż bezpośrednie przygotowanie do zawarcia małżeństwa obejmuje trzy katechezy przedślubne oraz trzy spotkania w katolickiej poradni rodzinnej¹⁶⁰.

4. Środki społecznego przekazu

Kościół swoją misję nauczania realizuje także poprzez środki społecznego przekazu. Wrodzonym prawem Kościoła jest posiadanie oraz korzystanie z tradycyjnych, jak i najnowszych środków przekazu do głoszenia dobrej nowiny¹⁶¹. Takimi środkami są urządzenia, dzięki którym można dotrzeć i przekazać różnego rodzaju informacje do szerszego grona osób. Przyczyniają się one do szerzenia kultury oraz kształtowania i formowania ludzkich postaw. Do najważniejszych środków społecznego przekazu zalicza się: radio, telewizję, Internet, a także inne techniki audiowizualnego przekazu oraz prasę i wydawnictwa¹⁶².

Za pomocą tych narzędzi można przekazywać treści dotyczące wiary i moralności. Jednak można także przekazywać wiadomości i treści zawierające błędy. Dlatego do pasterzy Kościoła należy troska o to, aby treści przekazywane przez środki społecznego przekazu były zgodne z nauką Kościoła oraz wpisywały się w ducha chrześcijańskiego nauczania i wychowania¹⁶³.

¹⁵⁹ W. Mering, *Dekret w sprawie wprowadzenia katechezy parafialnej dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych w diecezji wrocławskiej* (31.03.2005), KDWł, 88(2005), 158–161.

¹⁶⁰ Tamże.

¹⁶¹ IM, n. 3. Szerzej: R. Kamiński, *Reforma papieskich instytucji do spraw komunikacji społecznej*, PK, 60 (2017), nr 2, s. 35–52.

¹⁶² J. Wroceński, *Gwarancje dostępu Kościoła do środków społecznego przekazu*, PK, 53(2010), nr 3–4, s. 291–292.

¹⁶³ Kan 823 KPK 1983; P. Monni, *De instrumentis communicationis socialis et in specie de libris*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 507–508; J.A. Fuentes Alonso, *Środki społecznego przekazu, w szczególności książki*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 630–631.

W ostatniej części poświęconej nauczaniu, zajmującej się środkami społecznego przekazu, zostaną ukazane dokumenty biskupów włocławskich, poprzez które nakładali na swoich duchownych obowiązki oraz prawa związane z tą tematyką.

4.1. Wskazania ogólne

W statutach synodu biskupa Pawłowskiego, znalazł się punkt nakładający na rodziców obowiązek troski o to, by ich dzieci właściwie korzystały ze środków społecznego przekazu takich jak radio, telewizja, kino czy teatr¹⁶⁴. Jednak pośrednio ten obowiązek dotyczył także duchownych, którzy byli odpowiedzialni za formowanie sumień rodziców i ich dzieci.

Rozwój posługi nauczania za pomocą środków społecznego przekazu nastąpił dzięki przemianom politycznym z 1989 r. Zmiany były możliwe na mocy ustaw państwowych¹⁶⁵ Kościół mógł na nowo zaistnieć w tej przestrzeni życia publicznego. Zaistniała zatem potrzeba po stronie Kościoła, aby wypracować ku temu swoje przepisy prawne. Dlatego przed promulgacją uchwał Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej, biskup Dembowski jako ustawodawca synodalny dołożył do tekstu statutow z 1986 r., kolejny rozdział zawierający przepisy prawa partykularnego w zakresie omawianej materii¹⁶⁶, które są obecnie obowiązującym prawem.

We wstępie do rozdziału III omawianych statutow poświęconych środkom społecznego przekazu znajduje się wprowadzenie, które jest zobowiązaniem zarówno dla duchownych jak i świeckich, aby ze szczególną wrażliwością podejść do prezentowanego zagadnienia. Motywem tego działania stały się zarówno skutki długoletniej izolacji Kościoła w Polsce od środków społecznego przekazu, ale i powszechny dostęp do telewizyjnych programów satelitarnych, powstawanie prywatnych stacji telewizyjnych, rozgłośni radiowych i wydawnictw¹⁶⁷.

Biskup włocławski jako ustawodawca synodalny, zobowiązał swoje duchowieństwo do szczególnej troski i dbałości o istniejące w diecezji tradycje

¹⁶⁴ Statut 119, 1SDWł.

¹⁶⁵ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej polskiej, Dz. U. 1989 r. Nr 29, poz. 154; Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. 1989 r. Nr 29, poz. 155; Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Dz. U. 1993 r. Nr 7, poz. 34.

¹⁶⁶ Rogala, *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej*, s. 84–85.

¹⁶⁷ *Środki społecznego przekazu*, w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 31.

wydawnicze. Zwrócił uwagę by pielęgnować te środki społecznego przekazu, które już istnieją, jak i zadbać by w duchu ewangelizacji zatroszczyć się o powstawanie nowych¹⁶⁸.

Duchowni zostali zobowiązani do osobistego pogłębiania wiedzy na temat nowych technik przekazu i ich wpływów na działanie jednostki, oraz pouczanie o tym swoich wiernych. Ponadto mieli obowiązek zatroszczyć się, aby każdy wierny miał swobodny dostęp do katolickich środków społecznego przekazu. Kolejnym obowiązkiem stało się przekazywanie informacji o istniejących rozgłoszeniach, programach, wydawnictwach, kasetach i prasie. Powinni także umożliwić wiernym nabywanie tych materiałów, aby mogli z nich swobodnie korzystać. Z tej racji synod zobowiązał duszpasterzy do utworzenia kiosków, bibliotek i czytelní parafialnych. A do wykonywania pasterskiej posługi nauczania powinni zaopatrzyć się w odpowiedni sprzęt audiowizualny, uwzględniając szczególne potrzeby ludzi chorych, niewidomych czy niepełnosprawnych¹⁶⁹.

Prawem, ale i obowiązkiem duszpasterzy było wskazanie w synodzie, aby za pomocą wszelkich dostępnych form przekazu propagowali informacje na temat życia religijnego w swoich środowiskach duszpasterskich. Treści te miały odnosić się do aktualnych informacji, ale także i do spraw związanych z przeszłością, czyli informacji o dziejach kościoła i całej parafii. Do tej działalności powinni zaangażować także osoby świeckie, aby wspólnymi siłami tworzyć lokalne, parafialne gazetki czy też okolicznościowe biuletyny. Duchowni zostali także zobowiązani do troski finansowej o katolickie środki społecznego przekazu¹⁷⁰.

Postanowienia synodalne przypominają duchownym, ale i świeckim, iż mają prawo i obowiązek wpływania na to, co jest przez nich odbierane w środkach społecznego przekazu. Duchowni szczególnie powinni uwrażliwiać swoich wiernych, aby kierując się ukształtowanym przez wartości chrześcijańskie sumieniem dawali świadectwo swojej postawie przez właściwy odbiór treści, które słuchają i czytają. Kolejnym obowiązkiem jest odpowiednie reagowanie na wszelkie próby manipulacji oraz na wszystko to co w tych środkach jest sprzeczne z godnością osoby ludzkiej. Duchowni są zobowiązani do czuwania nad prawdą i rzetelnością przekazywanych informacji. Mają prawo do tego, aby reagować na wszystko to co godzi w prawdę i obraża uczucia religijne¹⁷¹.

¹⁶⁸ Statut 99, 2SDWł.

¹⁶⁹ Statuty 100–101, 2SDWł.

¹⁷⁰ Statuty 102–104, 2SDWł.

¹⁷¹ Statut 105, 2SDWł.

4.2. Treści drukowane

Jednym z celów kościelnej posługi nauczania jest pogłębianie życia duchowego zarówno wiernych świeckich jak i duchownych. Dokonuje się ono m.in. przez lekturę odpowiednich treści, którą zapewniają różnego rodzaju periodyki i czasopisma o charakterze religijno-duchowym, a także społecznym. Diecezja włocławska posiada bogatą tradycję piśmienniczą, której rozwój można było zauważyć na przełomie XIX i XX wieku. Wśród czynników wpływających na taki rozwój należy wymienić przede wszystkim zapotrzebowanie na tego typu literaturę przez duchowieństwo, a także inteligencję katolicką. Inną przesłankę stanowiła grupa osób, która chętnie wykorzystując swoje zdolności zechciała podjąć się tego dzieła¹⁷².

4.2.1. „Kronika Diecezji Włocławskiej” i „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika”

W działalności prawodawczej biskupa Pawłowskiego w diecezji włocławskiej w odniesieniu do posługi nauczania poprzez środki społecznego przekazu, należy zwrócić uwagę na obowiązki nałożone na duchownych w tej dziedzinie zamieszczone w statutach Pierwszego Synodu Diecezji włocławskiej. Już na samym początku ustawodawca synodalny wspomina o „Kronice Diecezji Włocławskiej” jako diecezjalnym i kurialnym organie urzędowym, w którym będą zamieszczane wszystkie rozporządzenia diecezjalne. Z tej racji biskup zobowiązał wszystkich duchownych, aby nabywali i posiadali „Kronikę”. Ponadto obowiązkiem duchownych była jej lektura. W każdej kancelarii parafialnej, rektorskiej, w kleryckich domach zakonnych a także w zgromadzeniach żeńskich powinien znajdować się kolejne egzemplarze tego czasopisma¹⁷³. W części poświęconej obowiązkom proboszcza znajduje się zapis, aby starannie przechowywał w kancelarii parafialnej wszystkie listy pasterskie, rozporządzenia władzy diecezjalnej, korespondencję z władzami cywilnymi w sprawach parafialnych oraz dokumenty dotyczące bezpośrednio lub pośrednio kościoła parafialnego, a także odnoszące się do katechizacji¹⁷⁴.

Kolejnym aktem prawodawczym nakładającym obowiązki na duchownych w zakresie omawianej materii było zarządzenie biskupa Muszyńskiego w sprawie

¹⁷² W. Kujawski, *Diecezja włocławska – jej miejsce w Kościele polskim i dziejach narodu*, KDWł, 69(1986), s. 127.

¹⁷³ Statut 4, 1SDWł.

¹⁷⁴ Statut 80, 1SDWł.

prenumeraty „L'Osservatore Romano”, „Biuletynu”, a także „Kroniki Diecezjalnej”¹⁷⁵. Motywem tego zarządzenia było znaczne podwyższenie kosztów druku. Dlatego, aby ograniczyć przedruk dłuższych dokumentów i przemówień papieskich w „Kronice Diecezjalnej”, biskup nałożył na duchownych obowiązek prenumeraty oraz przechowywania w archiwum parafialnym „L'Osservatore Romano” w języku polskim. Zawierało ono wszystkie ważniejsze dokumenty i przemówienia mające związek z duszpasterstwem, które kapłani i diakoni powinni wykorzystywać w posłudze przepowiadania Słowa Bożego, na katechezie a także w czasie spotkań formacyjnych. Ponadto kolejnym obowiązkiem stała się prenumerata „Kroniki Diecezjalnej” i „Biuletynu”. Zawierały one programy duszpasterskie, planowane działania w wymiarze diecezjalnym, informacje z życia diecezji i wszystko to co jest konieczne do owocnej pracy duszpasterskiej¹⁷⁶.

Biskup Mering postanowił zmienić tytuł „Kroniki Diecezji Włocławskiej” na „Miesięcznik Diecezji Włocławskiej-Kronika”¹⁷⁷. Biskup motywował swoją decyzję pragnieniem odnowy starego pisma, nadając mu w ten sposób nowego ducha. Jednocześnie zachęcił swoich kapłanów, aby chętnie korzystali z „Miesięcznika”, w którym będą zamieszczane najważniejsze teksty i dokumenty Ojca Świętego, Kurii Rzymskiej, Konferencji Episkopatu, Biskupa diecezjalnego, oraz różnego rodzaju teksty pomocne w pracy duszpasterskiej¹⁷⁸.

4.2.2. „Ład Boży”

Jednym z najstarszych środków społecznego przekazu w diecezji włocławskiej jest tygodnik rodzin katolickich „Ład Boży” założony w 1945 r. przez Stefana Wyszyńskiego, późniejszego Prymasa Polski. Jednak w roku 1953, jak większość czasopism katolickich, decyzją władz komunistycznych cofnięto pozwolenie na jego drukowanie¹⁷⁹.

Biskup Jan Zaręba już od 1980 roku rozpoczął działania mające na celu przywrócenie działalności tego tygodnika. Po kilku latach starań wznowiono drukowanie „Ładu Bożego” jako dwutygodnika dla rodzin katolickich. W związku ze wznowieniem drukowania tego czasopisma, biskup zobowiązał duchownych

¹⁷⁵ H. Muszyński, *Zarządzenie w sprawie prenumeraty i przechowywania: „Osservatore Romano”, Kroniki Diecezjalnej i „Biuletynu”* (19.01.1990), KDWł, 73(1990), s. 12.

¹⁷⁶ Tamże.

¹⁷⁷ W. Mering, *List do Kanclerza Kurii informujący o zmianie tytułu pisma diecezjalnego* (26.10.2005), MDWł, 89(2006), s. 2.

¹⁷⁸ Tamże.

¹⁷⁹ K. Rulka, *„Ład Boży” w latach 1982–1997*, StWł, 13(2011), s. 248.

swojej diecezji, by zatroszczyli się o dostępność tego pisma dla wiernych we wszystkich parafiach diecezji włocławskiej¹⁸⁰.

Pragnieniem biskupa Zaręby było, aby ta publikacja pełniła ofiarną i skuteczną posługę w głoszeniu prawdy, w kształtowaniu sumień ludzkich, w budowaniu pokoju społecznego opartego na prawie miłości, a także aby zbliżało ludzi do Boga i do siebie nawzajem¹⁸¹. Z tej racji biskup Zaręba powołał w skład redakcji zaufanych kapłanów i zobowiązał ich do czuwania nad przekazywanymi treściami¹⁸². Treści były przekazywane w następujących działach: 1. Artykuł wstępny, 2. Z życia Kościoła w świecie, w Polsce i w diecezji włocławskiej, 3. Dział biblijno-liturgiczny, 4. Dział katechetyczny, 5. „Duszpasterz odpowiada”, 6. Dział literacki, 7. Kącik dla dzieci¹⁸³.

Biskup Bronisław Dembowski w trosce o rozwój życia duchowego swoich diecezjan, pod koniec 1997 roku, zarządził, aby dwutygodnik „Ład Boży” ukazywał się razem z wydawanym w Częstochowie czasopismem „Niedziela”¹⁸⁴. Dzięki temu treści ubogacające wiarę i życie wewnętrzne, mogły trafiać każdego tygodnia do rodzin katolickich. Jednocześnie biskup zobowiązał duchownych, by zachęcali do lektury tego czasopisma, a także wspomagali materialnie tych, których nie stać na jego prenumeratę.

Biskup Mering zakończył w 2004 roku współpracę z tygodnikiem „Niedziela”, a tym samym nawiązał kontakty z redakcją czasopisma „Przewodnik Katolicki”, w którym miał ukazywać się tygodnik diecezji włocławskiej „Ład Boży”. Jednocześnie biskup zobowiązał duchowieństwo diecezji, aby pouczali i zachęcali wiernych do czytelnictwa prasy katolickiej. Duszpasterze mieli obowiązek poinformować o decyzji biskupa wszystkich wiernych podczas niedzielnych ogłoszeń¹⁸⁵.

Po 10 latach współpracy z „Przewodnikiem Katolickim” biskup Mering postanowił, aby zmienić czasopismo, w którym ukazywał się będzie dodatek diecezjalny „Ład Boży”. Nowym tygodnikiem od roku 2016 stało się wydawane przez diecezję warszawsko-praską czasopismo „Idziemy” z wkładką „Ład

¹⁸⁰ „Ład Boży” znów zaczął wychodzić, KDWł, 65(1982), s. 136.

¹⁸¹ J. Zaręba, *Słowo pasterskie do czytelników i redakcji „Ładu Bożego”*, KDWł, 65(1982), s. 123–124.

¹⁸² W skład zespołu redakcyjnego wchodził: bp Roman Andrzejewski, ks. S. Szczepkowski, ks. M. Gołębiowski, ks. A. Poniński, ks. M. Włosiński. Dodatkowo do współpracy zostali zaproszeni: ks. W. Frątczak, ks. I. Piasecki i ks. K. Rulka. Rulka, „Ład Boży” w latach 1982–1997, s. 249.

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ B. Dembowski, *List w sprawie „Ładu Bożego”* (30.11.1997), KDWł, 80(1997), s. 421–423.

¹⁸⁵ W. Mering, *O problemie czytelnictwa* (30.11.2004), KDWł, 87(2004), s. 663–664.

Boży”. Biskup zaapelował do duchownych i świeckich o przyjęcie nowego tygodnika z otwartością serc. Jednocześnie przypomniał duchowieństwu obowiązek pouczenia wiernych o wartościach jakie niesie czytelnictwo prasy katolickiej¹⁸⁶.

4.2.3. „Ateneum Kapłańskie”

„Ateneum Kapłańskie” od samego początku swojego istnienia związane było z Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku. Jego założycielem był ks. Idzi Radziszewski – rektor seminarium. Zostało założone w roku 1909, a jego głównym założeniem była i jest służba Kościołowi oraz teologii. Ponadto zamysłem założyciela było podtrzymywanie wśród duchowieństwa miłości do wiedzy¹⁸⁷.

Na samym początku swojej pasterskiej posługi w diecezji włocławskiej biskup Mering zaapelował do swoich księży, aby chętnie czytali i prenumerowali „Ateneum Kapłańskie”, które jest dorobkiem intelektualnym środowiska włocławskiego¹⁸⁸. Biskup zachęcił duchowieństwo, aby za pomocą tego periodyku wypełniali obowiązek nieustannej formacji intelektualnej¹⁸⁹.

W roku 2010 biskup podjął kolejny krok w celu docenienia diecezjalnego pisma naukowego. Zobowiązał duchowieństwo diecezji do obowiązkowej prenumeraty „Ateneum Kapłańskiego” aby w tym celu zadbać o to czasopismo, które jest wizytówką diecezji włocławskiej w Polsce i na świecie¹⁹⁰.

4.3. Wydawnictwa i księgarnia

Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, jak również Księgarnia Diecezjalna zostały założone na początku XX wieku. Jednak po zakończeniu II wojny światowej, działaniem władz komunistycznych zostały zamknięte. Zmiana ustroju politycznego, która miała miejsce w Polsce po roku 1989, umożliwiła wznowienie ich działalności.

¹⁸⁶ Tenże, *Komunikat w sprawie podjęcia współpracy z tygodnikiem „Idziemy”* (21.07.2016), MDWł, 99(2016), s. 849–850.

¹⁸⁷ „Ateneum Kapłańskie”, <http://www.ateneumkaplanskie.pl> [14.01.2019].

¹⁸⁸ W. Mering, *Apel w sprawie „Ateneum Kapłańskiego”* (27.09.2004), KDWł, 87(2004), s. 476–477.

¹⁸⁹ Tamże.

¹⁹⁰ W. Mering, *Dekret o prenumeracie „Ateneum Kapłańskiego”* (1.05.2010), MDWł, 93(2010), s. 479–480.

Biskup Henryk Muszyński w trosce o nauczanie wiernych za pomocą środków społecznego przekazu dokładał wszelkich starań, aby umożliwić ten rodzaj przepowiadania jak najszerszemu gronu osób. Z tej racji wznowił działalność Wydawnictwa Diecezjalnego¹⁹¹. Powołując się na obecność i misję Kościoła w świecie współczesnym, która wymaga ustawicznego pogłębiania formacji chrześcijańskiej. Zwracał uwagę, iż szczególną rolą w formacji chrześcijańskiej jest czytelnictwo książek teologicznych i religijnych. Dlatego korzystając z możliwości jakie dała ustawa o działalności gospodarczej¹⁹² z dnia 1 stycznia 1989 r. i w trosce o należyty dobór literatury religijnej i rozwoju czytelnictwa w celu formacji duszpasterskiej, katechetycznej i liturgicznej wznowił działalność tego wydawnictwa¹⁹³.

Po wznowieniu działalności Wydawnictwa Diecezjalnego, biskup Muszyński powołując się na naukę soborową, aby upowszechniać naukę chrześcijańską różnymi dostępnymi środkami w obecnych czasach¹⁹⁴ wznowił także działalność Diecezjalnej Księgarni¹⁹⁵.

Wznawiając działalność wspomnianych instytucji, biskup Muszyński wprawdzie bezpośrednio nie nałożył na wszystkich duchownych szczegółowych praw i obowiązków w tym zakresie, ale pośrednio dał możliwość spełniania wcześniej istniejących zobowiązań, zwłaszcza jeśli chodzi o kwestię przekazywania treści religijnych czy to w trakcie homilii, katechezy czy też w czasie spotkań formacyjnych z różnymi grupami. Konkretny obowiązek troski o wydawnictwo i księgarnię został nałożony na ks. prof. dr. Wojciecha Hanca, który został mianowany dyrektorem Diecezjalnego Wydawnictwa i Diecezjalnej Księgarni¹⁹⁶.

Ponadto w roku 1990, staraniem biskupa pomocniczego Romana Andrzejewskiego zostało powołane do istnienia Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników z siedzibą we Włocławku. Specjalizowało się ono w przygotowywaniu i wydawaniu materiałów o tematyce wiejskiej i ze wsią związanych. Bardzo szybko

¹⁹¹ H. Muszyński, *Dekret wznawiający „Diecezjalne Wydawnictwo”* (19.03.1989), KDWi, 72(1989), s. 62–63.

¹⁹² Ustawa z dnia 28 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz. U. Nr 41, poz. 324.

¹⁹³ Muszyński, *Dekret wznawiający „Diecezjalne Wydawnictwo”*, s. 62–63. Wydawnictwo diecezjalne posiadało bogatą tradycję, powstało jeszcze w czasie zaborów w 1906 r., posiadało własną drukarnię i księgarnię. Zostało zamknięte w 1950 r. Dzięki drukowaniu polskich książek wydawnictwo i drukarnia przyczyniały się do podtrzymywania kultury religijnej i narodowej, a także duch polskości na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim.

¹⁹⁴ DB, n. 13.

¹⁹⁵ H. Muszyński, *Dekret wznawiający „Diecezjalną Księgarnię”* (19.03.1989), KDWi, 72(1989), s. 63.

¹⁹⁶ Tenże, *Personalia. Nominacje z dnia 19 marca 1989 r.*, KDWi, 72(1989), s. 63.

objęło ono zakresem swojego oddziaływania teren całej Polski¹⁹⁷. Najbardziej znaną pozycją wydawniczą jest „Kalendarz Rolników”.

4.4. Środki audiowizualne oraz Internet

Ze względu na potrzebę stałej i skutecznej komunikacji między biskupem diecezjalnym, kancelarią kurii i innymi instytucjami diecezjalnymi z dekanatami i parafiami, a także z poszczególnymi kapłanami w sprawach administracyjnych oraz koordynacji wspólnych działań duszpasterskich, biskup Wiesław Mering nałożył na duchownych diecezji włocławskiej obowiązek wykorzystania w tym celu dostępnych środków zapewniających szybkość i efektywność kontaktów¹⁹⁸.

W tym celu został wprowadzony program diecezjalnej łączności bezprzewodowej na podstawie umowy podpisanej z siecią komórkową Orange. Biskup nałożył na wszystkich kapłanów obowiązek włączenia się w ten program do końca czerwca 2009 roku. Gdyby nie było to możliwe ze względów technicznych lub jakichkolwiek innych przeszkód, wówczas ksiądz ma obowiązek zgłoszenia tego faktu do kurii diecezjalnej¹⁹⁹.

Ponadto ze względu na to, że Stolica Apostolska oraz Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski, korzystając ze środków łatwego przesyłania informacji drogą elektroniczną często dostarczają różnego rodzaju materiały w ostatniej chwili, dlatego każdy duszpasterz powinien posiadać pocztę elektroniczną. Obowiązek ten spoczywający na kapłanach ma im zapewnić szybką wymianę informacji z kurią diecezjalną. Dlatego też duchowni zostali zobowiązani do posiadania takiej poczty oraz niezwłocznego poinformowania kurii o aktualnym adresie e-mail. Adresy te zostały zamieszone w roczniku diecezjalnym w celu łatwej komunikacji duchowieństwa między sobą²⁰⁰.

Nowe możliwości i łatwość dostępu do programów lokalnych zrodziły potrzebę pełnienia posługi nauczania za pomocą najnowszych środków społecznego przekazu. Z tej racji biskup Wiesław Mering na początku 2010 roku powołał specjalny zespół kapłanów, który został zobowiązany, aby powołać do istnienia „Magazyn Katolicki”, który miał być emitowany w lokalnej Telewizji

¹⁹⁷ E. Marciniak, *W trosce o przyszłość polskiej wsi i rolnictwa. Biskup Roman Andrzejewski jako Krajowy Duszpasterz Rolników*, StWł, 6(2003), s. 95.

¹⁹⁸ W. Mering, *Zarządzenie w sprawie telefonii Orange* (12.05.2009), MDWł, 92(2009), s. 604–605.

¹⁹⁹ Tamże, s. 604.

²⁰⁰ Tamże, s. 604–605.

Kujawy²⁰¹. Skład redakcji został odnowiony w roku 2012²⁰². Program ten był emitowany w każdy weekend do czerwca 2014 roku.

W celu ułatwienia dostępu do szerokiego grona odbiorców, zwłaszcza osób starszych i chorych, którzy o własnych siłach nie są w stanie wychodzić z domu biskup włocławski w roku 2010 powołał także zespół kapłanów, którzy zostali zobowiązani do kontaktów z włocławską telewizją internetową CW24²⁰³. Duchowni wchodzący w skład tego zespołu byli odpowiedzialni za transmisję Mszy świętych w telewizji ze świątyń włocławskich. Transmisje te trwały przez dwa lata, do czasu kiedy to biskup rozwiązał zespół redakcyjny²⁰⁴.

Troska biskupa Meringa o przekaz wiary za pomocą środków społecznego przekazu a zwłaszcza przez radio i telewizję wyrażała się w apelowaniu do prezbiterów i świeckich Kościoła włocławskiego w sprawie powszechnego dostępu do TV Trwam²⁰⁵. Biskup podkreślił rolę, jaką w przestrzeni medialnej dla Kościoła w Polsce i na świecie odgrywają „Radio Maryja” i „TV Trwam”. Pełnią one misję ewangelizacyjną, promują wartości chrześcijańskie oraz włączają się w ewangelizację kultury. Dlatego zobowiązał duchowieństwo diecezji włocławskiej, aby motywowali swoich wiernych i poczynili odpowiednie środki w celu ułatwienia dostępu do tych mediów wszystkim odbiorcom telewizji w Polsce. Wierni posiadają prawo do bezpłatnego dostępu do tej telewizji. W ten sposób będzie mogło pomnażać się duchowe dobro katolików. Dlatego duszpasterze mieli obowiązek organizować akcje, podczas których wierni mogli składać swoje podpisy pod apelem do Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w sprawie przyznania koncesji na multipleksie cyfrowym dla TV Trwam²⁰⁶.

5. Podsumowanie

Ta część rozprawy ukazała działalność ustawodawczą biskupów włocławskich, dotyczącą obowiązków i praw dla duchownych koncentrujących się wokół

²⁰¹ W. Mering, *Dekret powołujący zespół redakcji „Włocławskiego Magazynu Katolickiego”* (5.02.2010), MDWł, 93(2010), s. 242.

²⁰² W. Mering, *Dekret powołujący redakcję „Włocławskiego Magazynu Katolickiego” w odnowionym składzie* (5.11.2012), MDWł, 95(2012), s. 1177–1178.

²⁰³ Tenże, *Dekret ustanawiający Zespół ds. transmisji Mszy św. w Telewizji CW24* (25.03.2010), MDWł, 93(2010), s. 370–371.

²⁰⁴ Tenże, *Dekret rozwiązujący Zespół ds. transmisji Mszy św. w Telewizji CW24* (5.11.2012), MDWł, 95(2012), s. 1178.

²⁰⁵ Tenże, *Apel do prezbiterów i wiernych świeckich diecezji włocławskiej* (13.01.2012), MDWł, 95(2012), s. 147–148.

²⁰⁶ Tamże.

posługi nauczania. W posługę tę wpisują się: przepowiadanie Słowa Bożego, katechizacja, troska o kształtowanie młodzieży przygotowującej się do sakramentu małżeństwa i życia w rodzinie, a także dbałość o środki społecznego przekazu. Rozdział został podzielony na cztery części, z których każda odnosi się do najważniejszych dziedzin związanych z posługą nauczania.

Pierwszy paragraf rozdziału przybliżył normy dotyczące przepowiadania Słowa Bożego. Analiza zebranego materiału ukazała wielką troskę biskupów włocławskich o ten element pasterskiej funkcji nauczania. W ustawodawstwie synodalnym wszechstronnie uregulowano zasady, jakimi duchowni powinni kierować się wypełniając zadanie głoszenia Słowa Bożego. Kapłani zostali zobowiązani do głoszenia homilii w każdą niedzielę i święta nakazane, a także jeśli przemawiają za tym słuszne racje w dni powszednie. Do takich słusznych racji należy zaliczyć większą liczbę wiernych obecnych na Eucharystii. Prawodawcy diecezjalni wydając przepisy kierowali się dobrem duchowym wiernych, aby zawsze mogli karmić się Słowem Bożym, które ma kształtować ich życie religijne i duchowe. Dlatego zarówno prawo synodalne, jak również inne akty prawodawcze przypominają duchownym, aby chętnie głosili kazania, a także by dobrze się do nich przygotowywali. Ponadto prawo diecezjalne zobowiązuje duchownych, by w trakcie sprawowania sakramentów, również korzystali z okazji do głoszenia Słowa Bożego i wyjaśniania znaczenia poszczególnych sakramentów. W sposób szczególny należy głosić kazania podczas pogrzebów, gdyż biorą w nim udział często osoby obojętne religijnie lub będące daleko od Kościoła. Dlatego te uroczystości są doskonałą okazją, by przepowiadać im treści wiary.

Kolejną formą wypełniania kościelnej posługi nauczania jest katechizacja. Ustawodawstwo diecezji włocławskiej w sposób szczegółowy reguluje obowiązki i prawa duchownych odnoszące się do tego zadania. Zarówno jeśli chodzi o katechezę parafialną, jak również i o prowadzenie katechezy szkolnej. Ze względów na sytuację polityczną w Polsce, przed rokiem 1989, katechezy nie wolno było uczyć w szkole. Dlatego biskupi włocławscy tamtych czasów musieli zatroszczyć się o prowadzenie katechezy parafialnej na wszystkich szczeblach, poczynawszy od katechezy przedszkolnej, aż po katechezę dorosłych. Biskupi zatroszczyli się o odpowiednie normy, by duchowni przygotowali odpowiednie struktury w swoich parafiach, tak aby dzieło katechizacji mogło przynosić jak najlepsze owoce. Po powrocie katechezy do szkół od roku 1990, działalność ustawodawcza biskupów przejawiała się w postaci aktów prawnych wydanych dla duchownych, na temat troski o nauczanie katechetyczne na wszystkich

poziomach nauczania. Ponadto nie zrezygnowano z katechezy parafialnej, zwłaszcza dla osób, które nie uczestniczyły w katechezie z różnych względów.

Troska o przygotowanie młodzieży do życia w małżeństwie i rodzinie to kolejna forma pasterskiej misji nauczania. Jest ona pokrewna katechizacji, jednak treści przepowiadania skoncentrowane są wokół małżeństwa i rodziny. Ta forma nauczania wiąże się z dalszym przygotowaniem młodzieży do zawarcia sakramentu małżeństwa. W sposób szczególny jest ona potrzebna w czasach współczesnych, kiedy można zaobserwować kryzys małżeństwa i rodziny. Potrzebę tę dostrzegł biskup Mering, dlatego mimo norm zawartych w prawie synodalnym, wydał zarządzenie, w którym zobowiązał duchownych do prowadzenia specjalnego przygotowania w parafiach dla młodzieży szkół średnich, a także starszych, którzy nie mieli takich form nauczania.

Ostatni element posługi nauczania wiąże się ze środkami społecznego przekazu. Jest to jedna z najbardziej dynamicznych form przepowiadania. Wynika to z rozwoju technologii umożliwiającej szybkie przekazywanie informacji. Ustawodawstwo diecezjalne ewoluowało wraz z postępem techniki, dlatego przepisy odnoszące się do tej posługi z biegiem lat były aktualizowane. Jednak analiza zebranego materiału ukazuje, iż ta kwestia związana z posługą nauczania nie rozwija się tak szybko, jak technologia umożliwiająca przekazywanie informacji. Stąd nasuwa się wniosek, aby ta kwestia, jako jedna z najbardziej prężnych dziedzin życia społecznego miała przełożenie na przepisy prawa partykularnego, aby głoszone prawdy wiary mogły docierać do współczesnych odbiorców, zwłaszcza za pośrednictwem mediów społecznościach. Jednak obserwując tradycję diecezji włocławskiej oraz aktywność prawną wszystkich biskupów włocławskich, jest to tylko kwestia czasu aż takie uregulowania zostaną wydane.

Przeprowadzone badania nad ustawodawstwem, a także innymi aktami prawnymi biskupów włocławskich dotyczącymi praw i obowiązków duchowieństwa w zakresie pełnienia misji nauczania, ukazują wielką troskę rządców Kościoła włocławskiego o wypełnianie tego zadania. Biskupi jako odpowiedzialni za przekaz wiary i nauczanie, zatroszczyli się aby w prawie partykularnym zostały uregulowane wszystkie kwestie odnoszące się do obowiązków i praw duchownych, którzy wspomagają ich w tej misji.

Rozdział III

OBOWIĄZKI I PRAWA DUCHOWIEŃSTWA WŁOCŁAWSKIEGO W ZAKRESIE UŚWIĘCANIA

Istotnym elementem zbawczej misji Kościoła jest posługa uświęcania. Wpisuje się ona w jeden z głównych celów i zadań Kościoła – prowadzenia wiernych do zbawienia. Przez posługę uświęcania Kościół kształtuje wiernych do doskonałości, a przy tym oddaje chwałę Bogu. Misja uświęcania dokonuje się przez władzę kapłańską, którą Chrystus przekazał swoim Apostołom i ich następcom¹.

Zadanie uświęcania wypełniane jest we wspólnocie Kościoła przede wszystkim poprzez sprawowanie świętych sakramentów². Ponadto główny przejaw uświęcania stanowi sprawowanie świętej liturgii, w której wypełnia się kapłańską misję Chrystusa. Podczas czynności liturgicznych za pomocą widzialnych znaków dokonuje się uświęcanie człowieka oraz przez mistyczne Ciało Chrystusa sprawowany jest cały publiczny kult Boży. Odbywa się to wówczas, kiedy jest sprawowany przez prawnie wyznaczone do tego osoby, które dokonują tego w imieniu Kościoła³. Posługa uświęcania przewyższa inne posługi w Kościele tym, że jest sprawowana *in persona Christi*, czyli w imieniu Najwyższego i Przedwiecznego Kapłana, stanowiąc szczyt i źródło życia chrześcijańskiego⁴. Ośrodek życia liturgicznego i sakramentalnego stanowi Eucharystia. Jej sprawowanie możliwe jest dzięki kapłaństwu hierarchicznemu, z którym wiąże się zarezer-

¹ M. Żurowski, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. 2, Warszawa 1979, s. 186–187.

² B.F. Pighin, *Diritto sacramentale*, Venezia 2006, s. 34.

³ KK, n. 11; KL, n. 7; EI, n. 75–91; AS, n. 143–158; PG, n. 32–41. Szerzej: M. Pastuszko, *Pojęcie Najświętszej Eucharystii (kan. 897)*, KST, 5(2006), s. 110.

⁴ Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, s. 135; C. Krakowiak, *Dobro-dziejstwa odnowy liturgii po Vaticanum II i jej pozytywna ocena*, „Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyń – Łomża”, 36(2018), s. 415–416.

wowanie władzy w Kościele⁵. Pełnię kapłaństwa posiadają biskupi, którzy są szafarzami łaski Najwyższego Kapłana, szczególnie co do Eucharystii, którą sami ofiarują, a także o której sprawowanie mają się ofiarnie troszczyć⁶.

Ponadto posługa uświęcania realizowana jest także za pomocą innych środków, pozasakramentalnych. Mogą nimi być praktyki związane z rozwojem wszelkiego rodzaju aktów religijnych, kultu, miejsc i czasów świętych; wszystko to, co wpisuje się w rozwój wiary i ludzkiej pobożności zwłaszcza wtedy, kiedy oparte jest na Piśmie Świętym i wpisuje się w tradycję liturgiczną⁷.

W Kościele partykularnym, odpowiedzialność za sprawowanie posługi uświęcania spoczywa na biskupie diecezjalnym. Ma on obowiązek szafowania, moderowania, promowania, a także czuwania nad życiem liturgicznym w swojej diecezji. Jako główny szafarz Bożych tajemnic, jest ich stróżem i krzewicielem. Powinien czuwać nad tym, by liturgia stanowiąc publiczny akt Kościoła była sprawowana z należyтым porządkiem⁸. W tym celu na płaszczyźnie prawa partykularnego, zawsze w zgodzie z najwyższym kościelnym prawodawcą⁹, posiada on możliwość wydawania specjalnych ustaw i zarządzeń w tej materii¹⁰.

W pełnieniu posługi uświęcania w Kościele partykularnym wspierają biskupa diecezjalnego jego najbliżsi współpracownicy. Przez udział w jednym kapłaństwie czynią to prezbiterzy, a na mocy sakramentu święceń także diakoni¹¹.

Biskup czuwając nad uświęcaniem w powierzonym sobie Kościele, w ramach kompetencji, które nadaje mu prawo, może wydawać normy obowiązujące wszystkich w jego diecezji¹². W tej części dysertacji analizie zostanie poddana działalność ustawodawcza biskupów włocławskich co do obowiązków i praw wydanych dla duchowieństwa włocławskiego w zakresie posługi uświęcania.

⁵ Żurowski, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, s. 187; I. Celary, *Tajemnica Eucharystii w wypowiedziach Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 6(2007), nr 2(11), s. 14.

⁶ KK, n. 26; E. Chat, *Hierarchiczne kapłaństwo biskupów i prezbiterów*, KST, 9(2010), s. 12

⁷ Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, s. 135.

⁸ Kan. 835 § 1 KPK 1983; Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, s. 136; E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1985, s. 97.

⁹ AS, n. 146, 151; J. Adamczyk, *Kompetencje legislacyjne biskupa diecezjalnego w zakresie munus sanctificandi*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 20(2010), nr 1, s. 188–189.

¹⁰ Kan. 838 § 4 KPK 1983; J. Krzywda, *Sakramenty*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 21–22; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 168.

¹¹ Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, s. 136. Szerzej: S. Kosowski, *Kapłani współpracownicy biskupa w świetle soborowych uchwał*, PK, 14(1971), nr 1–2, s. 75–86

¹² KL, n. 22; KK, n. 26; Kan. 838 § 4 KPK 1983.

Materiał zostanie zaprezentowany w czterech częściach. Pierwsza część dotyczyć będzie posługi sakramentalnej, kolejna wszystkiego co związane z sakramentami, trzecia część omawiać będzie wytyczne związane z miejscami i czasami świętymi, natomiast ostatnia ukaże wskazania dotyczące uświęcenia i życia duchowieństwa włocławskiego.

1. Sprawowanie sakramentów

Posługa uświęcania najpełniej realizuje się poprzez sprawowanie sakramentów. Sakramenty ustanowione przez Chrystusa zostały powierzone Kościołowi, są znakami oraz środkami, za pomocą których zostaje wyznawana i wzmacniana wiara, wypełnia się obowiązek oddawania czci Bogu, a także dokonuje się uświęcenie człowieka¹³.

Jeśli chodzi o wytyczne dotyczące posługi sakramentalnej w diecezji włocławskiej, to ogólne regulacje znajdują się w prawie synodalnym. Biskup Pawłowski w statutach Pierwszego Synodu Diecezji Włocławskiej zamieścił przepis nakładający na duchowieństwo powierzone jego pasterskiej pieczy obowiązek sprawowania posługi sakramentalnej z namaszczeniem, godnością, zgodnie z intencją Kościoła a także według przepisów zawartych w rytuałach i księgach liturgicznych¹⁴. Podobny przepis znajduje się w synodzie biskupa Dembowskiego. Ponadto biskup Mering często kierował swoje pouczenia do prezbiterów Kościoła włocławskiego, aby z największą starannością i troską wypełniali posługę uświęcania¹⁵.

1.1. Chrzest

Sakrament chrztu świętego jako „brama sakramentów”¹⁶, konieczny jest do zbawienia przez przyjęcie rzeczywiste bądź zamierzone. Sakrament ten uwalnia człowieka od grzechu pierwotnego, odradza ludzi jako dzieci Boże

¹³ KK, n. 7, 14; KL, n. 6, 7, 14; kan. 840 KPK 1983; Krzywda, *Sakramenty*, s. 24–25.

¹⁴ Statuty 126–128, 1SDWł.

¹⁵ W. Mering, *Uwagi biskupa diecezjalnego* (19.03.2005), KDWł, 88(2005), s. 160–161.

¹⁶ Jest to określenie, które nawiązuje do słów Chrystusa, mówiącego o konieczności odrodzenia człowieka w wodach chrzcielnych, kiedy posyłał swoich apostołów do głoszenia Dobrej Nowiny (Mt 28, 19). Jest to pierwszy z sakramentów, który uzdalnia człowieka do przyjęcia kolejnych. Kan. 737 § 1 KPK 1917; Kan. 849 KPK 1983; Z. Maj, *Nadzwyczajny szafarz chrztu*, WSP, 34(2017), nr 1, s. 9.

przez upodobnienie do Chrystusa, niezniszczalnym charakterem włącza do wspólnoty Kościoła¹⁷.

Pasterze Kościoła wrocławskiego w swojej działalności ustawodawczej zobowiązywali duchownych swojej diecezji, aby jako szafarze świętych tajemnic dokładali wszelkich starań, by pierwszy sakrament był sprawowany godnie i ważnie. Biskup Pawłowski w statutach swojego synodu zamieścił obowiązki i prawa nałożone na duchownych, którzy byli odpowiedzialni za udzielanie tego sakramentu. Już w pierwszym statucie z omawianej materii kapłani zostali zobowiązani do troski, aby dzieci były chrzczone jak najprędzej, na chrzcie otrzymywały imię chrześcijańskie, a także by pouczali swoich wiernych o chrześcijańskim charakterze przeżywania uroczystości chrzcielnych w rodzinach¹⁸.

W dalszej części biskup Pawłowski jako ustawodawca synodalny nakładał na duchownych obowiązki związane z miejscem i czasem udzielania pierwszego sakramentu. Miejscem chrztu miały być wszystkie kościoły parafialne i filialne. Tylko za zezwoleniem biskupa diecezjalnego duchowni mieli prawo udzielić chrztu w kaplicach i domach prywatnych. Woda chrzcielna powinna być uroczyszczone poświęcona w Wigilię Paschalną, a obowiązkiem duchownych była troska o jej czystość i przechowywanie w zamkniętej chrzcielnicy. Podobnie należało dołożyć wszelkich starań do przechowywania w odpowiednim i zabezpieczonym miejscu świętych olei oraz soli. Duszpasterze powinni w taki sposób ustalić godziny sprawowania chrztu w niedzielę i święta, by uczestnicy tej uroczystości mogli brać udział we Mszy świętej¹⁹.

Kolejnym obowiązkiem, spoczywającym na duchownych związanym z udzieleniem chrztu w regulacjach synodalnych biskupa Pawłowskiego, była troska o dobór rodziców chrzestnych. Duszpasterze mogli dopuścić tylko osoby wierzące i praktykujące, które ukończyły 14 rok życia, a jeżeli pochodzą z innej parafii, wówczas musieli okazać stosowne zaświadczenie²⁰.

Ostatnia część przepisów synodalnych zobowiązywała szafarzy chrztu do sporządzenia aktu chrztu w kościele parafialnym miejsca chrztu. Jeśli taki akt

¹⁷ Pighin, *Diritto sacramentale*, s. 104; W. Wenz, *Recepcja norm prawa powszechnego o szafarzu sakramentu chrztu świętego w prawie partykularnym wybranych synodów diecezjalnych w Polsce*, PK, 49 (2006), nr 3–4, s. 88–89; Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, s. 115; T. Syczewski, *Sakrament chrztu świętego*, „Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża”, 15(1997), s. 163.

¹⁸ Statut 128, 1SDWł.

¹⁹ Statuty 129–131, 1SDWł.

²⁰ Statut 132, 1SDWł.

nie zostałyby sporządzone bądź uległy zniszczeniu, wówczas obowiązkiem proboszcza było jego spisanie lub odtworzenie na podstawie zeznań zaprzysiężonych, wiarygodnych świadków, po uzyskaniu zgody kurii diecezjalnej²¹.

Na koniec prawodawca synodalny nakładał na duszpasterzy obowiązek zachęcania matek do przyjmowania błogosławieństwa przewidzianego w rytuale dla nich i ochrzczonych dzieci. Ponadto duchowni zostali zobowiązani do pouczania wiernych o sposobie udzielania chrztu w nagłym wypadku, a także o potrzebie uzupełnienia wówczas obrzędów tego sakramentu w kościele parafialnym oraz o konieczności sporządzenia aktu chrztu w kancelarii parafialnej²².

W działalności prawnej biskupa Jana Zaręby w odniesieniu do obowiązków i praw duchownych w zakresie sakramentu chrztu, należy wspomnieć o wprowadzeniu w życie oraz zobowiązaniu do zapoznania się i stosowania w działalności duszpasterskiej *Instrukcji o chrzcie dzieci* wydanej przez Kongregację Nauki Wiary²³.

Biskup Muszyński w materii obowiązków i praw związanych z sakramentem chrztu nie wydał żadnych zarządzeń dla swoich duchownych. Kolejny pasterz Kościoła włocławskiego – biskup Bronisław Dembowski swoje zarządzenia zamieścił w Drugim Synodzie Diecezji Włocławskiej, którego uchwały nadal obowiązują.

Na samym początku statuty synodalne odwołując się do źródeł biblijnych i dokumentów Kościoła²⁴, przypominają definicję sakramentu chrztu oraz jego znaczenie w życiu chrześcijanina. Następnie ustawodawca synodalny nakłada na duszpasterzy obowiązek organizowania spotkań z rodzicami oczekującymi potomstwa, aby ich pouczyć o godności rodzicielstwa, a także o znaczeniu chrztu dla życia chrześcijańskiego. Rodzice zaś powinni zgłaszać fakt urodzenia dziecka oraz ustalić datę chrztu²⁵.

Powołując się na przepisy kodeksowe²⁶, synod zobowiązuje duszpasterzy, aby udzielali chrztu otrzymawszy wpierw na to zgodę przynajmniej jednego

²¹ Statuty 133–134, 1SDWł.

²² Statut 135, 1SDWł.

²³ Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrzcie dzieci* (20.10.1980), KDWł, 66(1983), s. 97–109.

²⁴ „Ochrzczeni, odrodzeni przez chrzest jako synowie Boży, są zobowiązani wyznawać przed ludźmi wiarę, którą otrzymali od Boga za pośrednictwem Kościoła”. KK, n. 11; „Chrzest uwalnia od grzechu pierwotnego, wszystkich grzechów osobistych i kar za nie należnych, udziela łaski uświęcającej, cnót i darów Ducha Świętego, wciela do Kościoła i posłannictwa” (por. J 15, 1–10).

²⁵ Statuty 232–233, 2SDWł.

²⁶ Kan. 868 KPK 1983.

z rodziców. Ponadto duszpasterze powinni mieć pewność moralną, że dziecko zostanie wychowane w duchu katolickim, aby udzielić zezwolenie na chrzest dziecka. W przypadku niebezpieczeństwa śmierci duchowni mają prawo udzielić pierwszego sakramentu nawet wbrew woli jego rodziców²⁷.

Duchowni otrzymali obowiązek od ustawodawcy synodalnego, aby należycie przygotowywali wiernych ze swoich wspólnot parafialnych będących rodzicami i chrzestnymi do świadomego udziału w obrzędzie sakramentu. Z tej racji powinni udzielić pouczeń na temat teologii i liturgii chrztu, a także z zakresu odpowiedzialnego rodzicielstwa. Ponadto duchowni mają obowiązek prowadzenia specjalnego przygotowania do chrztu dorosłych, a w większych parafiach miejskich do prowadzenia katechumenatu²⁸.

Kolejny statut przypomina zapis norm kodeksowych²⁹, aby podczas udzielania chrztu byli obecni chrzestni bądź przynajmniej jedno z nich. Ich obowiązkiem jest wspieranie i rozwój dziecka w wierze. Do pełnienia tej roli mogą być dopuszczone osoby, które ukończyły 16 rok życia (proboszcz bądź duchowny, który jest szafarzem ma prawo dopuścić osobę młodszą dla słusznej przyczyny), przyjęły sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego oraz są praktykującymi katolikami. Jeżeli chrzestni są z innej parafii, wówczas muszą okazać odpowiednie zaświadczenie³⁰.

Dalsza część statutów synodalnych dotyczy miejsca i szafarza chrztu. Chrzest powinien być udzielany zasadniczo w kościele parafialnym³¹. Tylko biskup diecezjalny może udzielić duchownym prawa, aby uczynili to w domach prywatnych lub kaplicach. Powołując się na przepisy kodeksowe³², ustawodawca synodalny, poza niebezpieczeństwem śmierci zabrania chrzcić w szpitalach. Jeśli taki fakt miałyby miejsce, wówczas kapłan lub inny szafarz mają obowiązek powiadomić o tym proboszcza rodziców dziecka, przekazując odpowiednie zaświadczenie o fakcie chrztu. Natomiast obrzędy uzupełniające powinny być dokonane w parafii rodziców dziecka, gdzie również należy sporządzić akt chrztu. Synod zabrania także, poza wypadkiem konieczności sprawowania tego sakramentu bez specjalnego zezwolenia na obcym terytorium nawet swoim podwładnym. Zwyczajnymi szafarzami chrztu są: biskup, prezbiter i diakon, a w przypadku

²⁷ Statut 234, 2SDWł.

²⁸ Statuty 235–236, 2SDWł.

²⁹ Kan. 872–873 KPK 1983.

³⁰ Statut 237, 2SDWł.

³¹ W poprzednim synodzie ustawodawca dopuszczał także kościoły filialne.

³² Kan. 860 § 2 KPK 1983.

niebezpieczeństwa śmierci, szafarzem może być każdy człowiek posiadający właściwą intencję. Obowiązkiem duszpasterzy jest pouczanie wiernych o sposobie udzielania sakramentu chrztu³³.

Duchowni jako szafarze zwyczajni są zobowiązani do udzielania sakramentu chrztu według rytuału rzymskiego *Obrzędy chrztu dzieci*³⁴, zatwierdzonego przez Konferencję Plenarną Episkopatu Polski w 1972 r. Aby podkreślić związek chrztu i Eucharystii zaleca się, aby sprawowanie pierwszego sakramentu odbywało się podczas Mszy świętej przy licznych udziałach wspólnoty wiernych³⁵.

Kolejnym przepisem, który nakłada na duchownych obowiązek w zakresie chrztu jest potrzeba uzyskania zgody od biskupa diecezjalnego na chrzest dorosłego. Chodzi o osobę, która ukończyła 14 rok życia. Jeśli szafarz otrzyma takie zezwolenie, wówczas ma także prawo udzielenia jej sakramentu bierzmowania. W takiej sytuacji szafarz ma obowiązek sprawować te sakramenty zgodnie z *Obrzędami chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*³⁶, które zostały zatwierdzone przez Episkopat Polski³⁷.

Synod przypomina proboszczom o ich obowiązku sporządzenia aktu chrztu oraz dokonania odpowiedniego wpisu w księdze ochrzczonych. Duchowni mają obowiązek sporządzić akt chrztu w parafii, gdzie był sprawowany ten sakrament. Gdyby akt nie został spisany, bądź uległ zniszczeniu, za zezwoleniem kurii diecezjalnej proboszcz ma prawo i jednocześnie obowiązek, go odtworzyć³⁸.

Na koniec ustawodawca synodalny nakłada na duszpasterzy obowiązek pouczania wiernych, by uroczystości z racji przyjętego chrztu odbywały się bez alkoholu, a także by duszpasterze organizowali w swoich parafiach rocznicę przyjęcia sakramentu chrztu z udziałem rodziców, chrzestnych i wspólnoty parafialnej³⁹.

W działalności prawnej biskupów włocławskich kolejnym aktem, który nakłada na duchownych obowiązki i prawa związane z omawianym sakramentem było wydanie z polecenia biskupa Wiesława Meringa instrukcji o chrzcie

³³ Statuty 238–242, 2SDWł.

³⁴ *Obrzędy chrztu dzieci według rytuału rzymskiego*, Katowice 1972.

³⁵ Statut 242, 2SDWł.

³⁶ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988.

³⁷ Statut 243, 2SDWł.

³⁸ Statut 244, 2SDWł. Zapis ten koresponduje ze statutem 134 1SDWł, który jednak podaje konkretne wytyczne, w jaki sposób należy odtworzyć zniszczony bądź zagubiony akt. W omawianym statucie z drugiego synodu brak zapisu o przesłuchaniu zaprzysiężonych i wiarygodnych świadków.

³⁹ Statuty 245–246, 2SDWł.

dziecka w sytuacjach stanowiących trudności dla proszących o chrzest dziecka⁴⁰. Powodem wydania wspomnianej instrukcji stały się trudności duszpasterskie z jakimi przyszło spotykać się duchowieństwu diecezji włocławskiej związane ze sprawowaniem sakramentu chrztu. Instrukcja ta przypomina normy i wskazania kościelne dotyczące chrztu i źródeł, z których one wynikają⁴¹. Biskup Mering polecając zebrać wszystkie normy w jedną instrukcję dla swoich duszpasterzy, zobowiązał ich, aby wszyscy zajmowali jedno stanowisko, które ma być wierne doktrynie i praktyce Kościoła⁴².

1.2. Bierzmowanie

Sakrament bierzmowania należy do grupy sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego⁴³. Wyciska on niezatarty charakter, przez który ochrzczeni, postępując na drodze chrześcijańskiego wtajemniczenia są ubogacani darami Ducha Świętego. Dzięki temu mogą w sposób bardziej doskonały łączyć się z Kościołem. Umocnieni działaniem tego sakramentu wierni są zobowiązani, aby słowem i przykładem życia świadczyć o Chrystusie, szerzyć wiarę w niego oraz mężnie jej bronić⁴⁴. Aby łaska sakramentalna mogła przynosić jak najobfitsze owoce potrzeba przygotować dla niej odpowiedni grunt w postaci ludzkich serc. Obowiązek ten spoczywa na rodzicach i duszpasterzach, zwłaszcza na proboszczach⁴⁵. Również biskupi są wezwani do troski, aby udzielać ten sakrament swoim wiernym w odpowiednim czasie, kiedy zostaną o to rozumnie i należycie poproszeni⁴⁶.

⁴⁰ L. Urbański, *Chrzest dziecka w sytuacjach stanowiących trudności dla proszących o chrzest i dla duszpasterzy*, MDWł, 90(2007), s. 1114–1123.

⁴¹ Kan. 840–878 KPK 1983. Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrzcie dzieci*, s. 97–107; Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom*, w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, s. 13–21; *Obrzędy chrztu dzieci według rytuału rzymskiego*, Katowice 1972.

⁴² Urbański, *Chrzest dziecka w sytuacjach stanowiących trudności*, s. 1114–1123.

⁴³ KL, n. 71; Z. Janczewski, *Dopuszczenie do sakramentów wtajemniczenia osoby w nie-regularnej sytuacji małżeńskiej*, w: *Droga do „Amoris laetitia”*, red. P. Krocze, Kraków 2017, s. 47.

⁴⁴ Kan. 879 KPK 1983; KK, n. 11; Pighin, *Diritto sacramentale*, s. 133; M. Pastuszko, *Obowiązek przyjęcia sakramentu bierzmowania*, PK, 32(1989), nr 1–2, s. 93; Z. Janczewski, *Bierzmowanie – sakrament chrześcijańskiej dojrzałości, czy pożegnania z Kościołem?*, PK, 51(2008), nr 3–4, s. 221.

⁴⁵ Kan. 890 KPK 1983; L. Adamowicz, *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu prawa kanonicznego oraz Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich*, Lublin 1999, s. 93; J. Adamczyk, *Obowiązek przyjęcia sakramentu bierzmowania przez nupturientów (kan. 1065 § 1 KPK)*, „Ius Matrimoniale”, 13(2008), nr 19, s. 150.

⁴⁶ Kan. 885 § 1 KPK 1983; P. Steczkowski, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, „Resovia Sacra, „Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 5(1998), s. 337; M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, PK, 33(1990), nr 1–2, s. 129.

Rządcy Kościoła włocławskiego wydawali normy regulujące kwestie związane z sakramentem dojrzałości chrześcijańskiej. Po Soborze Watykańskim II, biskup Antoni Pawłowski jako ustawodawca synodalny, swoje przepisy w tej materii zamieścił w statutach synodalnych z 1967 r. Wśród norm statutowych znajdowały się obowiązki i prawa dla duchowieństwa włocławskiego, w celu zapewnienia należytej troski o sakrament bierzmowania. Na samym początku duszpasterze otrzymali obowiązek pouczenia wiernych o konieczności przyjęcia sakramentu bierzmowania oraz o wielkich darach nadprzyrodzonych jakich dostarcza on człowiekowi⁴⁷.

Kolejne obowiązki jakie biskup Pawłowski nałożył na duchowieństwo w omawianej materii dotyczyły przygotowania do sakramentu bierzmowania. Miało ono być gruntowne i poprzedzone przynajmniej pięcioletnią katechezą przy parafii. Ponadto każdy kto był odpowiedzialny za dopuszczenie młodzieży do bierzmowania, musiał wpierw upewnić się o fakcie przyjęcia przez kandydata sakramentu chrztu⁴⁸. Duszpasterze zwłaszcza z większych parafiach nie powinni odkładać udzielania bierzmowania z racji wizytacji kanonicznej, ale byli zobowiązani do urządzania go częściej, w zależności od potrzeb. Przygotowanie powinno odbywać się według załączonej do statutow synodalnych specjalnej instrukcji⁴⁹. Obowiązkiem duchownych było dopilnowanie, aby na bierzmowaniu nadawano imiona w duchu chrześcijańskim⁵⁰.

Synod przypominał proboszczom i administratorom parafii o tym, że posiadają prawo do udzielania sakramentu bierzmowania wiernym znajdującym się w niebezpieczeństwie śmierci. Podobne prawo posiadali pod nieobecność proboszcza, kapłani pełniący funkcje kapelanów szpitali i więzień. Każdy kapłan posiadający takie prawo, powinien z niego chętnie korzystać, jak podkreśla statut synodalny, aby nie pozbawić nikogo łaski wpływającej z sakramentu bierzmowania. Jeśli już kapłani z tego prawa skorzystali, zostali zobowiązani, aby dopilnować odnotowania tego faktu w księdze bierzmowanych⁵¹.

⁴⁷ Statut 136, 1SDWł.

⁴⁸ Statut 137, 1SDWł.

⁴⁹ *Instrukcja o katechizacji, Komunii św. pierwszej i rocznicowej oraz o bierzmowaniu*, KDWł, 51(1968), s. 133–136. W przytoczonej instrukcji znajdują się wytyczne mówiące o katechizacji przed bierzmowaniem (zagadnienie zostało omówione w części dotyczącej „katechizacji” znajdującej się w niniejszej dysertacji), kartkach z imieniem nadawanym w czasie obrzędu oraz o świadkach bierzmowania.

⁵⁰ Statuty 138–140, 1SDWł.

⁵¹ Statut 141, 1SDWł.

Biskup włocławski Antoni Pawłowski, w promulgowanych przez siebie statutach synodu zamieścił przepis o obowiązku spoczywającym na każdym proboszczu, aby zatroszczył się o staranne i sumienne prowadzenie ksiąg parafialnych, wśród których znajduje się księga bierzmowanych⁵². Księga ta powinna zawierać: imię i nazwisko bierzmowanego, imię z bierzmowania, daty urodzenia i chrztu, nazwisko szafarza oraz datę przyjęcia tego sakramentu⁵³.

Prawo partykularne zawarte w statutach synodalnych z 1967 r. umocowane było w przepisach kodeksu z 1917 r. Nie ma wprost odniesień do poszczególnych kanonów, ale analiza treści statutowych pozwala na wyciągnięcie wniosku, iż ustawodawca synodalny odwołuje się do konkretnych kanonów⁵⁴.

Kolejni biskupi włocławscy w swojej działalności prawodawczej w zakresie uświęcania przez posługę sakramentu bierzmowania nie wydali żadnych istotnych norm nadających duchownym obowiązki i prawa związane z tym sakramentem.

Dopiero Biskup Dembowski w promulgowanych przez siebie statutach synodalnych zamieścił normy odnoszące się do omawianego sakramentu i zawierające obowiązki i prawa dla duchownych w tej materii. Tradycyjnie część statutow synodalnych podejmująca zagadnienia związane z bierzmowaniem poprzedzona jest teologicznym wstępem⁵⁵. Następnie ustawodawca synodalny zobowiązuje zarówno duchownych, jak i wiernych świeckich, aby ożywiali świadomość znaczenia bierzmowania jako sakramentu, który przyczynia się do wzrostu i pogłębienia łaski sakramentu chrztu. Do sakramentu bierzmowania powinna przystępować młodzież w VIII klasie szkoły podstawowej, chyba że istnieje uzasadniona przyczyna duszpasterska, wówczas kapłani mają prawo dopuścić młodzież z klasy niższej⁵⁶.

Duchowni odpowiedzialni za przygotowanie młodzieży do bierzmowania są zobowiązani do przeprowadzenia cyklu specjalnych katechez, w których powinni uczestniczyć kandydaci, ich rodzice, a także w miarę możliwości cała społeczność parafialna⁵⁷. Ponadto obowiązkiem proboszcza bądź wyznaczonego do tego specjalnego kapłana, jest przeprowadzenie egzaminu, który sprawdzi stopień przygotowania kandydatów przed przyjęciem sakramentu⁵⁸.

⁵² Statut 79, 1SDWł.

⁵³ Statut 142, 1SDWł.

⁵⁴ Kan. 782 § 1–2; 786–787; 795–796; 798–799 KPK 1917; Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 107.

⁵⁵ *Bierzmowanie*, w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 73–74.

⁵⁶ Statuty 247–248, 2SDWł.

⁵⁷ Kan. 890 KPK 1983.

⁵⁸ Statuty 249–250, 2SDWł.

W dalszej części przepisy statutowe zobowiązują duchownych odpowiedzialnych za przygotowanie kandydatów do bierzmowania, aby pouczali ich o wybieraniu imienia chrześcijańskiego (może to być nawet imię nadane na chrzcie). Kolejnym obowiązkiem spoczywającym na odpowiedzialnych z przygotowanie młodzieży jest zachęcanie, aby złożyli zobowiązanie do powstrzymywania się na czas określony bądź też na całe życie od napojów alkoholowych oraz od palenia wyrobów tytoniowych, a także aby zobowiązali się do wyłączenia przez całe życie używania narkotyków⁵⁹.

Kolejne normy wskazują, aby duchowni zatroszczyli się o dopuszczenie odpowiednich świadków. Powinni oni odznaczać się dojrzałością chrześcijańską wypływającą z prowadzenia życia sakramentalnego. Najlepiej, gdyby funkcję tę pełnili chrzestni. Synod wyraźnie zakazuje, aby nie dopuszczać do tej funkcji rodziców kandydatów przystępujących do bierzmowania. Zwyczajnym szafarzem omawianego sakramentu jest biskup. Ustawodawca synodalny odwołując się do przepisów kodeksowych⁶⁰ zezwala w poszczególnych przypadkach, aby takie prawo otrzymali prezbiterzy⁶¹.

Duszpasterze zostali zobowiązani przez prawodawcę partykularnego, aby często przypominali osobom bierzmowanym o podjętych zobowiązaniach w zakresie działalności apostolskiej w swoim środowisku. Każdy proboszcz posiada obowiązek, aby odnotować fakt przyjęcia bierzmowania w księdze bierzmowanych. Podobnie należy odnotować ten fakt w księdze ochrzczonych, która znajduje się w parafii chrztu danej osoby. Należy wówczas w odpowiedni sposób zawiadomić proboszcza tej parafii, aby mógł dokonać stosownej adnotacji⁶².

Kolejnym aktem prawnym w omawianej płaszczyźnie posługi uświęcenia są dokumenty wydane przez biskupa Wiesława Meringa. Pierwszy z nich dotyczył kwestii dopuszczenia młodzieży gimnazjalnej do sakramentu bierzmowania⁶³. Biskup zobowiązał duszpasterzy, aby czuwali nad tym, by młodzież gimnazjalna przestępowała do bierzmowania w swojej parafii. W szczególnych przypadkach może przystąpić w innej parafii uzyskawszy wpierw pisemną zgodę księdza proboszcza. Duchowni mogą dopuścić do tego sakramentu młodzież, która charakteryzuje się chrześcijańską postawą, przez cały okres nauki religii

⁵⁹ Statut 251, 2SDWł.

⁶⁰ Kan. 882–884 KPK 1983.

⁶¹ Statuty 252–253, 2SDWł.

⁶² Statuty 254–255, 2SDWł.

⁶³ W. Mering, *Zarządzenie w sprawie dopuszczenia do sakramentu bierzmowania* (26.04.2004), KDWł, 87(2004), s. 266.

w gimnazjum uczestniczyła w lekcjach religii oraz przygotowaniu parafialnym, jak również uczestniczyła w życiu liturgicznym Kościoła. Jeśli do bierzmowania chciałaby przystąpić osoba, która nie uczęszczała na lekcje religii, wówczas musi spełnić następujące warunki: złożyć oświadczenie o uczęszczaniu na katechezę szkolną i w niej uczestniczyć, zdać egzamin z tego materiału, w którym nie brała udziału, a także uczestniczyć w przygotowaniu parafialnym oraz dawać świadectwo wiary i uczestnictwa w życiu liturgicznym⁶⁴.

W celu szczegółowego i jednolitego przygotowania młodzieży do bierzmowania we wszystkich parafiach diecezji włocławskiej, biskup Mering wydał instrukcję na ten temat⁶⁵. Składa się ona z czterech punktów. Pierwszy traktuje o tym, że przygotowanie ma odbywać się zarówno na lekcjach religii w szkole, jak i poprzez katechezę parafialną. Drugi punkt dotyczy zakresu przygotowania w szkole. Warunkiem tego przygotowania jest uczestnictwo przez wszystkie lata nauki w lekcjach religii. Katecheci mają obowiązek wystawić młodzieży spoza parafii stosowne zaświadczenie o uczęszczaniu na katechezę. Kolejny punkt dotyczy przygotowania młodzieży poprzez katechezę parafialną. Znajdują się tam wytyczne dla katechetów i duszpasterzy. Obowiązek organizacji takiej katechezy spoczywa na proboszczu. Trwa ona przez trzy lata, a swoje zwieńczenie ma w drugim semestrze 3 klasy gimnazjum. Ostatni punkt omawianej instrukcji dotyczy pobudzania odpowiedzialności wspólnoty parafialnej za przygotowanie młodzieży do tego sakramentu. Duszpasterze mają włączać wszystkich wiernych swoich parafii, aby przez świadectwo życia i zaangażowanie w działalność wspólnoty umacniali młodzież gimnazjalną⁶⁶.

W związku z reformą systemu edukacji, biskup Mering wydał dekret w sprawie przygotowania i udzielania sakramentu bierzmowania⁶⁷. W dekreście biskup zarządził organizowanie sakramentu bierzmowania dla młodzieży kończącej edukację w 8 klasie szkoły podstawowej. Okres przygotowania pozostał w dalszym ciągu trzyletni i obejmuje młodzież od 6 do 8 klasy. Proboszczowie mają obowiązek oceny i decyzji o dopuszczeniu kandydatów do przyjęcia sakramentu⁶⁸.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ W. Mering, *Instrukcja dotycząca przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania w diecezji włocławskiej* (5.06.2006), MDWł, 89(2006), s. 707–710.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ W. Mering, *Dekret w sprawie sakramentu bierzmowania* (1.09.2018), MDWł, 101(2018), s. 1073.

⁶⁸ Tamże.

1.3. Eucharystia

Eucharystia to sakrament najbardziej godny czci, gdyż w niej sam Chrystus jest obecny, ofiarowuje się oraz jest spożywany, a także dzięki Niej Kościół żyje i wzrasta. Ofiara eucharystyczna będąc pamiątką śmierci i zmartwychwstania Chrystusa uobecnia Ofiarę Krzyża. Jest ona źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego. W niej mieści się całe dobro duchowe Kościoła. Oznacza ona spójną jedność Ludu Bożego dzięki łączności z Chrystusem i wiernymi między sobą. Stanowi centrum i jedność pozostałych sakramentów, gdyż mają z nią związek oraz ku niej są ukierunkowane⁶⁹.

Ze względu na doniosłe znaczenie tego sakramentu dla życia wspólnoty Kościoła, biskupi jako jej główni szafarze mają stawiać się jej krzewicielami i stróżami w powierzonym sobie Kościele. Mają dokładać wszelkich starań, aby wierni coraz głębiej poznawali i przez udział w Eucharystii przeżywali tajemnice paschalną Chrystusa⁷⁰. Prezbiterzy jako najbliżsi współpracownicy biskupów, również sprawują Ofiarę eucharystyczną. Przez ich posługę dokonuje się duchowa ofiara wiernych w zjednoczeniu z Ofiarą Chrystusa jako Jedyne Pośrednika⁷¹.

Sprawowanie Najświętszej Eucharystii zarezerwowane jest tylko dla kapłanów, z tej racji biskupi wrocławscy wydali wiele norm zawierających obowiązki i prawa dla swoich prezbiterów odnośnie posługi uświęcania dokonującej się w omawianym sakramencie. W tej części zostaną zaprezentowane najważniejsze regulacje dotyczące Eucharystii.

Po Soborze Watykańskim II obowiązki i prawa dla swoich prezbiterów biskup Pawłowski zamieścił w uchwałach Pierwszego Synodu Diecezji Wrocławskiej. W pierwszej części zawarte zostały przepisy dotyczące Mszy świętej, natomiast w drugiej znalazły się normy dotyczące Komunii świętej poza Mszą. Na samym początku ustawodawca synodalny nałożył na duszpasterzy obowiązek takiego ułożenia Mszy świętych w parafiach, aby umożliwić wiernym wypeł-

⁶⁹ DK, n. 5; Kan. 897 KPK 1983; E. Górecki, *Najświętsza Eucharystia*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, s. 84–85; Pighin, *Diritto sacramentale*, s. 153–154. Szerzej: R. Ptak, *Eucharystia – tajemnica wiary powierzona Kościołowi: adhortacja apostolska Benedykta XVI „Sacramentum caritatis” w świetle kanonu 897*, PK, 50(2007), nr 3–4, s. 291–308; M. Pastuszko, *Pojęcie Najświętszej Eucharystii (kan. 897)*, PK, 48(2005), nr 3–4, s. 17–34.

⁷⁰ DB, n. 15; T. Pawluk, *Sprawowanie Eucharystii według nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, PK, 30(1987), nr 3–4, s. 4–5; M. Pastuszko, *Szafarstwo Najświętszej Eucharystii (kanony 897–911)*, PK, 37(1994), nr 1–2, s. 88–89.

⁷¹ DK, n. 2; Z. Janczewski, *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004, s. 139; M. Pastuszko, *Szafarz Eucharystii*, PK, 30(1987), nr 3–4, s. 36.

nienie prawa kościelnego, którym jest uczestnictwo w Eucharystii w niedzielę i święta nakazane⁷².

Synod dawał prawo kapłanom, aby w przypadku uzasadnionej przyczyny mogli sprawować Mszę świętą na cmentarzu przykościelnym, a także na cmentarzu grzebalnym w uroczystość Wszystkich Świętych. Ponadto po uzyskaniu specjalnego zezwolenia od władzy diecezjalnej kapłani mieli prawo odprawiania Eucharystii w innych miejscach poza kościołem, np. w salce katechetycznej czy też w domu chorego⁷³.

Kolejnym prawem, które synod nadawał kapłanom diecezji wrocławskiej była możliwość odprawiania Mszy św. popołudniowych w dowolnych godzinach w niedzielę i święta. Ponadto prawo to dotyczyło sprawowania Mszy z okazji ślubu i pogrzebu, podczas misji, rekolekcji, 40-godzinnych nabożeństw, a także każdego dnia w parafiach, gdzie pracowało co najmniej dwóch kapłanów. W tych parafiach, gdzie posługiwał jeden kapłan mógł sprawować Msze popołudniowe trzy razy w tygodniu w wyznaczone stałe dni. Ponadto synod nakładał obowiązek na kapłanów, by w święta zniesione odprawiali Msze św. w godzinach popołudniowych⁷⁴.

Kolejne prawa i obowiązki nałożone przez biskupa Pawłowskiego na kapłanów dotyczyły Mszy świętych binowanych i trynowanych. Jeśli zachodziła duszpasterska potrzeba i brak było odpowiedniej liczby księży, kapłani mieli prawo do binowania Mszy św. we wszystkie niedziele i święta nakazane oraz w niektóre święta, a także przy różnych okazjach. Ponadto w niedziele i święta nakazane mogli trynować w tych parafiach, gdzie pracował tylko jeden kapłan oraz w innych parafiach w miesiącach wakacyjnych. W pozostałych przypadkach musieli zwracać się o pozwolenie do władzy diecezjalnej⁷⁵.

Kapłani mogli zatrzymywać na swoje utrzymanie dobrowolne ofiary z racji odprawionych intencji mszalnych. Bez zgody ofiarodawcy nie wolno było im łączyć intencji mszalnych, a przyjęte powinni odprawić w ustalonym wcześniej miejscu i czasie. W tych parafiach, w których pracowało więcej kapłanów, obowiązywał *cumulus*⁷⁶ w przyjmowaniu stypendiów mszalnych. Aby można było

⁷² Statut 143, 1SDWł.

⁷³ Statut 144, 1SDWł.

⁷⁴ Statut 145, 1SDWł.

⁷⁵ Statut 146, 1SDWł.

⁷⁶ W załączniku nr 10 do statutów synodalnych znajduje się instrukcja o pobieraniu ofiar z racji przyjętych i odprawionych intencji mszalnych. Zobowiązuje ona kapłanów do prowadzenia księgi intencji mszalnych, która ma być dostępna tylko dla kapłanów danej parafii. Ponadto należy do niej wpisywać wszystkie przyjęte do odprawienia intencje z zaznaczeniem wysokości przyjętego stypendium. W ofiarach mszalnych mają udział proboszcz i wikariusze parafialni.

dopuszczać do odprawiania Mszy św. nieznanego kapłana, musiał on wprawdzie okazać się odpowiednim dokumentem od swoich przełożonych⁷⁷.

Druga część statutów synodalnych poświęconych zagadnieniu Eucharystii to obowiązki i prawa związane z przyjmowaniem Komunii świętej. Pierwszy statut w tej części podawał ogólne wytyczne dotyczące częstego przyjmowania Komunii św. Tylko dla słusznej przyczyny kapłani mogli udzielać wiernym tego sakramentu poza Mszą św. Następnie synod przypominał o warunkach jej przyjęcia, wśród których najwięcej uwagi poświęcił zachowywaniu postu eucharystycznego⁷⁸.

Kolejne statuty swoją tematyką obejmują przyjęcie pierwszy raz przez dzieci Komunii św. Synod określił warunki przyjęcia przez dzieci w wieku przedszkolnym wczesnej Komunii św. Kapłan miał prawo dopuścić takie dziecko, jeżeli było ono dostatecznie rozwinięte umysłowo, rozumiało pouczenia o żywej obecności Pana Jezusa w Eucharystii, a także miało głęboko religijnych rodziców. Dopuszczenie do przyjęcia omawianego sakramentu powinno być poprzedzone przynajmniej dwuletnią katechezą. Obowiązkiem duszpasterzy przygotowujących dzieci do I Komunii św., było upewnienie się o przyjęciu przez nich sakramentu chrztu. Ponadto ustawodawca synodalny przypominał duszpasterzom o zakazie osiągania jakiegokolwiek korzyści materialnych z racji przystępowania dzieci do tego sakramentu. Obowiązkiem duszpasterzy było także organizowanie rocznicy I Komunii św. Szczegóły związane z tymi uroczystościami zawarte zostały w instrukcji⁷⁹ załączonej do statutów synodalnych⁸⁰.

Duszpasterze mieli przypominać wiernym o przyjmowaniu Komunii św. wielkanocnej. Okres ten trwał od niedzieli poprzedzającej środę popielcową, aż do Uroczystości Trójcy Przenajświętszej włącznie. Ponadto obowiązkiem kapłanów było zachęcanie wiernych do adoracji Najświętszego Sakramentu. W sposób szczególny powinni organizować te adoracje w trzy ostatnie dni Wielkiego Postu⁸¹.

Biskup Jan Zaręba jako biskup włocławski bazował na ustawodawstwie synodalnym swojego poprzednika odnośnie norm prawnych dotyczących sakra-

Podziału dokonuje się poprzez sumę stypendiów z przyjętych i odprawionych intencji w danym okresie czasu, dzieląc tę sumę przez liczbę odprawionych Mszy i mnożąc przez liczbę kapłanów uczestniczących w cumulusie. Rozliczenie powinno dokonywać się najpóźniej co dwa tygodnie. *Synod Diecezji Włocławskiej odbyty we Włocławku w dniach 6–9 XI 1967 r.*, s. 136.

⁷⁷ Statuty 147–149, 1SDWł.

⁷⁸ Statut 150, 1SDWł.

⁷⁹ *Instrukcja o katechizacji, Komunii św. pierwszej i rocznicowej oraz o bierzmowaniu*, s. 133–136.

⁸⁰ Statuty 151–155, 1SDWł.

⁸¹ Statuty 156–157, 1SDWł.

mentu Eucharystii. Należy zwrócić uwagę na troskę biskupa o ten sakrament, która przejawiała się przede wszystkim w odezwach do wiernych podczas jego przemówień. Zachęcał wiernych świeckich jak i duchowieństwo do zachowywania norm prawnych już istniejących. Pierwszym takim dokumentem było słowo pasterskie o świętowaniu niedzieli⁸². Biskup Zaręba poruszał w tym słowie problemy związane z zeświecczeniem niedzieli, wskazywał na znaczenie tego sakramentu w życiu chrześcijanina, ukazywał wartość świętowania niedzielnego dla życia rodzinnego i społecznego. Na koniec wzywał kapłanów, aby nie ustalali w trudzie ofiarnego przypominania swoim wiernym Bożego przykazania o świętowaniu Dnia Pańskiego⁸³.

Kolejnym aktem prawnym biskupa Zaręby odnoszącym się do sakramentu Eucharystii, a nakładającym obowiązki i prawa na duchowieństwo diecezji było zarządzenie w sprawie stypendiów binowanych⁸⁴. Biskup Zaręba udzielił kapłanom prawa do przyjmowania intencji binowanych i trynowanych zgodnie z wolą ofiarodawcy, pod warunkiem przekazania stypendiów za odprawione Msze do kurii diecezjalnej. Pieniądze te – zgodnie z zarządzeniem biskupa Zaręby miały być przekazywane w duchu postanowień motu proprio *Firma in traditione*⁸⁵ na potrzeby ogólne Kościoła, a zwłaszcza na misje i cele charytatywne. Każdy kapłan, który nie wywiązywał się z tego obowiązku, obciążał swoje sumienie i był zobowiązany do restytucji⁸⁶.

W swojej działalności pasterskiej biskup Zaręba ogłosił oraz wprowadził w życie postanowienie biskupów polskich dotyczące możliwości spełnienia obowiązku niedzielного uczestnictwa we Mszy św. już w sobotę wieczorem. Jednocześnie wzywając kapłanów, aby w miarę możliwości korzystali wówczas z formularza Mszy św. niedzielnej⁸⁷.

Kolejną ważną odezwą biskupa Zaręby zaadresowaną do kapłanów jak i do wiernych świeckich, było słowo skierowane z racji Uroczystości Bożego Ciała, która odbywała się w roku Międzynarodowego Kongresu Eucharystycz-

⁸² J. Zaręba, *Słowo pasterskie o święceniu Dnia Pańskiego*, KDWi, 56(1973), s. 84–86

⁸³ Tamże, s. 86.

⁸⁴ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie stypendiów Mszy św. binowanych*, KDWi, 59(1976), s. 82–83.

⁸⁵ Paweł VI, *Motu proprio Firma in traditione*, w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, t. 7, z. 2, zebr. i przeł. E. Szafrowski, Warszawa 1977, s. 140–147.

⁸⁶ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie stypendiów Mszy św. binowanych*, (19.03.1976), KDWi 59(1976), s. 82–83.

⁸⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Komunikat Biskupów w sprawie obowiązku Mszy św. niedzielnej, który może być spełniony w sobotę wieczorem* (5.12.1983), KDWi 67(1984), s. 12–13.

nego. Biskup podkreślił rolę obecności Chrystusa Eucharystycznego i wezwał duchowieństwo, jak i wiernych świeckich do szczególnego zaangażowania się w organizację tej uroczystości⁸⁸.

Po wejściu w życie nowego Kodeksu prawa kanonicznego, biskup Zaręba wydał zarządzenie w sprawie stypendiów mszalnych⁸⁹. Pasterz włocławski przybliżył swoim duchownym przepisy nowego Kodeksu i zobowiązał swoich kapłanów do ich przestrzegania. Zakazał kumulowania przyjętych intencji, chyba że wierni wyraźnie poproszą, aby została odprawiona Msza zbiorowa. Każdy kto przyjął ofiarę za Msze św., był zobligowany do jej odprawienia, nawet gdyby ta ofiara zaginęła. Nie wolno było wydawać przyjętych pieniędzy przed odprawieniem Mszy. Nie należało przyjmować stypendiów za ofiary, których nie można było odprawić w ciągu roku. Każda parafia, a także kapłani nie posługujący w parafiach zobligowani zostali do posiadania księgi przyjętych intencji mszalnych⁹⁰.

W trosce o dobro duchowe oraz pogłębienie życia eucharystycznego u swoich wiernych, biskup Zaręba nałożył na wszystkich kapłanów odpowiedzialnych za posługę w parafiach diecezji obowiązki związane z kultem Najświętszego Sakramentu. Kapłani mieli zachęcać wiernych do częstego przyjmowania Komunii św., promować w swoich parafiach życie eucharystyczne poprzez nabożeństwa do Serca Jezusowego, praktykowanie pierwszych piątków miesiąca, odprawianie godziny św. adoracyjnej, a także innych nabożeństw eucharystycznych. Motywem tego działania biskupa było przygotowanie swoich wiernych do Krajowego Kongresu Eucharystycznego, który miał odbyć się w roku 1987 w Warszawie. Ponadto duszpasterze zostali zobowiązani do zorganizowania w swoich parafiach misji świętych przed planowanym kongresem. Miało to na celu także pogłębienie życia eucharystycznego w parafiach diecezji włocławskiej⁹¹.

Eucharystia była jednym z ważniejszych tematów, którym biskup Zaręba poświęcał wiele uwagi w czasie swojej pasterskiej posługi w diecezji włocławskiej. Świadczą o tym odezwy, które kierował do swoich kapłanów i diecezjan przypominając im o wielkiej roli tego sakramentu w życiu Kościoła, a kapłanów

⁸⁸ J. Zaręba, *Słowo pasterskie przed Uroczystością Bożego Ciała*, KDWł 59(1976), s. 181–182.

⁸⁹ Tenże, *Zarządzenie biskupa włocławskiego w sprawie stypendiów mszalnych* (30.10.1984), KDWł, 67(1984), s. 205–207.

⁹⁰ Tamże.

⁹¹ J. Zaręba, *Pasterskie wezwanie do kapłanów*, KDWł, 68(1985), s. 31.

uwrażliwiał na to, by nie ustawali w gorliwości pełniąc posługę uświęcania poprzez sprawowanie tego sakramentu⁹².

Kolejny pasterz Kościoła włocławskiego biskup Henryk Muszyński już na samym początku swojej posługi w diecezji włocławskiej podjął działalność prawną dotyczącą obowiązków i praw dla duchowieństwa w kwestii sakramentu Eucharystii. Pierwszym z nich było zarządzenie odnośnie intencji binowanych i trynowanych⁹³. W zarządzeniu tym, powołując się na prawo kodeksowe⁹⁴, biskup nałożył na kapłanów diecezji włocławskiej od 1 stycznia 1988 r., obowiązek prowadzenia osobistego zeszytu intencji binowanych i trynowanych niezależnie od *liber stipendiorum*. W zeszycie tym kapłan miał obowiązek odnotowania każdej intencji, którą binował i trynował, niezależnie czy otrzymał za nią ofiarę czy też nie. Jeśli otrzymał stypendium za odprawioną Mszę, wówczas musiał zapisać jej kwotę. Jeśli w parafii intencje przyjmowano w biurze parafialnym, wówczas obowiązek prowadzenia wspomnianego zeszytu spoczywał na proboszczu, który także był odpowiedzialny za odprowadzanie wszystkich intencji binowanych i trynowanych do kurii diecezjalnej. Należności ze wspomnianych tytułów należało odprowadzać do kurii raz w miesiącu, ewentualnie najpóźniej raz na kwartał. Kapłani będący na placówkach poniżej 1000 wiernych, mieli prawo zachowania tych ofiar z przeznaczeniem ich na cele wspólnoty parafialnej⁹⁵.

Kolejnym dokumentem biskupa Muszyńskiego odnośnie ofiar mszalnych było zarządzenie w sprawie ich przekazywania do kurii⁹⁶. Nawiązując do poprzedniego zarządzenia biskup przypominał kapłanom o ich obowiązku odprowadzania ofiar z intencji binowanych i trynowanych do kasy kurii diecezjalnej. Za otrzymane wpłaty otrzymywali odpowiednie pokwitowanie. Pieniądze te miały być przeznaczane na cele budowlane w diecezji, a także na cele charytatywne oraz inne formy pomocy dla diecezji i parafii. Pokwitowania otrzymane z kasy kurii kapłani mieli obowiązek załączać do prowadzonych zeszytów związanych z binacjami i trynacjami. Wspomniany zeszyt podlegał kontroli tylko biskupa

⁹² Tenże, *List Pastorski na Wielki Post „Eucharystia życiem Kościoła”*, KDWł, 69(1986), s. 32–34.

⁹³ H. Muszyński, *Zarządzenie odnośnie intencji binowanych i trynowanych* (10.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 119–120.

⁹⁴ „Wolno kapłanowi dla siebie zatrzymać tylko jedną ofiarę, pozostałe zaś winien przekazać na cele oznaczone przez ordynariusza”, Kan. 951 § 1 KPK 1983.

⁹⁵ H. Muszyński, *Zarządzenie odnośnie intencji binowanych i trynowanych* (10.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 119–120.

⁹⁶ Tenże, *Zarządzenie odnośnie przekazywania do kurii ofiar z intencji binowanych i trynowanych* (10.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 120–121.

diecezjalnego, biskupów pomocniczych i wikariusza generalnego. Kapłani mieli obowiązek przedłożenia tego zeszytu w czasie wizytacji biskupich oraz na każde żądanie osób do tego kompetentnych⁹⁷.

W roku 1991, biskup Muszyński wydał dekret dotyczący Mszy św. zbiorowych⁹⁸. Na podstawie tego dekretu biskup zobowiązał kapłanów, aby pilnowali obowiązku odprawienia Mszy św., za które przyjęli ofiarę. Mogli zlecić też ten obowiązek innemu kapłanowi, jeśli sami nie mieli możliwości tego uczynić. Na tej podstawie nie wolno było kapłanom gromadzić wielu intencji i bez zgody ofiarodawcy łączyć ich ze sobą w jednej Mszy, nazywanej zbiorową. W dekreście tym biskup udzielił prawa odprawiania kapłanom Mszy św. zbiorowych po spełnieniu następujących warunków: ofiarodawcy musieli o tym wiedzieć i wyrazić na to zgodę, musiała być podana do publicznej wiadomości informacja o miejscu i godzinie odprawionej Mszy, taka Msza nie mogła być odprawiana częściej niż dwa razy w tygodniu. Ponadto kapłan odprawiający ją, mógł zatrzymać dla siebie tylko sumę ofiar, która nie przekraczałaaby przeciętnej ofiary przyjętej w diecezji. Pozostałą kwotę miał obowiązek wpłacić do kasy kurii diecezjalnej odznaczając ten fakt w zeszycie intencji binowanych i trynowanych. Kapłani, którzy w swoich parafiach mieli więcej przyjętych intencji powinni dzielić się nimi z innymi kapłanami, którzy ich nie posiadali. Biskup zobowiązał kapłanów do dokładnego zapoznania się z tym dekretem i jak najbardziej sumiennego wykonywania jego poleceń⁹⁹.

Kolejnym bardzo ważnym wydarzeniem w diecezji włocławskiej za rządów biskupa Muszyńskiego związanym z sakramentem Eucharystii była organizacja w 1988 roku Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego. Z tej racji biskup Muszyński wydał zarządzenie w sprawie jego organizacji i przebiegu¹⁰⁰. Biskup zobowiązał w nim wszystkie ośrodki duszpasterskie, a w sposób szczególny swoich kapłanów, do czynnego włączenia się w przygotowania do wspomnianego wydarzenia. Aby umożliwić wiernym duchowe przygotowanie, kapłani

⁹⁷ Tamże. W celu właściwej interpretacji i przybliżenia tematyki prawnej odnośnie zarządzeń biskupa Muszyńskiego, ks. Janusz Gręźlikowski opisał przepisy prawa powszechnego, wraz ze stosownym komentarzem, na których opierał się biskup włocławski wydając obowiązki i prawa dla swoich duchownych odnośnie omawianej materii. J. Gręźlikowski, *Przepisy prawne odnośnie ofiar mszalnych*, KDWł, 72(1989), s. 20–28.

⁹⁸ H. Muszyński, *Dekret dotyczący tzw. „Mszy św. zbiorowych” oraz w sprawie funduszu stypendialnego* (9.05.1991), KDWł, 74(1991), s. 58–61.

⁹⁹ Tamże.

¹⁰⁰ H. Muszyński, *Zarządzenie dotyczące przygotowań do Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego* (17.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 147–150.

zostali zobowiązani do przedłużenia czasu adoracji, zwłaszcza w dni Triduum Paschalnego. Każdy proboszcz został zobowiązany do przeprowadzenia w okresie paschalnym całodobowej adoracji Najświętszego Sakramentu w wybranym przez siebie terminie, o którym miał obowiązek powiadomić kurię diecezjalną. Należało wyjaśnić wiernym tajemnice Eucharystii przy każdej możliwej ku temu okazji¹⁰¹.

Ustawodawstwo biskupa Dembowskiego odnośnie sakramentu Eucharystii, zostało umieszczone w statutach Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej z 1994 r. W statutach synodalnych znajduje się oddzielny rozdział poświęcony zagadnieniom o sakramentach, jednak przepisy dotyczące Eucharystii zostały zamieszczone w oddzielnej części, co można tłumaczyć obszernością zapisów na ten temat¹⁰².

Pierwsza część statutowi traktuje o teologii Eucharystii. Ustawodawca podaje jej definicję i znaczenie w życiu Kościoła¹⁰³. Następnie przypomina o odpowiedzialności biskupa, który będąc głównym liturgiem ma obowiązek często sprawować Eucharystię, zwłaszcza w kościele katedralnym przy jak największej obecności wiernych¹⁰⁴. Kolejne statuty mówią o kapłańskim obowiązku troski o liturgię mszalną. Kapłani zostali zobowiązani do dbałości o jej piękno, a także sprawowanie zgodnie z przepisami Kościoła. Powinni także nieustannie pouczać swoich wiernych o jej znaczeniu, a także włączać ich w aktywne przeżywanie Mszy¹⁰⁵.

Następne statuty w dużej mierze traktują o sprawowaniu Mszy św., głównie są one powtórzeniem zapisów z wprowadzenia do Mszału rzymskiego¹⁰⁶. Synod przypomina kapłanom o ich obowiązku właściwego wypowiedania słów podczas modlitwy eucharystycznej, a zwłaszcza słów konsekracji¹⁰⁷. Zwyczajnym szafarzem Komunii świętej są kapłani i diakoni, dlatego ich prawem i obowiązkiem jest rozdzielanie Komunii, któremu powinny towarzyszyć skupienie i powaga¹⁰⁸.

W związku ze sprawowaniem Eucharystii ustawodawca synodalny zobowiązuje duchownych, aby nieustannie zachęcali swoich wiernych do gorliwego udziału we Mszy świętej w niedziele i święta nakazane, ale także by zachęcali ich

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² *Eucharystia. Inne formy kultu Bożego. Miejsca święte*, w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*, s. 34–35.

¹⁰³ Statuty 106–109, 2SDWł.

¹⁰⁴ Statut 110, 2SDWł.

¹⁰⁵ Statuty 111–113, 2SDWł.

¹⁰⁶ Statuty 114–126, 2SDWł.

¹⁰⁷ Statut 127, 2SDWł.

¹⁰⁸ Statuty 129–130, 2SDWł.

do częstszego udziału w tym sakramencie. Duszpasterze powinni podtrzymywać istniejący w diecezji zwyczaj łączenia Eucharystii z ważniejszymi wydarzeniami oraz uroczystościami rodzinnymi, parafialnymi i narodowymi. Ponadto duszpasterze mają obowiązek uwzględnić miejscowe warunki wiernych w celu takiego ustalenia godzin odprawiania Mszy św. w niedzielę, święta i dni powszednie, aby wierni mogli bez trudu w nich uczestniczyć. Synod przypominał także o obowiązku sprawowania Mszy św. w kościołach i kaplicach. Jednocześnie wskazał na prawo kapłanów do sprawowania Eucharystii w innym miejscu, po spełnieniu warunków, które zapewnią charakter sakralny. Ponadto z ważnej przyczyny i po otrzymaniu zgody od biskupa diecezjalnego kapłani mogą sprawować Msze św. w kościele innego wyznania chrześcijańskiego¹⁰⁹.

Prawa i obowiązki związane z binowaniem oraz trynowaniem Mszy św. przez kapłanów zostały zapisane w oddzielnym punkcie statutowym. Ustawodawca synodalny przyznaje prawo odprawiania dwóch lub trzech Mszy św. jednego dnia kapłanom diecezji wrocławskiej oraz wszystkim, którzy przebywają na jej terenie w każdą niedzielę i święta nakazane, nawet te cywilnie zniesione pod warunkiem, że przemawia za tym dobro duchowe wiernych lub istnieje konieczność zastąpienia kapłana nieobecnego. Ponadto prawo binacji przysługuje kapłanom: w święta Matki Bożej, św. Józefa, św. Stanisława Kostki, Środę Popielcową, pierwsze piątki miesiąca, w czasie dni eucharystycznych, rekolekcji i misji oraz w świąt parafialnych. Ponadto z tego prawa kapłani mogą korzystać w dni powszednie, jeśli wypadnie Msza obrzędowa z racji ślubu lub pogrzebu, a także z innej ważnej przyczyny. Dodatkowo z tego prawa można skorzystać odprawiając Msze dla małych grup wiernych np. dla chorych. Synod jednocześnie zaznacza, aby kapłani nie nadużywali przysługujących im praw i jeśli w parafii pojawi się jakiś inny kapłan, który mógłby sprawować Mszę św., wówczas należy poprosić go o pomoc¹¹⁰.

Synod przypomina kapłanom o ich obowiązku troski o materię Eucharystii, a także kapłanom i diakonom o używanie odpowiedniego stroju liturgicznego. Kapłani chorzy i niepełnosprawni mogą odprawiać Msze św. w postawie siedzącej, a słabowidzący lub niewidomi mogą odprawiać z pomocą innego kapłana, diakona a nawet osoby świeckiej, posługując się sobie znanym formularzem. Nie powinno sprawować się Mszy św. bez udziału wiernych. Można dopuścić do

¹⁰⁹ Statuty 139–142, 2SDWł.

¹¹⁰ Statut 143, 2SDWł.

sprawowania Mszy kapłanów nieznanych, po okazaniu przez nich stosownego dokumentu od swoich przełożonych¹¹¹.

Synod zezwolił kapłanom odprawiającym Msze św. śpiewane na recytację pewnych jej części, zwłaszcza gdy śpiew im ciężko przychodzi. Kapłani mają także prawo organizowania Mszy św. dla grup specjalnych, aby zaspokoić szczególne potrzeby wiernych i pogłębić w ten sposób życie chrześcijańskie zgodnie z zaleceniami formacyjnymi poszczególnych grup¹¹².

Kolejna część ustaw biskupa Dembowskiego zapisanych w postanowieniach synodalnych odnosi się do przechowywania i kultu Najświętszej Eucharystii. Obowiązkiem duszpasterzy jest udostępnianie kościołów i kaplic, w których znajduje się Najświętszy Sakrament dla wiernych, aby mogli je nawiedzać na osobistą modlitwę. Ponadto obowiązkiem kapłanów odpowiedzialnych za te obiekty jest ich prawidłowe zabezpieczenie przed ryzykiem profanacji¹¹³.

Kapłani powinni dołożyć wszelkiej troski, aby zadbać w swoich wspólnotach parafialnych o szerzenie kultu Najświętszego Sakramentu. Z tej racji powinni organizować różnego rodzaju nabożeństwa eucharystyczne umożliwiające wiernym adorację. W każdej parafii powinno odbywać się co roku uroczyste nabożeństwo eucharystyczne trwające dłuższy czas. Ponadto kapłani powinni organizować także procesje eucharystyczne, troszcząc się jednocześnie o ich uroczystą oprawę¹¹⁴.

Ostatnia część statutów synodalnych biskupa Dembowskiego zawiera przepisy dotyczące aplikowania Mszy świętych. Kapłani mają prawo sprawowania Mszy św. zarówno za żyjących, jak i za zmarłych. Ofiarę z tej racji przeznaczoną na utrzymanie kapłanów, jest ona dobrowolna, przyjmuje się, że jej wysokość powinna być w granicach zwyczajowo ustalonych. Zabrania się kapłanom łączenia intencji mszalnych bez wyraźnej zgody ofiarodawcy. Przyjęte intencje należy odprawić w ustalonym wcześniej miejscu i terminie. Kapłani nie powinni przyjmować intencji na okres dłuższy niż jeden rok. W parafiach, gdzie pracuje więcej niż jeden kapłan, podział ofiar odbywa się według tzw. *cumulus*. Stypendia za Msze św. binowane i trynowane, kapłani mają obowiązek przekazać w całości na cele wyznaczone przez biskupa diecezjalnego. Odnośnie Mszy św.

¹¹¹ Statut 144, 2SDWł.

¹¹² Statuty 147–148, 2SDWł.

¹¹³ Statuty 149–151, 2SDWł.

¹¹⁴ Statuty 152–157, 2SDWł.

zbiorowych kapłani mają stosować się do przepisów zawartych w aneksie¹¹⁵ do statutów synodalnych¹¹⁶.

Biskup Mering odnosząc się do zagadnienia ofiar za Msze binowane i trynowane, nałożył obowiązek, aby w parafiach, gdzie pracują wikariusze, proboszczowie byli odpowiedzialni za przekazywanie stypendiów do kurii¹¹⁷.

Kolejnym działaniem biskupa Wiesława Meringa traktującym o Eucharystii było pismo do prezbiterów włocławskich o możliwości udzielania Komunii świętej na rękę¹¹⁸. Biskup powołał się na starożytną praktykę Kościoła i wskazania Episkopatu Polski dopuszczające dwie formy przyjmowania Komunii. Jednocześnie zobowiązał duchowieństwo diecezji do kształtowania wśród wiernych postawy najgłębszej czci wobec Najświętszego Sakramentu, szerzenia praktyki adoracji w parafiach oraz do takiego sprawowania Eucharystii, aby umacniała prawdziwą komunie, jedność i wzajemną miłość międzyludzką¹¹⁹.

W związku z wprowadzeniem nowej podstawy programowej katechezy w Polsce, biskup Mering wydał zarządzenie dotyczące przystępowania dzieci do I Komunii świętej oraz Komunii rocznicowej¹²⁰. Pasterz diecezji zarządził, że dzieci będą przystępowały do tego sakramentu w trzeciej klasie szkoły podstawowej. Natomiast rocznice będą obchodzić w czwartej klasie. Duszpasterze mają obowiązek dopilnować, by dzieci przystępowały do tego sakramentu w parafii zamieszkania rodziców. Przygotowanie powinno odbywać się już od katechezy w przedszkolu, aż do 3 klasy. Proboszcz decyduje o dopuszczeniu dziecka do przyjęcia I Komunii¹²¹.

1.4. Sakrament pokuty i pojednania

Sakrament pokuty należy do grupy sakramentów uzdrowienia chrześcijańskiego¹²². Jego istotnym elementem jest odpuszczenie grzechów popełnionych

¹¹⁵ Aneks nr 3, w: *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty*.

¹¹⁶ Statuty 158–160, 2SDWł.

¹¹⁷ W. Mering, *Zarządzenie w sprawie ofiar za Msze binowane i trynowane* (18.04.2004), KDWł, 87(2004), s. 474–475.

¹¹⁸ Tenże, *Sposoby przyjmowania Komunii świętej* (11.04.2005), KDWł, 88(2005), s. 203–231.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ W. Mering, *Zarządzenie dotyczące Pierwszej Komunii Świętej i Komunii Rocznicowej* (28.02.2012), MDWł, 95(2012), s. 250–251.

¹²¹ Tamże.

¹²² Z. Janczewski, *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011, s. 12.

przez człowieka już po przyjęciu sakramentu chrztu. Dzięki temu istnieje między chrztem a spowiedzią pewna analogia, gdyż w tych sakramentach dokonuje się odpuszczenie grzechów. Różnica polega na tym, że chrzest gładzi wszystkie grzechy popełnione przez człowieka, natomiast w sakramencie pokuty zostają odpuszczone grzechy wyznane przez penitenta¹²³. Spowiedź nazywana jest sakramentem pokuty, gdyż ukazuje drogę nawrócenia człowieka w wymiarze eklezjalnym i osobistym, poprzez skruchę i zadośćuczynienie¹²⁴. Skutek, jakim jest pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem, wywołany jest przez Miłosierdzie Boże. Wszyscy przystępujący do spowiedzi otrzymują dzięki niemu przebaczenie za wszelkie zniewagi wyrządzone względem Boga i jednocześnie dostępują pojednania ze wspólnotą Kościoła, której poprzez grzeszne działanie zadali bolesną ranę¹²⁵.

Koniecznym warunkiem otrzymania rozgrzeszenia sakramentalnego jest wyznanie grzechów wobec uprawnionego szafarza, wyrażenie żalu za grzechy popełnione oraz postanowienie podjęcia poprawy¹²⁶. Szafarzem sakramentu pokuty i pojednania jest tylko kapłan¹²⁷. Źródłem sprawowania sakramentu pokuty są przyjęte święcenia przynajmniej w stopniu prezbiteratu, na mocy których kapłan działa *in persona Christi*¹²⁸.

Mając na względzie dobro duchowe wiernych, które dokonuje się w sakramencie pokuty i pojednania, pasterze Kościoła wrocławskiego wydali normy prawa partykularnego zawierające szereg obowiązków i praw w tej materii dla swoich kapłanów, aby zatroszczyć się o jak najbardziej owocne sprawowanie tego sakramentu.

Ustawodawstwo biskupa Antoniego Pawłowskiego znajduje się w statutach Pierwszego Synodu Diecezji Wrocławskiej z 1967 r. Znalazły się tam przepisy prawa partykularnego odnośnie omawianego sakramentu. Już w pierwszym statucie znajdujemy zobowiązania, jakie biskup nakłada na swoich kapłanów.

¹²³ V. de Paolis, *Il Sacramento della penitenza*, w: *La funzione di santificare della Chiesa*, Milano 1995, s. 128–130. Szerzej: M. Pastuszko, *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem* (*kan. 960*), PK, 42(1999), nr 1–2, s. 3–56.

¹²⁴ KKK, n. 1423.

¹²⁵ KK, n. 2, 11; Z. Maj, *Ochrona prawna tajemnicy spowiedzi*, WSP, 38(2018), nr 1, s. 45.

¹²⁶ Kan. 959 KPK 1983; F. D'Ostilio, *Il sacramento della penitenza*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 305.

¹²⁷ Kan. 965 KPK 1983; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 180; G. Damia, *De sacramento poenitentiae*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 586.

¹²⁸ ReP, n. 8; J. Krukowski, *Sakrament pokuty*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, s. 150.

Pierwszym jest obowiązek gorliwości i cierpliwości podczas sprawowania sakramentu spowiedzi, a w sposób szczególny podczas spowiedzi dzieci przed I Komunią św. Ponadto kapłani pełniący posługę w konfesjonale, mieli obowiązek zapoznawać się z najnowszymi zdobyczami psychologii, które mogli wykorzystać w pomocy penitentom do odbycia szczerej i całkowitej spowiedzi, a także by mogli w ten sposób wykorzystać owocnie otrzymaną łaskę sakramentalną w swoim życiu. Ponadto kapłani zostali zobowiązani, aby przygotowując wiernych do przystąpienia do tego sakramentu, podkreślali konieczność pięciu warunków dobrej spowiedzi, w sposób szczególny żalu za grzechy. Następnym obowiązkiem była troska, by nakładane pokuty podczas spowiedzi charakteryzowało się działaniem ekspiacyjnym, leczniczym oraz wychowawczym¹²⁹.

Synod przypominał kapłanom spowiadającym na terenie diecezji włocławskiej, o konieczności uzyskania jurysdykcji od biskupa diecezjalnego, jeśli nie posiadali by władzy zwyczajnej do sprawowania tego sakramentu¹³⁰.

Kolejny statut przyznał prawo słuchania spowiedzi na terenie diecezji kapłanom obcych diecezji, którzy pracowali w przygranicznych dekanatach, misjonarzom i rekolekjonistom w czasie pełnienia przez nich tej posługi, obcym kapłanom, o ile poprosił ich o spowiedź inny kapłan. Warunkiem korzystania z tego prawa było posiadanie jurysdykcji od własnego ordynariusza. Ponadto w prezentowanym statucie biskup przyznawał prawo do udzielania jurysdykcji innym kapłanom przez dziekanów na terenie dekanatu na okres 7 dni, proboszczom na terenie parafii na okres 3 dni, a także przełożonym domów zakonnych w obrębie klasztoru na okres 3 dni¹³¹.

Biskup Pawłowski udzielił prawa do rozgrzeszania z cenzur zastrzeżonych prawem ordynariuszowi wszystkim kapłanom będących członkami gremialnymi i honorowymi kapituł diecezjalnych. Prawo takie otrzymali księża dziekani a także proboszczowie i przełożeni domów zakonnych w sanktuariach i miastach powiatowych. Podobnie z tego prawa mogą korzystać księża spowiadający w szpitalach i więzieniach. Dodatkowo prawo do rozgrzeszania z cenzur zastrzeżonych ordynariuszowi otrzymali kapłani spowiadający podczas misji, rekolekcji, spowiedzi wielkanocnej, 40-godzinnych nabożeństw, z racji odpustów, pierwszej Komunii św., prymicji kapłańskich a także z okazji ślubów i pogrzebów¹³².

¹²⁹ Statut 158, 1SDWł.

¹³⁰ Statut 159, 1SDWł.

¹³¹ Statut 160, 1SDWł.

¹³² Statut 161, 1SDWł.

Kolejne obowiązki wynikające z prawa synodalnego odnośnie spowiedzi odnosiły się do organizacji spowiedzi dla osób chorych i niepełnosprawnych. Duszpasterze mieli obowiązek zatroszczyć się, aby w każdym kościele zostało przygotowane miejsce do spowiadania osób głuchych. Ponadto kapłani w porozumieniu z rodzinami powinni zatroszczyć się o to, by chorzy, kalecy oraz starsi mieli możliwość przystępowania do sakramentu pokuty częściej niż tylko raz do roku¹³³.

Ostatnia część ustawodawstwa synodalnego traktowała o odpustach. Kapłani mieli obowiązek pouczania wiernych o tej łasce, poprzez którą darowane są kary doczesne. Synod zobowiązywał kapłanów do zapoznania się z Konstytucją apostolską *Indulgentiarum doctrina*¹³⁴ z 1 stycznia 1967 r. i według jej zapisów przestrzegać i pouczać wiernych o rodzajach, warunkach, miejscach i czasie uzyskiwania odpustów¹³⁵.

Podczas rządów biskupa Jana Zaręby w diecezji wrocławskiej wydał on zarządzenie w sprawie posługi kapłańskiej w konfesjonale¹³⁶. Zarządzenie to składało się z pięciu punktów, które nakładały obowiązki na kapłanów w zakresie spełniania posługi sakramentu pokuty i pojednania. Pierwsza część odnosiła się do dni powszednich. W tych parafiach, gdzie posługiwał jeden kapłan, miał on obowiązek pół godziny przed każdą Mszą św. spowiadać wiernych, a gdyby mu się to nie udało, to także i po Mszy. Tam, gdzie pracowało więcej kapłanów, przynajmniej jeden powinien spowiadać przed Mszą, a reszta w jej trakcie według porządku wyznaczonego przez proboszcza. W soboty, a także w dni przedświąteczne, w pierwsze piątki miesiąca oraz podczas spowiedzi różnych grup, wszyscy kapłani powinni spowiadać według poleceń proboszcza¹³⁷.

Kolejna część odnosi się do spowiedzi w niedzielę i święta. Jeśli chodzi o parafie z jednym kapłanem, to miał on takie same obowiązki jak w dni powszednie. A w przypadku parafii, gdzie pracowało więcej kapłanów, porządek spowiedzi wyznaczał ksiądz proboszcz¹³⁸.

Trzecia część zarządzenia biskupa Zaręby odnosiła się do porządku spowiadania w *Triduum sacrum*. Kapłani mieli obowiązek spowiadać codziennie

¹³³ Statuty 162–163, 1SDWł.

¹³⁴ Paweł VI, Konstytucja apostolska *Indulgentiarum doctrina*, „Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Diecezjalnej w Katowicach”, 36(1968), s. 225–234.

¹³⁵ Statut 164, 1SDWł.

¹³⁶ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie posługi kapłańskiej w konfesjonale* (6.01.1977), KDWł, 60(1977), s. 30–31.

¹³⁷ Tamże, s. 30.

¹³⁸ Tamże, s. 31.

w godzinach przedpołudniowych i popołudniowych w taki sposób, aby wszyscy penitenci zostali wyspowiadani¹³⁹.

Ostatnia część dotycząca spowiedzi podczas misji, rekolekcji wielkopostnych, adwentowych a także odpustów parafialnych. Wówczas pomocą w konfesjonale powinni sobie służyć kapłani na płaszczyźnie ponadparafialnej, a dziekani mieli obowiązek ustalenia takiego rozkładu kapłanów w poszczególnych parafiach, aby wszystkie parafie miały odpowiednią liczbę spowiedników. W postanowieniach końcowych, biskup Zaręba zobowiązuje kapłanów, zwłaszcza pracujących w duszpasterstwie do gorliwości w konfesjonale, a także do tego aby w każdym kościele była informacja o porządku spowiedzi z podaniem konkretnych godzin¹⁴⁰.

Z racji wydania przez Jana Pawła II adhortacji apostolskiej *Reconcilatio et paenitentia* o sakramencie pokuty i pojednania¹⁴¹, biskup Zaręba zarządził zorganizowanie w każdej parafii misji świętych, które miały na celu przybliżyć wiernym tematykę i znaczenie tego sakramentu. Obowiązek zorganizowania tych misji biskup zlecił wszystkim duszpasterzom odpowiedzialnym za swoje wspólnoty parafialne¹⁴².

Kolejne normy prawne odnoszące się do sakramentu spowiedzi, a zawierające obowiązki i prawa dla duchownych diecezji włocławskiej znaleźć można w ustawodawstwie biskupa Dembowskiego. W statutach Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej zostały zapisane w IV części V rozdziału. Na samym początku ustawodawca synodalny nakładał na kapłanów obowiązek sprawowania sakramentu pokuty i pojednania według norm Kodeksu prawa kanonicznego, wskazań konstytucji apostolskiej *Paenitemini*¹⁴³, wprowadzenia teologicznego i pastoralnego do *Obrzędów pokuty*¹⁴⁴, adhortacji *Reconcilatio et paenitentia*¹⁴⁵, instrukcji Penitencjarii Apostolskiej zawierającej niektóre wskazania o rozwiązywaniu przypadków dotyczących kanonu 1357 KPK 1983, a także uwag dotyczących zasad i sposobu odnoszenia się do Penitencjarii Apostolskiej i zgłaszania w sprawach *casus conscientiae*¹⁴⁶.

¹³⁹ Tamże.

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ ReP.

¹⁴² J. Zaręba, *Pasterskie wezwanie do kapłanów*, KDWł, 68(1985), s. 31.

¹⁴³ Paweł VI, Konstytucja apostolska *Paenitemini*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, 56(1966), nr 7, s. 145–152.

¹⁴⁴ *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 1991.

¹⁴⁵ ReP.

¹⁴⁶ Statut 256, 2SDWł.

Duszpasterze otrzymali obowiązek organizowania nabożeństw pokutnych, które mają stanowić przygotowanie do sakramentu spowiedzi, a także kształtować w wiernych postawę pokutną¹⁴⁷.

Ustawodawca synodalny przypominał naukę Kościoła o trzech formach sprawowania pokuty¹⁴⁸ podkreślając, iż jedynym zwyczajnym sposobem pojednania grzesznika z Bogiem i Kościołem jest indywidualna spowiedź i rozgrzeszenie. Tylko niemożność fizyczna lub moralna uwalnia od obowiązku takiej spowiedzi, zabrania się stosowania absolucji generalnej z powodu dużej liczby penitentów¹⁴⁹.

Prawo do ważnego spowiadania na terenie diecezji włocławskiej posiadają wszyscy kapłani, którzy na mocy pełnionego urzędu, bądź otrzymanego od swojego ordynariusza miejsca, mają upoważnienie habitualne. Z upoważnienia tego mogą korzystać wszędzie, chyba że w poszczególnym przypadku sprzeciwiłby się temu ordynariusz miejscowy¹⁵⁰. Podobnie i kapłani z instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim posiadają habitualne upoważnienie do spowiadania swoich członków i osób przebywających na stałe w ich domach zakonnych. Jeśli wyższy przełożony nie wyrazi wyraźnego sprzeciwu¹⁵¹ posiadają to prawo na mocy sprawowanego urzędu bądź otrzymania go od kompetentnego przełożonego¹⁵².

Powołując się na przepisy kodeksowe¹⁵³, ustawodawca synodalny udzielił prawa rozgrzeszania penitentów, którzy posiadają karę ekskomuniki zastrzeżoną ordynariuszowi miejsca kapłanom spełniającym pewne funkcje w Kościele. Do tej grupy zaliczają się księża będący członkami kapituł a także odznaczeni godnościami papieskimi, księża dziekani i wicedziekani, kapłani spowiadający w kościele katedralnym oraz w wyznaczonych sanktuariach¹⁵⁴, wyższym przełożonym zakonnym oraz przełożonym domów kleryckich instytutów życia konsekrowanego oraz kleryckich stowarzyszeń życia apostolskiego. Ponadto synod udziela tego prawa wszystkim spowiednikom pełniącym posługę podczas spowiedzi wielkanocnej, z racji misji i rekolekcji, podczas kanonicznych wizytacji biskupich, odpustów parafialnych, czterdziestogodzinnych nabożeństw,

¹⁴⁷ Statut 257, 2SDWł.

¹⁴⁸ Kan. 960–963, KPK 1983.

¹⁴⁹ Statut 258, 2SDWł.

¹⁵⁰ Kan. 967 § 2 KPK 1983.

¹⁵¹ Kan. 967 § 3 KPK 1983.

¹⁵² Statuty 259–260, 2SDWł.

¹⁵³ Kan. 1398 KPK 1983.

¹⁵⁴ Statut 177 2SDWł. Są to sanktuaria w Charlupie Małej, Licheniu, Kawnicach, Brdowie, a także w Ostrowąsie.

z racji chrztu, pierwszej Komunii św., prymicji kapłańskich, podczas ślubów i pogrzebów, spowiedzi narzeczonych, żołnierzy, więźniów, spowiedzi w szpitalach a także chorych, którzy nie wychodzą z domów oraz kobiet w ciąży¹⁵⁵.

Z racji na to, iż sprawowanie sakramentu spowiedzi jest czynnością liturgiczną, ustawodawca synodalny nakłada na spowiedników obowiązek wykonywania posługi sakramentalnej w odpowiednim stroju liturgicznym. Kapłan powinien spowiadać w sutannie, komży lub albie i fioletowej stule, by podkreślić godność sprawowanych czynności. Miejscem spowiedzi jest kościół bądź kaplica. Obowiązkiem duszpasterzy jest troska o konfesjonały, które powinny być funkcjonalne dla penitenta jak i dla spowiednika. Tylko z poważnej przyczyny kapłan ma prawo na spowiadanie poza konfesjonałem¹⁵⁶.

Kapłani odpowiedzialni za wspólnoty parafialne mają obowiązek troski o sakrament spowiedzi w swoich parafiach. Obowiązek ten ma przejawiać się w częstym pouczeniu wiernych o wartości, godności i potrzebie korzystania z tego sakramentu. Ponadto kapłani mają umożliwić wiernym okazję do korzystania ze spowiedzi. Powinni informować ich o dyżurach w konfesjonale. Szczególny obowiązek troski o ten sakrament powinien być z racji rekolekcji wielkopostnych i adwentowych, odpustów parafialnych a także z racji pierwszych piątków miesiąca¹⁵⁷.

Ostatni zapis statutów synodalnych przedstawia obowiązek spoczywający na kapłanach, by informowali i pouczali swoich wiernych o rodzajach, warunkach, miejscach i czasie odpustów zupełnych, tak by wierni mogli przygotować się do uzyskania tej łaski¹⁵⁸.

Biskupi włocławscy wydali także po zakończeniu synodu dekrety rozszerzające uprawnienia spowiedników związane z pewnego rodzaju wydarzeniami i miejscami. Normy te zostaną omówione w dalszej części niniejszej dysertacji, traktującej o miejscach i czasach świętych.

1.5. Sakrament namaszczenia chorych

Sakrament chorych, podobnie jak sakrament pokuty i pojednania zalicza się do grupy sakramentów uzdrowienia chrześcijańskiego¹⁵⁹. Ma on służyć zdrowiu

¹⁵⁵ Statut 261, 2SDWł.

¹⁵⁶ Statuty 262–263, 2SDWł.

¹⁵⁷ Statuty 264–265, 2SDWł.

¹⁵⁸ Statut 266, 2SDWł.

¹⁵⁹ Janczewski, *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń*, s. 12.

i uświęceniu człowieka znajdującego się w ciężkiej chorobie¹⁶⁰. Poprzez namaszczenie świętym olejem chorego, Kościół powierza go Chrystusowi cierpiącemu i uwielbionemu, aby chorego podtrzymywał i umacniał w jego cierpieniu a także doprowadził do zbawienia¹⁶¹.

Jeśli chodzi o sakrament namaszczenia chorych, to nabrał on nowego znaczenia po Soborze Watykańskim II. Jeszcze w kodeksie z 1917 r., używano terminu „sakrament ostatniego namaszczenia”¹⁶². Po Soborze Watykańskim II zmieniła się jego teologia i rozumienie. Niebezpieczeństwo śmierci przestało być koniecznym warunkiem do jego udzielenia. Synteza nauki o tym sakramencie znalazła się w dokumentach soborowych¹⁶³. Jego istotą stało się podźwignięcie i umocnienie chorego w jego cierpieniu, nadając mu zbawczy wymiar. Człowiek chory przez światło wiary, może doświadczyć w swoim cierpieniu Chrystusa, który osobiście go nawiedza i umacnia¹⁶⁴.

Odnowiona teologia sakramentu chorych znalazła swoje odzwierciedlenie w prawodawstwie partykularnym Kościoła wrocławskiego. Statuty Pierwszego Synodu Diecezji Wrocławskiej będące owocem ustawodawczej działalności biskupa Antoniego Pawłowskiego, odnoszące się do omawianego sakramentu, czerpały swoje źródło w nauczaniu soborowym. Już pierwszy statut określał ten sakrament jako przeznaczony dla wiernych, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci z powodu choroby lub podeszłego wieku. Zezwalał także na udzielenie tego sakramentu dzieciom ochrzczonym, które nie przytępiły jeszcze do I Komunii św., ale posiadały już używanie rozumu¹⁶⁵.

Ustawodawca synodalny zobowiązał kapłanów sprawujących ten sakrament, aby stosowali następujący porządek jego udzielania: spowiedź, namaszczenie, bierzmowanie¹⁶⁶ o ile chory jeszcze go nie przyjął, Wiatyk

¹⁶⁰ B. Zubert, *Sakrament namaszczenia chorych*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, s. 186; R. Ptak, *Sakrament namaszczenia chorych – teologiczno-prawne aspekty kanonów 998–1007 KPK/1983*, PK, 52(2009), nr 3–4, s. 310–311.

¹⁶¹ Kan. 998 KPK 1983; KK, n. 11; KKK, n. 1499; P. Monni, *De sacramento unctionis infirmorum*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 600; F. D’Ostilio, *Il sacramento dell’unzione degli infermi*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 311.

¹⁶² Kan. 937 KPK 1917; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 59–61.

¹⁶³ KK, n. 11; Z. Janczewski, *Przyjmujący sakrament namaszczenia chorych*, PK, 55(2012), nr 4, s. 42–44.

¹⁶⁴ Zubert, *Sakrament namaszczenia chorych*, s. 184. Szerzej: E. Sztáfrowski, *Odnowione przepisy prawnoliturgiczne sakramentu namaszczenia chorych*, PK, 19(1976), nr 3–4, s. 65–80.

¹⁶⁵ Statut 165, 1SDWł.

¹⁶⁶ Z zastrzeżeniem zachowania statutu 141 1SDWł, mówiącego o prawie udzielania tego sakramentu w niebezpieczeństwie śmierci.

a następnie błogosławieństwo apostołskie na godzinę śmierci z odpustem zupełnym¹⁶⁷.

Duszpasterze mieli obowiązek, pouczenia swoich wiernych o znaczeniu tego sakramentu dla wiecznego zbawienia oraz nauczać w jakim czasie ten sakrament powinien być przyjmowany. Ponadto duchowni mieli zachęcać wiernych świeckich, do modlitwy za ludzi konających¹⁶⁸.

Kolejnym aktem ustawodawczym w diecezji włocławskiej zawierającym normy prawa partykularnego nakładające na duchowieństwo prawa i obowiązki odnoszące się do omawianego sakramentu są uchwały Drugiego Synodu Diecezji włocławskiej promulgowane przez biskupa Bronisława Dembowskiego.

Już w pierwszym statucie znajduje się obowiązek dla duszpasterzy, aby pouczali i wychowywali wiernych do należytego rozumienia sakramentu namaszczenia chorych oraz przezwyciężenia strachu przed jego przyjmowaniem. Aby wypełnić ten obowiązek, duchowni powinni głosić kazania i katechezy wyjaśniające jego teologię, często odwiedzać chorych w ich domach, zachęcać ich do intensywnego życia eucharystycznego. Ponadto duszpasterze powinni organizować wspólnotowe sprawowanie omawianego sakramentu w parafiach przy okazji różnych okoliczności, np. dnia chorego. W ramach tego obowiązku, duchowni powinni wychowywać swoich wiernych do modlitwy za chorych i umierających¹⁶⁹.

W dalszej części statuty synodalne nawiązują do norm Kodeksu z 1983 r., mówiących o tym, komu i w jakich okolicznościach można udzielić tego sakramentu¹⁷⁰.

Statuty synodalne zalecają, aby kapłani podróżujący posiadali przy sobie poświęcone oleje, by móc pośpieszyć osobom, które uległy wypadkom z posługą sakramentalną. Posługa ta jest obowiązkiem wszystkich duszpasterzy¹⁷¹.

Do obowiązków duszpasterzy należy troska o ośrodki takie jak szpitale, sanatoria, domy opieki społecznej, które znajdują się na terenie ich parafii. Powinni zabiegać, by w tych instytucjach została ustanowiona funkcja kapelana, który byłby odpowiedzialny za posługę sakramentalną, wśród chorych tam się znajdujących¹⁷².

¹⁶⁷ Statut 166, 1SDWł.

¹⁶⁸ Statuty 167–168, 1SDWł.

¹⁶⁹ Statut 267, 2SDWł.

¹⁷⁰ Statuty 268–270, 2SDWł; kan. 1002, 1004–1006 KPK 1983.

¹⁷¹ Statuty 271–272, 2SDWł.

¹⁷² Statut 273, 2SDWł.

Kolejnym obowiązkiem należącym do duchownych, wynikającym z ustawodawstwa synodalnego jest zwracanie przez nich uwagi domownikom, aby kierując chorego do szpitala zatroszczyli się o to, by przystąpił do namaszczenia chorych w swojej parafii, a gdy już znajdzie się w szpitalu, o powierzenie go opiece duszpasterstwa szpitalnego. Duszpasterze mają obowiązek prowadzenia parafialnej księgi chorych, a także prowadzenia takiej księgi w szpitalach, senatorach i domach opieki społecznej¹⁷³.

1.6. Sakrament małżeństwa

Małżeństwo jest przymierzem pomiędzy mężczyzną i kobietą, poprzez które tworzą oni wspólnotę całego życia, która ukierunkowana jest na dwa główne cele jakimi są wzajemne dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa. Przymierze to, jeśli zostaje zawarte pomiędzy osobami ochrzczoneymi, ma rangę sakramentu. Do istotnych przymiotów małżeństwa należą jedności i nierozzerwalność. Stwarza je zgoda stron, która zostaje wyrażona w sposób zgodny z prawem przez osoby zdolne do tej czynności. Zgoda małżeńska jest aktem woli, poprzez który mężczyzna i kobieta wzajemnie się sobie oddają oraz przyjmują tworząc nieodwołane przymierze w celu powstania małżeństwa¹⁷⁴.

Ta kodeksowa definicja małżeństwa znajduje swoje odzwierciedlenie w nauczaniu Soboru Watykańskiego II, gdzie w kilku dokumentach pojawia się ta tematyka¹⁷⁵. W dokumentach soborowych można znaleźć elementy, które zawsze były obecne w nauczaniu Kościoła o małżeństwie, ale znajdują się także nowe ujęcia. Do tych pierwszych zaliczają się te, które traktują małżeństwo jako instytucje stałą, trwałą i ukierunkowaną na wzajemne dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa, mającą wewnętrzny charakter uświęcający małżonków. Do nowych elementów należy zaliczyć to, że małżeństwo zostało zdefiniowane jako wspólnota życia i miłości, dlatego przedmiotem zgody, któ-

¹⁷³ Statuty 274–275, 2SDWł.

¹⁷⁴ Kan. 1055–1058 KPK 1983; F. D'Ostilio, *Il matrimonio principi teologico-giuridici*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 321; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 189–191. Szerzej: H. Stawniak, *Jedność i nierozzerwalność małżeństwa*, PK, 34(1991), nr 1–2, s. 103–120; tenże, *Wspólnotowy charakter małżeństwa w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, PK, 31(1988), nr 3–4, s. 109–130; W. Góralski, *Przedmiot kanonicznej zgody małżeńskiej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 34(2001), s. 173–183.

¹⁷⁵ KK, n. 11, 35, 41; KDK, n. 12, 47–52, 61, 67, 87; AA, n. 11, 29; P. Kwiatkowski, *Małżeństwo i rodzina – relacje wiary w świetle nauki Soboru Watykańskiego II i Katechizmu Kościoła katolickiego*, „Fides et ratio”, 15(2013), nr 3, s. 10.

ra je tworzy nie jest prawo do ciała, ale dar z siebie wzajemnie przekazywany, który obejmuje całość ludzkiej osoby każdego z małżonków¹⁷⁶.

W prezentowanej części niniejszej dysertacji zostaną ukazane prawa i obowiązki jakie biskupi wrocławscy stanowili dla duchowieństwa swojej diecezji wpisujące się w misję uświęcania odnoszącą się do małżeństwa. Część tych norm była już przedmiotem wcześniejszych badań i wyjaśnień, ale rozważania te były prowadzone w kontekście kościelnej misji nauczania.

Analizując najpierw działalność prawną biskupa Pawłowskiego, należy mieć na uwadze, iż był to już czas po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, jednak wciąż obowiązywały jeszcze normy Kodeksu z 1917 r.

Już pierwszy statut synodu biskupa Pawłowskiego, zwracał duchownym uwagę, aby czuli się odpowiedzialni za gruntowne przygotowanie wiernych, aby ustrzec ich przed różnego rodzaju niebezpieczeństwami zagrażającymi małżeństwu, a także żeby podkreślić jego doniosłość oraz świętość sakramentalną¹⁷⁷.

W tym celu należało jak stwierdzały statuty, przeprowadzić odpowiednie przygotowanie narzeczonych poprzez właściwą katechizację. Statuty dotyczące tego zagadnienia zostały omówione we wcześniejszym rozdziale¹⁷⁸.

Dalsza część statutów synodalnych z 1967 r., zawierała obowiązki dla duszpasterzy związane z zachowaniem poprawnej formy zawarcia małżeństwa, która była wymagana do jego ważności.

Duszpasterz parafii narzeczonej, która była jedynym kompetentnym miejscem do zawarcia małżeństwa, jeśli zezwolił na ślub poza parafią, miał obowiązek wystawienia licencji w dwóch egzemplarzach, jeden do akt badania kanonicznego, a drugi dla proboszcza parafii, w której małżeństwo miało być zawarte. Obowiązkiem proboszcza parafii na terenie, której małżeństwo zostało zawarte było spisanie aktu ślubu, a ponadto wysłanie w ciągu miesiąca zawiadomieni o jego zawarciu do parafii chrztu małżonków z prośbą o dokonanie stosownej adnotacji oraz powiadomienie o tym fakcie¹⁷⁹.

Kolejna część statutów synodu biskupa Pawłowskiego nakładała na duchownych prawa i obowiązki odnoszące się do konkretnego zachowania w przypadku zawierania małżeństw mieszanych. Obowiązkiem duszpasterza było przyjęcie odpowiednich zobowiązań co do zasady w formie pisemnej. Do zobowiązań

¹⁷⁶ L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, Poznań 1999, s. 266–267; Góralski, *Przedmiot kanonicznej zgody małżeńskiej*, s. 174.

¹⁷⁷ Statut 176, 1SDWł.

¹⁷⁸ „Troska o przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie”.

¹⁷⁹ Statuty 183–184, 1SDWł.

tych należało zapewnienie, że zrodzone w tym małżeństwie potomstwo będzie ochrzczone i wychowane w wierze katolickiej. Strona niekatolicka miała zapewnić, iż współmałżonek katolik, nie będzie miał żadnych trudności w wypełnianiu swoich praktyk religijnych. Ostatnie zobowiązanie odnosiło się do tego, że ślub miał być zawierany w Kościele katolickim¹⁸⁰. Małżeństwo takie błogosławić miał kapłan katolicki, w obecności dwóch zwykłych świadków, a jeśli obecny byłby duchowny innego wyznania, wówczas kapłan katolicki miał prawo zezwolić mu, aby po błogosławieństwie przemówił do nupturientów, a nawet pozwolić mu na odmówienie własnych modlitw¹⁸¹.

Ponadto w celu troski o zachowanie świętości zawierania małżeństwa duszpasterze mają obowiązek zatroszczyć się, aby narzeczeni przystąpili od sakramentu spowiedzi i przejęli Komunię świętą. Wszyscy kapłani, zwłaszcza pracujący w duszpasterstwie zostali zobowiązani do ofiarnej pracy z małżeństwami nieszczęśliwymi i rozbitymi. Do ich obowiązków należy pogodzenie zwaśnionych stron, zbadanie czy nie ma podstaw do ewentualnego kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a także troska o religijne wychowanie dzieci ze zwaśnionych stron i rozbitych małżeństw¹⁸².

Kolejnym aktem ustawodawczym biskupów wrocławskich odnośnie sakramentu małżeństwa rozpatrywanego w kontekście misji uświęcania były statuty synodu biskupa Dembowskiego. Część z nich została już omówiona w materiale dotyczącym posługi nauczania.

Aby uświadomić narzeczonych pragnących wstąpić w związek małżeński o doniosłości i ważności tego wydarzenia, duchowni powinni organizować dla nupturientów rekolekcje zamknięte albo przynajmniej dni skupienia, które pozwolą im jeszcze bardziej duchowo przeżyć ceremonię zaślubin¹⁸³.

Wypełniając misję uświęcania, duszpasterze mają obowiązek zachęcania narzeczonych do korzystania z sakramentu spowiedzi i przystąpienia do Komunii św. zaraz po zgłoszeniu się do kancelarii parafialnej, a później bezpośrednio przed ślubem. Spowiednicy mają prawo w przypadku spowiedzi narzeczonych zamierzających zawrzeć małżeństwo, aby zadawać szczegółowe pytania związane z szóstym i dziewiątym przykazaniem dekalogu. Prawo to jest podyktowane tym, aby uchronić narzeczonych przed spowiedzią świętokradzką¹⁸⁴.

¹⁸⁰ Statut 185, 1SDWł.

¹⁸¹ Statut 186, 1SDWł.

¹⁸² Statuty 188–189, 1SDWł.

¹⁸³ Statut 373, 2SDWł.

¹⁸⁴ Statut 374, 2SDWł.

Posługa uświęcania odnosząca się do sakramentu małżeństwa nie ograniczała się tylko do samego przygotowania narzeczonych do zawarcia małżeństwa. Biskup Dembowski w swoim synodzie przypomina duszpasterzom o ich obowiązkach związanych z troską o małżeństwa już zawarte.

Obowiązki te dotyczą organizacji życia parafialnego w taki sposób, aby małżonkowie prowadzili bogate życie sakramentalne, w sposób szczególny by uczestniczyli często w Mszach św. Ponadto duszpasterze powinni otaczać szczególną troską rodziny zaniedbane moralnie i znajdujące się w trudnych sytuacjach życiowych. Obowiązkiem każdego duszpasterza jest próba godzenia zwaśnionych małżonków, a gdyby istniały podstawy do stwierdzenia nieważności małżeństwa, wówczas do ich obowiązków należy pomoc w rozpoczęciu tego procesu¹⁸⁵.

Synod, którego normy obowiązują w diecezji, nakłada także na duchownych obowiązki względem osób, którym życie małżeńskie się nie powiodło. Katolicy związani tylko małżeństwem cywilnym, posiadającym przeszkodę do zawarcia związku sakramentalnego, powinni być otoczeni przez swoich duszpasterzy szczególną troską. W większych ośrodkach duszpasterskich powinno być prowadzone przez duchownych duszpasterstwo dla osób żyjących w takich związkach¹⁸⁶. Ponadto odwołując się do adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio*¹⁸⁷, duszpasterze powinni zachęcać osoby żyjące wspólnie bez sakramentu małżeństwa, aby zdecydowały się na życie w pełnej wstrzeźliwości, czyli powstrzymać się od aktów przysługujących jedynie małżonkom¹⁸⁸. Postawa taka otworzy im drogę do życia sakramentalnego¹⁸⁹.

1.7. Sakrament święceń

Pasterska misja uświęcania dokonuje się przede wszystkim przez posługę świętych szafarzy, którym przez święcenia udzielana jest łaska Ducha Świętego wyciskane święte znamię¹⁹⁰. Kapłaństwo prezbiterów zostaje udzielone przez specjalny sakrament, mocą którego dzięki namaszczeniu Ducha Świętego, zostają oni naznaczeni szczególnym znamieniem i tak upodobniają się do

¹⁸⁵ Statuty 390–392, 2SDWł.

¹⁸⁶ Statut 394, 2SDWł.

¹⁸⁷ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (22.11.1981), w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 67–160.

¹⁸⁸ FC, n. 84.

¹⁸⁹ Statut 395, 2SDWł.

¹⁹⁰ KK, n. 21.

Chrystusa kapłana, aby mogli pełnić posługę w jego zastępstwie¹⁹¹. Niezatarcie znamię sakramentu święceń otrzymują także diakoni, którzy na mocy święceń uczestniczą w posłaniu i łasce Chrystusa¹⁹².

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r., w znowelizowanej wersji¹⁹³ określa pojęcie święceń według ich stopnia, sposobu udzielania oraz istotnych różnic¹⁹⁴. Święceniami są: biskupstwo, prezbiterat i diakonat. Udzielne są przez nałożenie rąk i specjalną modlitwę konsekuracyjną przypisaną do poszczególnych stopni w rytuale święceń. Biskupi i prezbiterzy otrzymują na mocy tego sakramentu misję i zdolność działania w osobie Chrystusa, natomiast diakoni otrzymają moc służenia Ludowi Bożemu w diakonii, liturgii oraz posłudze Słowa¹⁹⁵.

Istnieją trzy stopnie sakramentu święceń i dwa stopnie kapłaństwa. Diakoni poprzez nałożenie rąk i modlitwę konsekuracyjną otrzymają już łaskę sakramentalną, dlatego uczestniczą już w pierwszym stopniu święceń, jednak jest to udział w posłudze a nie w kapłaństwie¹⁹⁶.

Na mocy sakramentu święceń wierni, którzy otrzymali ten sakrament nazywani są świętymi szafarzami i w odróżnieniu od wiernych świeckich należą do stanu duchownego¹⁹⁷. Nazwa święci szafarze nie czyni duchownych ważniejszymi od wiernych świeckich. Wskazuje ona na ich posługę, która ma szczególne zadanie w Kościele w odniesieniu do osób świeckich jak i we wspólnocie z nimi, aby wzajemnie dążyć do świętości. Szczególnym zadaniem osób duchownych we wspólnocie Kościoła, wpisującym się w misję uświęcania związaną z omawianym sakramentem jest świadectwo ich życia w prawdzie¹⁹⁸.

¹⁹¹ DK, n. 2.

¹⁹² KKK, n. 1570.

¹⁹³ Nowelizacji dokonał papież Benedykt XVI wydanym 26 października motu proprio *Omnium in mentem* (26.10.2009). Nowelizacja ta miała na celu doprecyzowanie zgodności między ustawodawstwem kanonicznym i doktryną teologiczną.

¹⁹⁴ J. Krukowski, *Święcenia*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, s. 209–210.

¹⁹⁵ Kan. 1009 KPK 1983.

¹⁹⁶ KK, n. 29.

¹⁹⁷ Kan. 207 § 1 KPK 1983; Jeśli chodzi o pojęcie „duchowny”, to nastąpiła zmiana jego znaczenia po wydaniu przez Pawła VI motu proprio *Ministeria quaedam* w 1972 r. Reforma ta była podyktowana nauczaniem Soboru Watykańskiego II a zwłaszcza dokumentów *Presbyterorum ordinis* oraz *Optatam totius*. Dawniej duchownym zostawał mężczyzna przez przyjęcie tonsury. Reforma dotyczyła abrogacji przepisów dotyczących tonsury oraz święceń niższych i subdiakonu. W obecnie obowiązujących przepisach przynależność do stanu duchownego otrzymuje się na mocy przyjęcia święceń diakonu. J. Krukowski, *Wierni chrześcijanie*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1, s. 54; F. D’Ostilio, *I fedeli*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 116; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 82.

¹⁹⁸ M. Kalinowski, *Podmiot duszpasterstwa*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 360–361; E. Szafrowski, *Zmiany w prawie kodeksowym dotyczące święceń*, PK,

Analizując prawa i obowiązki nałożone przez biskupów wrocławskich na duchownych swojej diecezji w zakresie posługi uświęcania odnoszących się do sakramentu święceń, omówione zostaną zagadnienia związane z formacją duchowieństwa. Inne prawa i obowiązki dla duchowieństwa zostaną omówione w rozdziale dotyczącym posługi kapłańskiej w kontekście posługi pasterzowania.

W celu troski o godne przyjęcie sakramentu święceń, a później o właściwe sprawowanie posługi kapłańskiej niezbędna jest prawidłowa troska o rozwój kandydatów do święceń, a następnie prawidłowa formacja kapłańska.

Prawa i obowiązki dla duchowieństwa po Soborze Watykańskim II odnośnie do formacji seminaryjnej zawarte zostały w synodzie biskupa Pawłowskiego. Jeden ze statutów przypominał, że seminarium duchowne rządzi się swoim własnym statutem zatwierdzonym przez biskupa diecezjalnego¹⁹⁹. Seminarium duchowne jest szczególnym miejscem w każdej diecezji, dlatego wszyscy kapłani mają obowiązek traktować za „serce” diecezji i dokładać wszelkich starań, aby troszczyć się wspólnie o jego sprawy duchowe i materialne. Obowiązkiem rektora seminarium jest informowanie duchowieństwa na konferencjach księży dziekanów o ważniejszych sprawach i potrzebach duchowych i materialnych tej instytucji formacyjnej²⁰⁰.

Kolejny biskup wrocławski Jan Zaręba przykładął wielką wagę do formacji seminaryjnej kandydatów do kapłaństwa. W tym celu zlecił i sam nadzorował prace nad szczegółowym programem funkcjonowania i działania seminarium duchownego. Niestety nie został on promulgowany a tym samym został on tylko w fazie projektu²⁰¹.

W synodzie diecezji wrocławskiej z 1994 r., znajduje się statut mówiący o tym, że seminarium duchowne rządzi się swoim regulaminem zatwierdzonym przez biskupa diecezjalnego²⁰². W tym celu w 2001 r. został promulgowany przez biskupa Bronisława Dembowskiego nowy regulamin Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku²⁰³. Został on zatwierdzony na okres trzech lat z możliwością przedłużenia na lata kolejne.

12(1969), nr 3–4, s. 33–35; W. Wenz, *Kodeksowe wspólne prawa i obowiązki duchownych w Kościele katolickim*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 8(2000), nr 1, s. 199–201.

¹⁹⁹ Statut 39, 1SDWł.

²⁰⁰ Statut 40, 1SDWł.

²⁰¹ AKDWł, teczka: Seminarium Duchowne, Statut Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku (bez syg., s. 1).

²⁰² Statut 293, 2SDWł.

²⁰³ B. Dembowski, *Statut Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławku* (8.01.2001), KDWł, 84(2001), s. 1–11.

Kolejnym elementem troski biskupów włocławskich o posługę uświęcania w kontekście misji uświęcającej odnoszącej się do sakramentu święceń była troska o formację kapłanów. Jest to jeden z podstawowych obowiązków każdego biskupa diecezjalnego, aby kapłani mieli stałą formację uświęcającą, a także by z biegiem lat nie tracili zapału do pełnienia swoich zadań, a wręcz by ci, którzy przyjęli sakrament święceń z biegiem lat wzrastali i dojrzewali do ofiarnej i właściwej posługi dla Boga i Kościoła²⁰⁴.

W celu realizacji swojego obowiązku biskup Pawłowski zamieścił prawa i obowiązki dla swoich duchownych odnoszące się do ich formacji kapłańskiej w Pierwszym Synodzie Diecezji Włocławskiej z 1967 r. Statuty przypominają kapłanom o tym, że świętość ich życia przyczynia się do owocniejszego wypełniania ich funkcji, dlatego zostali zobowiązani, aby stosując wszelkie możliwe środki starali się o coraz większy wzrost w świętości, aby każdego dnia stawali się coraz lepszym narzędziem w służbie Ludu Bożego²⁰⁵.

Realizacja tej świętości powinna wiązać się z utrzymywaniem i pogłębianiem życia wewnętrznego poprzez współdziałanie z łaską Bożego powołania. Dlatego do obowiązków duchowieństwa należy odprawianie pobożnie Mszy świętych zgodnie z obowiązującymi przepisami liturgicznymi. Obowiązek odprawiania modlitwy brewiarzowej, codzienne rozmyślanie i czytanie Pisma Świętego. Ponadto do obowiązków duchowieństwa należało odprawianie codziennego rachunku sumienia i przystępowanie do spowiedzi nie rzadziej niż dwa razy w miesiącu. Formacja osobista wiązała się z odwiedzaniem codziennie Najświętszego Sakramentu, a także odmawianiem modlitwy różańcowej. Każdy kapłan miał obowiązek odbycia corocznych rekolekcji. Jednego roku należało odbyć je w czasie i miejscu wskazanym przez kurię diecezjalną, a kolejnego roku w wybranym przez siebie ośrodku rekolekcyjnym, przedstawiając jednocześnie zaświadczenie odpowiednim władzom o ich odbyciu²⁰⁶.

Kolejne obowiązki dotyczyły troski o zobowiązania wynikające ze ślubowanego celibatu. Synod wzywał duchownych, aby zważając na naukę Kościoła w tej materii odnosili się do tego zobowiązania z wyrazem szacunku pamiętając że jest on bodźcem miłości pasterskiej oraz szczególnym źródłem duchowej

²⁰⁴ R. Bączek, *Recepcja uchwał Soboru Watykańskiego II oraz norm Kodeksu prawa kanonicznego w prawie partykularnym Kościoła łomżyńskiego*, Warszawa – Łomża 2010, s. 244.

²⁰⁵ Statut 27, 1SDWł.

²⁰⁶ Statut 28, 1SDWł.

owocności w świecie. Poprzez modlitwę i właściwą ascezę powinni unikać wszystkiego, co może narazić ich na niebezpieczeństwa oraz dokładać wszelkich starań, aby zadbać o czystość²⁰⁷.

Biskup Jan Zaręba wypełniając swój pasterski obowiązek troski o rozwój i formację życia swoich duchownych wydał 1 listopada 1976 r., zarządzenie odnoszące się do wspólnych modlitw kapłańskich²⁰⁸. W zarządzeniu tym nakazał, aby kapłani odbywali w każdy drugi czwartek miesiąca godzinę kapłańską. W miastach posiadających kilka parafii albo tam, gdzie pracowało więcej kapłanów całe duchowieństwo miało odprawiać ją wspólnie. Rozważania mieli przygotowywać poszczególni kapłani wyznaczeni przez dziekana w porozumieniu z ojcem duchownym dekanatu. W tych parafiach, gdzie pracowało przynajmniej dwóch kapłanów, odprawiać mieli ją wspólnie. W pojedynczych parafiach, kapłani mogli odprawiać indywidualnie, bądź dołączyć się do kapłanów z sąsiednich parafii. W miesiącach wakacyjnych, a także w czasie kolędy, kapłani mają prawo odprawiać godzinę świętą indywidualnie. Jako rozważania mogły posłużyć przemówienia papieża Pawła VI drukowane w „Kronice Diecezji Włocławskiej”²⁰⁹.

Kolejnym punktem zarządzenia biskupa Zaręby była kwestia poświęcona konferencjom dziekańskim. Obowiązek ten dotyczył wszystkich kapłanów, aby uczestniczyli w tych konferencjach. Najpierw duchowieństwo zostało zobowiązane do gromadzenia się w świątyni na wspólnej adoracji, a następnie po błogosławieństwie ojciec duchowny dekanatu bądź inny wyznaczony kapłan miał wygłaszać konferencję dla kapłanów²¹⁰.

Ponadto biskup Zaręba zarządził organizowanie skupienia kapłańskiego w miesiącu kwietniu i listopadzie. Pierwsze o charakterze modlitewnym w intencji powołań kapłańskich, natomiast drugie połączone z modlitwą w intencji zmarłych kapłanów. Rozważania na to skupienie przygotowywane były przez kurię diecezjalną, o terminie tych spotkań należało powiadomić odpowiednią władzę diecezjalną²¹¹.

Ostatni punkt odezwy biskupiej dotyczył pielgrzymek całego duchowieństwa diecezji do sanktuarium św. Józefa w Kaliszu. Pielgrzymka ta odbywała

²⁰⁷ Statut 29, 1SDWł.

²⁰⁸ J. Zaręba, *Wezwanie pasterskie do kapłanów w sprawie pielęgnowania wspólnej modlitwy*, KDWł, 59(1976), s. 281–283.

²⁰⁹ Tamże, s. 282.

²¹⁰ Tamże.

²¹¹ Tamże.

się w środę po odpuście Opieki św. Józefa. Duchowni zostali zobowiązani do corocznego odbycia tych pielgrzymek²¹².

Biskup Henryk Muszyński w ramach troski o pielęgnację i formację duchowieństwa wydał w 1988 r., zarządzenie odnoszące się do tej materii²¹³. W zarządzeniu tym powołał trzech ojców duchownych dla poszczególnych rejonów duszpasterskich. Zalecił także, aby w każdym dekanacie kapłani wybrali nowego dekanalnego ojca duchownego. Do udziału w miesięcznych dniach skupienia zostali zobowiązani wszyscy kapłani danego dekanatu. Jeśli w mieście są dwa dekanaty, wówczas mieli gromadzić się wspólnie. Kapłani mieli prawo do wyboru stałego miejsca spotkań. Do udziału w tych spotkaniach zostali zaproszeni także kapłani zakonni, zwłaszcza pracujący w duszpasterstwie. Listopadowy dzień skupienia miał być połączony z Mszą św. za zmarłych biskupów i kapłanów. Po Wielkanocy odbywać się miała pielgrzymką duchowieństwa do sanktuarium św. Józefa w Kaliszu. Msze św. pogrzebowe za kapłanów należało łączyć z jutrznią bądź nieszporami. Zarządzenia te miały na celu rozwój duchowości kapłańskiej²¹⁴.

Kolejnym działaniem biskupa Muszyńskiego będącym wynikiem troski o rozwój duchowy i intelektualny duchowieństwa, zwłaszcza najmłodszych roczników kapłańskich było zarządzenie w sprawie organizacji dni skupienia dla kapłanów od pierwszego do dziesiątego roku kapłaństwa²¹⁵. Spotkania te miały odbywać się w czterech grupach. Przy tej okazji biskup Muszyński zobowiązał proboszczów do zaplanowania pracy w taki sposób, aby obowiązki duszpasterskie umożliwiły udział w tych spotkaniach młodym kapłanom²¹⁶.

Biskup Bronisław Dembowski odnosząc się do spotkań formacyjnych zarządzonych przez swojego poprzednika, również wydał zarządzenie w sprawie dni skupienia dla dziesięciu najmłodszych roczników kapłańskich²¹⁷. Zarządzenie to odnosiło się nie tylko do obecnych ostatnich dziesięciu roczników, ale również do kolejnych kapłanów wyświęcanych w latach następnych. Program tych spotkań obejmował spowiedź, Msze św. oraz konferencje. Udział w nich

²¹² Tamże, s. 283.

²¹³ H. Muszyński, *Zarządzenie w sprawie pielęgnowania życia duchowego kapłanów* (11.08.1988), KDWł, 71(1988), s. 238–239.

²¹⁴ Tamże.

²¹⁵ H. Muszyński, *Zarządzenie w sprawie dni skupienia dla kapłanów wyświęconych w latach 1982–1991* (1.10.1991), KDWł, 74(1991), s. 278–279.

²¹⁶ Tamże.

²¹⁷ B. Dembowski, *Zarządzenie w sprawie dni skupienia dla dziesięciu najmłodszych roczników kapłańskich* (28.09.1992), KDWł, 75(1992), s. 190.

był obowiązkowy. Proboszczowie powinni zatroszczyć się o to, aby umożliwić swoim wikariuszom wyjazdy na te dni skupienia²¹⁸.

Kolejne prawa i obowiązki odnośnie kształtowania postawy kapłańskiej zostały zamieszczone w promulgowanym przez biskupa Dembowskiego synodzie diecezjalnym.

Synod przypomina i nakazuje kapłanom o zaleceniu soborowym²¹⁹, aby każdego dnia sprawować mszę świętą, która jest łąčeniem się z czynnościami Chrystusa Kapłana dającego Siebie na pokarm. Źródłem mocy duchowej każdego kapłana jest modlitwa, dlatego każdy kapłan ma obowiązek odmawiać Liturgię godzin czerpiąc z niej natchnienia do pracy duszpasterskiej. Ponadto w celu pogłębienia życia duchowego każdy kapłan powinien praktykować życie religijne, poprzez codzienną modlitwę myślną, adorację Najświętszego Sakramentu, uczestnictwo w godzinach kapłańskich, odmawiać różaniec, praktykować rachunek sumienia, często się spowiadać, czytać Pismo Święte oraz stosować jeszcze inne formy pobożności²²⁰.

W dalszej części statuty synodalne odnoszące się do formacji duchowieństwa przypominają o obowiązku posłuszeństwa i szacunku władzom kościelnym. Jedność ze swoim biskupem ma wpływać na jakość pracy duszpasterskiej. Każdy kapłan posiada prawo do przedstawienia swojemu biskupowi wszystkiego tego co dotyczy różnorodnych potrzeb zwłaszcza dla dobra diecezji. Obowiązkiem każdego kapłana jest przyjmowanie upomnień lub nagan z pokorą, posiadając jednocześnie prawo do wyjaśnienia i obrony swojego imienia przed biskupem²²¹.

Następne statuty zawierają obowiązki odnoszące się do pielęgnowania świętości życia kapłańskiego. Dlatego kapłani korzystając ze współczesnych osiągnięć mają obowiązek organizować pracę w taki sposób, aby była ona wykonywana w duchu gorliwości o chwałę Bożą oraz trosce o zbawienie człowieka²²².

Kolejny obowiązek nałożony na duchownych odnośnie ich posługi uświęcania to celibat. Synod przytacza treść kanonu 227 KPK 1983, w którym prawodawca przypomina o celu tego obowiązku, który jest darem Bożym, dzięki któremu święci szafarze mogą bardziej zbliżyć się do Boga²²³.

²¹⁸ Tamże.

²¹⁹ DK, n. 13.

²²⁰ Statuty 276, 278, 2SDWł.

²²¹ Statuty 279–285, 2SDWł.

²²² Statut 289, 2SDWł.

²²³ Statut 290, 2SDWł.

Następne obowiązki i prawa odnoszą się do korzystania z dóbr materialnych. Kapłani mają prawo do ich posiadania, ale jednocześnie mają także obowiązek korzystania z nich w taki sposób, aby ich życie odznaczało się duchem ubóstwa i prostoty. Postawa ta powinna być przejawem miłości pasterskiej, umożliwiającej wiernym dostęp do kapłanów, a jednocześnie kapłani mogą w ten sposób otwierać się na potrzeby innych służąc im przy tym z pomocą²²⁴.

Ustawodawca synodalny nakłada na kapłanów także obowiązek nieustannego rozwoju, poprzez pielęgnowanie formacji intelektualnej, duchowej oraz duszpasterskiej. Formacji duchowej służą rekolekcje oraz kapłańskie dni skupienia, intelektualnej studiowanie nauki Kościoła oraz teologii, a formacji duszpasterskiej kontakt z dorobkiem współczesnej kultury²²⁵.

W trosce o dobro duchowe i rozwój świętości prezbiterów, biskup Mering już na samym początku swojej pasterskiej posługi w diecezji włocławskiej wprowadził program formacji stałej dla kapłanów²²⁶. Składał się on z dwóch części. Pierwsza zawierała zasady ogólne. Wśród tych zasad zostało podkreślone, że program ten obejmuje wszystkie wymiary życia kapłańskiego, a więc formację ludzką, duchową, duszpasterską i intelektualną. Główny trzon tego programu oparty został na dokumentach papieskich²²⁷. Wśród stałych elementów wyliczone zostały spotkania z biskupem, spotkania poświęcone duchowości kapłańskiej oraz spotkania poświęcone studium i wspólnym refleksjom. Odpowiedzialnymi za formację kapłańską w diecezji włocławskiej zostali: wikariusz biskupi dla stałej formacji kapłanów, diecezjalny ojciec duchowny, delegat biskupi do formacji neoprezbiterów, diecezjalny zespół ds. stałej formacji kapłanów. Zespoły wspomagające składają się z dziekanów i dekanalnych ojców duchownych, rady kapłańskiej, zaproszonych wykładowców oraz doświadczonych duszpasterzy²²⁸.

Druga część omawianego programu zawiera zasady szczegółowe dla poszczególnych grup kapłanów. Do pierwszej z tych grup należą neoprezbiterzy. Kapłani ci zostali zobowiązani do odbycia czterech spotkań w ciągu roku, którym przewodniczy ojciec duchowny seminarium, ponadto mają obowiązek uczestnictwa w spotkaniach rejonowych dla duchowieństwa, w spotkaniach

²²⁴ Statut 291, 2SDWł.

²²⁵ Statut 292, 2SDWł.

²²⁶ W. Mering, *Ramowy program stałej formacji kapłanów Diecezji włocławskiej* (26.04.2004), KDWł, 87(2004), s. 259–266.

²²⁷ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, Kraków 1993.

²²⁸ W. Mering, *Ramowy program stałej formacji kapłanów Diecezji włocławskiej* (26.04.2004), KDWł, 87(2004), s. 259.

katechetycznych, w konferencjach i skupieniach dekanalnych. Drugą grupę stanowią kapłani w pierwszych latach po święceniach, czyli od 2 do 7 roku po święceniach. Ich formacja obejmuje obowiązek odbyci studiów licencjackich, uczestnictwo w jednym skupieniu w ciągu roku, obowiązek uczestnictwa w spotkaniach rejonowych, katechetycznych oraz dekanalnych konferencjach i skupieniach. Następnie jest mowa o kapłanach przygotowujących się do urzędu proboszczowskiego. Ich formacja realizuje się przez obowiązek udziału w jednym spotkaniu formacyjnym w ciągu roku według wyznaczonego planu, uczestnictwo w spotkaniach rejonowych dla duchowieństwa, w rejonowych spotkaniach katechetycznych oraz podobnie jak pozostali w skupieniach i konferencjach dekanalnych a także udział w rekolekcjach kapłańskich. Ten cykl formacji kończy się egzaminem proboszczowskim. Następnie program podaje zasady formacji kapłanów w średnim wieku, zaliczają się do nich wszyscy po 13 roku od święceń. Środki formacyjne na tym etapie obejmują obowiązek udziału w spotkaniach rejonowych duchowieństwa, w konferencjach katechetycznych, zebraniach i skupieniach w dekanacie. Ponadto zostali zobowiązani do udziału według własnych zainteresowań i możliwości w diecezjalnych i pozadiecezjalnych sympozjach teologicznych i wykładach dla duchowieństwa. Mają także obowiązek osobistego studium teologii i praktyki pastoralnej oraz stosować osobiste praktyki formacji duchowej. Kapłani ci zostali także zobowiązani do udziału w stowarzyszeniach kapłańskich, by podtrzymać więzi koleżeńskie z innymi kapłanami, w sposób szczególny przez uczestnictwo w zjazdach kursowych oraz jubileuszach kapłańskich. Ostatnią grupą kapłanów, o której wspomina program wydany przez biskupa Meringa, są księża w wieku zaawansowanym. Do tej kategorii zaliczają się emeryci. Dobór treści ich formacji pozostawia się dyrektorowi domu emerytów dla księży. Zachęcenie do udziału w skupieniach i rekolekcjach przygotowanych dla nich przez księdza dyrektora²²⁹.

Następnie w ramowym programie stałej formacji dla kapłanów wydanym przez biskupa Meringa znajdują się obowiązki wspólne dla wszystkich duchownych. Wszyscy kapłani mają obowiązek odprawienia raz na rok trzydniowych rekolekcji. Do 10 roku kapłaństwa te rekolekcje należy odbywać w seminarium włocławskim, natomiast kapłani starsi mogą co drugi rok w seminarium. Po odbyciu rekolekcji poza diecezją należy dostarczyć do kurii zaświadczenie potwierdzające. Kolejnym obowiązkiem jest uczestnictwo w modlitewnych

²²⁹ Tamże, s. 259–263.

spotkaniach na terenie dekanatu bądź miasta w każdy czwartek po pierwszym piątku. Udział w spotkaniach dekanalnych, konferencjach ojca duchownego, pielgrzymkach kapłańskich do sanktuariów na terenie diecezji oraz w skupieniach na rozpoczęcie Wielkiego Postu. Obowiązkiem osobistej formacji jest adoracja Najświętszego Sakramentu, modlitwa różańcowa, brewiarz a także praktyka częstej spowiedzi. Kapłani zostali także zobowiązani do osobistego spotkania się ze swoim biskupem przy różnego rodzaju okazjach. Do obowiązków wpisujących się w troskę o formację kapłańską należy troska o współbraci znajdujących się w różnego rodzaju trudnościach, czy to materialnych czy też duchowych. Kapłani mają rozwijać w sobie ducha wspólnotowego. Ich posługa nie może być działaniem indywidualnym, ale do czego wzywa sama natura kapłańska, należy działać wspólnie dla powiększania dobra duchowego. Ponadto kapłani powinni także otwierać się na współpracę z wiernymi świeckimi, włączając ich w dzieła ewangelizacyjne²³⁰.

W ramach troski o świętość życia kapłańskiego biskup Mering postanowił połączyć światowy Dzień Modlitw o Uświęcenie Kapłanów z coroczną pielgrzymką prezbiterów włocławskich, która odbywa się zwykle pod koniec maja każdego roku²³¹.

2. Pozostałe akty kultu Bożego

W uświęcającą misję Kościoła oprócz sakramentów wpisują się także pozostałe akty kultu Bożego, do których zaliczają się: sakramentalia; liturgia godzin; pogrzeb kościelny; kult świętych, obrazów i relikwii; ślub i przysięga²³². W niniejszej części tej dysertacji zostaną przedstawione obowiązki i prawa nałożone przez biskupów włocławskich po Soborze Watykańskim II dla duchowieństwa diecezji odnośnie omawianej materii.

2.1. Sakramentalia

Sakramentalia są świętymi znakami, które na podobieństwo sakramentów wskazują przede wszystkim na duchowe dobra uzyskiwane przez wstawiennictwo

²³⁰ Tamże, s. 262–263.

²³¹ W. Mering, *Dekret ustanawiający dzień modlitw o uświęcenie kapłanów diecezji włocławskiej* (29.05.2006), MDWł, 87(2006), s. 613.

²³² Kan. 1166–1204 KPK 1983.

Kościoła. Przygotowują one człowieka do przyjmowania właściwych skutków sakramentów oraz uświęcają różne okoliczności jego życia²³³. Zasadniczą różnicą pomiędzy sakramentaliami a sakramentami jest źródło ich pochodzenia. Sakramenty pochodzą bezpośrednio od Chrystusa i swoją skuteczność zawdzięczają Jego zasługom, natomiast sakramentalia są z ustanowienia Kościoła, i swoją skuteczność zawdzięczają jego modlitwie. Sakramenty są znakami łaski, sakramentalia są znakami modlitwy Kościoła²³⁴. Tylko Stolica Apostolska może ustanawiać nowe sakramentalia, autentycznie tłumaczyć te, które już istnieją, a także znosić te istniejące lub je zmieniać²³⁵. Prawodawca jednak dopuszcza możliwość dostosowania tych obrzędów do miejscowych warunków, potrzeb i zwyczajów²³⁶ przez kompetentną władzę dla danego terytorium, czyli przez konferencję biskupów bądź biskupa diecezjalnego²³⁷.

Biskupi włocławscy omawianego okresu posoborowego wydawali normy prawne zawierające obowiązki i prawa dla duchownych odnoszące się do sprawowania sakramentaliów. Pierwsze znajdują się w synodzie biskupa Antoniego Pawłowskiego. Już pierwszy statut odnoszący się do tej materii nakłada na duchownych obowiązki, by ze względu na pogłębienie pobożności oraz postęp duchowy, które dokonują się poprzez sakramentalia, pouczali swoich wiernych o znaczeniu dla życia religijnego sakramentaliów oraz aby zachęcali do korzystania z nich²³⁸.

Następnie duchowni, którzy mieli sprawować poświęcenia i błogosławieństwa osób oraz przedmiotów, byli zobowiązani wykonywać te czynności zgodnie z przepisami zawartymi w *Rituale Romanum pro Ecclesiis Poloniae accommodatum* oraz *Collectio Rituum*. Kolejnym obowiązkiem nałożonym na duchownych przez synod było wezwanie, aby sprawowanie sakramentaliów było nacechowane pobożnością i religijnym namaszczeniem w taki sposób, aby ta postawa podbudowywała wiernych w sposób duchowy²³⁹.

²³³ KL, n. 60, kan. 1166 KPK 1983; G. Orlandi, *De sacramentalibus*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 688; F. D'Ostilio, *I sacramentali*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 349.

²³⁴ P. Majer, *Pozostałe akty kultu Bożego*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, s. 372; K. Konecki, *Problematyka Liturgii godzin i sakramentaliów w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego*, StWł, 7(2004), s. 124.

²³⁵ Kan 1167 § 1 KPK 1983; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 213; Pighin, *Diritto sacramentale*, s. 327.

²³⁶ KL, n. 63b; J.T. Martin de Agar, *Sakramentalia*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, s. 875.

²³⁷ Majer, *Pozostałe akty kultu Bożego*, s. 373.

²³⁸ Statut 196, 1SDWł.

²³⁹ Statut 197, 1SDWł.

Duchowni zostali także zobowiązani przez postanowienia synodalne, aby rozpowszechniali wśród wszystkich wiernych zwyczaj żegnania się wodą święconą, a także do chrześcijańskiego pozdrawiania się²⁴⁰.

Kolejnymi aktami ustawodawczymi odnoszącymi się do sakramentaliów zawierającymi obowiązki i prawa dla duchownych były statuty Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej z 1994 r. Ustawodawca synodalny, przypominał na samym początku, czym są sakramentalia, a następnie zobowiązywał duchownych swojej diecezji, aby przekazywali tę wiedzę swoim wiernym. Duszpasterze mają obowiązek utrzymywania i ożywiania pobożnych praktyk przy jednoczesnym czuwaniu nad jasnym przekazem przekazywanych treści, by ustrzec wiernych od niebezpieczeństwa zabobonnych nadużyć w tej materii. Kapłani powinni chętnie korzystać z przysługującego im prawa do błogosławienia osób, przedmiotów związanych z kultem a także tych które służą podtrzymywaniu życia religijnego u wiernych i są związane z ich codziennym trudem²⁴¹.

Synod zastrzega swoim kapłanom, że niektóre sakramentalia takie jak: poświęcenie dzwonu, kamienia węgielnego pod budowę nowego kościoła lub kaplicy, ołtarza, cmentarza, a także stacji drogi krzyżowej mają prawo sprawować tylko biskupi²⁴².

Następne normy dotyczą egzorcyzmów. Synod przypomina, że te sakramentalia pozbawiają złych mocy wpływu na osobę lub rzecz. Kapłani mają obowiązek uświadamiania wiernych, że te czynności nie mają nic wspólnego z magią, a są modlitwą wspomaganą postem i jałmużną. Kapłani mają prawo, zgodnie z przepisami prawa kościelnego do korzystania z tej władzy. Nie wolno jednak bez zgody biskupa egzorcyzmować osób opętanych, ze względu na możliwość nadużyć i nieporozumień²⁴³.

2.2. Liturgia godzin

Liturgia godzin jest szczególną formą uświęcającej działalności Kościoła, podczas której wspominana jest tajemnica zbawienia, słuchane jest Słowo Boże, a także wysławiana jest chwała Boga poprzez śpiew i modlitwę Kościoła oraz

²⁴⁰ Statut 198, 1SDWł.

²⁴¹ Statut 186, 2SDWł.

²⁴² Statut 187, 2SDWł.

²⁴³ Statut 188, 2SDWł.

zanoszone są prośby o zbawienia całego świata²⁴⁴. Prawo Kościoła nakłada obowiązek sprawowania tej liturgii na wszystkich duchownych oraz zachęca do jej sprawowania wszystkich wiernych²⁴⁵. Odnośnie celebracji Liturgii godzin, biskup wrocławski Bronisław Dembowski zamieścił w swoim synodzie jeden statut zawierający przepisy, jakimi powinni kierować się kapłani.

Ustawodawca synodalny przypomina o znaczeniu tej liturgii oraz aby duchowni przestrzegali odpowiednich godzin jej sprawowania. Ponadto wzywa swoich duchownych, aby ze względu na ożywianie wiary nadziei i miłości, oraz na owocne przygotowanie do Eucharystii przynajmniej jej główne godziny (jutrznia, nieszpory) były sprawowane w Kościele przy udziale jak najliczniejszej grupy wiernych²⁴⁶.

2.3. Pogrzeb kościelny

Każdy wierny zmarły ma prawo do pogrzebu kościelnego, podczas którego Kościół wyprasza nim duchową pomoc, okazuje szacunek do ludzkiego ciała, a przy okazji niesie pociechę żywym opłakującym śmierć swoich bliskich. Wszystkie czynności związane z obrzędami ceremonii pogrzebowej powinny odbywać się zgodnie z przepisami prawa. Kościół zachęca do grzebania ciała ludzkiego, ale jednocześnie nie zabrania kremacji pod warunkiem, że nie była ona motywowana pobudkami przeciwnymi nauce chrześcijańskiej²⁴⁷. Odprawianie pogrzebu zgodnie z przepisami prawa oznacza, że ceremonia powinna odbywać się według odpowiedniego rytu²⁴⁸, ale także w pewnych uzasadnionych przypadkach stwierdzenie to sprawia, że należy odmówić niektórym osobom tej ceremonii²⁴⁹.

²⁴⁴ KL, n. 83; Kan. 1173 KPK 1983; Pighin, *Diritto sacramentale*, s. 334–335; F. D'Ostilio, *La liturgia delle ore*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 350. Szerzej: Konecki, *Problematyka Liturgii godzin*, s. 121–122.

²⁴⁵ Kan. 1174 KPK 1983; G. Orlandi, *De liturgia horarum*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 692.

²⁴⁶ Statut 181, 2SDWł.

²⁴⁷ Kan. 1176 KPK 1983; F. D'Ostilio, *Le esequie ecclesiastiche*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 351. Szerzej: Z. Janczewski, *Ewolucja przepisów dotyczących pogrzebu kościelnego od Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r.*, PK, 43(2000), nr 1–2, s. 123–140; P. Majer, *Pogrzeb symboliczny po donacji zwłok na cele naukowe – aspekty prawnokanoniczne*, AnCan, 12(2016), s. 91–114.

²⁴⁸ W Polsce są to *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1977.

²⁴⁹ Kan. 1184 KPK 1983; W kanonie tym prawodawca wylicza kategorie osób, którym należy odmówić pogrzebu kościelnego. Są to notoryczni apostości, heretycy i schizmatycy; osoby, które wybrały spalenie swojego ciała z motywów przeciwnych nauce chrześcijańskiej; inni jawni grzesz-

Biskupi wrocławscy w omawianym okresie wydawali normy odnośnie grzebania zmarłych, w których zostały zamieszczone obowiązki i prawa dla duchownych, by dopełnić wszystkiego co zgodnie z prawem mogą bądź powinni zaniechać odprawiając ceremonie pogrzebowe.

W synodzie biskupa Pawłowskiego znajdują się dwa statuty traktujące o pogrzebie. W pierwszym, synod zobowiązuje duszpasterzy, aby ceremonia pogrzebowa była nacechowana powagą i modlitewnym skupieniem. Wpływa z tego kolejny obowiązek, aby duchowni formowali i pouczali swoich wiernych, w jaki sposób powinni przeżywać uroczystości pogrzebowe²⁵⁰. Proboszczowie posiadają prawo, aby dopuścić do udziału w pogrzebie innego duchownego zaproszonego przez rodzinę zmarłego. Co za tym idzie, duchowni mają prawo uczestniczyć w pogrzebach swoich bliskich, które odbywają się poza ich parafiami. Bez poważnej i słusznej przyczyny proboszcz nie powinien zabraniać innym duchownym wspólnej modlitwy w czasie pogrzebu²⁵¹.

Kolejny biskup wrocławski, którym był Jan Zaręba wydał zarządzenie²⁵² odnośnie instrukcji Episkopatu Polski dotyczącej pogrzebu²⁵³. W zarządzeniu tym biskup Zaręba zobowiązał duchowieństwo diecezji do jej przestrzegania. Duchowni mieli obowiązek zapoznać się z jej treścią i w urządzaniu pogrzebu powinni kierować się wytycznymi zamieszczonymi we wprowadzeniu teologiczno-pastoralnym. Odnosząc się do pierwszej formy obrzędów pogrzebowych, przewidujących procesję z domu zmarłego do kościoła, duszpasterze mieli prawo decydować według własnej roztropności czy powinna się odbyć czy też nie, uwzględniając dobro katechizacji oraz stan zdrowia kapłana²⁵⁴.

Ponadto w wydanym zarządzeniu biskup Zaręba odnosił się do spraw związanych z odprawieniem pogrzebów samobójców oraz jawnych grzeszników i wiernych, którzy do śmierci żyli w niesakramentalnym małżeństwie. W tych przypadkach, kiedy duszpasterz miał trudności z podjęciem decyzji powinien

nicy, którym nie można przyznać pogrzebu bez publicznego zgorszenia wiernych. W przypadku wątpliwości duszpasterz powinien zapytać ordynariusza miejsca; G. Sirna, *De exequiis ecclesiasticis*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 695. Szerzej: R. Kantor, *Odmówienie pogrzebu w Kościele łacińskim. Normy kanoniczne i praktyka duszpasterska*, w: *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, red. J. Stala, Kraków 2014, s. 153–164.

²⁵⁰ Statut 240, 1SDWł.

²⁵¹ Statut 241, 1SDWł.

²⁵² J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie wprowadzenia nowych obrzędów pogrzebowych* (14.10.1978), KDWł, 61(1978), s. 223.

²⁵³ *Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu o pogrzebie i modlitwach za zmarłych* (5.05.1978), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, s. 351–357.

²⁵⁴ Zaręba, *Zarządzenie w sprawie wprowadzenia nowych obrzędów pogrzebowych*, s. 223.

odnieć się do kurii, przedstawiając jednocześnie wszystkie szczegóły związane ze stanem prawnym danej sytuacji, a także dołączyć swoją opinię²⁵⁵.

Jeśli chodzi o przypadki związane z publiczną Mszą św. chrześcijan niekatolików oraz o udział kapłana w pogrzebie członków wspólnot odłączonych, wówczas każdy kapłan miał obowiązek każdorazowo zwrócić się o zgodę do kurii diecezjalnej²⁵⁶.

W swojej działalności pasterskiej odnośnie pogrzebów, biskup Henryk Muszyński wydał dla swoich duchownych zarządzenie dotyczące wypadków wątpliwych związanych z pochówkiem zmarłych, a także odnoszące się do ofiar składanych przy okazji pogrzebów²⁵⁷.

W zarządzeniu tym biskup Muszyński przypominał kodeksową definicję pogrzebu, przypominając jednocześnie swoim duchownym o obowiązku sprawowania obrzędów pogrzebowych zgodnie z przepisami obowiązującego prawa kościelnego. Zaznaczył także, iż omawiane zarządzenie nie odnosi się do wszystkich spraw związanych z pogrzebem, a tylko do tych przypadków, które w praktyce przysparzają duszpasterzom największej trudności²⁵⁸.

Powołując się na prawo każdego wiernego do pogrzebu kościelnego, duszpasterze powinni jak najrzadziej odmawiać pogrzebu kościelnego. Są to bardzo istotne słowa tego zarządzenia, dlatego w tekście zostały napisane pogrubioną czcionką. Tylko poważne względy duszpasterskie albo kiedy stosowanie kościelnych obrzędów pogrzebowych mogłoby wywołać zgorszenie publiczne, dawały prawo duszpasterzom do odmowy pogrzebu²⁵⁹.

Jeśli chodzi o samobójców i alkoholików, wówczas duchowni powinni uwzględnić całość życia danej osoby zmarłej. Przyjmując, że samobójstwo jest wyrazem załamania psychicznego lub innej choroby, które pozbawia człowieka jasności sądu, potrzebnej do kwalifikacji moralnej danego czynu. Jeśli nie istniały żadne przeciwne ku temu przesłanki, wówczas należało udzielić takim osobom pogrzebu. Podobnie należało postąpić z osobami zmarłymi, które były uzależnione od alkoholu. W tych przypadkach ograniczenie ceremonii pogrzebowej pozostawiono roztropnej decyzji duszpasterza. W przypadku jakiegokolwiek wątpliwości duchowni mieli obowiązek odnieść się do ordynariusza

²⁵⁵ Tamże.

²⁵⁶ Tamże.

²⁵⁷ H. Muszyński, *Zarządzenie w sprawie wypadków wątpliwych dotyczących pogrzebu kościelnego oraz odnośnie do ofiar składanych z okazji pogrzebów* (9.05.1991), KDWi, 74(1991), s. 61–63.

²⁵⁸ Tamże, s. 61.

²⁵⁹ Tamże, s. 61–62.

miejsca, który po zbadaniu sprawy wydawał właściwą decyzję. Każdorazowe odmówienie pogrzebu niosło za sobą także odmowę sprawowania publicznie Mszy św. pogrzebowej za danego zmarłego. Jednocześnie nie wykluczało tak zwanej Mszy św. prywatnej²⁶⁰.

Ostatnia część zarządzenia biskupa Muszyńskiego odnosiła się do ofiar materialnych składanych przy okazji pogrzebu. Duszpasterze mieli prawo do przyjmowania ofiar z racji udzielenia pogrzebu. Powołując się na zwyczaj diecezjalny biskup przypominał, że ofiara jest dobrowolna. Nie można wyznaczyć określonej wartości tych ofiar, dlatego duchowni mieli obowiązek z wielką wrażliwością i delikatnością traktować sprawy materialne związane z uroczystościami pogrzebowymi. Przede wszystkim zabraniano uzależniania okazałości obrzędów pogrzebowych od wysokości złożonej ofiary. Każdy człowiek bez względu na dyspozycyjność materialną ma prawo do godnego pochówku, a duchowni mają obowiązek tak samo traktować wszystkich wiernych. Ponadto, gdyby nawet nie została złożona żadna ofiara, duszpasterze mieli obowiązek odprawić uroczystości pogrzebowe. Należało wykluczyć wszystko, co miałoby choćby pozór handlu lub nacisku moralnego. Każdy duchowny, a zwłaszcza duszpasterze mieli obowiązek przy okazji pogrzebu okazać rodzinie i bliskim zmarłego współczucie i szczerą troskę o wiernych, którzy znajdują się w trudnej sytuacji życiowej spowodowanej śmiercią bliskich²⁶¹.

Ustawodawstwo biskupa Dembowskiego odnośnie pogrzebów znajduje się w statutach Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej. Każdy kapłan, który sprawuje liturgię pogrzebową ma obowiązek czynić to zgodnie rytuałem zatwierdzonym przez władzę kościelną. Poprzez sprawowanie tej liturgii należy ukazywać paschalny charakter śmierci chrześcijanina, który od momentu chrztu uczestniczy w Chrystusowym przejściu od męki przez śmierć aż do chwały zmartwychwstania. Pełna liturgia pogrzebowa obejmuje trzy stacje. Pierwsza w domu zmarłego, druga w kościele a trzecia przy grobie. Między tymi stacjami są dwie procesje, z domu do kościoła i z kościoła na cmentarz. Duchowni otrzymali prawo, aby według sytuacji lokalnej i uwzględniając osobę zmarłego odjąć decyzję o wyborze konkretnej formy pogrzebu. Kapłani mają obowiązek zachęcać rodzinę do uczestnictwa we Mszy św. pogrzebowej oraz zapewnić wiernym możliwość skorzystania ze spowiedzi²⁶².

²⁶⁰ Tamże, s. 62.

²⁶¹ Tamże, s. 62–63.

²⁶² Statuty 190, 191, 2SDWł.

W dalszej części znajdują się postanowienia dotyczące prawa każdego wiernego do pogrzebu²⁶³, z pewnymi wyjątkami, o których wspomina Kodeks z 1983 r. Są to publiczni apostaci; ci, którzy nakazali kremację swojego ciała z pobudek antychrześcijańskich, publiczni grzesznicy, których pogrzeb kościelny byłby powszechnym zgorszeniem²⁶⁴. Dalsza część odnosi się do pogrzebu osób, które zostały wymienione jako te, którym nie przysługuje prawo do pogrzebu, ale przed śmiercią okazali skruchę. Wówczas duchowni mają prawo odprawić pogrzeb ale według własnego uznania mogą w pewnym stopniu ograniczyć splendor obrzędów pogrzebowych. W przypadku wszelkiego rodzaju wątpliwości za każdym razem powinni zwrócić się o odpowiednią decyzję do ordynariusza. Ustawodawca synodalny zobowiązuje duszpasterzy, aby zwracali się także o zgodę do ordynariusza miejsca w przypadku pogrzebu dziecka, które zmarło przed chrztem, a co było wyrazem zaniedbania jego rodziców²⁶⁵.

Duchowni mają prawo odprawić obrzędy pogrzebowe samobójcom, jeżeli działali pod wpływem zaburzeń psychicznych, przy jednoczesnym wyjawieniu wiernym opinii lekarzy zapewniając przy tym uniknięcia okazji do zgorszenia. W przypadku osób, które żyły w konkubinacie, jeżeli przed śmiercią wyznali skruchę, synod zezwala duszpasterzom na udzielenie pogrzebu kościelnego. W przypadku ceremonii pogrzebowej chrześcijan, którzy nie byli katolikami, duchowni mają obowiązek odnieść się do kompetentnej władzy diecezjalnej. Za tych, którym duszpasterze odmówili pogrzebu, nie wolno odprawiać Mszy pogrzebowej. Ostatnim obowiązkiem, jaki synod nakłada na duchownych odnośnie pogrzebów, jest dołożenie wszelkich starań, aby pogrzeb nigdy nie stał się powodem konfliktu pomiędzy duchownymi i wiernymi świeckimi²⁶⁶.

Kolejne regulacje prawne odnośnie pogrzebu zostały wydane przez biskupa Wiesława Meringa²⁶⁷. Powodem ich wydania było dostosowanie wrocławskiego prawa partykularnego do aktualnie obowiązujących przepisów prawa państwowego oraz kościelnego, a także odpowiedzi na nowe sytuacje związane z praktyką grzebania zmarłych. W pierwszej części instrukcji ustawodawca przypomina duchownym, aby odnosili się do rodziny zmarłego z należytą wyrozumiałością i cierpliwością okazując współczucie z powodu śmierci bliskiej osoby. Instrukcja

²⁶³ Statut 192, 2SDWł.

²⁶⁴ Statut 193, 2SDWł; Treść tego statutu koresponduje z kanonem 1184 § 1, jednak ustawodawca synodalny w zapisie pominął heretyków i schizmatyków.

²⁶⁵ Tamże.

²⁶⁶ Tamże.

²⁶⁷ W. Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu* (12.09.2011), MDWł, 94(2011), s. 1021–1037.

zezwała na wydanie przez duchownych potwierdzenia złożonej ofiary z racji kultu religijnego jakim jest pogrzeb. Może to być np. druk KP²⁶⁸, jednak nie należy wystawiać żadnych rachunków ani faktur²⁶⁹.

Kolejny punkt przypomina, że właściwym miejscem obrzędów pogrzebowych jest parafia stałego bądź tymczasowego zamieszkania. Duchowny ma prawo pogrzebać zmarłego spoza parafii, po otrzymaniu zezwolenia od proboszcza osoby zmarłej. W dalszej części biskup przypomina przepisy prawne, traktujące o tych którym należy odprawić pogrzeb. Następnie są zamieszczone przepisy odnośnie osób, którym pogrzebu należy odmówić bądź ograniczyć jego formę. W przypadku wątpliwości i ograniczeniu formy pogrzebu, instrukcja zaleca duchownym, aby nie pobierali żadnych ofiar z takiego pogrzebu²⁷⁰.

Co do opłat cmentarnych, które są kolejnym punktem omawianej instrukcji to ustawodawca zaleca, aby nie przekraczały one wysokości opłat obowiązujących na cmentarzach komunalnych. Duszpasterze mają prawo do poboru opłat za postawienie nagrobka w wysokości 10% jego wartości. Jeżeli regulamin cmentarza na to zezwala, wówczas zarządca może pobierać opłaty związane z infrastrukturą cmentarną²⁷¹.

Każdy zarządca cmentarza ma obowiązek prowadzić księgi cmentarne. Według nowego rozporządzenia²⁷², muszą to być księga osób pochowanych na cmentarzu, powadzona według numeracji narastającej lub w układzie rocznikowym; księga grobów oraz alfabetyczny spis osób pochowanych na cmentarzu. Duszpasterze mają obowiązek dobrze zabezpieczyć takie księgi i przechowywać je bezterminowo²⁷³.

Ostatnia część instrukcji pogrzebowej dotyczy kremacji i ekshumacji. Prawodawca po spełnieniu przewidzianych prawem warunków zezwala na kremację zwłok. Duszpasterze mają wówczas obowiązek prowadzenia pogrzebu zgodnie z obrzędami wydanymi w tym celu²⁷⁴. Jeśli chodzi o ekshumację zwłok, to duszpasterz może zezwolić tylko i wyłącznie w określonych przypadkach: na umotywowaną prośbę osób uprawnionych do pochowania zwłok za zezwoleniem

²⁶⁸ Druk KP (kasa przyjmuje) jest potwierdzeniem dokonania wpłaty jakiejś kwoty.

²⁶⁹ Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu* (12.09.2011), s. 1021–1023.

²⁷⁰ Tamże, s. 123–128.

²⁷¹ Tamże, s. 128–129.

²⁷² Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 sierpnia 2001 r. w sprawie sposobu prowadzenia ewidencji grobów § 1 (Dz. U. z 2001 r. Nr 90, poz. 1013).

²⁷³ Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, s. 1031–1034.

²⁷⁴ *Dodatek do obrzędów pogrzebu*, Katowice 2010.

właściwego inspektora sanitarnego; na zarządzenie prokuratora lub sądu; na podstawie decyzji właściwego inspektora sanitarnego w razie zajęcia terenu cmentarnego na inny cel²⁷⁵.

2.4. Kult świętych, obrazów i relikwii

Zagadnienia związane z kultem świętych, obrazów oraz relikwii wymagają pewnej regulacji prawnej, aby ustrzec wiernych przed nadużyciami i wypaczeniami. Przepisy prawne pomagają zachować autentyczność tego kultu oraz umieścić go we właściwym miejscu wśród pozostałych aktów kultu. Ponadto gwarantują wiernym prawo do oddawania czci świętym i błogosławionym. Głównym zadaniem prawa wobec kultu świętych, obrazów i relikwii jest zatem ochrona tego kultu przed skrajnościami, czyli jego negowaniem a także przed jego deformacją²⁷⁶.

Kościół popiera i zachęca swoich członków do oddawania autentycznego kultu Najświętszej Maryi Pannie i pozostałym świętym²⁷⁷. Zachęca także, aby w kościołach zamieszczać obrazy z wizerunkami świętych, przy zachowaniu odpowiedniego umiaru²⁷⁸. Jeśli chodzi o kult relikwii, to ma on swoje źródło już w pierwszych wiekach Kościoła. Nigdy ten kult nie był zabroniony, jednak stale czuwano nad jego nadużywaniem i nad autentycznością relikwii. Oddawanie kultu autentycznym relikwiom jest oddawaniem kultu osobie świętej bądź błogosławionej, dlatego nie jest żadnym nadużyciem²⁷⁹.

Wyrazem troski o kult świętych, obrazów i relikwii w diecezji włocławskiej, po Soborze Watykańskim II, stały się regulacje prawne wydane przez biskupów włocławskich odnośnie omawianego zagadnienia. W działalności prawnej na tej płaszczyźnie analizowane będą te akty prawne, które zawierają obowiązki i prawa dla duchownych związane z tym kultem.

²⁷⁵ Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*, s. 1034–1037.

²⁷⁶ Majer, *Pozostałe akty kultu Bożego*, s. 403.

²⁷⁷ KK, n. 50; Kan. 1186 § 1 KPK 1983; J.T. Martin de Agar, *Kult świętych, obrazów i relikwii*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, s. 887; T. Syczewski, *Kult świętych oraz obrazów świętych i relikwii w obowiązującym prawodawstwie kościoła łacińskiego*, „*Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyń – Łomża*”, 26(2008), s. 291; G. Sirna, *De cultu sanctorum, sacrarum imaginum et reliquiarum*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 696.

²⁷⁸ KL, n. 125; kan. 1188 KPK 1983; Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, Warszawa 1986, s. 207; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 216–217.

²⁷⁹ Majer, *Pozostałe akty kultu Bożego*, s. 409. Szerzej: L. Fiejdasz-Buczek, *Pojęcie relikwii oraz kanoniczne rozpoznanie, przeniesienie i konserwacja doczesnych szczątków sług bożych według instrukcji kongregacji spraw kanonizacyjnych z 8 grudnia 2017 roku*, „*Roczniki Nauk Prawnych*”, 28(2018) 3, s. 193–207.

Ustawodawstwo biskupa Pawłowskiego, znajdujące się w Pierwszym Synodzie Diecezji Włocławskiej z 1967 r., nakłada na duchownych obowiązek szerzenia kultu Maryjnego. Kapłani zostali zobowiązani do pogłębiania tego kultu w oparciu o podstawy teologiczne. W tym celu zostali zobowiązani do odprawiania dla wiernych nabożeństw ku czci Niepokalanego Serca Matki Bożej w pierwsze soboty miesiąca. Ponadto mają pielęgnować nabożeństwa zwane sobotami Królowej Polski oraz praktykować codzienną modlitwę różańcową²⁸⁰.

Jeśli chodzi o obrazy, rzeźby religijne i inne przedmioty kultu, które mają odpowiadać wymaganiom dogmatów, liturgii, tradycji i sztuki to, obowiązkiem duszpasterzy było dołożenie wszelkiej troski, aby za ich pomocą szerzyć kult Boży. Tam, gdzie znajdują się obrazy łaskami słynące, należało utrzymać ich cześć a wszystkie cuda należy zapisywać w specjalnej księdze, protokółarnie ze wszystkimi dowodami. Wota ofiarowane przy tej okazji duszpasterze mieli obowiązek umieścić w oddzielnych zamkniętych szafkach, po uprzednim ich spisaniu i zaopatrzeniu liczbą porządkową. Wszystkie cenne obrazy i rzeźby z racji odbieranego kultu lub artystycznego bądź zabytkowego charakteru mogły być pooddawane renowacji po wcześniejszym otrzymaniu zgody kurii²⁸¹.

Biskup Jan Zaręba w ramach troski o rozszerzanie kultu błogosławionego o. Maksymiliana Kolbego, zobowiązał wszystkich duszpasterzy, aby w dniu 17 października 1971 r., w każdej parafii zostało odprawione popołudniowe bądź wieczorne nabożeństwo dziękczynne za jego beatyfikację. W zarządzeniu tym biskup zobowiązał swoich duchownych do szczególnie uroczystych obchodów święta Niepokalanego Poczęcia w tym roku jako podkreślenie związku o. Maksymiliana z Najświętszą Maryją Panną²⁸².

W roku 1980 przypadał w diecezji włocławskiej jubileusz ogłoszenia św. Józefa patronem diecezji. Z tej racji biskup Zaręba ogłosił rok jubileuszowy, który rozpoczynał się 19 marca 1980 r., a kończył w trzecią niedzielę po Wielkanocy roku następnego. Z tej racji kapłani mieli obowiązek w dniu rozpoczęcia roku jubileuszowego odprawić uroczystą Mszę św. o św. Józefie i wygłosić homilię, w której mieli przybliżyć jego postać. Po Mszy należało odprawić uroczyste nabożeństwo przed Najświętszym Sakramentem i odmówić litanie do św. Józefa. Ponadto obowiązkiem duszpasterzy było zachęcanie wiernych, aby w tych

²⁸⁰ Statut 216, 1SDWł.

²⁸¹ Statuty 232–234, 1SDWł.

²⁸² J. Zaręba, *Informacje i zarządzenia w związku z synodem i beatyfikacją o. Maksymiliana Kolbe* (28.09.1971), KDWł, 54(1971), s. 232.

dniach przystępowali do sakramentów i ofiarowali swoją modlitwę za wspólnotę diecezjalną²⁸³.

Następne zarządzenie biskupa Zaręby co do praw i obowiązków związanych z omawianym kultem było wydane w roku 1983, w związku z nawiedzeniem i peregrynacją w diecezji obrazu Matki Bożej Częstochowskiej²⁸⁴. Poprzez wikariusza generalnego przekazał duchowieństwu diecezji wytyczne, które należy wypełnić odnośnie przygotowania i przyjęcia obrazu w poszczególnych parafiach. Duszpasterze otrzymali obowiązek przeprowadzenia w każdej parafii przynajmniej trzydniowego przygotowania duchowego do przyjęcia obrazu. Kolejny obowiązek dotyczył dekoracji trasy i świątyń, w których obraz się zatrzymuje. Duchowni uczący katechezy zostali zobowiązani, aby poświęcić jedną z katechez na przygotowanie duchowe dzieci i młodzieży, a także by zachęcić ich do pomocy w przygotowaniu dekoracji. Kapłani mieli przekazywać wiernym wszystkie informacje związane z nawiedzeniem, aby wierni mogli jak najliczniej włączyć się w przeżywanie tych uroczystości. Kapłani obecni w miejsc nawiedzenia, otrzymali prawo do sprawowania mszy w koncelebrze. Jednocześnie zostali zobowiązani, aby w czasie tych uroczystości licznie posługiwali w konfesjonaliach, aby zapewnić wszystkim wiernym możliwość skorzystania ze spowiedzi²⁸⁵.

Kolejne obowiązki dla duchowieństwa odnośnie omawianego kultu znajdują się w synodzie biskupa Dembowskiego. Synod zachęca duchownych i świeckich do szczególnego kultu Matki Bożej, gdyż zajmuje ona szczególne miejsce w ekonomii zbawienia. Duszpasterze mają obowiązek pouczać wiernych o roli i właściwym sensie kultu maryjnego, ukazując rolę Matki Bożej w realizacji planu zbawienia. Nie wolno duchownym wprowadzać nowych nabożeństw i form kultu Maryi bez zgody władzy kościelnej. Duszpasterze w ramach rozwijania kultu maryjnego powinni organizować pielgrzymki dla swoich wiernych do sanktuariów maryjnych zwłaszcza tych, które znajdują się na terenie diecezji włocławskiej²⁸⁶.

Biskup Dembowski zwrócił szczególną uwagę na kult św. Józefa jako patrona całej diecezji. Kult ten koncentrował się wokół cudownego obrazu Świętej Rodziny w sanktuarium kaliskim. Mimo iż po utworzeniu diecezji

²⁸³ Tenże, *Zarządzenie w sprawie uroczystości jubileuszowych ku czci św. Józefa* (20.02.1980), KDWi, 63(1980), s. 33.

²⁸⁴ Tenże, *Komunikat w sprawie nawiedzenia diecezji przez wędrujący obraz Matki Bożej Częstochowskiej*, KDWi, 66(1983), s. 207–211.

²⁸⁵ Tamże, s. 207.

²⁸⁶ Statuty 175–177, 2SDWi.

kaliskiej sanktuarium to znalazło się poza granicami diecezji włocławskiej, na duchowieństwo diecezji został nałożony obowiązek organizowania tradycyjnych pielgrzymek do tegoż sanktuarium.

Duszpasterze powinni sami czerpać wzór ze św. Józefa oraz uwypuklać wiernym jego cnoty, które są bardzo potrzebne współczesnemu człowiekowi w życiu społecznym jak i rodzinnym²⁸⁷.

Jeśli chodzi o kult pozostałych świętych i błogosławionych, to synod zachęca do pielęgnowania w sposób szczególny tych, którzy pochodzili lub są związani z diecezją włocławską. Obowiązkiem duchownych jest pouczanie wiernych o tym, że w świętych czci się Boga, któremu oni służyli i dzięki któremu osiągnęli zwycięstwo dobra nad złem. Dlatego nabożeństwa ku ich czci organizowane przez duszpasterzy powinny przybliżać ich cnoty i ukazywać wzory do naśladowania. Synod zachęca do zachowania dotychczasowych form czci okazywanej pamiątkom po świętych, przypominając jednocześnie o tym, że kult relikwii oraz ich autentyczności podlega ścisłej kontroli Kościoła²⁸⁸.

2.5. Ślub i przysięga

W kościelną misję uświęcania wpisują się także czynności prawne, którymi są ślub oraz przysięga. Ślub jest świadomą i dobrowolną obietnicą złożoną Bogu, której przedmiotem jest dobro możliwe i lepsze a wypełnienie go wypływa z cnoty religijności²⁸⁹. Przysięga polega na wezwaniu Boga na świadka prawdy, składana może być tylko zgodnie z prawdą, rozważą i sprawiedliwością²⁹⁰.

Do wspólnych cech ślubu i przysięgi zalicza się ich sakralny charakter, oraz zobowiązanie, które za sobą pociągają. Jako czynności prawne pociągają za sobą następstwa w kanonicznym porządku prawnym. Zaliczają się także do zewnętrznych aktów religijności, gdyż ich istotą jest wezwanie Boga na świadka prawdy bądź też jako Tego względem którego składa się obietnicę. Są to zatem akty kultu Bożego, będące jednocześnie czynnościami prawnymi²⁹¹.

²⁸⁷ Statut 178, 2SDWł.

²⁸⁸ Statut 179, 2SDWł.

²⁸⁹ Kan. 1191 § 1 KPK 1983; G. Sirna, *De voto et iureiurando*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 698; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 2010, s. 405.

²⁹⁰ Kan. 1199 § 1 KPK 1983; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 219; Sztafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 4, s. 216–217

²⁹¹ Majer, *Pozostałe akty kultu Bożego*, s. 411.

W diecezji włocławskiej obowiązki i prawa dla duchowieństwa odnośnie ślubu i przysięgi znajdują się tylko w synodzie biskupa Dembowskiego. Synod przypomina, że ślub i przysięga, w których wzywa się Boga na świadka mówionej prawdy oraz przyrzekanie Bogu jakiegoś dobra, wpisują się w tradycyjne akty religijności chrześcijańskiej. Dlatego duszpasterze zostali zobowiązani, aby dołożyli wszelkich starań, by odnośnie tej formy kultu Bożego przestrzegano wszystkich przepisów prawa kanonicznego²⁹².

3. Miejsca i czasy święte

W kościelną misję uświęcania wpisuje się także zagadnienie związane z miejscami i czasami świętymi. Jeśli chodzi o miejsca święte, to zalicza się do nich te, które zostały przeznaczone do sprawowania kultu Bożego lub grzebania zmarłych poprzez obrzęd poświęcenia lub błogosławieństwa zgodny z przepisami ksiąg liturgicznych²⁹³. Odnośnie czasów świętych, to cały rok kościelny poświęcony jest na oddawanie kultu Bożego i uświęcanie wiernych. Ustawodawca prawa kościelnego wskazuje jednak na szczególne dni jako czasy święte, w czasie których wierni mogą owocniej oddawać zarówno wewnątrz jak i zewnątrz cześć Bogu a przez to dążyć do własnego uświęcenia²⁹⁴. Ustanawianie i wszelkiego rodzaju zmiany takich dni zarezerwowane są najwyższej władzy kościelnej. Jednak prawo dopuszcza, aby biskupi diecezjalni mogli wyznaczać szczególne dni świąteczne bądź pokutne na terenie swojej diecezji w pojedynczych przypadkach²⁹⁵.

W tej części dysertacji zostaną omówione akty prawne wydane przez biskupów włocławskich, w których zawarte są normy zawierające obowiązki i prawa dla duchownych odnośnie miejsc i czasów świętych.

3.1. Miejsca święte

W analizowanym przedziale czasowym prawodawstwo włocławskie zostało zawarte w synodzie biskupa Pawłowskiego. Ustawodawca nakłada na duszpa-

²⁹² Statut 189, 2SDWł.

²⁹³ Kan. 1205 KPK 1983; J.T. Martin de Agar, *Miejsca święte*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, s. 898–899; F. D'Ostilio, *I luoghi sacri*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 355.

²⁹⁴ J. Krukowski, *Miejsca i czasy święte*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, s. 411.

²⁹⁵ Kan. 1244 KPK 1983; P. Vergari, *De temporibus sacris*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 714; Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 424.

sterzy obowiązek troski, aby wszystkie miejsca przeznaczone do kultu Bożego, a także do grzebania zmarłych były poświęcone, natomiast kościoły murowane powinny być konsekrowane²⁹⁶.

Kolejne obowiązki wypływające z synodu dla duchowieństwa wrocławskiego to pilne czuwanie nad tym, aby osoby, które przychodzą do świątyń zachowywały się w sposób godny i były właściwie ubrane. Zakazywano zwiedzania kościołów podczas trwania w nich nabożeństw. Duchowni mieli prawo zezwolić na fotografowanie w kościele w czasie nabożeństw, czuwając jednocześnie, aby nie zakłócało ono porządku liturgii²⁹⁷.

Duszpasterze powinni zatroszczyć się, aby w ciągu dnia w odpowiednich godzinach kościoły były otwarte dla wiernych, którzy chcieli nawiedzić Najświętszy Sakrament. Do ich obowiązków należała troska o zabezpieczenie kościoła przed atakami wandalizmu i profanacji. O ile warunki na to pozwalały, kościoły powinny być oświetlone z zewnątrz w nocy²⁹⁸.

Jeśli chodzi o miejsca siedzące w kościele, to obowiązkiem duszpasterzy było zapewnienie odpowiedniej liczby tych miejsc. Synod zakazywał pobierania jakichkolwiek opłat za rezerwacje miejsc siedzących, jak i również samej rezerwacji²⁹⁹.

W każdym prezbiterium synod polecał, aby duchowni zatroszczyli się o umieszczenie pomocniczej ambony do proklamowania Słowa Bożego. Ponadto duszpasterze mieli obowiązek zatroszczyć się o odpowiednie środki techniczne w celu lepszej słyszalności. Jeśli chodzi o ustawienie ołtarza twarzą do wiernych, to zgodę na to mogła wydać kuria diecezjalna. Tabernakulum miało być opancerzone i ognioodporne, a kluczyk do niego powinien być starannie przechowywany w zamkniętym miejscu dostępnym tylko dla duszpasterzy. Obowiązkiem kapłanów była renowacja Najświętszego Sakramentu przynajmniej raz w miesiącu, a w wilgotnych kościołach nawet częściej. Terminy renowacji należało odnotować. Przed Najświętszym Sakramentem powinno palić się wieczną lampkę³⁰⁰.

Kolejne przepisy odnosiły się do obowiązków związanych z wystrojem kościoła. Nie wolno było stawiać kwiatów ani obrazów na i obok tabernaku-

²⁹⁶ Statut 219, 1SDWł.

²⁹⁷ Statut 220, 1SDWł.

²⁹⁸ Statut 221, 1SDWł.

²⁹⁹ Statut 222, 1SDWł.

³⁰⁰ Statuty 223–226, 1SDWł.

lum. Chorągwie i feretrony nie powinny zasłaniać ołtarza ani Najświętszego Sakramentu. Krzyż i świece można było ustawić obok ołtarza. Synod zabraniał zastępowania świec naturalnych świecami elektrycznymi, zezwalał jednak na stosowanie oświetlenia elektrycznego poza obrębem ołtarza. Na ołtarzu nie wolno było stawiać sztucznych kwiatów³⁰¹.

Do obowiązków duchownych należała także dbałość i troska o szaty oraz naczynia liturgiczne. Wpisywało się w to zapewnienie, by wszystkie szaty i naczynia co do materiału i wykonania odpowiadały przepisom liturgicznym Kościoła. Kielichy i pateny powinny być pokonsekrowane, a inne naczynia liturgiczne, także szaty powinny być poświęcone przed ich użyciem. Nowe szaty i naczynia powinny być opisane, do jakiej parafii należą i w którym roku zostały wykonane. Obowiązkiem wszystkich duchownych była dbałość o czystość wszystkich naczyń liturgicznych³⁰².

Kolejna część statutów synodalnych zawierała obowiązki dla duchownych związane z cmentarzami. Wszyscy duchowni, jak i świeccy mieli obowiązek szczególnej troski o cmentarz grzebalny, który stanowił własność kościoła parafialnego. Odnośnie tej troski, cmentarz powinien być w sposób estetyczny zagospodarowany, należycie ogrodzony i zadrzewiony, aby spełniał wymagania prawne. Bez zgody kompetentnej władzy nie należało dokonywać zmian w drzewostanie cmentarzy. Zarządca cmentarza miał obowiązek prowadzić księgę cmentarną, w której zapisywał, gdzie, kto i kiedy został pochowany³⁰³.

Wszystkie ofiary i opłaty składane w związku z pokładnym cmentarnym, a także z tytułu grobów murowanych oraz nagrobków i pomników były własnością kościoła parafialnego. Duchowni mieli uczyć swoich wiernych, aby w duchu wiary troszczyli się o groby swoich bliskich spoczywających na cmentarzu³⁰⁴.

Kolejny pasterz włocławski biskup Jan Zaręba w swojej działalności prawnej odnoszącej się do miejsc świętych, a zawierające obowiązki i prawa dla duchownych wydał zarządzenia odnośnie troski o cmentarze przykościelne³⁰⁵, a także o budynki sakralne³⁰⁶.

³⁰¹ Statuty 227–228, 1SDWł.

³⁰² Statuty 229–230, 1SDWł.

³⁰³ Statuty 235–237, 1SDWł.

³⁰⁴ Statuty 235–239, 1SDWł.

³⁰⁵ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie należytego pielęgnowania cmentarza przykościelnego* (19.03.1970), KDWł, 53(1970), s. 56–57.

³⁰⁶ Tenże, *Zarządzenie biskupa włocławskiego w sprawie większej troski o budynki sakralne* (22.12.1984), KDWł, 67(1984), s. 256–257.

Pierwsze zarządzenie dotyczące cmentarzy przykościelnych zawierało konkretne obowiązki odnośnie pielęgnowania i troski o takie cmentarze. Biskup Zaręba zwrócił szczególną uwagę, aby duszpasterze zatroszczyli się o czystość tych miejsc, a także podkreślenie ich sakralnego charakteru. W konkretnych wytycznych podał przepisy, jakie mają być zachowane odnośnie ogrodzenia, drzewostanu, a także chodników, bram, krzyża i figur znajdujących się w tych miejscach. Do wdrożenia tych przepisów w każdej parafii posiadającej taki cmentarz zobowiązał księży dziekanów jako odpowiedzialnych za swoje parafie w dekanacie³⁰⁷.

Kolejne zarządzenie zobowiązywało duchowieństwo diecezji włocławskiej do szczególnej troski o budynki sakralne. Do głównych założeń tego zarządzenia należało zwrócenie uwagi, aby duszpasterze odpowiedzialni za budynki sakralne poczynili wszelkiego rodzaju możliwe starania o zabezpieczenie tych budynków przed pożarami. W sposób szczególny duchowni mieli obowiązek czuwania nad postawą pracowników kościelnych i ministrantów, którzy niekiedy przez lekkomyślną postawę narażają budynki sakralne na niebezpieczeństwo pożaru. Zwłaszcza jeśli chodzi o kościoły drewniane³⁰⁸.

Kolejnym obowiązkiem wynikającym z tego zarządzenia było dołożenie wszelkich możliwych starań, aby zabezpieczyć kościoły przed kradzieżą i profanacją. Biskup zachęcał duszpasterzy, aby zamontowali w kruchcie kratę, oddzielającą od wejścia do kościoła tak, by wierni mogli nawiedzać świątynię w różnych porach dnia. Ponadto w kościołach powinny zostać zamontowane urządzenia alarmowe, a ponadto w zakrystiach i na plebani powinny znajdować się specjalne szafy pancerne do przechowywania cenniejszych naczyń liturgicznych³⁰⁹.

Ostatnim zagadnieniem poruszonym w omawianym zarządzeniu biskupa Jana Zaręby był zakaz wyświetlania w kościołach filmów i urządzania przedstawień religijnych. Jedynie w przypadku rekolekcji, nauk stanowych a także katechezy, można było korzystać z przeźroczy, jeżeli ich tematyka związana była z prawdami wiary bądź moralności. Wszelkiego rodzaju inne formy przekazu takie jak przedstawienia, koncerty czy wyświetlanie filmów religijnych powinny odbywać się w pomieszczeniach poza kościołem³¹⁰.

³⁰⁷ Tenże, *Zarządzenie w sprawie należytego pielęgnowania cmentarza przykościelnego*, s. 56–57.

³⁰⁸ Tenże, *Zarządzenie biskupa włocławskiego w sprawie większej troski o budynki sakralne*, s. 256–257.

³⁰⁹ Tamże, s. 257.

³¹⁰ Tamże.

Następnym aktem prawnym, w którym znajdują się przepisy dla duchownych odnośnie miejsc świętych wpisujących się w kościelną posługę uświęcania jest Drugi Synod Diecezji Włocławskiej z 1994 r. Przypomina on, że wśród wszystkich miejsc świętych szczególnie miejsce zajmuje świątynia parafialna³¹¹.

Kolejne statuty traktują o budownictwie i architekturze sakralnej. Ustawodawca synodalny nakłada na duchownych, podejmujących się budowy bądź przebudowy kościoła, aby zawsze kierowali się normami liturgicznymi i zasadami sztuki sakralnej. Do takich projektów mają zatrudniać architektów i artystów, którzy rozumieją ducha liturgii, by w nowych formach budowlanych i plastycznych zachować sakralny charakter tych obiektów. Każdy nowy budynek sakralny przeznaczony do uświęcania ludzi i oddawani czci Bogu należy poświęcić zgodnie z normami liturgicznymi. Kościół przeznaczony jest do liturgii przez uroczysty akt jego dedykacji, podczas której otrzymuje swój tytuł³¹².

Następna część statutów traktuje o obowiązkach i prawach dla duchownych odnośnie troski o piękno i funkcjonalność świątyń. Ustawodawca nakazuje, aby duszpasterze troszczyli się o czystość swoich kościołów. Ponadto wszystkie sprzęty i szaty używane do liturgii powinny być estetyczne i czyste. Duszpasterze mają obowiązek dopilnować, aby zakrystia była również urządzona w odpowiedni sposób, tak aby można było w niej przechowywać przedmioty niezbędne do sprawowania liturgii³¹³.

Każdy kościół powinien być w odpowiedni sposób wyposażony. Musi posiadać ołtarz, ambonę, miejsce dla celebransa, konfesjonały, chrzcielnicę a także odpowiednią ilość miejsc siedzących dla wiernych. Kapłani powinni sprawować Eucharystię w trzech miejscach, mianowicie z miejsca przewodniczenia, ambony oraz przy ołtarzu³¹⁴.

Do obowiązków duszpasterzy należy czuwanie i pouczanie wszystkich, którzy przybywają do świątyni, aby zachowywali się w sposób godny i właściwy. Podczas nabożeństw nie wolno zwiedzać obiektów sakralnych. Synod zezwala na dyskretne robienie zdjęć przy okazji różnych uroczystości, jednak na nagrywanie w celach zarobkowych wymagana jest pisemna zgoda kompetentnej władzy diecezjalnej³¹⁵.

³¹¹ Statut 214, 2SDWł.

³¹² Statuty 215, 217 2SDWł.

³¹³ Statuty 218–220, 2SDWł.

³¹⁴ Statut 221, 2SDWł.

³¹⁵ Statut 225, 2SDWł.

W trosce o zachowanie sakralnego charakteru wnętrza kościołów, duchowni powinni wszelkiego rodzaju skarbonki umieszczać w sposób dyskretny, najlepiej wmurować je częściowo w ścianę. Ponadto, aby zapobiec pokusom włamania i kradzieży, a co za tym idzie zniszczenia wystroju świątyni, wszystkie skarbonki powinny być każdego dnia opróżniane, a na noc pozostawione otwarte³¹⁶.

Dalsza część statutu synodu biskupa Dembowskiego, odnosząca się do miejsc świętych, podejmuje tematykę cmentarzy. Ustawodawca synodalny przypomina, że cmentarz jako miejsce grzebania zmarłych, powinien być otaczany wielkim szacunkiem, zarówno ze strony duszpasterzy jak i wiernych świeckich. Do zarządców cmentarzy należy obowiązek umieszczenia przy bramie tablicy informującej i pouczającej o tym, że cmentarz jest miejscem świętym, a co za tym idzie przebywanie na jego terenie zobowiązuje do zachowania skupienia i powagi. Na ogrodzeniu a także na terenie cmentarza nie powinno umieszczać się żadnych reklam³¹⁷.

Duchowni powinni pouczać wiernych świeckich, aby groby swoich zmarłych otaczali czcią i szacunkiem, które powinny być wyrazem wiary w życie wieczne oraz miłości, która sięga poza grób³¹⁸.

Każdy cmentarz parafialny musi być wcześniej poświęcony zgodnie z przepisami prawa kościelnego. Jeżeli pogrzeb odbywa się na cmentarzu komunalnym, który nie był poświęcony, wówczas obowiązkiem kapłana, który odprawia pogrzeb jest poświęcenie miejsca, w którym spocznie ciało zmarłego³¹⁹.

Do zarządcy cmentarza należy prowadzenie księgi cmentarnej, w której zapisuje kto, gdzie i kiedy został pochowany. Natomiast jeśli chodzi o wszelkie formalności związane z terminem pogrzebu, przewożenia zwłok oraz ich ekshumacji, wówczas należy w tych kwestiach przestrzegać przepisów prawa państwowego³²⁰.

Najnowsze normy traktujące o cmentarzach zostały wydane przez biskupa Meringa przy okazji nowelizacji przepisów diecezjalnych dotyczących pogrzebu³²¹. Normy te zostały wydane w regulaminie cmentarzy. Został on zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego jako zgodny z wydaną instrukcją, a także zgodny z aktualnie obowiązującymi przepisami prawa kościelnego i państwowego do-

³¹⁶ Statut 226, 2SDWł.

³¹⁷ Statut 227, 2SDWł.

³¹⁸ Statut 228, 2SDWł.

³¹⁹ Statut 229, 2SDWł.

³²⁰ Statuty 230–231, 2SDWł.

³²¹ Mering, *Instrukcja w sprawie pogrzebu*.

tyczącymi cmentarzy i pogrzebów. Regulamin cmentarzy³²² stał się obowiązującym w całej diecezji, a duchowni zostali zobowiązani do zapoznania się z nim i przestrzegania przepisów tam zawartych.

3.2. Czasy święte

Akty prawne biskupów włocławskich odnoszące się do czasów świętych, związane były z konkretnymi wydarzeniami w życiu Kościoła powszechnego jak i diecezjalnego. Pierwszym takim wydarzeniem po Soborze Watykańskim II była nagła śmierć papieża Jana Pawła I, oraz wybór nowego papieża Jana Pawła II. Biskup Zaręba wydał zarządzenie, aby dzień pogrzebu zmarłego papieża był dniem żałobnym oraz by w tym dniu w każdej parafii zostało odprawione uroczyste nabożeństwo żałobne za zmarłego papieża³²³. Ponadto biskup nałożył na duszpasterzy obowiązek, aby w czasie wakatu na Stolicy Piotrowej, zmobilizowali wszystkich wiernych, a w sposób szczególny grupy parafialne do gorliwej modlitwy o światło Ducha Świętego dla kardynałów, aby dokonali wyboru nowego papieża³²⁴. Ostatnim akordem biskupa Zaręby odnośnie tego wydarzenia było zarządzenie, aby wszyscy kapłani w swoich parafiach odprawili uroczyste nabożeństwo dziękczynne za wybór nowego papieża Jana Pawła II, w niedzielę po wyborze³²⁵.

Kolejne wytyczne dla duchowieństwa włocławskiego odnośnie czasów świętych biskup Zaręba skierował przy okazji wizyt Ojca Świętego Jana Pawła II do Ojczyzny. Przy okazji pierwszej pielgrzymki w 1979 roku, biskup wezwał duchowieństwo i wiernych świeckich do liczego udziału w spotkaniach z papieżem. Duszpasterze mieli obowiązek przygotować duchowo swoich wiernych do tych spotkań. Czas wizyty papieskiej w Polsce miał być czasem duchowych rekolekcji dla wszystkich wiernych zarówno duchownych jak i świeckich. W dniu przybycia papieża we wszystkich kościołach diecezji, miały bić dzwony od godziny 10.00 do 10.15³²⁶.

³²² Tenże, *Regulamin cmentarzy rzymskokatolickich w diecezji włocławskiej* (12.09.2011), MDWł, 94(2011), s. 1057–1068.

³²³ J. Zaręba, *Zarządzenie biskupa ordynariusza w sprawie zmarłego papieża Jana Pawła I*, KDWł, 61(1978), s. 197.

³²⁴ Tenże, *Słowo biskupa ordynariusza z prośbą o modlitwę w intencji wyboru nowego papieża*, KDWł, 61(1978), s. 281.

³²⁵ Tenże, *Powiadomienie telegraficzne księży dziekanów o wyborze nowego papieża*, KDWł, 61(1978), s. 282.

³²⁶ Tenże, *Słowo pasterskie biskupa ordynariusza do kapłanów i wiernych przed przyjazdem Ojca Świętego do Polski*, KDWł, 62(1979), s. 256.

Podczas kolejnej wizyty papieża w Polsce w roku 1983 biskup Zaręba, przez pośrednictwo wikariusza generalnego, wydał konkretne wytyczne dla duszpasterzy, aby czas wizyty papieża był duchowym przeżyciem. Z tej racji duchowni w dniu przylotu ojca świętego w czasie jego lądowania mieli obowiązek powiadomić o tym wiernych przez 10-minutowe bicie dzwonów kościelnych. Do obowiązków proboszcza należało zatroszczenie się o udekorowanie przez wiernych wszystkich domów przez cały czas trwania pielgrzymki. Duchowni mieli także obowiązek zorganizowania wyjazdów dla wiernych na spotkanie z papieżem³²⁷.

W związku z ukazaniem się adhortacji apostolskiej *Reconcilatio et paenitentia*, biskup Zaręba zarządził obowiązek organizowania przez duszpasterzy we wszystkich parafiach diecezji misji świętych, które miały być przeprowadzone pod hasłem „Pokuta i pojednanie”³²⁸.

Następne zarządzenia biskupa Zaręby odnośnie uświęcającej misji Kościoła poprzez czasy święte, nakładało na duchownych obowiązki przy okazji Jubileuszowego Roku Odkupienia w 1950. rocznicę zbawczej śmierci Chrystusa. Do obowiązków kapłanów należało przygotowanie wiernych do tego wydarzenia by owocnie mogli przeżyć ten święty czas³²⁹.

Okazją do pasterskiego zarządzenia czasów świętych w diecezji wrocławskiej stał się organizowany przez biskupa Muszyńskiego Diecezjalny Kongres Eucharystyczny. Przy okazji tego wydarzenia Biskup Wrocławski stwierdził, że przygotowanie duchowieństwa ma podstawowe znaczenie dla przygotowania i przeprowadzenia Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego. W związku z tym zobowiązał duchownych, aby uczestniczyli w wyznaczonych spotkaniach formacyjnych, podczas których mieli sami przygotować się do tych wydarzeń, a następnie odpowiednio przygotowani by uformowali swoich wiernych³³⁰.

W związku ze świętem narodowym, jakim stanowiła rocznica odzyskania przez Polskę niepodległości przypadająca na dzień 11 listopada, biskup Muszyński zarządził, że duszpasterze mają w tym dniu obowiązek ustanowienia w swoich parafiach świątecznego porządku nabożeństw, zobowiązując jedno-

³²⁷ C. Lewandowski, *Komunikat do księży proboszczów*, KDWł, 66(1983), s. 124–125.

³²⁸ J. Zaręba, *Pasterskie wezwanie do kapłanów*, KDWł, 68(1985), s. 31.

³²⁹ Tenże, *Słowo pasterskie do kapłanów i wiernych na otwarcie Jubileuszu Odkupienia*, KDWł, 66(1983), s. 73–74.

³³⁰ Muszyński, *Zarządzenie dotyczące przygotowań do Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego*, s. 147–150.

cześnie do wyznaczenia jednej intencji mszalnej za Ojczyznę. Ponadto dał też swoim kapłanom prawo do binowania Mszy św. w tym dniu³³¹.

Szczególnym wydarzeniem w życiu Kościoła włocławskiego stała się wizyta ojca świętego Jana Pawła II w roku 1991. Podczas tej pielgrzymki na trasie wizyt papieskich pojawił się Włocławek. W związku z tym biskup Muszyński wydał komunikat nadzwyczajny odnośnie tego wydarzenia, w którym wezwał wszystkich a w sposób szczególny duchowieństwo swojej diecezji o gorliwe włączenie się w przygotowania do tego wielkiego wydarzenia³³². Przy tej okazji nałożył obowiązek modlitwy w intencji tej pielgrzymki, we wszystkich kościołach i kaplicach poczynawszy od niedzieli 24 czerwca 1990 r., duchowni mieli dodawać specjalne wezwanie do modlitwy wiernych o owocne przeżycie papieskiej pielgrzymki³³³.

Drugi raz papież Jan Paweł II gościł w diecezji włocławskiej w roku 1999. Celem tej wizyty było poświęcenie nowej bazyliki budowanej ku czci Matki Bożej Licheńskiej. Aby dobrze przeżyć czas papieskiej wizyty, biskup Dembowski powołał Diecezjalny Komitet ds. Pielgrzymki Ojca Świętego, którego głównym zadaniem było przygotowanie wiernych diecezji włocławskiej do owocnego przeżycia czasu papieskiej wizyty³³⁴.

Biskup Dembowski z racji Wielkiego Jubileuszu Zbawienia w roku 2000, zobowiązał duchownych, aby w każdym kościele parafialnym umieszczono medalion *Jubilaem A.D. 2000 – Christus, Heri, Hodie Semper*. Ponadto nakazał, aby uroczyste odsłonięcie tego medalionu wiązało się z uroczystościami odpustowymi w parafii, aby wierni mogli przy tej okazji skorzystać z łaski otrzymania odpustu zupełnego³³⁵.

Kolejnym ważnym wydarzeniem wpisującym się w czasy święte, był ogłoszony przez Jana Pawła II Rok Eucharystii. Biskup Mering wydał zarządzenia dla duchownych, aby odpowiednio zorganizowali przebieg jego obchodów³³⁶. Mieli oni obowiązek czynnego włączenia się w przeżywanie tego świętego czasu.

³³¹ Tenże, *Dekret o obchodach rocznicy odzyskania niepodległości*, KDWł, 72(1989), s. 222.

³³² Tenże, *Komunikat nadzwyczajny informujący o wizycie Ojca Świętego w diecezji włocławskiej*, KDWł, 73(1990), s. 123.

³³³ Tenże, *Zarządzenie w sprawie modlitw w intencji IV pielgrzymki Ojca Świętego Jana Pawła II*, KDWł, 73(1990), s. 123–124.

³³⁴ B. Dembowski, *Diecezjalny Komitet ds. Pielgrzymki Ojca Świętego* (30.06.1998), KDWł, 82(1999), s. 283–284.

³³⁵ Tenże, *Dekret o upamiętnieniu Roku Jubileuszowego* (11.05.2000), KDWł, 83(2000), s. 362–363.

³³⁶ W. Mering, *Uwagi biskupa ordynariusza dotyczące Roku Eucharystycznego 2004/2005*, (20.09.2004), KDWł, 87(2004), s. 475–476.

Z tej racji zostali zobowiązani do podejmowania intelektualnej refleksji nad tym sakramentem, przygotowywać dla wiernych różnego rodzaju uroczystości ku czci Najświętszego Sakramentu oraz włączać się w pełnienie dzieł miłosierdzia. Ponadto biskup zobowiązał duchownych do podejmowania problematyki eucharystycznej w kazaniach, katechezach i rekolekcjach. Duchowni powinni także dołożyć wszelkich starań, aby owoce tego roku mogły być obfite³³⁷.

Okazją do szczególnego świętowania stał się także jubileusz 600-lecia konsekracji katedry włocławskiej. Z tej racji biskup Mering powołał specjalny komitet, który miał za zadanie przygotować duchowieństwo i wiernych świeckich do jak najlepszego wykorzystania daru roku jubileuszowego³³⁸. Przy tej okazji biskup Mering wydał też przypomnienie dla kapłanów pełniących posługę spowiedników w katedrze o prawie do rozgrzeszania penitentów pozostających w ekskomunice zastrzeżonej prawem ordynariuszowi, stosownie do kan. 1398 KPK 1983³³⁹.

Czasy święte nie znalazły swoich regulacji w statutach Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej. Najczęściej normy wydawane przez biskupów włocławskich dotyczyły szczególnych wydarzeń w życiu Kościoła. Do takich z pewnością należy zaliczyć lata jubileuszowe.

4. Podsumowanie

Każdy biskup jako główny szafarz oraz odpowiedzialny za posługę uświęcania w swoim Kościele partykularnym, jest zobowiązany do wydawania szczegółowych norm prawnych w celu owocnego pełnienia tej misji. Dlatego przedmiotem badań w niniejszym rozdziale było ustawodawstwo partykularne dotyczące obowiązków i praw duchownych wpisujących się w pełnienie posługi uświęcania. Treści tego rozdziału podzielono na trzy części. Pierwsza zawiera akty prawne wydane w zakresie sprawowania, a także przygotowania do pełnienia posługi sakramentalnej. Druga część to uregulowania dotyczące pozostałych aktów kultu Bożego, w które wpisują się: sakramentalia, liturgia godzin, pogrzeb kościelny, kult świętych, obrazów i relikwii oraz ślub i przysięga. Trzeci paragraf traktuje o regulacjach związanych z miejscami i czasami świętymi.

³³⁷ Tamże.

³³⁸ W. Mering, *Dekret powołujący Komitet ds. Organizacji Obchodów Jubileuszu 600-lecia Konsekracji Katedry Włocławskiej* (1.12.2010), MDWł, 94(2011), s. 44–45.

³³⁹ Tenże, *Przypomnienie w sprawie władzy rozgrzeszania penitentów* (17.03.2011), MDWł, 94(2011), s. 359.

Pełnienie posługi sakramentalnej najbardziej wpisuje się w pasterskie zadanie uświęcania. Dlatego najwięcej regulacji prawnych zostało wydane właśnie w tym zakresie. Ustawodawstwo biskupów włocławskich znajduje się w statutach synodalnych. W związku z tym materiał został poddany szczegółowej analizie. W prawie partykularnym diecezji włocławskiej można dostrzec troskę biskupów diecezjalnych o to, by w pełnienie posługi sakramentalnej nie wkradły się pewnego rodzaju niebezpieczeństwa. Zwłaszcza jeśli chodzi o sakrament Eucharystii. Oprócz prawodawstwa synodalnego regulującego kwestie sprawowania i kultu eucharystycznego biskupi wydawali wiele zarządzeń, w szczególności odnoszących się do przyjmowania intencji mszalnych oraz binowania i trynowania Mszy św. Ponadto w ustawodawstwie synodalnym, jak i pozasynodalnej działalności prawnej biskupów włocławskich, dostrzec można wielką dbałość o sprawowanie posługi sakramentalnej, która przejawia się w postaci wydanych norm prawnych zawierających obowiązki i prawa dla duchownych.

Kolejny paragraf jest analizą ustawodawstwa diecezjalnego, regulującego posługę uświęcania w zakresie pozostałych aktów kultu Bożego. Co do zasady większość norm wydanych w tej materii znajduje się w uchwałach synodalnych. Jedynie uregulowania dotyczące pogrzebu były owocem działalności także pozasynodalnej. Przyczyną tego jest z pewnością fakt, iż regulacje te muszą korespondować z prawem państwowym zwłaszcza w kwestiach pochówku na cmentarzu. Poszczególni biskupi sukcesywnie wydawali normy zawierające obowiązki i prawa duchownych związane z pogrzebem. Ostatnie obowiązujące normy zostały wydane przez biskupa Meringa w postaci instrukcji o pogrzebach kościelnych, w której zawarto wszystkie aktualne przepisy prawa kościelnego oraz państwowego traktujące o tej materii.

Ostania część prezentowanego rozdziału dotyczyła regulacji prawnych traktujących o miejscach i czasach świętych. Działalność ustawodawcza biskupów włocławskich odnośnie obowiązków i praw duchownych związanych z miejscami świętymi została uregulowana w statutach synodów włocławskich. Zwłaszcza przepisy dotyczące kościołów i kaplic. Jeśli chodzi o cmentarze, to podobnie jak w przypadku pogrzebów, kwestie te były regulowane w taki sposób, aby dostosować przepisy prawa partykularnego do obowiązującego prawodawstwa państwowego. Regulacje prawne podejmujące materię czasów świętych nie znalazły swojego uregulowania w ustawodawstwie synodalnym, co nie oznacza, że kwestie te nie stawały się przedmiotem regulacji prawnych biskupów włocławskich. Wydawali oni dekrety i zarządzenia, zwłaszcza przy

okazji większych wydarzeń dla Kościoła powszechnego, Kościoła w Polsce, a także w diecezji włocławskiej.

Aktywność ustawodawcza biskupów włocławskich, co do obowiązków i praw duchownych wpisujących się w posługę uświęcania, ukazuje ich wielką dbałość o ten obszar działalności Kościoła, wpisujący się w jego główny cel, którym jest prowadzenie wiernych do zbawienia.

Rozdział IV

OBOWIĄZKI I PRAWA DUCHOWIEŃSTWA WŁOCŁAWSKIEGO W ZAKRESIE ZARZĄDZANIA

Biskupi są z ustanowienia Bożego następcami Apostołów. Stąd też boskie posłannictwo, jakie Chrystus powierzył Apostołom, trwać będzie aż do końca wieków, gdyż w swojej posłudze posiadali rozmaitych pomocników, którym powierzyli zadanie kontynuowania misji Chrystusa po ich śmierci. Swoim bezpośrednim współpracownikom przekazali zadanie prowadzenia i umacniania rozpoczętego przez siebie dzieła, zlecając im troskę nad wspólnotą, w której zostali umieszczeni przez Ducha Świętego, aby byli pasterzami Kościoła Bożego¹.

Posługa biskupów jako pasterzy, którzy są posłani w imieniu Chrystusa, aby czuwać nad powierzoną im pasterskiej pieczy częścią Ludu Bożego, zobowiązuje ich, aby reprezentowali swoje wspólnoty i nimi kierowali. Do pełnienia tej posługi posiadają niezbędną władzę, którą otrzymali w sposób sakramentalny jako uczestnictwo w konsekracji i misji Chrystusa. Stąd też, na mocy otrzymanej poprzez przyjęcie sakry biskupiej, posiadają obowiązek kierowania, czyli rządzenia zgodnie z przepisami prawa powierzonym ich pasterskiej pieczy Ludem Bożym. Władza ta ma charakter ustawodawczy, wykonawczy i sądowniczy².

Każdy biskup diecezjalny spełnia w swoim kościele partykularnym obowiązek pasterzowania, czyli rządzenia przez wykonywanie władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej. Władzę ustawodawczą może sprawować tylko i wyłącznie osobiście, bez możliwości jej delegowania. Władzę wykonawczą wykonuje osobiście, ale może ją także delegować zgodnie z przepisami prawa kościelnego wikariuszom generalnym i biskupim. Także władzę sądowniczą,

¹ KK, n. 20.

² Tamże, n. 27; EI, n. 32–38; Kan. 391 § 1 KPK 1983; Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, s. 143; J. Miras, J. Canosa, E. Baura, *Compendio di diritto amministrativo canonico*, Roma 2007, s. 27–28.

może wykonywać osobiście oraz przez delegowanego wikariusza sądowego i sędziów³.

Przysługująca biskupowi diecezjalnemu władza wynikająca z powierzonego mu urzędu w jego Kościele diecezjalnym jest zwyczajna, własna i bezpośrednia⁴. To, że jest zwyczajna oznacza, że jej sprawowanie wykonuje w imieniu samego Boga. Władza jest własna, ponieważ jest związana z pełnionym urzędem, a nie jest delegowana. Natomiast bezpośredniość oznacza, że sprawuje ją bezpośrednio, mając do pomocy swoje duchowieństwo⁵.

Pasterska posługa biskupa diecezjalnego nie należy do zadań łatwych i niekiedy może przekraczać siły jednego człowieka. Dlatego biskup, mając świadomość, że wyłącznie własnymi siłami nie może podtrzymywać oraz zachowywać dzieła Bożego w jego trwaniu i rozwoju, powinien korzystać z przysługujących mu możliwości i w tych kwestiach, w których prawo mu na to pozwala, korzystać z pomocy swojego duchowieństwa⁶. Dlatego biskup potrzebuje i chętnie posługuje się odpowiednimi, a także dobrymi współpracownikami spośród duchownych, zakonników i świeckich. Pomocnicy biskupa stają się niejako współuczestnikami jego pasterskiej troski o Lud Boży na różnym stopniu ich posługiwania⁷.

Posługa rządzenia przysługująca biskupowi diecezjalnemu polega na kierowaniu Kościołem partykularnym w imieniu Chrystusa. Jej pełnienie ma polegać na udzielaniu dobrych rad, zachęt, a także dawaniu dobrego świadectwa. Z władzy tej biskup powinien korzystać w celu budowania swojej owczarni w prawdzie i świętości⁸. Dlatego posługi tej nie można zredukować tylko i wyłącznie do zadań zwykłego moderatora czy też koordynatora. W pełnienie posługi biskupiej wpisuje się także element jurysdykcyjny, czyli jasne i wyraźne prawo oraz obowiązek rządzenia, które jest ukierunkowane przede wszystkim na budowanie wspólnoty Kościoła. Dlatego wykonywanie władzy w Kościele nie może być postrzegane jako element nieosobowy i biurokratyczny, gdyż jest

³ Kan. 391 § 2 KPK 1983; Rogala, *Posługa biskupa diecezjalnego w świetle przepisów Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku (kan. 381–402)*, s. 182; K. Burczak, *Zasada jedności władzy w Kościele*, „Teologiczne Studia Siedleckie”, 8(2011), s. 62; F. D’Ostilio, *I vescovi diocesani*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 176.

⁴ Kan. 381 § 1 KPK 1983; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 119; J. Wroceński, *Kościół partykularny w perspektywie pokodeksowej*, w: *30 lat od promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego*, red. A. Domaszek, Warszawa 2014, s. 18.

⁵ Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 182.

⁶ Wroceński, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, s. 267.

⁷ EI, n. 198.

⁸ Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 186.

ona uczestnictwem w misji Chrystusa, a jej pełnienie powinno być przepełnione pokorą, całkowitym poświęceniem, służbą i otwartością na współpracę⁹. Sprawowanie władzy rządzenia przez biskupa zakłada jego osobistą odpowiedzialność za powierzony mu Kościół partykularny. Dlatego dla jego dobra z jednej strony powinien osobiście podejmować różnego rodzaju decyzje jako odpowiedzialny bezpośrednio za dobro Ludu Bożego, ale z drugiej strony powinien doceniać wkład jaki wierni, a w sposób szczególny jego najbliżsi współpracownicy, czyli prezbiterzy i diakoni, mogą wnieść poprzez pełnienie swoich funkcji wynikających z ich stanu w Kościele¹⁰.

Pełnienie przez biskupa diecezjalnego posługi pasterzowania, czyli rządzenia, wymaga ścisłej współpracy ze swoim duchowieństwem. W tym rozdziale niniejszej dysertacji zostaną przeanalizowane obowiązki i prawa, jakie po Soborze Watykańskim II biskupi wrocławscy wydali dla swojego duchowieństwa w omawianym kontekście. Najpierw zostaną przedstawione normy, które dotyczą życia i posługi duchowieństwa, następnie akty prawne, które odnoszą się do poszczególnych urzędów kościelnych, a na koniec zostaną omówione instytucje diecezjalne wspomagające biskupa w jego posłudze zarządzania.

1. Normy wspólne dla wszystkich kapłanów

Posługiwanie w Kościele ustanowione przez Boga sprawowane jest na różnych stopniach święceń przez tych, którzy noszą nazwę biskupów, prezbiterów i diakonów¹¹. Zaliczeni są oni do grupy wiernych w Kościele zwanych duchownymi¹². Biskup diecezjalny, wykonując posługę pasterzowania, ma do dyspozycji swoje duchowieństwo. W sposób szczególny zaś, wykonując misję rządzenia, współpracuje z prezbiterami, którym powierza rozmaite obowiązki duszpasterskie lub dzieła apostołatu o charakterze ponad parafialnym¹³. W tej części zostaną zaprezentowane obowiązki i prawa w kontekście posługi pasterskiej, jakie biskupi wrocławscy wydawali po Soborze Watykańskim II, dla swoich najbliższych współpracowników.

⁹ PG, n. 43.

¹⁰ KK, n. 28; Wroceński, *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, s. 144.

¹¹ KK, n. 28.

¹² Kan. 207 § 1 KPK 1983; G. Dalla Torre, *De christifidelibus*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 115.

¹³ DB, n. 28; S. Kosowski, *Kapłani współpracownikami biskupa w świetle soborowych uchwał*, PK, 14(1971), nr 1–2, s. 77.

Bezpośrednio po zakończeniu ostatniego soboru w diecezji wrocławskiej z polecenia biskupa Pawłowskiego odbył się synod diecezjalny. Ustawodawca synodalny już w pierwszym rozdziale zamieścił przepisy odnoszące się do swoich najbliższych współpracowników. Głównym źródłem znajdujących się tam norm stał się soborowy dekret *Presbyterorum ordinis*. Już w pierwszym statucie prawodawca nakładał na kapłanów obowiązek, aby swoją posługę dla dobra Ludu Bożego opierali na ścisłej łączności z hierarchią kościelną a także ze swoimi braćmi w kapłaństwie¹⁴. W sposób szczególny zostali zobowiązani do żywienia głębokiej jedności z papieżem przez zapoznawanie się z jego nauczaniem i postępowaniem według niego¹⁵. Jako mający udział w jednym kapłaństwie prezbiterzy mieli obowiązek ścisłej współpracy ze swoimi biskupami w wypełnianiu ich posługi rządzenia¹⁶.

Według woli prawodawcy synodalnego, duchowni ze względu na wspólnotę kapłańską łączącą ich z biskupem diecezjalnym, mieli obowiązek wielkodusznie dzielić z nim jego obowiązki i zabiegi, uznawać w nim swojego zwierzchnika oddając mu cześć oraz posłuszeństwo w duchu współpracy. Ponadto, w poszukiwaniu roztropnie nowych dróg w ramach powierzonych im obowiązków i funkcji duszpasterskich, mieli prawo przedkładać biskupowi swoje projekty jak również plany, a także informować go o potrzebach jakie wynikają z pełnionego przez nich urzędu¹⁷.

Do obowiązków duchowieństwa według synodu należało zapoznawanie się z zarządzeniami biskupa diecezjalnego oraz uchwałami Konferencji Episkopatu Polski, a także jeśli zachodziła taka potrzeba, ogłaszanie tego wiernym. Wszystkie orędzia pasterskie oraz zarządzenia biskupa diecezjalnego powinny być czytane w całości i w wyznaczonym czasie w każdym kościele parafialnym, filialnym, rektorskim, zakonnym i kaplicach publicznych¹⁸.

Każdy urząd kościelny – zaznaczył biskup Pawłowski w swoim synodzie – kapłani otrzymują z nominacji biskupa. Dopóki nie zostaną odwołani mają obowiązek pozostawać na tym urzędzie. Dla słusznej przyczyny każdy kapłan ma prawo złożyć na ręce biskupa rezygnację ze swojego urzędu, z zastrzeżeniem, że jej skutki prawne nastąpią dopiero w momencie otrzymania urzędowej wiadomości o jej przyjęciu przez Biskupa Wrocławskiego¹⁹.

¹⁴ Statut 6, 1SDWł.

¹⁵ Statut 7, 1SDWł.

¹⁶ Statut 8, 1SDWł.

¹⁷ Statut 9, 1SDWł.

¹⁸ Statuty 11–12, 1SDWł.

¹⁹ Statuty 14–15, 1SDWł.

Synod zakazywał kapłanom, którzy otrzymali przeniesienie lub zwolnienie organizowania i wysyłania delegacji do kurii w celu zmiany podjętej decyzji. Każdy nowo mianowany kapłan miał obowiązek objąć stanowisko duszpasterskie w terminie wyznaczonym w dekrete nominacyjnym. Obowiązkiem księdza, który obejmował jakieś stanowisko, bądź osiedlał się gdzieś na stałe, było w ciągu tygodnia złożenie wizyty i przedstawienie się księdzu dziekanowi dekanatu, w którym będzie przebywał²⁰.

Kolejne statuty wzywały kapłanów, aby w wykonywaniu powierzonych im zadań wspierali się wzajemnie swoim doświadczeniem oraz radami. Młodszy mieli szanować starszych a starsi odnosić się do młodszych z szacunkiem, aby podkreślić swoją postawą przynależność do Chrystusa i swoje braterskie więzi. Ponadto wszyscy kapłani mieli obowiązek odnosić się z szacunkiem, jak również z życzliwością do alumnów seminarium duchownego, a w razie potrzeby służyć im pomocą²¹.

Obowiązkiem wszystkich kapłanów posługujących na terenie diecezji włocławskiej było regularne wpłacanie ustalonych wcześniej świadczeń na utrzymanie księży emerytów. Każdy kapłan po przejściu na emeryturę miał prawo zamieszkania w tym domu, chyba że z przyczyn zdrowotnych zamieszkał gdzie indziej, wówczas przysługiwało mu prawo do otrzymywania od diecezji każdego miesiąca ustalonych wcześniej świadczeń emerytalnych²².

Każdy ksiądz był zobowiązany do odprawienia dwóch Mszy św. w intencji zmarłego biskupa diecezjalnego, jak i pomocniczego, a także jednej Mszy św. za każdego zmarłego kapłana diecezji włocławskiej²³.

Ustawodawca synodalny zakazał wszystkim duchownym, nawet zakonnym, wnosić sprawy do sądów państwowych, czy to osobistych czy też kościelnych spraw przeciwko duchownym lub wiernym świeckim. Przepis ten odnosił się zarówno do osób fizycznych jak i moralnych²⁴. Ponadto każdy duchowny wezwany przez sąd państwowy miał obowiązek niezwłocznie powiadomić o tym kompetentną władzę diecezjalną²⁵.

²⁰ Statuty 16–18, 1SDWł.

²¹ Statuty 19–22, 1SDWł.

²² Statut 23, 1SDWł.

²³ Statut 25, 1SDWł.

²⁴ „Kościół katolicki i Stolica Apostolska mają charakter osoby moralnej z samego ustanowienia Bożego” Kan. 113 § 1 KPK 1983. Wszystkie inne podmioty praw w Kościele nie będące osobami fizycznymi nazywa się osobami prawnym. Natomiast w kodeksie z 1917 r., osoby prawne nazywano osobami moralnym. R. Sobański, *Osoby fizyczne i prawne, w: Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 1, s. 188–189.

²⁵ Statut 26, 1SDWł.

Biskup Pawłowski zobowiązał swoich duchownych, aby podczas pełnienia swojej posługi nosili sutannę, zwłaszcza przy wykonywaniu czynności liturgicznych, podczas katechezy w świątyni, w czasie kolędy oraz podczas pracy w kancelarii parafialnej. W innych przypadkach mieli obowiązek nosić strój odpowiadający godności kapłańskiej. Mógł być to być czarny bądź ciemny garnitur z koloratką. W przypadku kuracji bądź turystyki mieli prawo nie nosić stroju duchownego. Każdy kapłan, który miał zamiar kupić i użytkować samochód, został zobowiązany do uzyskania pozwolenia z kurii diecezjalnej. Synod zabraniał duchownym podróżowania pojedynczo samochodem bądź motocyklem z niewiastą, nawet z bliskiej rodziny, gdyż mogłoby to wywołać zgorszenie. Do prac domowych na plebani, duchowni powinni zatrudniać kobiety poważniejsze, które były znane z uczciwości i dobrych obyczajów. Nie wolno było kapłanom, bez zgody władz kurialnych przyjmować na stałe do domów kościelnych takich jak plebania czy organistówka osób, które nie były pracownikami kościelnymi, nawet jeśli byłyby z rodziny księdza²⁶.

Aby lepiej wypełniać swoją posługę powierzoną przez biskupa diecezjalnego, a przy tym owocniej współpracować w misji pasterzowania diecezję, synod biskupa Pawłowskiego nałożył na duchowieństwo diecezji obowiązki związane z rozwojem intelektualnym. Kapłani przygotowujący się do pełnienia urzędów kościelnych powinni zdać egzaminy wikariuszowskie i proboszczowskie. Do obowiązku tego została dołączona sankcja ostrzegająca tych, którzy nie będą tego wypełniać, że mogą zostać pozbawieni części urlopu wypoczynkowego, a niekiedy nawet mogą zostać przeniesieni na inne placówki²⁷.

Synod nakładał na wszystkich kapłanów pracujących w duszpasterstwie obowiązek uczestnictwa w konferencjach rejonowych oraz dekanalnych, a w miarę możliwości i pełnienia swojego urzędu, aby uczestniczyli też w krajowych spotkaniach duszpasterskich i formacyjnych²⁸.

Wszyscy kapłani pracujący w diecezji mieli prawo do urlopu wypoczynkowego i zdrowotnego, po wcześniejszym uzgodnieniu tego z władzą diecezjalną na piśmie. Ponadto duszpasterze mieli obowiązek zapewnienia opieki duszpasterskiej w parafii podczas swojej nieobecności. W razie uzasadnionej przyczyny, każdy proboszcz mógł opuścić parafię na 5 dni, powiadamiając o tym dziekana oraz informując wiernych, kto będzie go zastępował w czasie

²⁶ Statut 30, 1SDWł.

²⁷ Statuty 31–32, 1SDWł.

²⁸ Statut 33, 1SDWł.

nieobecności. Wikariusz miał prawo wyjechać na 3 dni, po uzgodnieniu tego z księdzem proboszczem. Każdy dłuższy wyjazd jest możliwy po uzyskaniu zgody kurii diecezjalnej²⁹.

Obowiązkiem wszystkich kapłanów, którzy ukończyli 50 rok życia było sporządzenie testamentu, który będzie spełniał kryteria prawa państwowego. Przy sporządzaniu testamentu, kapłani powinni mieć na względzie parafie, w których posługiwali, seminarium duchowne oraz inne instytucje kościelne, a także pobożne cele³⁰.

Po synodzie biskupa Pawłowskiego kolejnym zarządzeniem odnoszącym się do obowiązków i praw duchowieństwa było wprowadzenie przez wówczas jeszcze administratora apostolskiego Jana Zarębę instrukcji Episkopatu o posługiwaniu się przez duchownych pojazdami mechanicznymi³¹. W zarządzeniu tym zaznaczono, że obowiązuje ona duchowieństwo diecezji wrocławskiej od dnia 3 marca 1969 r. Instrukcja ta dawała kapłanom prawo nabywania pojazdów mechanicznych, po otrzymaniu wcześniejszej zgody władzy diecezjalnej. Głównymi powodami nabycia takich pojazdów miały być względy duszpasterskie, a nie rozrywkowe. Duchowni powinni unikać zgorszenia wśród świeckich. Zobowiązani zostali także do zachowywania przepisów ruchu drogowego i kultury jazdy. W instrukcji znalazł się podobny zapis, jak w pierwszym synodzie wrocławskim, odnośnie przewożenia niewiast sam na sam. Ponadto zamieszczony został zakaz przewożenia dzieci. Władza diecezjalna miała prawo w każdej chwili cofnąć pozwolenie, jeżeli duchowny nie stosował się do omawianych przepisów³². Kolejna instrukcja wyszła 5 lat później i zniosła obowiązujące wcześniej normy. Nowa instrukcja zezwalała duchownym na nabycie pojazdu w celu ułatwienia im pracy duszpasterskiej. Nie trzeba było pisać specjalnego podania o pozwolenie na nabycie pojazdu. Pozostałe przepisy raczej się nie zmieniły. Zapis o przewozie osób nie wspominał już o niewiastach i dzieciach, ale nakazywał duchownym roztropność w przewożeniu innych osób, by pamiętali o dobru duchowym oraz unikali zgorszenia i pozorów zła. Biskup Zaręba zobowiązał duchowieństwo diecezji wrocławskiej do przestrzegania przepisów tej instrukcji od dnia 19 marca 1974 roku³³.

²⁹ Statut 35, 1SDWł.

³⁰ Statut 36, 1SDWł.

³¹ Konferencja Episkopatu Polski, *II Instrukcja Episkopatu Polski o posługiwaniu się przez duchownych pojazdami mechanicznymi* (13.02.1969), KDWł, 52(1969), s. 49–50.

³² Tamże.

³³ Konferencja Episkopatu Polski, *Trzecia Instrukcja Episkopatu Polski o posługiwaniu się przez duchownych pojazdami mechanicznymi* (24.01.1974), KDWł, 57(1974), s. 39–40.

Biskup Zaręba wydał również zarządzenie w sprawie urlopów dla kapłanów pracujących w diecezji włocławskiej³⁴. W zarządzeniu tym biskup przyznał prawo każdemu kapłanowi pracującemu w diecezji włocławskiej do urlopu wypoczynkowego, wskazując, aby wykorzystać go w ciągu roku, najlepiej w okresie wakacyjnym. W tym czasie kapłani powinni umiejętnie wypocząć i zregenerować siły. Mieli prawo do podzielenia tego czasu na dwie części i wykorzystać go w ratach pod warunkiem, aby nie kolidowało to z katechezą³⁵.

W parafiach, gdzie pracowała większa liczba kapłanów, mieli oni obowiązek tak podzielić czas urlopowy, aby z przysługującego im prawa mogli wszyscy skorzystać. Tam, gdzie pracował jeden ksiądz, obowiązkiem dziekana było zorganizowanie zastępstw w dekanacie w taki sposób, by wszyscy kapłani mogli wyjechać choć na krótki czas. Obowiązkiem księży pragnących skorzystać z urlopu było skierowanie prośby do kurii przynajmniej 15 dni przed planowanym wyjazdem. W danej prośbie powinien być wskazany czas urlopu, dokładny adres, gdzie kapłan będzie przebywał, a w przypadku wikariuszy jeszcze zgoda od proboszcza. Proboszczowie mieli obowiązek poinformować, kto w tym czasie będzie ich zastępował³⁶.

Jeśli chodzi o wyjazdy zagraniczne, to prośba miała być skierowana do biskupa ordynariusza i odpowiednio uzasadniona. Prawo do takich wyjazdów przysługiwało tylko w okresie wakacyjnym. W prośbie należało podać cel wyjazdu, dokładny adres pobytu osób u których będzie kapłan przebywał, stopień pokrewieństwa, zamierzony czas pobytu oraz informacje na temat zastępstwa w parafii. Ponadto prośba taka powinna być skierowana przynajmniej 3 miesiące przed planowanym wyjazdem³⁷. Dziś przepisy te mogą wydawać się archaiczne, gdyż zmieniły się możliwości przemieszczania, a przede wszystkim sposoby komunikacji.

Dalsza część zarządzenia biskupa Zaręby dotyczyła dni wolnych w ciągu tygodnia. Wikariusze mieli prawo do dnia wolnego po ustaleniu tego z proboszczem. Nie dawało to jednak prawa do opuszczania parafii. Mogło to nastąpić po zezwoleniu proboszcza z zastrzeżeniem, że powrót miał nastąpić tego samego dnia wieczorem. W wyjątkowych sytuacjach proboszczowie

³⁴ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie urlopów kapłanów pracujących w diecezji* (25.01.1977), KDWi, 60(1977), s. 32–33.

³⁵ Tamże, s. 32.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże, s. 33.

otrzymali prawo do wyjazdu z parafii na pięć dni pod warunkiem, że mieli zastępstwo. Zobowiązani zostali do powiadomienia o takim wyjeździe księdza dziekana. Wikariusze otrzymali prawo do wyjazdu na trzy dni, po uzyskaniu zgody proboszcza. Warunkiem tego wyjazdu była uzasadniona przyczyna i wyjątkowa sytuacja³⁸.

Biskup Zaręba w wydanym zarządzeniu urlopowym nałożył także obowiązki na księży zakonnych pracujących w diecezji włocławskiej jako proboszczowie i wikariusze. Zobowiązał ich do uzyskania zgody na urlop nie tylko od ich własnych przełożonych zakonnych, ale także od władzy diecezjalnej³⁹.

Ostatni punkt omawianego zarządzenia dotyczył obowiązków oraz praw dla księży emerytów. Mieli prawo do swobodnego przemieszczania się i spędzania czasu na terenie diecezji. Jeśli jednak chcieli wyjechać poza diecezję bądź za granicę, zostali zobowiązani do uzyskania zgody od władzy diecezjalnej⁴⁰.

Kwestię dnia wolnego od zajęć w parafii podjął także biskup Muszyński. Wydał on zarządzenie⁴¹, w którym podkreślił jak bardzo ważny jest taki dzień dla każdego kapłana, aby przez odpoczynek lepiej zregenerować siły i w ten sposób owocniej pełnić posługę duszpasterską. Dlatego dla dobra duchowego, jak również psychicznego kapłani powinni w taki sposób zorganizować sobie rytm pracy, aby wszędzie tam, gdzie jest to możliwe, znalazł się w tygodniu też jeden dzień na regenerację sił duchowych i fizycznych⁴².

Kapłani mieli mieć na uwadze, że najwyższym dobrem jest zawsze dobro wiernych powierzonych ich opiece duszpasterskiej a także gorliwość apostolska. Z tej racji i w tym duchu nigdy nie należało komasować zajęć katechetycznych w taki sposób, aby uzyskać dzień wolny. Nie wolno było dopuścić, aby w dzień wypadła chociaż jedna Msza św. przewidziana w porządku parafialnym. Kapłani nie mogli opuszczać parafii podczas uroczystości parafialnych, rekolekcji i innych wydarzeń wymagających zaangażowania oraz posługi. Młodzi kapłani dojeżdżający na studium pastoralne, nie mogli oczekiwać dodatkowego dnia wolnego od zajęć. Kapłani nie powinni nocować poza plebanią lub wikariatką, wyłączając nieliczne wyjątki jak np. wyjazd do rodziny⁴³.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ H. Muszyński, *Zarządzenie w sprawie dnia wolnego od zajęć* (19.03.1989), KDWi, 72(1989), s. 55–57.

⁴² Tamże, s. 55.

⁴³ Tamże, s. 55–56.

Ogólne dobro duchowe powinno mieć zawsze pierwszeństwo nad dobrem osobistym. Dlatego kapłani powinni umieć zrezygnować z odpoczynku na rzecz pogrzebu, rekolekcji, spowiedzi parafialnej we własnej, a także w innych parafiach. Biskup Muszyński mając powyższe na uwadze oraz po wysłuchaniu zdania rady kapłańskiej zarządził, by wszędzie tam gdzie jest to możliwe zorganizować całość pracy w taki sposób, aby każdy kapłan mógł mieć jeden dzień w tygodniu wolny od obowiązków, by wykorzystać ten czas na wytchnienie i wypoczynek, które mają przełożyć się na owocniejszą i skuteczniejszą posługę duszpasterską⁴⁴.

Kolejną kwestią wpisującą się w misję zarządzania odnoszącą się do życia kapłańskiego stała się sprawa testamentów. Biskup Muszyński wydał zarządzenie w sprawie testamentów kapłanów⁴⁵, w którym nakładał obowiązki na duchowieństwo diecezji wrocławskiej w tej materii. W pierwszej części omawianego zarządzenia biskup Muszyński pouczał swoich kapłanów, aby kształtowali w sobie właściwą postawę względem rzeczy materialnych. Nie nakładał na nich specjalnych obowiązków, tylko przypominał o tych, które już istniały w prawie powszechnym. W sposób szczególny zwrócił uwagę, aby dobra materialne, które otrzymali z racji pełnienia swojej posługi, przeznaczali na swoje utrzymanie, a to co im zbywa, aby przekazywali na dobro Kościoła i cele miłości⁴⁶.

Ponadto zobowiązał duchowieństwo, aby dobra materialne, w tym również pieniądze, były odpowiednio zabezpieczone. Obowiązkiem kapłanów, którzy byli odpowiedzialni za dokumentację i prowadzenie różnego rodzaju prace, było takie uporządkowanie wszystkich formalności, aby w razie nagłej śmierci, wszystko było czytelnie i przejrzystie opisane, z adnotacjami co jest czyją własnością⁴⁷.

Każdy kapłan przechodzący w stan spoczynku miał prawo do tego, aby diecezja zapewniła mu utrzymanie. Jeżeli ksiądz pracował przez wiele lat w parafii miał prawo, aby po uzyskaniu zgody biskupa, pozostał tam także będąc już na emeryturze. Ponadto istnieją w diecezji domy dla księży emerytów, w których mieli prawo zamieszkać. Z tej racji biskup Muszyński odradzał kapłanom kupowanie prywatnych domów czy mieszkań⁴⁸.

⁴⁴ Tamże, s. 56–57.

⁴⁵ H. Muszyński, *Zarządzenie w sprawie testamentu kapłanów* (30.01.1989), KDWi, 72(1989), s. 177–180.

⁴⁶ Kan. 282 § 2 KPK 1983.

⁴⁷ Muszyński, *Zarządzenie w sprawie testamentu kapłanów*, 72(1989), s. 177.

⁴⁸ Tamże, s. 178.

Obowiązek sporządzenia testamentu spoczywał na każdym kapłanie, który ukończył 40 rok życia. Ponadto wszyscy młodszy kapłani, którzy otrzymali nominację na administratora i proboszcza zostali zobowiązani również do spisania testamentu. Testament nie powinien ograniczać się tylko do rozporządzenia sprawami materialnym. Miał zawierać także duchowe przesłanie kapłana jako świadectwo jego wiary, którym chce się podzielić z bliskimi i wiernymi już po swojej śmierci. Ponadto sporządzając testament, kapłani winni pamiętać o swoich parafiach a zwłaszcza o najbiedniejszych z tej wspólnoty. Powinni także swoje dobra przekazać na seminarium duchowne oraz na inne pobożne cele⁴⁹.

Dalsza część zarządzenia biskupa Muszyńskiego dotyczyła strony formalnej testamentu. Biskup podał konkretne wytyczne, w jaki sposób duchowieństwo wrocławskie miało obowiązek sporządzić testament. Do ważności testament powinien być napisany własnoręcznie, z datą i podpisem autora, zaznaczając, że podpis musi być koniecznie umieszczony pod datą, a nie odwrotnie. Ponadto może być sporządzony w formie aktu notarialnego. Każdy, kto nie mógł własnoręcznie spisać swojego testamentu, miał obowiązek sporządzić go w formie notarialnej. Kapłani mieli obowiązek sporządzić testament w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, z czego jeden miał być przechowywany w biurku autora, a drugi egzemplarz (zamknięty) należało przekazać do kurii diecezjalnej. W testamencie kapłani powinni wyrazić ostatnią wolę, gdzie chcą zostać pochowani oraz zaznaczyć, kto ma być wykonawcą danego testamentu. Na wiadomość o śmierci kapłana, właściwy dziekan, bądź przełożony danego księdza, zobowiązany był do zabezpieczenia testamentu oraz całego mienia kościelnego i parafialnego. Otwarcie testamentu powinno odbywać się komisyjnie przez dziekana w obecności innego księdza i o ile to jest możliwe, także przy przedstawicielu rodziny zmarłego. Po śmierci księdza dziekan bądź jego zastępca miał obowiązek powiadomić biskupa lub kurię diecezjalną o tym fakcie a także najbliższych członków rodziny, aby ustalić czas oraz miejsce pogrzebu⁵⁰.

Kolejne prawa i obowiązki dla duchowieństwa, odnoszące się do posługi pasterzowania, znajdują się w ustawodawstwie biskupa Dembowskiego. Zostały one zamieszczone w statutach Drugiego Synodu Diecezji wrocławskiej.

Część przepisów synodalnych o znaczeniu ogólnym dotyczyła duchowej sfery życia kapłanów, dlatego zostały one omówione w kontekście pełnienia posługi uświęcania. W pozostałych statutach znajdują się obowiązki i prawa

⁴⁹ Tamże, s. 178–179.

⁵⁰ Tamże, s. 179–181.

odnoszące się do pełnienia zadania rządzenia. Synod przypominał kapłanom, że ta misja powinna być przepojona miłością pasterską. Dlatego kapłani korzystając z władzy mają obowiązek kierowania się duchem apostołskim i misyjnym naśladując przy tym Chrystusa⁵¹.

Kolejne obowiązki dla duchowieństwa zawarte w synodzie biskupa Dembowskiego o charakterze ogólnym dotyczą postawy zewnętrznej w pełnieniu misji pasterskiej. Kapłani pełniąc swoją posługę mają obowiązek noszenia odpowiedniego stroju. Strojem duchownym jest sutanna bądź ciemny garnitur z koloratką. Podczas pełnienia czynności liturgicznych a także we wszystkich okolicznościach, które domagają się zachowania roztropności, kapłani powinni nosić sutannę⁵².

Podczas pełnienia posługi kapłańskiej, duchowni mają obowiązek dawania dobrego świadectwa oraz swoją postawą i codziennym życiem kształtować świadomości wszystkich ludzi, nie tylko wierzących, dlatego zawsze są zobowiązani do głoszenia prawdy i miłości. Kolejnym obowiązkiem jest troska o zachowanie jedności kapłańskiej, szczególnie wśród kapłanów pracujących na tej samej parafii. Wyrazem tej jedności powinny być wspólne posiłki na plebanii. Gdyby jednak nie było takiej możliwości, wówczas kapłani powinni unikać stołowania się u osób świeckich⁵³.

Kolejne statuty zawierają normy odnoszące się do spraw materialnych, takich jak mieszkanie czy posiadanie rzeczy osobistych. Kapłani mają prawo dysponować dobrami materialnymi, które są im potrzebne do życia, a także do posługi pasterskiej. Jednak zarówno mieszkanie jak i posiadanie rzeczy materialnych powinno być wyrazem kapłańskiego ducha ewangelicznego. Każdy kapłan ma prawo oraz obowiązek urządzić sobie mieszkanie skromnie, ale zarazem gustownie. Podobnie i posiadane rzeczy codziennego użytku nie powinny być wyrazem tego, że życie kapłana jest skierowane na dobra tego świata. Ponadto synod przypomina, że kapłani mają prawo do wynagrodzenia z racji pełnionej przez nich posługi kościelnej. W prawo to wpisuje się także możliwość dowolnego dysponowania tymi środkami. Duchowni mają także obowiązek pamiętać, że środki materialne, które są ich własnością z racji pracy, nie przestają być również własnością całego Kościoła. Dlatego po zaspokojeniu swoich potrzeb do godziwego utrzymania, kapłani powinni chętnie dzielić się

⁵¹ Statut 277, 2SDWł.

⁵² Statut 294, 2SDWł.

⁵³ Statuty 295–296, 2SDWł.

tym, co im pozostało. Zobowiązani zostali do wsparcia osób potrzebujących a także ogólnych celów Kościoła. Mogą to być składki na cele dobroczynne oraz misyjne, wspieranie budownictwa sakralnego, seminarium duchownego, jak również innych instytucji działających dla dobra całego Kościoła⁵⁴.

Kolejne obowiązki związane z życiem i posługą pasterską kapłanów diecezji włocławskiej są przypomnieniem tego, co było już zarządzone w synodzie biskupa Pawłowskiego. Każdy ksiądz jest zobowiązany do odprawienia dwóch Mszy św. za zmarłego biskupa diecezji włocławskiej oraz jednej za zmarłego współbrata w kapłaństwie, który zmarł w ostatnim roku⁵⁵.

Synod zabraniał kapłanom przyjmowania jakichkolwiek odznaczeń świeckich bez zgody biskupa diecezjalnego. Kapłani mają prawo udzielania wywiadów w środkach społecznego przekazu, ale zobowiązani zostali, aby w tej kwestii odznaczać się szczególną mądrością, roztropnością i ostrożnością⁵⁶.

Kapłani otrzymali prawo do miesięcznego urlopu do wykorzystania w ciągu roku. Termin wyjazdu muszą skonsultować z współpracownikami. Księża pracujący na pojedynczych placówkach powinni w granicach dekanatu ustalić ze sobą zastępstwa w taki sposób, aby każdy miał możliwość wyjazdu na odpoczynek. Wniosek o taki urlop kapłani składają w kurii diecezjalnej⁵⁷.

Oprócz wyjazdów urlopowych kapłani mają prawo do jednego dnia wolnego w ciągu tygodnia. Jest to czas do wykorzystania na regenerację sił fizycznych i duchowych, poprzez odpoczynek, a także poprzez studium i formację duchową. Dzień taki jest potrzebny dla zachowania zdrowia fizycznego i duchowego każdego kapłana, po to by lepiej funkcjonować i by pełniona posługa pasterska mogła przynosić obfitsze owoce duchowe dla wspólnoty, w której posługują, a także dla całego Kościoła. Jednakże, gdyby zaszła potrzeba rezygnacji z takiego odpoczynku dla większego dobra duchowego, wówczas kapłani mają obowiązek zrezygnować z przysługującego im prawa i gorliwie podjąć swoją pasterską posługę⁵⁸.

Prawem przysługującym każdemu kapłanowi przechodzącemu na emeryturę jest możliwość otrzymywania od diecezji opieki i godziwego utrzymania, w miarę możliwości w domu księży emerytów. Prawo do pomocy materialnej

⁵⁴ Statuty 297–298, 2SDWł.

⁵⁵ Statut 315, 2SDWł.

⁵⁶ Statut 316, 2SDWł.

⁵⁷ Statut 317, 2SDWł.

⁵⁸ Statut 318, 2SDWł.

ze strony diecezji otrzymali także kapłani, którzy ze względów zdrowotnych nie mogą pełnić posługi kapłańskiej przez dłuższy okres czasu⁵⁹.

Biskup włocławski Bronisław Dembowski w rok po zakończeniu synodu wydał zarządzenie, precyzujące przepis dotyczący wyjazdów urlopowych księży za granicę⁶⁰. Pasterz diecezji nawiązał do statutu traktującego o prawie każdego kapłana do urlopu⁶¹. Biskup rozróżnił wyjazdy na terenie kraju od tych, które mają odbywać się za granicę. W związku z tymi pierwszymi nałożył obowiązek złożenia wniosku o urlop, w którym powinien znajdować się jego czas i miejsce pobytu do władzy diecezjalnej. Natomiast jeśli chodzi o wyjazdy zagraniczne, bez względu czy jest to wyjazd wypoczynkowy czy pielgrzymka, taki wniosek należy złożyć we wcześniejszym terminie i skierować go bezpośrednio do biskupa diecezjalnego prosząc go o uzyskanie zgody. We wniosku tym należy podać cel podróży, miejsce pobytu oraz termin wyjazdu i powrotu. Jeśli prośbę składa proboszcz, wówczas zostaje zobowiązany do powiadomienia biskupa o tym, kto będzie go zastępował. Jeżeli to będzie wikariusz, wówczas do wniosku musi dołączyć pisemną zgodę proboszcza na taki wyjazd⁶².

Biskup Dembowski wydał zarządzenie dotyczące podziału wynagrodzenia dla księży pracujących w szkole⁶³. Zobowiązał wszystkich kapłanów otrzymujących wynagrodzenie za pracę katechetyczną do podziału tej pensji według odpowiednich zasad. Księża mieli prawo do zatrzymania dla siebie dodatków personalnych, pozostałą zaś kwotę po uprzednim odliczeniu 10% na cele społeczne powinni podzielić na trzy części, z czego jedną zachować dla siebie, a pozostałe pieniądze podzielić między kapłanów pracujących w parafii według rozliczeń stypendialnych, czyli po równo dla każdego⁶⁴.

Kwestię urlopów księży poza okresem wakacyjnym podjął także biskup Wiesław Mering. Wydał on wskazania dotyczące urlopów okolicznościowych poza okresem wakacyjnym⁶⁵. Rozróżnił kwestię wyjazdów w celu

⁵⁹ Statuty 319–320, 2SDWł.

⁶⁰ B. Dembowski, *Zarządzenie w sprawie wyjazdu Księży za granicę* (16.02.1995), KDWł, 78(1995), s. 45.

⁶¹ Statut 317, 2SDWł.

⁶² Dembowski, *Zarządzenie w sprawie wyjazdu Księży za granicę*, s. 45.

⁶³ Tenże, *Zarządzenie w sprawie podziału pensji za pracę katechetyczną w szkole* (23.09.1997), KDWł, 80(1997), s. 318–319.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ W. Mering, *Wskazania dotyczące urlopów okolicznościowych poza okresem wakacyjnym* (15.01.2004), KDWł, 87(2004), s. 23–24.

pielgrzymowania wraz ze swoimi wiernymi od zwykłych wycieczek wypoczynkowych. Podkreślił, że każdy taki wyjazd poza okresem wakacyjnym powinien być odliczany od urlopu w miesiącach na to przeznaczonych. Ponadto wyraził zgodę, aby duchowni, którzy w ramach urlopu wypoczynkowego angażowali się w działalność duszpasterską mogli wykorzystać czas zimowy na wypoczynek jako rekompensatę. Zobowiązał duchownych, aby zanim zdecydują się prosić o taki urlop poza miesiącami wyznaczonymi, podjęli w sumieniu refleksję, czy taki wyjazd będzie dobrem duchowym dla nich oraz ich wiernych⁶⁶.

Biskup Mering wydał także zarządzenie⁶⁷, w którym zniósł obowiązek uzyskania przez księży zgody kurii diecezjalnej na wyjazdy wakacyjne do krajów Unii Europejskiej. Przypomniiał także, że nadal aktualny jest obowiązek uzyskania pozwolenia na wyjazd do innych krajów przez cały rok jak też i do państw Unii Europejskiej w terminie innym niż wakacyjny⁶⁸.

Kolejne zarządzenie odnoszące się do norm wspólnych dla duchowieństwa diecezji włocławskiej, wydane przez biskupa Wiesława Meringa, dotyczyło wynagrodzenia księży wikariuszy i proboszczów⁶⁹. Odwołał tym samym wcześniejsze, ustanowione w tej sprawie przez biskupa Bronisława Dembowskiego. Nowe przepisy pozwalają zatrzymać księżom uczącym katechezy całość wynagrodzenia za tę pracę. Jednak zostali zobowiązani do przekazania 5% swojej pensji do kurii na cele duszpastersko-charytatywno-katechetyczne. Podobnie i księża, którzy otrzymują już emeryturę państwową, a pełnią nadal obowiązki duszpasterskie, zatrzymują całość świadczeń emerytalnych przeznaczając na wspomniany fundusz 5% tego dochodu. Te same obowiązki posiadają kapłani otrzymujący wynagrodzenie za pełnioną posługę kapelańską w szpitalach lub innych instytucjach⁷⁰.

Regulując kwestie finansowe, biskup Mering wydał także zarządzenie w sprawie świadczeń finansowych na rzecz diecezji dla księży pracujących poza jej granicami⁷¹. Motywem tego zarządzenia była troska biskupa o instytucje die-

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ W. Mering, *Zarządzenie w sprawie wakacyjnych wyjazdów księży do krajów Unii Europejskiej* (22.06.2009), MDWł, 92(2009), s. 771.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ W. Mering, *Zarządzenie w sprawie wynagrodzenia księży wikariuszy i proboszczów* (20.01.2006), MDWł, 89(2006), s. 193.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ W. Mering, *Zarządzenie w sprawie świadczeń finansowych na rzecz diecezji księży pracujących poza jej granicami* (14.05.2007), MDWł, 90(2007), s. 533–534.

cezjalne, a w szczególności Seminarium Duchowne, w którym kapłani otrzymali formację i gdzie przygotowywali się do święceń. Kolejną instytucją, na którą są przekazywane środki finansowe jest dom Księży Seniorów, w którym na starość księża będą mieli prawo zamieszkać. Fundusz ten wspiera także urzędy kurialne, które pomagają w funkcjonowaniu diecezji⁷².

Pierwszy punkt omawianego zarządzenia dotyczy kapłanów pracujących poza granicami kraju. Ci, którzy pracują w krajach europejskich zobowiązani zostali do comiesięcznej wpłaty na wspomniane wyżej cele 50 Euro, a pracujący poza Europą do wpłaty 50 USD. Następną kategorią to kapłani pracujący poza diecezją, ale w kraju np. pracownicy naukowcy czy kapelani wojskowi. Ta grupa księży jest zobowiązana do comiesięcznego wpłacania kwoty w wysokości 5% swoich dochodów⁷³.

Kolejna kwestia dotyczy zobowiązań finansowych dla kapłanów pragnących się inkardynować do innej diecezji. W przypadku diecezji europejskiej, kapłan jest zobowiązany do zwrócenia kosztów związanych z wykształceniem w diecezji w wysokości 6 tysięcy Euro. W diecezjach pozaeuropejskich kwota ta wynosi 6 tysięcy USD. Księża, którzy chcą się inkardynować do innej diecezji w Polsce warunki uzgadniają z biskupem indywidualnie⁷⁴.

Ostatni punkt zarządzenia biskupa Meringa traktuje o zwolnieniu z opłat. Zwolnieni są wszyscy kapłani pracujący na misjach w krajach, gdzie posługa ma charakter misyjny. Są to kraje byłych republik radzieckich oraz Czechy. Ponadto wyżej wspomnianych opłat nie uiszczają kapłani zwolnieni z tego obowiązku przez biskupa diecezjalnego⁷⁵.

2. Przepisy odnoszące się do poszczególnych funkcji sprawowanych przez kapłanów

W pełnieniu misji zarządzania w Kościele partykularnym, biskupa diecezjalnego wpierają jego najbliżsi współpracownicy. Mogą oni sprawować powierzone im urzędy w sposób indywidualny, lub działać w sposób kolegialny. W tej części niniejszej dysertacji zostaną zaprezentowane obowiązki i prawa duchownych pełniących swoje zadania w sposób indywidualny.

⁷² Tamże, s. 533.

⁷³ Tamże, s. 534.

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Tamże.

2.1. Dziekani

Urząd dziekana związany jest ściśle z posługą duszpasterską. W dokumentach Soboru Watykańskiego II jest mowa o dziekanach jako kapłanach, którzy wykonują posługę duszpasterską o charakterze ponadparafialnym. Zaliczeni zostali oni do najbliższych współpracowników biskupa diecezjalnego⁷⁶. W sprawowaniu zadań pasterzowania mają być pośrednikami pomiędzy biskupem, a proboszczami oraz pełnić rolę animatorów i koordynatorów posługi duszpasterskiej na szczeblu ponadparafialnym⁷⁷. Powinni być na te funkcje wybierani kapłani, którzy wyróżniają się wiedzą i gorliwością apostołską. Dzięki temu otrzymawszy od biskupa odpowiednie uprawnienia, będą mogli we właściwy sposób popierać oraz kierować wspólną działalność na wyznaczonym terytorium⁷⁸.

Do głównych zadań dziekana według nauczania posoborowego zaliczyć należy organizowanie współpracy pomiędzy proboszczami urzędującymi na terenie dekanatu w celu zachowania jedności i skuteczności prowadzonego duszpasterstwa⁷⁹. Owocem reformy soborowej, a także późniejszych aktów prawnych, stały się kanony nowego Kodeksu.

Do głównych zadań dziekana w świetle przepisów kodeksowych należy zaliczyć: popieranie i koordynowanie w ramach dekanatu wspólnej pracy duszpasterskiej; czuwanie nad tym, aby duchowni z dekanatu prowadzili życie odpowiadające ich stanowi oraz wypełniali swoje prawa i obowiązki; troskę o to by we wszystkich parafiach dekanatu czynności liturgiczne były sprawowane zgodnie z przepisami liturgicznymi, a kościoły oraz sprzęt liturgiczny odznaczały się pięknem, a także czystością; sprawdzanie stanu przechowywania Najświętszego Sakramentu; sprawdzanie czy księgi parafialne są prowadzone w należyty sposób, dobra kościoły prawidłowo administrowane oraz czy budynek parafialny jest otoczony właściwą troską⁸⁰. Ponadto kodeks zobowiązuje

⁷⁶ DB, n. 29; E. Szafronowski, *Ponadparafialni współpracownicy biskupa diecezjalnego*, PK, 35(1992), nr 3–4, s. 33–34.

⁷⁷ EI, n. 186; J. Gręźlikowski, *Dziekani w ustawodawstwie synodalnym diecezji włocławskiej*, PK, 52(2009), nr 1–2, s. 303.

⁷⁸ Paweł VI, *Motu proprio Ecclesiae sanctae*, n. 19 § 1; Kan. 554 § 1 KPK 1983; W. Krawczyk, *Dziekan we wspólnotie dekanalnej*, StPł, 8(1980), s. 62–63.

⁷⁹ DB, n. 30; J. Adamczyk, *Urząd dziekana w aspekcie prawnokanonicznym*, AnCan, 13(2017), s. 16–18.

⁸⁰ Kan. 555 § 1 KPK 1983; F. D'Ostilio, *I vicari foranei*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 205; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 128.

dziekanów, aby zabiegali o to, żeby duchowni z ich dekanatów uczestniczyli w prelekcjach, spotkaniach teologicznych, konferencjach zgodnie z zarządzeniami prawa partykularnego. Dziekani mają także obowiązek troski o swoich kapłanów, zarówno w dostarczaniu im potrzebnych materiałów do pracy duszpasterskiej, ale także w sposób szczególny obowiązek pomocy w różnych formach tym, którzy przeżywają kryzysy albo znajdują się w trudnych okolicznościach⁸¹. Podobnie w przypadku kapłanów chorych, dziekan ma obowiązek zatroszczyć się o zastępstwo i utrzymanie dla takiego księdza. W przypadku śmierci kapłana jest zobowiązany do organizacji pogrzebu i zabezpieczenia jego parafii⁸². Do obowiązków dziekana wynikających z prawa powszechnego należy także wizytowanie parafii swojego rejonu w sposób przepisany przez biskupa diecezjalnego⁸³. Oprócz obowiązków nałożonych przez Najwyższego ustawodawcę kościelnego, dziekani mają także prawo uczestniczyć w synodzie diecezjalnym⁸⁴.

Oprócz ram ogólnych jakie podaje prawo powszechne, dziekani posiadają prawa i obowiązki wynikające z prawa partykularnego⁸⁵. W diecezji włocławskiej po Soborze Watykańskim II, normy zawierające prawa i obowiązki związane z funkcją dziekanów zostały zamieszczone w synodach diecezjalnych oraz innych aktach prawnych wydanych przez biskupów włocławskich.

Pierwszym aktem ustawodawczym prawa partykularnego w omawianej diecezji po zakończeniu Soboru Watykańskiego II, były statuty synodu biskupa Antoniego Pawłowskiego. Normy odnośnie posługi księży dziekanów znalazły się w części poświęconej obowiązkom i uprawnieniom duchownych związanych z poszczególnymi stanowiskami kościelnymi.

Na samym początku synod podawał normy związane z nominacją na urząd. Dziekana powoływał i zwalniał biskup diecezjalny. Biskup miał prawo swobodnego wyboru spośród księży diecezjalnych, którzy odznaczeni się wyrobieniem duchowym i gorliwością duszpasterską, a także byli biegli w zarządzeniach administracyjnych. Urząd dziekana był kadencyjny, kadencja

⁸¹ Kan. 555 § 2 KPK 1983; J. Adamczyk, *Diekan a duchowieństwo dekanalne. Aspekt prawno-duszpasterski*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 2(2017), s. 19–22.

⁸² Kan. 555 § 3 KPK 1983; Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, s. 226.

⁸³ Kan. 555 § 4 KPK 1983; Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 259.

⁸⁴ Kan. 463 § 1, n. 7 KPK 1983; J. Krukowski, *Dziekani*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, s. 466.

⁸⁵ Kan. 555 § 1 KPK 1983; J. Gręźlikowski, *Dziekani w ustawodawstwie synodalnym diecezji włocławskiej*, PK, 52(2009), nr 1–2, s. 256.

trwała 5 lat z możliwością wyboru na kolejną. Synod wskazał dzień 1 stycznia 1968 r. na początek kadencji dla wszystkich ówczesnych dziekanów. Przy nowych nominacjach pierwszy okres trwał do końca bieżącej kadencji dziekanów. Każdy nowo mianowany dziekan miał obowiązek złożyć wyznanie wiary oraz przysięgę urzędową na ręce biskupa diecezjalnego lub jego delegata. Następnie każdy nowo wybrany dziekan miał obowiązek powiadomić o swojej nominacji duchowieństwo w swoim dekanacie na pierwszym wspólnym zebraniu⁸⁶.

Dziekan miał obowiązek poznać starannie wszystkich kapłanów w swoim dekanacie oraz otaczać ich braterską życzliwością, a także pomagać im w różnych kwestiach, a gdyby któryś błędził, należało upomnieć go w duchu ewangelicznym. Odnośnie kapłanów chorych, dziekan powinien ich często odwiedzać oraz interesować się delikatnie sprawą testamentu, a także zobowiązań w zakresie intencji mszalnych. Troska o chorych dotyczyć miała także umożliwienia im przyjmowania sakramentów, jak również odpowiedniego przygotowania na ostatnią godzinę życia⁸⁷.

Kolejne obowiązki dziekańskie związane były z wprowadzeniem na urząd nowych rządców parafii. Dziekan posiadał prawo wprowadzania na urząd nowego proboszcza bądź administratora parafii. Przedstawiał go wiernym, a także sporządzał protokół zdawczo-odbiorczy. Do obowiązków dziekana należało także kanoniczne przekazanie parafii, odebranie od nowego rządcy wyznania wiary i dokonanie obrzędów liturgicznych związanych z prowadzeniem. Po takim wprowadzeniu dziekan powinien sporządzić specjalny protokół o tym wydarzeniu, który łącznie z protokołem zdawczo-odbiorczym przysyłał do kurii diecezjalnej w terminie jednego miesiąca⁸⁸.

W przypadku śmierci jakiegoś duszpasterza, dziekan miał obowiązek nadzorować jego parafię oraz powiadomić kurię diecezjalną o zgonie. Był także zobowiązany do organizacji pogrzebu oraz czuwania nad tym, aby testament został wykonany według woli zmarłego, a także by ktoś ze współbraci napisał pośmiertne wspomnienie o nieżyjącym księdzu⁸⁹.

Każdego roku dziekan miał obowiązek przeprowadzić wizytację wszystkich parafii swojego dekanatu, a następnie przedłożyć sprawozdanie z tej wizytacji

⁸⁶ Statut 45, 1SDWł.

⁸⁷ Statut 46, 1SDWł.

⁸⁸ Statut 47, 1SDWł.

⁸⁹ Statut 48, 1SDWł.

do kurii diecezjalnej zgodnie z instrukcją, która stanowi załącznik nr 4 do statutów omawianego synodu⁹⁰.

Do obowiązków dziekana należała także kontrola wszystkich parafii w jego okręgu: czy współbracia w kapłaństwie głoszą kazania na wszystkich mszach niedzielnych i świątecznych, czy wszystkie nabożeństwa parafialne odbywają się punktualnie, a także czy są sprawowane według przepisów liturgicznych oraz czy księża udostępniają wiernym możliwość regularnego korzystania ze spowiedzi⁹¹.

Odpowiedzialność przed biskupem za katechizację na terenie całego dekanatu spoczywała na dziekanie, którzy miał obowiązek w ciągu roku wizytować każdy punkt katechetyczny na swoim terenie, a następnie zdać sprawozdanie na piśmie, które miało być owocem przeprowadzonych wizytacji katechetycznych⁹².

Każdego roku dziekan miał obowiązek składania pisemnego ogólnego sprawozdania ze stanu swojego dekanatu. Ponadto bardziej szczegółowo omawiał ustnie wszystkie sprawy z biskupem i jego współpracownikami. Coroczne wizytacje w placówkach dziekańskich przeprowadzał kapłan delegowany przez biskupa diecezjalnego⁹³.

Powołując się na prawo kodeksowe⁹⁴, a także na konieczność koordynacji pracy duszpasterskiej w dekanacie, każdy dziekan miał obowiązek przynajmniej raz w roku przeprowadzić zebranie dekanalne dla wszystkich kapłanów. Zebrań tych nie należało łączyć z odpustami, misjami, rekolekcjami czy spowiedzią wielkanocną⁹⁵.

Synod wyliczał także konkretne obowiązki, które wpisywały się w pełnienie urzędu dziekana. Zaliczało się do nich uczestnictwo czynne w konferencjach dla dziekanów, które były organizowane przez biskupa diecezjalnego. Każdy dziekan miał obowiązek przekazywać kapłanom listy pasterskie, a także odbierać oleje święte w Wielki Czwartek i rozdzielać je dla poszczególnych parafii. W przypadku jakichkolwiek konfliktów na terenie dekanatu między duszpasterzami czy ich pracownikami lub parafianami, dziekani mieli obowią-

⁹⁰ Statut 49, 1SDWł. Instrukcja zawiera wytyczne dotyczące tych kwestii, które dziekan ma obowiązek wizytować. Pierwsza część dotyczy duszpasterstwa i wszystkich spraw z nim związanych, natomiast druga część zawiera wytyczne związane z prowadzeniem kancelarii parafialnej. Załącznik nr 4, *Synod Diecezji Włocławskiej odbyty we Włocławku w dniach 6–9 XI 1967 r.*, s. 126–129.

⁹¹ Statut 50, 1SDWł.

⁹² Statut 51, 1SDWł.

⁹³ Statuty 52–53, 1SDWł.

⁹⁴ Kan. 131 KPK 1917.

⁹⁵ Statut 54, 1SDWł.

zek usuwania takich sporów, a także rozstrzygać sprawy o podział krescencji. Podczas wizytacji kanonicznych biskupa diecezjalnego, każdy dziekan miał obowiązek towarzyszenia swojemu pasterzowi, a następnie dopilnowania, aby jego zarządzenia zostały wykonane⁹⁶.

Dziekan miał do dyspozycji współpracowników, którymi byli wicedziekan i notariusz dekanalny. Ich kadencja trwała 3 lata. Wicedziekana mianował biskup diecezjalny, a jego kandydaturę zgłaszał dziekan po konsultacji ze współbraćmi w kapłaństwie dekanatu. Natomiast notariusza wybierali kapłani z dekanatu. Do obowiązków wicedziekana należało zastępowanie dziekana w wypadku choroby bądź jakiegoś wyjazdu. Wówczas wicedziekan był zobowiązany do udziału w konferencjach dekanalnych, a także mógł przeprowadzić wizytację parafii w dekanacie. W razie śmierci dziekana, to wicedziekan przejmował jego obowiązki i pełnił je aż do wyznaczenia nowego dziekana. Obowiązkiem notariusza dekanalnego było bezstronne i dokładne pisanie protokołów z zebrzań konferencji dekanalnych⁹⁷.

Po zakończeniu synodu biskupa Pawłowskiego, kolejną aktywność prawną w odniesieniu do obowiązków i praw dla dziekanów podjął biskup Jan Zaręba, który wydał zarządzenie w sprawie wizytacji i sprawozdań dziekańskich⁹⁸. Zarządzenie to było rozwinięciem obowiązków wynikających z prawa synodalnego. Biskup Zaręba przypomniał dziekanom o ich obowiązku corocznego przeprowadzania wizytacji dziekańskich w parafiach swojego dekanatu. Wizytacje te miały dotyczyć całokształtu pracy duszpasterskiej, katechetycznej oraz administracyjnej. Biskup zastrzegł, że z takich wizytacji zostały wyłączone parafie, na czele których stali wyznaczeni przez niego wizytatorzy biskupi. Te parafie, jak również placówki dziekańskie wizytowane były przez ustanowionych wizytatorów biskupich⁹⁹.

Po każdej wizytacji przeprowadzonej przez dziekanów i wizytatorów katechetycznych, mieli oni obowiązek przesłać do kurii diecezjalnej w dwóch egzemplarzach szczegółowy protokół powizytacyjny. Jeden egzemplarz zostawał dołączony do akt parafii, a drugi po naniesieniu szczegółowych zaleceń był odsyłany do danej parafii. Ponadto dziekani i wizytatorzy katechetyczni zobo-

⁹⁶ Statut 55, 1SDWł.

⁹⁷ Statuty 56–59, 1SDWł.

⁹⁸ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie wizytacji i sprawozdań dziekańskich* (28.04.1981), KDWł, 64(1981), s. 112–113.

⁹⁹ Tamże.

wiązani zostali aby na początku każdego roku przekazać do kurii szczegółowe sprawozdanie z całokształtu pracy duszpasterskiej wizytowanych przez nich parafii w roku ubiegłym¹⁰⁰.

Kolejny pasterz Kościoła wrocławskiego, biskup Henryk Muszyński, wypełniając zalecenia Stolicy Apostolskiej zawarte w instrukcji *Ecclesiae imago* n. 186 oraz przepisy nowego kodeksu, promulgował statuty dziekańskie, które określały prawa i obowiązki dziekanów w diecezji wrocławskiej¹⁰¹.

W pierwszej części statutów biskupa Muszyńskiego znajdowało się wprowadzenie prawne odnośnie urzędu dziekana, w świetle ogólnych przepisów Soboru Watykańskiego II oraz nowego Kodeksu. W drugiej części omawianych statutów zamieszczono normy odnoszące się do posługi dziekana, przytaczając normy zawarte w prawie powszechnym a także w prawie partykularnym¹⁰².

Pierwszy dział drugiej części statutów dziekańskich biskupa Muszyńskiego traktował o mianowaniu na urząd dziekana i wicedziekana. Biskup wrocławski wybierał dziekana spośród proboszczów pełniących posługę duszpasterską w danym dekanacie, wcześniej zasięgając opinii rady kapłańskiej, a także kapłanów z danego dekanatu¹⁰³. Funkcja dziekana nie była przypisana do konkretnej parafii. Cechowała ją kadencyjność. Dziekan był wybierany na 5 lat, z możliwością mianowania go na kolejne kadencje. Okres pięciolecia mijał w dniu, w którym była wystawiona nominacja. Biskup miał prawo dla słusznej przyczyny przekazać funkcję dziekańską innemu kapłanowi przed upływem kadencji. Nominacja na dziekana wygasła z chwilą przeniesienia księdza do innego dekanatu, a także dla słusznej przyczyny biskup mógł zwolnić bądź przyjąć rezygnację z urzędu przed końcem kadencji. W każdym dekanacie biskup mianował także na okres 5 lat wicedziekana, którego obowiązkiem było zastępowanie dziekana w przypadku jego nieobecności¹⁰⁴.

Następnie biskup w swoich statutach wymieniał zadania dziekana, które zostały zapisane w Kodeksie prawa kanonicznego¹⁰⁵ z 1983 r. a omówione zostały we wprowadzeniu do tej części niniejszej dysertacji.

¹⁰⁰ Tamże, s. 113.

¹⁰¹ H. Muszyński, *Statuty dziekańskie obowiązujące na terenie diecezji wrocławskiej* (2.01.1990), KDWi, 73(1990), s. 5–11.

¹⁰² Tamże, s. 5–6.

¹⁰³ „Dziekana mianuje biskup diecezjalny, po wysłuchaniu zgodnie ze swoim roztropnym osądem kapłanów pełniących posługę w danym dekanacie”. Kan. 553 § 2 KPK 1983.

¹⁰⁴ Muszyński, *Statuty dziekańskie obowiązujące na terenie diecezji wrocławskiej*, s. 6–7.

¹⁰⁵ Kan. 555 KPK 1983.

Biskup Muszyński w statutach dla dziekanów dzieli ich obowiązki na te, które posiadają w stosunku do biskupa i diecezji oraz na te, które posiadają względem dekanatu i kapłanów kondekanalnych.

Jeśli chodzi o te, które dziekani posiadają względem biskupa i diecezji, to na pierwszym miejscu znajdował się zapis o obowiązku czynnego udziału w zebraniach księży dziekanów zwoływanych przez biskupa diecezjalnego. Kolejny obowiązek polegał na dokładnym przekazywaniu opinii dla biskupa lub kurii diecezjalnej spraw związanych z tworzeniem nowych parafii czy ośrodków duszpasterskich, a także w tym wszystkim co wpływało na rozgraniczenia parafii już istniejących. Do tego obowiązku wpisywała się także potrzeba informowania biskupa, o konieczności budowy nowego kościoła bądź kaplicy. Obowiązkiem dziekana było wizytowanie raz do roku wszystkich parafii w jego okręgu, natomiast placówki dziekańskie wizytowali rejonowi referenci ds. duszpasterstwa w podległym im rejonie. Po każdej wizytacji dziekani składali pisemne sprawozdanie. Dziekani mieli czuwać i zapobiegać wszelkiego rodzaju konfliktom jakie by zachodziły między duszpasterzami, a pracownikami kościelnymi bądź parafianami¹⁰⁶.

Każdy dziekan miał obowiązek towarzyszyć biskupowi w czasie wizytacji kanoniczej parafii znajdującej się na jego terenie, a także organizować kapłanów do udziału w uroczystościach o charakterze dekanalnym. Dziekani zostali zwolnieni z obowiązku wizytowania katechizacji w dekanacie, gdyż wyznaczono do tego specjalnych wizytatorów. Pozostawiono im jednak obowiązek troski o godne warunki do odbywania katechez¹⁰⁷.

Zadaniem dziekana była ścisła współpraca z Diecezjalnym i Rejonowym Referentem ds. Duszpasterstwa, która miała polegać na popieraniu i rozpowszechnianiu w dekanatach wszelkich akcji duszpasterskich o zasięgu diecezjalnym, aby mogły przynosić zamierzone owoce. Do dziekana należała także koordynacja terminów różnego rodzaju wydarzeń o zasięgu dekanalnym takich jak: misje, rekolekcje itp. W ramach współpracy ze współbraćmi poszukiwał nowych form apostołowania. Dziekan dzieli wraz z biskupem troskę o powołania kapłańskie i zakonne, dlatego z tej racji mieli czuwać nad organizacją w dekanacie różnego rodzaju akcji powołaniowych. W tych kwestiach mieli ściśle współpracować z Diecezjalnym Referentem ds. Powołań oraz rektorem Seminarium Duchownego¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Muszyński, *Statuty dziekańskie obowiązujące na terenie diecezji włocławskiej*, s. 8.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Tamże, s. 8–9.

W przypadku zmian personalnych w dekanacie na urzędzie proboszcza, administratora czy wikariusza zarządcy, obowiązkiem dziekana było dopilnowanie, by parafia została urzędowo przekazana nowemu kapłanowi. Dlatego dziekan osobiście dokonywał tego przekazania w obecności księdza ustępującego oraz obejmującego daną placówkę. Po przekazaniu należało sporządzić protokół zdawczo-odbiorczy w czterech egzemplarzach. Jeden wysyłano w ciągu miesiąca do kurii, drugi pozostawiano w archiwum parafialnym, trzeci w archiwum dziekańskim i czwarty przekazywano kapłanowi ustępującemu. W takim protokole należało uwzględnić sprawy związane z administracją majątku kościelnego, księgą kasową, kancelarią parafialną oraz sprawę krescencji. Ponadto należało do niego dołączyć spis całego inwentarza parafialnego. Dziekan miał obowiązek przeprowadzić takie przekazanie parafii przed kanonicznym wprowadzeniem nowego proboszcza na urząd. Jeśli chodzi o przekazanie parafii dziekańskiej, wszystkie te obowiązki przejmował Rejonowy Referent ds. Duszpasterstwa¹⁰⁹.

Jeżeli w dekanacie umierał kapłan, wówczas dziekan miał obowiązek powiadomić o tym fakcie kurię diecezjalną, dziekanów i wszystkich księży pracujących w jego dekanacie. Ponadto zobowiązany został do zorganizowania wszystkich formalności związanych z pogrzebem. Jego obowiązkiem było także przejęcie pieczy nad parafią, gdzie zmarł ksiądz aż do czasu wyznaczenia nowego rządcy. Przesyłał do kurii pośmiertne wspomnienie o swoim współpracu. Gdy dziekan otrzymał wiadomość o śmierci księdza spoza dekanatu, wówczas był zobowiązany do powiadomienia współpracu w swoim dekanacie o śmierci i terminie pogrzebu¹¹⁰.

Kolejne obowiązki dziekana znajdujące się w statutach wydanych przez biskupa Muszyńskiego odnosiły się do kapłanów chorych. Dziekan miał obowiązek troski o takich księży, aby nie pozostali pozbawieni opieki duchowej i pomocy materialnej. Dziekan miał obowiązek zorganizowania zastępstwa w parafii na czas choroby, a gdyby choroba zakończyła się śmiercią, wówczas miał dopilnować, aby nie zginęły lub nie zostały zabrane księgi kościelne, sprzęt liturgiczny czy inne rzeczy będące własnością parafii. Dziekan miał także czuwać, aby każdy kapłan, który jest zobowiązany do spisania testamentu, uczynił to i jeden egzemplarz przekazał do kurii. Ponadto do obowiązków dziekana zaliczała się troska o odprawienie przyjętych i nieodprawionych przez chorego księdza intencji mszalnych. W razie potrzeby powinien zabezpieczyć odpo-

¹⁰⁹ Tamże, s. 9.

¹¹⁰ Tamże.

wiednią kwotę pieniędzy, aby pokryć te stypendia. Ponadto był zobowiązany do czuwania nad wykonaniem testamentu zgodnie z wolą zmarłego oraz by wszystkie sprawy spadkowe zostały załatwione w taki sposób, aby nie wywoływały zgorszenia u wiernych¹¹¹.

Każdy dziekan miał obowiązek gromadzić wszystkie akta dotyczące spraw jego dekanatu w archiwum dziekańskim, a ustępując z urzędu miał przekazać wszystko swojemu następcy¹¹².

Kolejna część statutów biskupa Muszyńskiego zawierała obowiązki dziekana w stosunku do dekanatu i kapłanów kondekanalnych. Na pierwszym miejscu podkreślono obowiązek troski o skuteczne umacnianie wspólnoty kapłańskiej. Dom dziekana powinien być otwarty dla wszystkich księży. Dziekan miał organizować i popierać spotkania kapłanów z różnych okazji. Ponadto powinien zabiegać, aby kapłani z jego wspólnoty prowadzili życie zgodne z prawem kościelnym, w sposób szczególny, aby przestrzegali obowiązku rezydencji, nauczania, sprawowania sakramentów zgodnie z normami liturgicznymi, a także by rozwijali w sobie życie liturgiczne. Jeżeli dostrzegł, że kapłani nie wypełniają tych obowiązków lub dostrzegł jakieś zaniedbania w tej dziedzinie, wówczas powinien po bratersku upomnieć takiego księdza, a jeśli by nie poskutkowało, przedstawiał sprawę biskupowi diecezjalnemu¹¹³.

W przypadku uzasadnionej przyczyny dziekan mógł zezwolić na wyjazd proboszcza do pięciu dni. Dziekan mógł wyjechać na taki okres za zgodą duszpasterza rejonowego i po poinformowaniu wicedziekana. Każdy dłuższy wyjazd, jak i urlop wymagał zgody władz kurialnych. Za każdym razem konieczne było zorganizowanie zastępstwa na czas nieobecności. Obowiązkiem dziekana była troska o to, by kapłani kondekanalni wypełniali gorliwie wszystkie zalecenia przekazane przez biskupa podczas wizytacji kanonicznych. Ponadto każdy dziekan miał obowiązek poprowadzić przynajmniej cztery razy do roku zebranie w swoim dekanacie. Wcześniej musiał uzgodnić termin ze współbraćmi, a następnie powiadomić o tym kurię. Każde takie spotkanie miało być poprzedzone wspólną modlitwą, następnie powinno składać się z konferencji religijno-ascetycznej, a także obrad na temat różnych potrzeb duszpasterskich, prowadzonych w duchu wzajemnego zrozumienia i braterskiej wspólnoty. Każde takie zebranie powinno być protokołowane przez sekretarza, a następnie taki protokół podpisany przez

¹¹¹ Tamże.

¹¹² Tamże, s. 10.

¹¹³ Tamże.

dziekana i sekretarza przesłany do kurii diecezjalnej w terminie dwóch tygodni. Dziekan został zobowiązany, aby podać niezwłocznie do wiadomości wszystkim kapłanom z dekanatu zarządzenia i powiadomienia przesłane przez biskupa diecezjalnego i kurię. Każdego roku w Wielki Czwartek dziekan miał odbierać oleje święte z katedry i rozdzielić je na poszczególne parafie w dekanacie¹¹⁴.

Czwarta część statutów dla dziekanów, wydanych przez biskupa Muszyńskiego, zawierała prawa, jakie im przysługują. Jako pierwsze wspomniane jest prawo do uczestnictwa w synodzie diecezjalnym. Kolejnym było uprawnienie do posiadania i używania własnej pieczęci dziekańskiej. Gdyby któryś z proboszczów w dekanacie z różnych przyczyn nie mógł wykonywać swoich obowiązków, wówczas dziekan z mocy przysługującego mu prawa diecezjalnego otrzymywał władzę zastępcy, za wyjątkiem błogosławienia małżeństw. O powstałej sytuacji należało natychmiast powiadomić biskupa diecezjalnego, który podejmował decyzję o dalszym zastępstwie w parafii. Dziekan miał prawo wprowadzania kapłanów na urząd nowego proboszcza, chyba że biskup diecezjalny inaczej zarządził. W placówce dziekańskiej wprowadzenia dokonywał Rejonowy Referent ds. Duszpasterstwa. Aby podkreślić jedność z biskupem diecezjalnym, dziekan miał koncelebrować wspólnie z innymi kapłanami Mszę Krzyżma, jeśli nie mógł być obecny, wówczas prosił o to wicedziekana¹¹⁵.

Ostatnia część statutów zawierała normy dla wicedziekanów i innych współpracowników dziekana. Oprócz wicedziekana do najbliższych współpracowników dziekana w dekanacie zaliczało się referentów i duszpasterzy dekanalnych, a także sekretarza. Wicedziekana mianował biskup diecezjalny, po zasięgnięciu opinii kapłanów pracujących w danym dekanacie. Referentów i duszpasterzy dekanalnych mianowała władza diecezjalna, natomiast sekretarza wybierali kapłani z dekanatu. Wicedziekan jest zastępcą dziekana, dlatego w czasie jego choroby bądź koniecznego wyjazdu, zastępował go na konferencjach dziekańskich, dekanalnych, a gdy zachodziła potrzeba, przeprowadzał wizytacje parafialne. W razie śmierci dziekana przejmował jego obowiązki i pełnił je aż do czasu mianowania nowego. Jego zadaniem było także zorganizowanie pogrzebu dziekana¹¹⁶.

Biskup Muszyński promulgując statuty dziekańskie zaznaczył, że będą one obowiązywały aż do czasu ogłoszenia nowych norm na Drugim Synodzie Diecezji

¹¹⁴ Tamże, s. 10–11.

¹¹⁵ Tamże, s. 11.

¹¹⁶ Tamże.

Włocławskiej. To nastąpiło w roku 1994, kiedy biskup Bronisław Dembowski promulgował statuty tegoż synodu, które wciąż obowiązują.

Na samym początku ustawodawca synodalny zaznaczył, że dziekan jest zaliczany do współpracowników biskupa diecezjalnego i jest jego przedstawicielem na terenie dekanatu pełniąc funkcje duszpasterskie o charakterze ponadparafialnym. Dziekana mianuje i zwalnia z urzędu biskup diecezjalny. Według przepisów synodalnych kadencja dziekana trwa 3 lata i może być przedłużona na kolejne trzylecia. Po otrzymaniu nominacji dziekan jest zobowiązany do złożenia na ręce biskupa diecezjalnego bądź jego delegata, przysięgi oraz powiadomienia o swojej nominacji księży w dekanacie podczas pierwszej konferencji dekanalnej¹¹⁷.

Dziekan ma obowiązek prowadzić kancelarię do spraw dekanalnych. Przysługuje mu prawo posiadania i używania pieczęci dekanalnej z wizerunkiem św. Józefa i nazwą dekanatu w otocze. Głównym prawem i obowiązkiem każdego dziekana jest popieranie i koordynowanie w ramach dekanatu działalności duszpasterskiej. W tym działaniu ma do dyspozycji i współpracy referentów dekanalnych, którzy są nominowani do różnych dziedzin posługi duszpasterskiej. Dla współbraci z dekanatu dziekan ma być ojcem, ale jednocześnie stróżem prawa. Nie przekraczając swoich kompetencji powinien starać się załatwić we wspólnocie danego dekanatu wszystko to, co się da załatwić zwłaszcza w poczuciu odpowiedzialności za misję, do której został wybrany. Aby móc dobrze ją pełnić dziekan jest zobligowany do poznania wszystkich kapłanów w jego okręgu, a także otaczania ich braterską życzliwością oraz pomocą w potrzebach. Dziekan ma troszczyć się o braterskie więzi między duchowieństwem, a w sposób szczególny zatroszczyć się o młodych kapłanów, pomagać im w trudnościach a w chwilach załamania umacniać w kapłańskiej wierności¹¹⁸.

Do szczególnych obowiązków dziekana zalicza się troska o chorych księży w dekanacie. Dziekan powinien często odwiedzać takich kapłanów, umożliwiając im przyjmowanie sakramentów świętych. W niebezpieczeństwie śmierci, powinien zatroszczyć się wraz z ojcem duchownym dekanatu o przygotowanie umierającego kapłana na ostatnią godzinę życia. Ponadto ma zatroszczyć się o sprawdzenie, czy został spisany testament, a także czy nie pozostały zobowiązania odnoszące się do stypendiów mszalnych. Po śmierci kapłana dziekan jest zobowiązany do powiadomienia o tym kurie diecezjalną uzgadniając termin

¹¹⁷ Statuty 321–322, 2SDWł.

¹¹⁸ Statuty 323–325, 2SDWł.

i godzinę pogrzebu, a także zająć się jego organizacją. Powiadamia wszystkich dziekanów, aby ci przekazali te informacje swoim współbraciom w kapłaństwie. Dziekan ma obowiązek nadzorowania opuszczonej parafii i czuwania, by nic co jest jej własnością, nie zginęło. Każdy dziekan otrzymawszy wiadomość o śmierci księdza ma obowiązek powiadomić o tym swoich współbraci w dekanacie¹¹⁹.

Synod nakłada na dziekanów obowiązek, aby wkrótce po konferencji księży dziekanów zwołali zebranie dekanalne. Każde zebranie powinno składać się z części modlitewnej, teologiczno-pastoralnej, sprawozdawczej z konferencji księży dziekanów oraz z części praktycznej np. katechezy pokazowej¹²⁰.

Ksiądz dziekan jest zobowiązany do przeprowadzenia raz do roku wizytacji każdej parafii w swoim dekanacie. Po takiej wizytacji należy przesłać pisemne sprawozdanie do kurii diecezjalnej. Również raz do roku musi złożyć sprawozdanie biskupowi diecezjalnemu ze wszystkich problemów duszpasterskich powierzonego mu terytorium¹²¹.

Statuty synodalne wyliczają konkretne obowiązki spoczywające na każdym dziekanie. Zalicza się do nich towarzyszenie biskupowi w czasie wizytacji kanonicznej oraz dopilnowanie, aby w parafiach wypełniono wszystkie zalecenia powizytacyjne. Następnie dziekan ma obowiązek czynnego udziału w konferencjach dla księży dziekanów zwoływanych przez biskupa diecezjalnego. Musi przekazywać kapłanom w dekanacie listy pasterskie oraz wszystkie materiały przesłane przez kurię diecezjalną. W Wielki Czwartek dziekan odbiera z katedry święte oleje i rozdziela je do każdej parafii w dekanacie. Jeśli byłyby jakieś nieporozumienia bądź spory pomiędzy duszpasterzami i pracownikami kościelnymi lub parafianami, dziekan powinien starć się je usuwać¹²².

W każdym dekanacie mianowany jest również wicedziekan, który jest zastępcą dziekana. Jego kadencja również wynosi 3 lata. W razie śmierci dziekana, wicedziekan przejmuje wszystkie jego funkcje i pełni je aż do momentu mianowania nowego dziekana. Do jego obowiązków zalicza się także organizacja pogrzebu i załatwienie wszystkich związanych z tym formalności. Ponadto w każdym dekanacie jest także notariusz dekanalny, który jest wybierany przez współbraci z dekanatu. Do jego obowiązków należy protokolowanie zebrań oraz spełnianie innych zajęć wyznaczonych przez dziekana. Parafię dziekańską

¹¹⁹ Statuty 326–327, 2SDWł.

¹²⁰ Statut 328, 2SDWł.

¹²¹ Statut 329, 2SDWł.

¹²² Statut 330, 2SDWł.

wraz z kancelarią dekanalną wizytuje każdego roku wikariusz biskupi danego rejonu, natomiast placówkę wikariusza biskupiego wizytuje specjalny delegat biskupa diecezjalnego¹²³.

2.2. Proboszczowie

Do ścisłych współpracowników biskupa diecezjalnego należy zaliczyć kapłanów, pełniących urząd proboszcza. To im jako własnym pasterzom powierza się pasterską pieczę nad wiernymi w określonej części diecezji¹²⁴. Biskup przed nominacją kapłana na proboszcza parafii, powinien kierować się jego zdolnościami, uwzględniając nie tylko jego wiedzę, ale także pobożność, gorliwość apostołską oraz inne przymioty, które są wymagane, aby pełnić pieczę nad Ludem Bożym¹²⁵.

Sobór Watykański II wskazał na potrzebę organizacji przez biskupów odpowiednich szkoleń i kursów dla wszystkich prezbiterów, by lepiej mogli poznawać przeróżne metody duszpasterskie. W sposób szczególny takimi środkami należy wspierać nowo mianowanych proboszczów¹²⁶.

Definicja proboszcza zapisana w starym kodeksie z 1917 roku wyrażała dość dokładnie podmiotowość jego władzy. Proboszcz otrzymywał parafię jako „tytuł”, z którym prawnie przynależały mu prawa i obowiązki na sposób habitualny, co w konsekwencji wpisywało się w kościelną władzę rządzenia. Aspekt duszpasterski wynikał ze specyfiki tego urzędu. W nowym kodeksie z 1983 roku, ustawodawca kładzie nacisk na pastoralny aspekt władzy proboszcza. Pastoralność przejawia się w trosce o prowadzenie wiernych do zbawienia. Jest ona również główną motywacją i fundamentalną racją przyznania proboszczowi uprawnień i obowiązków, które wpisują się w rzeczywistą władzę rządzenia w Kościele¹²⁷.

Proboszcz jako pasterz własny powierzonej mu parafii sprawuje pasterską troskę względem wspólnoty wiernych, pod zwierzchnictwem biskupa diecezjal-

¹²³ Statuty 331–334, 2SDWł.

¹²⁴ DB, n. 30; kan. 519 KPK 1983; A. Suosa Costa, *De paroeciis, de parochis et de vicariis paroecialibus*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 316; E. Szafrowski, *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, PK, 35(1992), nr 1–2, s. 49–50.

¹²⁵ DB, n. 31; kan. 521 § 2 KPK 1983; F. D’Ostilio, *Le parrocchie, i parrocie i vicari parrocchiali*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 202; K. Graczyk, *Prawno-społeczna funkcja proboszcza w świetle przepisów prawa Kościoła katolickiego*, StWł, 13(2011), s. 73.

¹²⁶ DK, n. 19.

¹²⁷ J. Dudziak, *Kanoniczna rola proboszcza. Realizacja podstawowych zadań kościelnych: nauczania, uświęcania, rządzenia*, Tarnów 2001, s. 53.

nego. Posługa ta jest współuczestnictwem proboszcza z biskupem, któremu została powierzona misja Chrystusa do nauczania, uświęcania i rządzenia. Ponadto proboszcz ma współpracować z innymi prezbiterami i diakonami, a także z osobami świeckimi według przypisanych temu norm prawnych¹²⁸.

Przytoczona definicja kodeksowa wskazuje, że proboszcz jest pasterzem własnym. Określa to jego związek z parafią, jest on dla niej ustanowiony i ma w niej obowiązek wypełniać misję nauczania, uświęcania i zarządzania. Być pasterzem oznacza sprawować posługę w stosunku do powierzonej sobie wspólnoty¹²⁹. Jego prawa i obowiązki wynikają z otrzymanego przez niego urzędu, powierzonego przez biskupa diecezjalnego. Władza ta jest zwyczajna i w swoim zakresie własna¹³⁰. Ten element wyróżnia współczesne pojęcie proboszcza od tego, które było zapisane w starym kodeksie¹³¹. Proboszcz nie jest już beneficjentem, ale przede wszystkim pasterzem powierzonego mu Ludu Bożego oraz współpracownikiem biskupa w jego misji¹³².

Kolejny element kodeksowej definicji podkreśla zadania proboszcza, jakie ma względem przydzielonej mu wspólnoty wiernych, które sprawuje pod władzą biskupa. Ma on udział w urzędowym kapłaństwie Chrystusa, przez co pod zwierzchnictwem biskupa realizuje Chrystusowe zadanie nauczania, uświęcania i rządzenia we wspólnocie Kościoła partykularnego¹³³. Proboszcz otrzymuje swój urząd na mocy nominacji biskupa diecezjalnego. Nominacja jest konieczna pod względem prawnym, aby proboszcz mógł wypełniać swoje zadania względem powierzonej mu wspólnoty parafialnej. Żaden kapłan nie może pełnić tego urzędu bez nominacji od biskupa diecezjalnego¹³⁴. Analizowana definicja urzędu proboszcza zapisana w obowiązującym kodeksie jest wszechstronna, gdyż składa się z elementów prawnych, charyzmatycznych i pastoralnych¹³⁵.

¹²⁸ Kan. 519 KPK 1983; J. Calvo, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, s. 447; J. Krukowski, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1, s. 417–418.

¹²⁹ KK, n. 18; T. Borutka, *Spółeczna rola proboszcza w parafii*, „Seminare”, 20(2004), s. 344–345; E. Szafrowski, *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, PK, 35(1992), nr 1–2, s. 47–56.

¹³⁰ Krukowski, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, s. 417.

¹³¹ Kan. 451 § 1 KPK 1917.

¹³² Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 237; Graczyk, *Prawno-społeczna funkcja proboszcza w świetle przepisów prawa Kościoła katolickiego*, s. 71–72.

¹³³ KK, n. 28; DB, n. 30. Szerzej: A. Januchowski, *Wybrane zagadnienia związane z reprezentacją parafii przez proboszcza na gruncie prawa kanonicznego i polskiego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 11(2008), s. 211–236.

¹³⁴ Krukowski, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, s. 418.

¹³⁵ P. Ochotny, *Pasterski urząd proboszcza*, WSP, 12(2017), nr 4(37), s. 118.

Pasterzowanie wpisuje się w istotę duszpasterskiej formy posługiwania w parafii. Termin ten oznacza to wszystko co dawniej określano pojęciem „rządzenia”. W duchu nauczania Soboru Watykańskiego II, proboszcz powinien swoją misję pasterską wypełniać nie tyle jako przewodzenie czy panowanie, ale przede wszystkim jako służbę¹³⁶.

Proboszcz jako współpracownik biskupa diecezjalnego zobowiązany jest pełnić swoją służbę w ścisłej zależności ze swoim pasterzem. Zakres praw i obowiązków związanych z urzędem proboszcza określają normy prawa powszechnego. Jednak by usprawnić współpracę biskupa z proboszczami, mogą oni na gruncie prawa partykularnego wydawać konkretne przepisy obowiązujące w ich diecezji. Nie są one przeciwne tym, zawartym w kodeksie, a raczej je uszczegóławiają. W tej części niniejszej dysertacji zostaną poddane analizie przepisy prawa partykularnego zawierające obowiązki i prawa dla proboszczów, wydane przez biskupów włocławskich po Soborze Watykańskim II.

Takie przepisy znalazły się w synodzie biskupa Pawłowskiego. Pierwszy statut z tego zakresu określał, że proboszczem mógł zostać tylko kapłan, który złożył zgodnie z prawem egzaminy wikariuszowskie i egzamin proboszczowski¹³⁷.

Kolejny przepis zobowiązywał proboszczów do tego, aby poznali swoją parafię. Miało to się odbywać poprzez osobiste składanie wizyt duszpasterskich zwanych kołędą, a w większych parafiach z pomocą wikariuszy. Ponadto proboszcz powinien podać do wiadomości wiernych godziny urzędowania w kancelarii parafialnej, tak by wiedzieli oni, kiedy mogą przyjść załatwić potrzebne formalności¹³⁸.

Proboszcz wraz z wikariuszami na mocy synodu włocławskiego z 1967 roku zobowiązany został do nauczania prawd wiary, dlatego powinien do tego gruntownie się przygotowywać. Proboszcz był także zobowiązany do nauczania dzieci i młodzieży nie tylko w świątyni parafialnej, ale także w punktach katechetycznych. Wypełniając swoje pasterskie obowiązki względem wspólnoty parafialnej, proboszcz powinien dbać o piękno liturgii oraz uświadamianie swoich parafian o jej wartości i znaczeniu, regularnie pełnić posługę spowiednika, otoczyć troską chorych i umierających. Ponadto do głównych obowiązków proboszcza należało przygotowanie parafii na wizytację biskupią¹³⁹.

¹³⁶ W. Krawczyk, *Proboszcz pasterzem wspólnoty parafialnej*, StPł, 9(1981), s. 237.

¹³⁷ Statut 60, 1SDWł.

¹³⁸ Statut 61, 1SDWł.

¹³⁹ Statut 62, 1SDWł.

W pasterską funkcję proboszcza wpisywała się także troska o porządek nabożeństw kościelnych. Ich program należało podać wiernym do wiadomości z ambony, a także wywiesić na drzwiach kościoła bądź w kruchcie, w formie estetycznego i czytelnego ogłoszenia. Jeżeli chodziło o samo sprawowanie nabożeństw, to powinny one odbywać się punktualnie, bez skracania i bez przeciągania zwłaszcza ogłoszeniami parafialnymi. W przypadku wyjazdu z posługą do innej parafii proboszcz był zobowiązany zapewnić wiernym możliwość uczestnictwa we Mszy św. oraz przystąpienia do innych sakramentów. Każdy proboszcz miał obowiązek odprawienia Mszy św. za parafian w niedzielę i święta nakazane¹⁴⁰.

Przy czytaniu wypominek należało wymieniać ostatniego papieża, ordynariusza diecezji, proboszcza i zmarłego wikariusza, nie zapominając o fundatorach i dobrodziejach miejscowego kościoła, tych, którzy polegli w obronie ojczyzny zwłaszcza w czasie wojny. Ponadto proboszcz miał obowiązek troski o groby zmarłych kapłanów spoczywających na jego cmentarzu parafialnym, a także tych którzy polegli w obronie ojczyzny¹⁴¹.

Wypełniając obowiązek troski o swoich parafian, proboszcz powinien w sposób szczególny otaczać gorliwością i ojcowską miłością dzieci i młodzież, grupy parafialne oraz rodziny, szczególnie te wielodzietne. Ponadto powinien zatroszczyć się o wszystkie siostry zakonne zamieszkujące na terenie parafii, a także osoby świeckie, które posługują w kościele. Proboszcz miał obowiązek niesienia pomocy materialnej i duchowej wszystkim sierotom, wdowom, ubogim, chorym, upośledzonym i niedołącznym. Powinien także do tego zachęcać wszystkich swoich parafian. Szczególnej troski ze strony proboszcza domagali się ci, którzy odeszli od praktyk religijnych, a także od wyznawanej wiary, aby przez jego pasterskie działanie nawiązać z nimi łączność, by powrócili do życia prawdziwie katolickiego. Duszpasterze, a w sposób szczególny proboszczowie powinni rozwijać w swoich parafiach ducha ekumenicznego z tymi wszystkimi, którzy nie posiadają pełnej wspólnoty z katolikami¹⁴².

Wypełniając swoje obowiązki duszpasterskie proboszcz był zobowiązany do troski nie tylko o pojedynczych parafian, ale przede wszystkim o całą wspólnotę parafialną. Dlatego powinien starać się, aby jego funkcje miały jak najszerszy oddźwięk społeczny i żeby prowadziły do wychowania wiernych całej parafii. Wypełniając swoje obowiązki powinni jednoczyć się z wiernymi świec-

¹⁴⁰ Statuty 63–66, 1SDWł.

¹⁴¹ Statut 67, 1SDWł.

¹⁴² Statuty 69–74, 1SDWł.

kimi uznając ich doświadczenie i porady. Proboszcz powinien wsłuchiwać się w potrzeby swoich parafian, a także angażować ich na różnych płaszczyznach działalności kościelnej¹⁴³.

Następna grupa obowiązków proboszczowskich wpisujących się w pasterską posługę rządzenia, zapisanych w synodzie biskupa Pawłowskiego odnosiła się do spraw urzędowych oraz prowadzenia kancelarii parafialnej. Na pierwszym miejscu synod zobowiązywał proboszczów, a także wikariuszy do dyskrecji i zachowania tajemnicy przy załatwianiu wszelkiego rodzaju spraw. Taka postawa pozwalała wzbudzić zaufanie wiernych względem swoich duszpasterzy. Każdy proboszcz był zobowiązany do prowadzenia i urzędowania kancelarii parafialnej. Każda kancelaria powinna składać się z dwóch pomieszczeń, z czego jedno z nich powinno stanowić poczekalnię. Każdy proboszcz jest zobowiązany do sumiennego i starannego prowadzenia ksiąg parafialnych¹⁴⁴.

Proboszcz miał obowiązek starannego przechowywania w kancelarii parafialnej listów pasterskich, rozporządzeń władzy diecezjalnej, korespondencji z władzami cywilnymi w sprawach parafialnych oraz dokumentów dotyczących bezpośrednio lub pośrednio kościoła parafialnego, a także odnoszących się do katechizacji. Księgi parafialne, zwłaszcza metrykalne powinny być prowadzone starannie i przechowywane według określonego porządku rzeczowego oraz chronologicznego w odpowiednio urządzonych szafkach znajdujących się w kancelarii parafialnej¹⁴⁵.

Każda czynność, która została dokonana w parafii, a wymaga odnotowania w odpowiedniej księdze, powinna być niezwłocznie tam zapisana. Obowiązek dopilnowania tego spoczywał na proboszczu. Księgi powinny być wypełniane starannie i czytelnie, podobnie jak wydawane z nich świadectwa, które winny być zgodne z oryginalnym wpisem. W księgach chrztu należało dokonywać adnotacji o przyjęciu święceń wyższych, złożeniu profesji zakonnej, zawarciu małżeństwa, a także o przyjęciu bierzmowania¹⁴⁶.

¹⁴³ Statuty 75–76, 1SDWł.

¹⁴⁴ Statuty 77–79 1SDWł; W statucie 79 1SDWł ustawodawca wylicza, jakie księgi należy prowadzić: ochrzczonych, małżeństw wraz ze wszystkimi załącznikami, zmarłych, bierzmowanych, dzieci przyjętych do Pierwszej Komunii św., chorych, intencji mszalnych, odnawiania Najświętszego Sakramentu, księży gości odprawiających w kościele parafialnym, nawróconych i przyjętych do Kościoła, zapowiedzi przedślubnych, ogłoszeń parafialnych, stanu dusz, protokołów z wizytacji kanonicznej, protokołów z wizytacji parafii przez dziekana, spis własności kościelnej, rachunkową, kronikę parafialną, dziennik podawczy i odbiorczy, cmentarną.

¹⁴⁵ Statuty 80–81, 1SDWł.

¹⁴⁶ Statuty 82–83, 1SDWł.

Kolejna grupa obowiązków proboszcza koncentrowała się wokół troski o świątynię parafialną i filialną. Proboszcz był zobowiązany dbać o te budynki, a także o cmentarze, krzyże i figury znajdujące się na terenie jego parafii. Wystrój kościoła, zwłaszcza wewnętrzny, powinien być konsultowany z władzą diecezjalną. Ponadto proboszcz miał obowiązek zatroszczyć się o inne budynki parafialne¹⁴⁷.

Osoby świeckie zamieszkujące oraz przebywające w plebanii powinny dawać dobry przykład innym. Ponadto proboszcz powinien zatroszczyć się, aby nie mieszały się one do spraw parafialnych¹⁴⁸.

Proboszcz posiadał prawo do utrzymania ze strony wiernych. Z tej racji wolno mu przyjmować zwyczajowe ofiary od wiernych. Duszpasterze nie powinni tego prawa nadużywać i nie szukać swoich własnych interesów, ale kierować się zasadą służby Jezusowi Chrystusowi. W każdym przypadku powinien brać pod uwagę warunki osoby czy też rodziny składającej ofiarę. Przyjmując ofiary należało kierować się także bezinteresownością oraz zalecono przyjmowanie ich w formie dobrowolności a nie konkretnych stawek, tak by wierni nie czuli się zgorszeni i nie żywili urazy do swojego kapłana¹⁴⁹.

Synod zachęcał proboszczów, którzy ze względu na wiek bądź chorobę, uniemożliwiające wypełnianie należycie wszystkich obowiązków proboszczowskich, aby zgłaszali rezygnację ze swojego urzędu¹⁵⁰.

Każdy proboszcz posiadający na swojej parafii wikariusza miał obowiązki względem niego. Przede wszystkim stosunek proboszcza do wikariusza powinien być nacechowany życzliwością, sprawiedliwością i obiektywizmem. Wikariusz powinien otrzymać od proboszcza mieszkanie, w razie potrzeby także umeblowane. Raz w tygodniu proboszcz powinien urządzić z wikariuszami zebranie w celu omówienia i rozdziału prac duszpasterskich na bieżący tydzień. Proboszcz powinien dać możliwość czynnego zapoznania się i załatwiania spraw w kancelarii parafialnej, a w większych parafiach powierzyć pewne działy pracy duszpasterskiej. Kapłani zatrudnieni w parafii powinni spożywać wspólnie posiłki. W niektórych okolicznościach wikariusze mogli stołować się u siostr albo prowadzić własną kuchnię. Nie powinni stołować się u osób świeckich i w zakładach zbiorowego żywienia. Proboszcz miał obowiązek przedłożenia

¹⁴⁷ Statut 84, 1SDWł.

¹⁴⁸ Statut 85, 1SDWł.

¹⁴⁹ Statut 86, 1SDWł.

¹⁵⁰ Statut 87, 1SDWł.

biskupowi diecezjalnemu obiektywnej, pisemnej opinii o życiu oraz pracy wikariusza przeniesionego na inną placówkę¹⁵¹.

Synod nakładał na proboszczów obowiązki związane z odnoszeniem się do innych pracowników kościelnych zatrudnionych w parafii. Podstawowym obowiązkiem było odnoszenie się do nich z należnym szacunkiem, sprawiedliwością i życzliwością. Proboszcz zobowiązany był także do regularnego wypłacania swoim pracownikom pensji oraz ubezpieczenia zgodnie z obowiązującym prawem pracy¹⁵².

Ustawodawstwo Pierwszego Synodu Diecezji Włocławskiej z 1967 roku, dość szczegółowo i precyzyjnie określiło obowiązki i prawa przysługujące proboszczom w diecezji włocławskiej. Jednak zmieniające się okoliczności sprawiły, że po zakończeniu synodu biskup Jan Zaręba, wydał kolejne zarządzenia, które w pewien sposób uzupełniały przepisy zamieszczone w synodzie biskupa Pawłowskiego. Pierwszym takim zarządzeniem było wydane w sprawie stosowania właściwej formy pism i akt urzędowych¹⁵³. Wprawdzie odnosiło się ono do wszystkich kapłanów kierujących dokumenty do urzędów diecezjalnych, a także prowadzących księgi parafialne, jednak biskup zwrócił uwagę, aby to właśnie proboszczowie czuwali nad wypełnianiem obowiązków wynikających z tego zarządzenia. Wszystkie oficjalne i urzędowe pisma kierowane do kurii oraz sądu biskupiego powinny być wykonywane na maszynie bądź atramentem. Biskup zakazał stosowania długopisów do sporządzenia takich pism. Pod każdym dokumentem powinien być czytelny, własnoręczny podpis. Wszystkie księgi parafialne, o których mowa w synodzie powinny być także uzupełniane atramentem. Proboszcz miał obowiązek podpisania się pod każdym urzędowym pismem kierowanym do instytucji diecezjalnej. Wikariusz mógł przygotować takie pismo, jednakże podpisywał je proboszcz. Każdy dokument powinien być zredagowany w taki sposób, aby zachować odpowiednie marginesy do czynienia adnotacji, a także do wpięcia do akt¹⁵⁴.

Kolejnym zarządzeniem biskupa Zaręby dotyczyło prowadzenia kroniki parafialnej¹⁵⁵. Biskup przypomniał proboszczom o ich obowiązku sumiennego

¹⁵¹ Statuty 88–90, 1SDWł.

¹⁵² Statut 91, 1SDWł.

¹⁵³ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie stosowania właściwej formy w pismach i aktach urzędowych*, KDWł, 53(1970), s. 19–20.

¹⁵⁴ Tamże.

¹⁵⁵ J. Zaręba, *Zarządzenie w sprawie prowadzenia kroniki parafialnej*, KDWł, 62(1979), s. 235.

i systematycznego prowadzenia tej księgi. W tych parafiach, gdzie nie była, proboszczowie mieli niezwłocznie ją utworzyć. Kronika ta miała być sprawdzana podczas każdej wizytacji parafii¹⁵⁶.

Do innych zarządzeń pozasynodalnych odnoszących się do posługi proboszczów zaliczyć należy to wydane przez biskupa Muszyńskiego w sprawie ksiąg kasowych¹⁵⁷. Biskup zobowiązał wszystkich proboszczów, a także rektorów kościołów na terenie diecezji włocławskiej, aby założyli i systematycznie prowadzili księgi kasowe na specjalnych drukach urzędowych. Księga taka miała być przeznaczona tylko do celów kościelnych¹⁵⁸.

Prawodawstwo diecezjalne odnoszące się do posługi proboszczów zostało uregulowane przez synod biskupa Dembowskiego. Już w pierwszym statucie, ustawodawca synodalny podkreśla, że proboszczem może zostać tylko kapłan, który spełnia wszystkie wymagania prawne, ma odpowiedni staż duszpasterski a także zdany egzamin proboszczowski. Wprowadzenie na urząd proboszcza powinno odbywać się zgodnie z wytycznymi zamieszczonymi w aneksie¹⁵⁹ do statutów synodalnych. Jeśli chodzi o administratora parafii to przedstawia go wiernym dziekan¹⁶⁰.

Synod podaje normy wspólne dla proboszczów administratorów i wikariuszy. Zaliczają się do nich nauczanie prawd wiary przez katechezę, homilię a także inne formy przepowiadania. Kolejnym obowiązkiem jest sprawowanie liturgii w taki sposób, by wierni coraz głębiej mogli wchodzić w tajemnicę, która jest w niej urzeczywistniana. Gorliwa posługa w konfesjonale, która powinna być codzienna i regularna to następny obowiązek nałożony przez synod. Ponadto kapłani powinni troszczyć się o świątynię, jak również o inne budynki parafialne, być obecni w kancelarii parafialnej w wyznaczonych wcześniej i podanych do wiadomości wiernych godzinach, troszczyć się o chorych, bezrobotnych oraz opuszczonych. Do obowiązków kapłańskich należą także: staranne przeprowadzanie wizyt duszpasterskich, uczestniczenie w konferencjach dekanalnych, a także w wizytacji kanonicznej, modlitwa o nowe powołania do służby Bożej oraz troska o tych, którzy już je odkryli¹⁶¹.

¹⁵⁶ Tamże.

¹⁵⁷ H. Muszyński, *Dekret w sprawie prowadzenia księgi kasowej* (19.12.1989), KDWi, 72(1989), s. 269.

¹⁵⁸ Tamże.

¹⁵⁹ Aneks 1, 2SDWi.

¹⁶⁰ Statuty 299–301, 2SDWi.

¹⁶¹ Statut 304, 2SDWi.

Każdy proboszcz, a także administrator jest zobowiązany odprawić Mszę św. za swoich parafian w niedziele i święta nakazane. W wypominkach proboszcz ma pamiętać, aby zamieszczać modlitwy za papieży, biskupów, proboszczów i wikariuszy. Ma także pamiętać o fundatorach i dobrodziejach kościoła parafialnego, o tych którzy polegli w obronie Ojczyzny, o siostrach zakonnych, jeśli pracowały w parafii, a także o pracownikach świeckich. Do obowiązków proboszcza, włącza się również troskę o groby kapłanów oraz poległych w obronie Ojczyzny¹⁶².

Obowiązkiem proboszcza jako odpowiedzialnego za duszpasterstwo i katechezę w parafii jest organizowanie cotygodniowych spotkań całego zespołu duszpastersko-katechetycznego, w celu omówienia wspólnej organizacji pracy oraz bieżących problemów w tej materii. Jeśli chodzi o sprawy kancelaryjne to powinny być one załatwiane w sposób subtelny i dyskretny, aby wzbudzać u swoich parafian zaufanie do duszpasterzy. Wzajemne odnoszenie się proboszcza do wikariuszy powinno być nacechowane życzliwością. Proboszcz ma odnosić się do swoich współpracowników po bratersku dając im odczuć, że wraz z nim są odpowiedzialni za pasterską posługę w parafii. Obowiązkiem proboszcza jest zapewnienie wikariuszom godnych warunków do życia i do pracy a w sprawach materialnych ma przestrzegać zasad sprawiedliwości. Proboszcz ma być wzorem dla swoich współpracowników, w działalności apostolskiej powinien być uprzejmy i rozbudzać gorliwość pasterską, okazując wszystkim zrozumienie i popierać ich własne inicjatywy¹⁶³.

Biskup Wiesław Mering skierował do księży proboszczów pismo w sprawie wieku emerytalnego¹⁶⁴. Nie ma ono rangi prawnej, ale jest raczej prośbą biskupa skierowaną do proboszczów diecezji włocławskiej. Biskup motywuje swoją decyzję sytuacją w diecezji dotyczącą dużej grupy kapłanów, którzy liczą już kilkanaście lat kapłaństwa, a nie mają perspektywy objęcia parafii. Dlatego biskup wzywa starszych kapłanów do solidarności kapłańskiej. Kwestię tę biskup omawiał i konsultował z radą kapłańską oraz radą biskupią. Zwrócił się z prośbą do księży proboszczów, aby stopniowo z każdym rokiem składali prędzej rezygnację na ręce biskupa, tak by wiekiem przechodzenia był 70 rok życia. Każdy przypadek jest rozpatrywany przez biskupa indywidualnie, dlatego

¹⁶² Statuty 305–306, 2SDWł.

¹⁶³ Statuty 307–309, 2SDWł.

¹⁶⁴ W. Mering, *Pismo w sprawie obniżenia wieku emerytalnego księży proboszczów* (19.01.2006), MDWł, 89(2006), s. 191–192.

też dla dobra duchowego istnieje możliwość, aby proboszcz pozostał na swojej funkcji aż do ukończenia 75 roku życia¹⁶⁵.

Kolejne zarządzenie związane z obowiązkami i prawami dla proboszczów wydane przez biskupa Meringa dotyczyło kanonicznego wprowadzenia na urząd proboszcza¹⁶⁶. Biskup przypomniał obowiązujące w tej kwestii przepisy prawa powszechnego¹⁶⁷ oraz prawa partykularnego¹⁶⁸. Podkreślił, że takie wprowadzenie powinno dokonać się nie później niż 15 dni od daty określonej dekretem nominacyjnym. Prawa i obowiązki proboszcza nominat posiada dopiero po kanonicznym objęciu parafii. Biskup może udzielić dyspensy od takiej introdukcji, wówczas proboszcz ma wszystkie prawa i obowiązki od dnia wyznaczonego w dekrete. Biskup mianując nowych proboszczów, zapisuje w dekrete nominacyjnym, kto będzie dokonywał kanonicznego wprowadzenia w urząd oraz przed kim nominat ma złożyć wyznanie wiary i przysięgę wierności. Dlatego jeśli wprowadzenia dokonałaby inna osoba, niż wyznaczona w dekrete, wówczas czynność ta jest nieważna¹⁶⁹. W dalszej części tego dokumentu zostały zamieszczone wzory protokołu kanonicznego wprowadzania w urząd nowego proboszcza, wyznania wiary i przysięgi wierności¹⁷⁰.

Zarówno pierwszy, jak i drugi synod włocławski podkreślają, że proboszczem może zostać kapłan, który spełnia wymagania prawne, a przede wszystkim ma zdany egzamin proboszczowski. Dlatego biskup Mering wielką wagę w swojej działalności pasterskiej przykładął do przeprowadzenia takiego egzaminu. Powołując się na prawo kodeksowe¹⁷¹, wydał dekret w sprawie takich egzaminów¹⁷². Określił w nim sposób jego przeprowadzenia i wyznaczył komisję egzaminacyjną. Kandydaci zostali zobowiązani do sprawdzenia swojej wiedzy w zakresie prowadzenia parafii jak też i wiedzy teologicznej. Egzamin składał się z trzech głównych dziedzin. Pierwsza dotyczyła wiedzy z zakresu dogmatyki, teologii pastoralnej i teologii liturgii zwłaszcza w zakresie sprawowania sakramentów. Druga dotyczyła problematyki teologiczno-moralnej, zwłaszcza z zakresu sa-

¹⁶⁵ Tamże.

¹⁶⁶ W. Mering, *W sprawie kanonicznego wprowadzenia w urząd proboszcza*, MDWł, 89(2006), s. 993–997.

¹⁶⁷ Kan. 527 § 2 KPK 1983.

¹⁶⁸ Statut 300 2SDWł.

¹⁶⁹ Mering, *W sprawie kanonicznego wprowadzenia w urząd proboszcza*, s. 993–994.

¹⁷⁰ Tamże, s. 995–997.

¹⁷¹ Kan. 521 § 3 KPK 1983.

¹⁷² W. Mering, *Dekret w sprawie egzaminów proboszczowskich* (23.11.2005), KDWł, 88(2005), s. 515–516.

kramentu pokuty. Ostatnia dziedzina to prawo kanoniczne, zwłaszcza z zakresu prowadzenia kancelarii, zobowiązań duchownych i parafii wobec diecezji, prawa administracyjnego oraz ochrony zabytków sztuki kościelnej. Do egzaminu mogli przystąpić tylko kapłani, którzy nienagannie wywiązali się ze wszystkich zobowiązań finansowych na rzecz instytucji diecezjalnych. Z takiego egzaminu zostali zwolnieni kapłani posiadający tytuł doktora i pracujący na uczelni¹⁷³.

Po przyjrzeniu się praktyce duszpasterskiej, a także uwzględniając uwarunkowania związane z formacją intelektualną prezbiterów oraz zdobywaniem przez nich stopni naukowych, biskup Mering wydał po 9 latach odnowiony sposób przeprowadzenia egzaminów proboszczowskich i ustanowił skład nowej komisji¹⁷⁴. Zakres wiedzy nie uległ zmianie. Kandydaci zostają wezwani pisemnie do stawienia się przed komisją przez kanclerza kurii. Miesiąc przed egzaminem, mają obowiązek przedłożyć wzorcowo opracowaną katechezę i homilię na temat zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego, a wyznaczony przez profesorów katechetyki i homiletyki. Z egzaminu zostali zwolnieni kapłani posiadający tytuł doktora, choć biorą udział w cyklu wykładów i spotkań formacyjnych¹⁷⁵.

2.3. Wikariusze, rektorzy i kapelani

Kolejną grupą kapłanów, których posługa wpisuje się w kościelną misję rządzenia, są wikariusze, rektorzy i kapelani.

2.3.1. Wikariusze

Wikariusz parafialny to kapłan przydzielony przez biskupa diecezjalnego do parafii w celu wspomagania proboszcza w jego pasterskiej posłudze¹⁷⁶. Kodeks z roku 1917 wymieniał i rozróżniał pięć rodzajów wikariuszy parafialnych: wikariusza osoby moralnej, wikariusza ekonomę, wikariusza zastępcę, wikariusza pomocnika i wikariusza współpracownika¹⁷⁷.

¹⁷³ Tamże.

¹⁷⁴ W. Mering, *Dekret w sprawie sposobu przeprowadzenia egzaminu proboszczowskiego*, (2.09.2014), MDWł, 97(2014), s. 1049–1051.

¹⁷⁵ Tamże.

¹⁷⁶ Kan. 545 § 1 KPK 1983; F. D'Ostilio, *I vicari parrocchiali*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 204; A. Suosa Costa, *De paroeciis, de parochis et de vicariis paroecialibus*, s. 332.

¹⁷⁷ F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 595–597; Kan. 471–476 KPK 1917; E. Szafranski, *Wikariusze parafialni w prawie kodeksowym*, PK, 34(1991), nr 1–2, s. 56–58.

W obecnym kodeksie nie ma takiego rozróżnienia. Ustawodawca wspomina, że wikariusz może zostać ustanowiony, aby świadczył pomoc w wypełnianiu całej posługi parafialnej w odniesieniu do parafii lub tylko do jakiejś określonej części, bądź do konkretnego zespołu wiernych w parafii. Może zostać także wyznaczony do niesienia oznaczonej posługi równocześnie w kilku parafiach¹⁷⁸. Rolę wikariusza w pasterskiej misji Kościoła podkreśla Sobór Watykański II w dekrecie *Christus Dominus*, gdzie wikariusze parafialni zostali określani jako współpracownicy proboszcza świadczący codziennie znaczącą oraz czynną pomoc w wypełnianiu pracy duszpasterskiej pod władzą proboszcza. Z tej racji sobór zachęca, aby pomiędzy proboszczem i jego wikariuszami istniała więź braterska, którą powinny cechować wzajemny szacunek, a także miłość braterska. Proboszcz i wikariusze powinni wspierać się wzajemnie radami, pomocą, jak również przykładem w celu jak najlepszego prowadzenia duszpasterstwa w parafii¹⁷⁹.

Prawo partykularne Kościoła włocławskiego traktujące o prawach i obowiązkach wikariuszy zostało zamieszczone w uchwałach synodów włocławskich. Pierwszy synod biskupa Pawłowskiego w swoich postanowieniach zamieścił je w oddzielnym rozdziale zatytułowanym wikariusze parafialni. Synod określał wikariusza parafialnego jako współpracownika proboszcza, który powinien odznaczać się gorliwością w pełnieniu swojej posługi. Do jego obowiązków należało niesienie pomocy proboszczowi w wykonywaniu działań duszpasterskich i trosce o rozwój Ludu Bożego. Wikariusz był zobowiązany do pomocy proboszczowi na każdym odcinku pracy parafialnej, nie wyłączając kancelarii¹⁸⁰.

Po otrzymaniu nominacji na parafię do obowiązków wikariusza należało stawienie się w wyznaczonej placówce w określonym dekretem czasie, wpięrow przedstawiając się księdzu proboszczowi. Do szczególnych obowiązków wikariusza należała gorliwa praca w katechezie parafialnej. Aby mogła ona przynosić zamierzone owoce, wikariusze przynajmniej przez trzy lata zostali zobowiązani do przygotowywania katechez w miarę możliwości na piśmie, po tym czasie mogli ograniczać się tylko do przygotowywania konspektów. Przygotowane katechezy i konspekty wikariusz miał obowiązek pokazać wizytatorom katechetycznym podczas przeprowadzanych przez nich wizytacji¹⁸¹.

¹⁷⁸ Kan. 545 § 2 KPK 1983; J.I. Arrieta, *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997, s. 461–462.

¹⁷⁹ DB, n. 30; Sztáfrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, s. 219.

¹⁸⁰ Statut 92, 1SDWł.

¹⁸¹ Statuty 93–94, 1SDWł.

Wikariusze parafialni współpracownicy, a także pomocnicy częściowi otrzymali prawo na czas ich urzędowania do przyjmowania zgody małżeńskiej i błogosławienia małżeństw. Z prawa tego nie powinni korzystać wbrew zgody proboszcza¹⁸².

Wikariusz powinien odnosić się z szacunkiem do proboszcza oraz do innych kapłanów, aby współpraca zwłaszcza w parafii przebiegała w sposób harmonijny. Kolejnym obowiązkiem spoczywającym na wikariuszach miało być przyjmowanie w duchu uległości i miłości kapłańskiej pouczeń oraz rad od proboszczów. Prywatne odwiedzanie parafian przez wikariusza powinno być ustalone z proboszczem, podobnie jak i wyjazdy poza teren parafii¹⁸³.

Jeśli chodzi o wynagrodzenie dla wikariusza, to miał on prawo uczestniczyć w dochodach zwanych *iura stolae*, w proporcji połowy tego co należy się proboszczowi. Na dochód ten składały się składki z ofiar wiernych przekazywanych przy okazji chrztów, zapowiedzi, ślubów, pogrzebów, wypominków i wypisów metryk. Do dochodów wikariusza wliczały się także ofiary za stypendia mszalne oraz za kolędę, według ustalonych zasad¹⁸⁴.

Wikariusz miał prawo zamieszkania na plebanii lub w innym budynku kościelnym. Takie mieszkanie powinno składać się przynajmniej z jednego umeblowanego pokoju i w miarę możliwości powinno mieć osobne wejście. Do obowiązków wikariusza należała troska o meble parafialne oraz utrzymanie ich w należytym porządku. Okres minimalnej pracy wikariusza na parafii wynosił przynajmniej jeden rok katechetyczny. Wszelkie prośby o przeniesienie zarówno ze strony proboszcza jak i wikariusza powinny być kierowane do władzy diecezjalnej do połowy kwietnia. Opuszczenie parafii powinno odbywać się w wyznaczonym terminie, bez publicznego żegnania się z wiernymi¹⁸⁵.

Statuty Drugiego Synodu Diecezji wrocławskiej odnoszące się do praw i obowiązków dla wikariuszy w dużej mierze stały się powtórzeniem tego, co zostało zapisane w statucie biskupa Pawłowskiego.

Synod zobowiązał wikariuszy, aby po otrzymaniu nominacji stawili się w wyznaczonej placówce w czasie określonym w dekrete, przedstawiając się najpierw proboszczowi a następnie dziekanowi¹⁸⁶.

¹⁸² Statut 95, 1SDWł.

¹⁸³ Statut 96, 1SDWł.

¹⁸⁴ Statut 97, 1SDWł.

¹⁸⁵ Statuty 98–99, 1SDWł.

¹⁸⁶ Statut 302, 2SDWł.

Każdy wikariusz wraz z nominacją na podstawie ustawodawstwa synodalnego otrzymał prawo do przyjmowania zgody małżeńskiej i błogosławienia małżeństw na terenie parafii, w której sprawuje swoją posługę przez cały czas jego urzędowania¹⁸⁷.

Ponadto do obowiązków wspólnych wikariusza i proboszcza należą troska o świątynię i budynki parafialne, sprawowanie posługi nauczania, uświęcania i zarządzania w parafii jako pomoc proboszczowi. Obowiązki te zostały szczegółowo omówione jako wspólne przy analizie materiału dotyczących posługiwania proboszczów¹⁸⁸.

Synod przypomina, że wikariusz ma obowiązek odnoszenia się z należyтым szacunkiem do proboszcza i wszystkich kapłanów przebywających na terenie parafii. Dodatkowo powinien w duchu uległości chętnie przyjmować dobre rady i pouczenia od proboszcza. Wikariusz ma obowiązek konsultowania ze swoim proboszczem wszelkiego rodzaju spraw związanych z życiem parafialnym, a także swoich wyjazdów poza teren parafii, nawet w dni wolne. Po otrzymaniu nominacji na nową placówkę, obowiązkiem wikariusza jest stawienie się w odpowiednim czasie w miejscu wyznaczonym bez żadnego publicznego pożegnania z wiernymi poprzedniej parafii¹⁸⁹.

Przepis odnoszący się do pożegnania wikariuszy często był ignorowany, dlatego też biskup Mering przypomniał tę kwestię kierując swoją pasterską odezwą w tej sprawie¹⁹⁰. Zobowiązał wikariuszy, by przechodząc na nową placówkę, nie angażowali wiernych do „akademii” pożegnalnych. Przejście na inną parafię powinno odbywać się w ciszy i skupieniu¹⁹¹.

2.3.2. Rektorzy

Rektorem kościoła jest kapłan, któremu została powierzona troska o jakiś kościół niebędący parafialnym, kapitulnym ani takim, który jest złączony z jakimś domem zakonnym¹⁹². W znaczeniu prawnym jest to kapłan, któremu biskup diecezjalny powierzył opiekę nad kościołem, który nie podlega żadnemu

¹⁸⁷ Statut 303, 2SDWł.

¹⁸⁸ Statut 304, 2SDWł.

¹⁸⁹ Statut 310, 2SDWł.

¹⁹⁰ W. Mering, *Biskup włocławski w sprawie pożegnania księży wikariuszy w parafiach*, MDWł, 101(2018), s. 961–962.

¹⁹¹ Tamże.

¹⁹² Kan. 556 KPK 1983; F. D'Ostilio, *I rettori delle chiese ei cappellani*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 206.

proboszczowi, ani kapitule kanonickiej, ani żadnej wspólnotie zakonnej lub stowarzyszeniu życia apostołskiego. Kościół taki jest wybudowany, aby służyć jakiejś społeczności, np. akademickiej¹⁹³. Rektor kościoła cieszy się pewną swobodą w stosunku do proboszcza parafii, na terenie której wypełnia swoją posługę. Może on otrzymać od biskupa kompetencje do sprawowania funkcji zastrzeżonych proboszczowi¹⁹⁴.

Pierwszy Synod Diecezji Włocławskiej zawierał tylko jeden statut odnoszący się do obowiązków spoczywających na rektorach kościołów. Do tych obowiązków nałożonych przez synod zaliczały się: odprawianie nabożeństw w kościele rektorskim, prowadzenie katechezy dla dzieci i młodzieży szkolnej, jeżeli parafia nie jest w stanie temu podołać, a także udział we wszystkich konferencjach duszpasterskich¹⁹⁵.

Synod biskupa Dembowskiego w zasadzie powtórzył zapis pierwszego synodu odnośnie do obowiązków rektora kościoła. Ma on odprawiać nabożeństwa w kościele rektorskim, pomagać w prowadzeniu katechezy oraz uczestniczyć we wszystkich konferencjach duszpasterskich i katechetycznych¹⁹⁶.

2.3.3. Kapelani

Kapelanem jest kapłan, któremu została powierzona przynajmniej całościowo stała troska pasterska o jakąś wspólnotę lub zespół wiernych, wykonywana zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego lub partykularnego¹⁹⁷. Kapelana ustanawia się w celu zapewnienia określonej grupie wiernych szczególnej opieki duszpasterskiej, z której nie jest ona w stanie w pełni korzystać w warunkach parafialnych z różnych przyczyn. Kapelani mogą być ustanowieni do opieki nad chorymi, więźniami, migrantami lub innymi grupami w zależności od potrzeby¹⁹⁸.

Synod biskupa Pawłowskiego podawał przepisy odnoszące się do zadań kapelanów. Kapelanami powinni być kapłani, którzy wyróżniali się gorliwością w niesieniu pomocy ludziom chorym i nieszczęśliwym, z tej racji powierza się

¹⁹³ Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 260.

¹⁹⁴ J. Krukowski, *Rektorzy kościołów i kapelani*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1, s. 467.

¹⁹⁵ Statut 100, 1SDWł.

¹⁹⁶ Statut 313, 2SDWł.

¹⁹⁷ Kan. 564 KPK 1983; Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, s. 229.

¹⁹⁸ Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 261; Martin de Agar, *Elementi di Diritto Canonico*, s. 129.

im troskę o szpitale i więzienia. Powinni oni także być związani z miejscową parafią, dlatego synod nakładał na nich obowiązek rezydencji. W przypadku jakiejś nieobecności kapelana powinien zastąpić go inny kapłan z tej parafii, na terenie której znajduje się szpital lub więzienie¹⁹⁹.

W przypadku kapelanów pełniących swoją posługę w szpitalach, to mieli oni obowiązek prowadzenia dokładnego wykazu chorych, którzy zostali zaopatrzeni w sakramenty. Dodatkowo powinni wystawić chorem stosowne zaświadczenie. Ponadto, gdyby w niebezpieczeństwie śmierci kapelan pobłogosławił małżeństwo, udzielił chrztu, bierzmowania czy też włączył chorego do wspólnoty Kościoła, był zobowiązany dopełnić wszelkich formalności przewidzianych przez prawo w kancelarii parafialnej²⁰⁰.

Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, zawiera jeden statut odnoszący się do kapelanów i to tylko szpitalnych. Obowiązki w nim zawarte korespondują z tymi, które zostały zamieszczone w synodzie biskupa Pawłowskiego. Do obowiązków kapelana szpitalnego należy duszpasterska troska o chorych i służbę zdrowia. Każdy kapelan ma obowiązek prowadzenia dokładnego wykazu chorych, którzy zostali zaopatrzeni sakramentami. W przypadku posługi sakramentalnej w niebezpieczeństwie śmierci, kapelan ma obowiązek powiadomienia proboszcza parafii chorego o konieczności dopełnienia czynności przewidzianych przez prawo kanoniczne²⁰¹.

3. Instytucje diecezjalne

Biskup diecezjalny w wykonywaniu swojej posługi pasterskiej w powierzonej mu diecezji jest wspomagany przez prezbiterów. Wszyscy prezbiterzy wraz ze swoim biskupem uczestniczą w jednym i tym samym kapłaństwie oraz posłudze Chrystusa²⁰². To uczestnictwo w jednym kapłaństwie ma swoją odpowiednią hierarchię, która określa kryteria, a także zasady współpracy prezbiterów z biskupami. Z tej racji od prezbiterów wymaga się, aby pełnili oni swoją posługę w duchu miłości braterskiej, posłuszeństwa oraz współpracy, zwłaszcza jeśli chodzi o wszystkie sprawy związane z duszpasterstwem, jak również z apostolatem. Biskupi domagając się od prezbiterów, którzy są ich

¹⁹⁹ Statuty 101–102, 1SDWł.

²⁰⁰ Statut 103, 1SDWł.

²⁰¹ Statut 314, 2SDWł.

²⁰² DK, n. 7; Wroczeński, *Kościół partykularny w perspektywie pokodeksowej*, s. 19.

najbliższymi współpracownikami, koniecznej współpracy powinni ich chętnie wysłuchiwać oraz zasięgać ich rady w tym wszystkim, co odnosi się do duszpasterstwa i dobra diecezji²⁰³.

Biskup diecezjalny posiada zwierzchnią władzę w diecezji, którą wykonuje wspomagając się współpracą swojego prezbiterium. Takie działanie podkreśla charakterystyczną cechę działalności Kościoła istniejącą od jego początków, a w pełni odzwierciedlającą się w działalności duszpasterskiej i apostołskiej²⁰⁴.

Ta współpraca ma swoje ugruntowanie także w aspekcie prawnym. Zarówno w nauczaniu soborowym, jak również w Kodeksie, ukazana jest jedność sakramentalnej posługi i misji oraz ścisła współpraca biskupa z prezbiterami. To wszystko jest podstawą, a także uzasadnieniem istnienia w kościołach partykularnych odpowiednich gremiów i zespołów konsultacyjnych, które na szczeblu diecezjalnym w określonym stopniu dzielą wraz z biskupem jego troskę o powierzony mu Lud Boży²⁰⁵.

Do głównych organów wspierających biskupa diecezjalnego zaliczają się kuria diecezjalna, rada kapłańska a także kolegium konsultorów. W tej części niniejszej dysertacji zostaną omówione akty prawne biskupów wrocławskich odnoszące się do tych instytucji, które nakładają na duchownych obowiązki i prawa z nimi związane.

3.1. Kuria diecezjalna

Kuria diecezjalna jest organem centralnym w diecezji, który wspiera biskupa w jego zarządzaniu. Do czasów Soboru Watykańskiego II działalność kurii skupiała się głównie na zadaniach związanych z administracją i sądownictwem²⁰⁶. Reforma soborowa zaleciła, by kuria diecezjalna wspomagała biskupa nie tylko w zarządzie diecezją, ale także w pełnieniu dzieł apostołatu. Wszyscy

²⁰³ DK, n. 7; J. Krzywda, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, w: *Biskup pasterz diecezji*, red. P. Majer, Kraków 2003, s. 15; J. Krukowski, *Biskupi*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1, s. 245.

²⁰⁴ Krzywda, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, s. 15–16.

²⁰⁵ DB, n. 27; Krzywda, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, s. 16; Wroceński, *Kościół partykularny w perspektywie pokodeksowej*, s. 19–20.

²⁰⁶ G. Marchetti, *La curia comeorgano di partecipazione al. Ministero pastorale del vescovo diocesano*, „Periodica de Re Canonica”, 89(2000), s. 570–572.

pracujący w tym urzędzie powinni mieć świadomość, że wykonując powierzone sobie zadania, uczestniczą w posłudze pasterskiej biskupa diecezjalnego²⁰⁷.

Obecnie kuria diecezjalna jest definiowana jako urząd składający się z instytucji i osób, które pomagają biskupowi diecezjalnemu w zarządzaniu diecezją. W ramach tego zarządzania kierują działalnością pasterską, prowadzą działalność administracyjną, a także wykonują władzę sądowniczą²⁰⁸. Każda diecezja ma swoją szczególną specyfikę, od której uzależniona jest liczba instytucji wchodzących w jej skład. Mianowanie urzędników kurialnych należy do obowiązków biskupa diecezjalnego, gdyż wykonują oni swoje zadania w jego imieniu. Przy pomocy urzędników kurialnych biskup rządzi Kościołem partykularnym, dlatego też bardzo często kuria diecezjalna nazywana jest kurią biskupią. Każdy kandydat na urząd kurialny powinien odznaczać się odpowiednimi kwalifikacjami, a także postawą moralną. Po otrzymaniu nominacji wszyscy składają przyrzeczenie wiernego wypełniania zleconych im zadań i zachowania tajemnicy według zasad określonych przez prawo kościelne oraz biskupa diecezjalnego²⁰⁹.

W diecezji włocławskiej posoborowe prawo dotyczące kurii biskupiej znalazło swoje odzwierciedlenie w statutach synodalnych promulgowanych przez biskupa Pawłowskiego. Synod określał kurię diecezjalną jako organ administracyjny biskupa włocławskiego. W skład tego organu wchodził: wikariusze generalni, wikariusze biskupi, kanclerz, notariusze oraz inni urzędnicy. Kuria stanowiła urząd, do którego kapłani mieli się zwracać we wszystkich sprawach urzędowych zwłaszcza w sprawach personalnych, duszpasterskich, sakramentalnych, administracyjnych, gospodarczych, budowlanych, finansowych, a także wszystkich innych wymagających konsultacji bądź zgody władzy diecezjalnej. Ponadto kuria zajmowała się wszelkimi sprawami dotyczącymi dyspens²¹⁰.

Wszyscy urzędnicy kurialni mieli obowiązek zachowywania tajemnicy urzędowej. W wykonywaniu swojej działalności mieli kierować się decyzjami oraz wytycznymi biskupa diecezjalnego. W duchu odnowy soborowej powinni

²⁰⁷ DB, n. 27; J. Krukowski, *Kuria diecezjalna*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1, s. 346; Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, s. 205–206.

²⁰⁸ Kan. 469 KPK 1983; F. D’Ostilio, *La curia diocesana*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, s. 189.

²⁰⁹ Kan. 471, 475 KPK 1983; M. Solarczyk, *Instytucjonalne organy Kościołów partykularnych*, w: *Ustrój Kościoła rzymskokatolickiego*, red. W. Jakubowski, M. Solarczyk, Warszawa 2002, s. 182–184; A. Suosa Costa, *De curia diocesana*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, s. 277.

²¹⁰ Statut 37 1SDWł.

także pamiętać o tym, że nie uczestniczą tylko i wyłącznie w zarządzie diecezją, ale mają swój udział w wykonywaniu dzieł apostołatu²¹¹.

Kolejne wytyczne dotyczące praw i obowiązków dla duchowieństwa odnoszących się do kurii diecezjalnej miały znaleźć się w synodzie biskupa Zareby. Jednakże przerwanie synodu spowodowane śmiercią pasterza diecezji spowodowało, że nie doszło do jego promulgacji²¹². W statutach synodalnych promulgowanych przez biskupa Dembowskiego w 1994 r. nie znalazły się przepisy odnoszące się do tego urzędu diecezjalnego.

Biskup Henryk Muszyński podczas swojej posługi przeprowadził reorganizację kurii włocławskiej, powołując do istnienia komisje i rady diecezjalne. Aby wyjść naprzeciw potrzebom związanym z budownictwem sakralnym, biskup powołał Komisję ds. budownictwa sakralnego, której głównym zadaniem było rozwijanie i intensyfikacja wszelkich działań z tego zakresu²¹³. Powołał także konsultanta ds. budownictwa sakralnego²¹⁴. Podczas przeprowadzanej reorganizacji została także powołana Komisja ds. emerytów²¹⁵, a także Komisja ds. sztuki sakralnej²¹⁶. Zgodnie z wymogami prawa kodeksowego²¹⁷, biskup Muszyński powołał także w ramach działalności kurii włocławskiej Radę ds. Ekonomicznych²¹⁸.

Jedną z głównych instytucji wchodzących w skład urzędów kurialnych był referat katechetyczny. Z tej racji biskup Henryk Muszyński zatwierdził nowy statut tegoż referatu²¹⁹. W statucie tym znalazły się obowiązki i prawa dla duchownych, którzy wchodziłi w jego skład. Referat katechetyczny był organem kurii włocławskiej, który odpowiedzialny był za kierowanie i koordynację katechizacji w diecezji. Do jego zadań należała troska o to, by w każdej parafii i punktach duszpasterskich prowadzona była katechizacja na wszystkich pozio-

²¹¹ Statut 38 1SDWł.

²¹² Borucki, *Recepcja kościelnego prawa powszechnego*, s. 214.

²¹³ H. Muszyński, *Dekret ustanawiający Komisję ds. budownictwa sakralnego* (6.02.1988), KDWł, 71(1988), s. 110–111.

²¹⁴ Tenże, *Dekret powołujący Konsultanta ds. budownictwa sakralnego* (7.02.1988), KDWł, 71(1988), s. 111.

²¹⁵ Tenże, *Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję ds. Emerytów* (4.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 111.

²¹⁶ Tenże, *Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję ds. Sztuki Kościelnej* (10.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 112.

²¹⁷ Kan. 492 § 1 KPK 1983.

²¹⁸ H. Muszyński, *Dekret ustanawiający Radę ds. Ekonomicznych* (7.05.1988), KDWł, 71(1988), s. 114.

²¹⁹ Tenże, *Statut referatu katechetycznego* (27.06.1988), KDWł, 71(1988), s. 116–118.

mach nauczania. W celu przygotowania odpowiedniej kadry, referat katechetyczny miał obowiązek organizowania kursów katechetycznych dla wszystkich katechetów, które miały odbywać się jako formacja ciągła zapewniająca rozwój intelektualny jak i duchowy. Do obowiązków tej instytucji należy także troska o wszystkich katechetów. Strukturę referatu ustanawia biskup diecezjalny. On też powołuje jego skład osobowy²²⁰.

Na podstawie statutu referat katechetyczny opierał swoje działanie na ogólnopolskim programie katechetycznym, a także na wytycznych biskupa diecezjalnego. Do głównych obowiązków diecezjalnego referenta ds. katechizacji należało kierowanie całością prac referatu oraz pełnienie obowiązków diecezjalnego wizytatora nauki religii. Prowadził on bieżącą korespondencję w sprawach katechetycznych, przyjmował interesantów w sprawach związanych z katechizacją, organizował systematyczne szkolenia i skupienia dla katechetów. Ponadto oprócz referenta diecezjalnego w skład referatu katechetycznego wchodził referenci rejonowi oraz wizytatorzy dekanalni. Referenci rejonowi odpowiadali za katechetyczną działalność w swoich rejonach oraz ściśle współpracowali z rejonowymi referentami ds. duszpasterstwa, a także wizytatorami dekanalnymi. Sprawowali oni także zadania wizytatorów rejonowych od spraw katechezy. Wizytatorzy dekanalni pełnili rolę wizytatorów katechetycznych na płaszczyźnie dekanatów²²¹.

Oprócz statutu referatu katechetycznego, biskup Muszyński w ramach działalności kurii diecezjalnej zatwierdził także statut Komisji ds. Katechizacji²²². Komisja ta została powołana przez biskupa diecezjalnego dla ściśle określonych zadań i na określony czas. W swojej działalności miała obowiązek współpracować z referatem katechetycznym. W jej skład wchodził przewodniczący, jego zastępca, sekretarz oraz członkowie, którzy są przedstawicielami trzech rejonów diecezji oraz dyscypliny związanej z aktualnym zadaniem komisji. Spotkania komisji są zwoływane przez przewodniczącego, który ma prawo stosownie od potrzeby zaprosić do udziału w posiedzeniu osoby spoza jej składu. Zadaniem sekretarza było spisywanie protokołów z posiedzeń. Do głównych obowiązków członków wchodzących w skład komisji ds. katechizacji należało prowadzenie badań i rozeznawania sytuacji katechetycznej stosownie do zadań określonych dekretem przez biskupa diecezjalnego. Ponadto członkowie komisji zostali zobowiązani do poszukiwania skutecznych form i metod

²²⁰ Tamże, s. 116–117.

²²¹ Tamże, s. 117–118.

²²² H. Muszyński, *Statut Komisji ds. Katechizacji* (30.06.1988), KDWł, 71(1988), s. 118–119.

rozwiązywania wskazanych problemów oraz opracowanie wskazań i sposobów realizacji pracy katechetycznej²²³.

Kolejnym działaniem w ramach reformy kurii wrocławskiej było powołanie przez biskupa Muszyńskiego Komisji Misyjnej²²⁴. Powołując skład tej komisji, biskup zobowiązał jej członków do popierania wśród wiernych dzieł instytutów misyjnych. Jej głównym obowiązkiem było pogłębianie ducha misyjnego wśród wiernych diecezji wrocławskiej²²⁵.

Ostatnim akcentem przeprowadzonej przez biskupa Muszyńskiego reorganizacji poszczególnych instytucji kurii diecezjalnej było powołanie Komisji Ekumenicznej²²⁶. Do głównych obowiązków powołanej komisji należała recepcja nauki Soboru Watykańskiego II w dziedzinie ekumenizmu. Ponadto Komisja ta miała organizować spotkania i prowadzić dialog z braćmi odłączonymi pod nadzorem biskupa diecezjalnego. Kolejnym obowiązkiem było organizowanie współpracy w dziedzinie wychowania w sprawach moralnych i społecznych. Duchowieństwo i wierni powinni być formowani w duchu ekumenicznym. Zadaaniem Diecezjalnej Komisji Ekumenicznej było także utrzymywanie kontaktów i współpraca z Komisją Ekumeniczną Episkopatu Polski²²⁷.

Bardzo ważnym działaniem prawnym odnoszącym się do kurii wrocławskiej było zatwierdzenie przez biskupa Wiesława Meringa nowego regulaminu kurii diecezjalnej²²⁸. Biskup przypominał w regulaminie o tym, że każdy zainteresowany ma prawo, a urzędy kurialne obowiązek, do spotkań z interesantami w wyznaczonych godzinach. Biskup przyjmuje interesantów we wszystkie dni tygodnia, za wyjątkiem sobót. Jednak takie spotkania powinny być umawiane wcześniej za pośrednictwem kapelana²²⁹.

Kolejnym aktem prawnym biskupa Meringa odnoszącym się do urzędów kurialnych był promulgowany przez niego regulamin Sądu Kościelnego Diecezji Wrocławskiej²³⁰. Pierwsza część tego regulaminu to postanowienia ogólne,

²²³ Tamże.

²²⁴ H. Muszyński, *Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję Misyjną* (9.08.1988), KDWł, 71(1988), s. 239–240.

²²⁵ Tamże.

²²⁶ H. Muszyński, *Dekret powołujący Diecezjalną Komisję Ekumeniczną* (9.12.1989), KDWł, 72(1989), s. 268–269.

²²⁷ Tamże.

²²⁸ W. Mering, *Nowy regulamin kurii diecezjalnej* (31.10.2005), MDWł, 89(2006), s. 81–82.

²²⁹ Tamże.

²³⁰ W. Mering, *Regulamin Sądu Kościelnego Diecezji wrocławskiej* (1.07.2012), MDWł, 95(2012), s. 703–709.

które stanowią, iż prezentowany regulamin określa strukturę sądu kościelnego, kompetencje poszczególnych urzędów i osób, a także szczegółowe normy odnoszące się do przebiegu procesu kanonicznego oraz właściwą organizację pracy. Tylko biskup włocławski może nominować pracowników sądowych, zarówno duchownych, jak również świeckich²³¹.

Druga część regulaminu dotyczy struktury sądu oraz poszczególnych urzędów. Wikariusz sądowy otrzymuje nominację na okres 5 lat. Do jego obowiązków i praw należy wyznaczanie zespołów sędziowskich do rozpatrywania poszczególnych spraw oraz nadzór nad pracą poszczególnych pracowników. Ponadto jest zobowiązany do troski o sprawny i zgodny z przepisami kodeksowymi przebieg procesów. Wikariusz sądowy, czyli oficjał, jest zobowiązany do składania biskupowi włocławskiemu rocznych sprawozdań dotyczących prac sądu kościelnego. Pomocniczy wikariusz sądowy pomaga oficjałowi i zawsze swoje działania wykonuje pod zwierzchnictwem oficjała. Sędziowie diecezjalni mogą zostać ustanowieni spośród duchownych posiadających odpowiednie wykształcenie kanoniczne. Kolejną grupę pracowników sądowych stanowią audytorzy, których głównym zadaniem jest na polecenie sędziego zebranie i przekazanie dowodów dotyczących poszczególnych spraw. Do zadań obrońcy węzła należy obrona ważności sakramentu małżeństwa poprzez dostarczenie rozumnych dowodów, opinii i zarzutów wykluczających nieważność małżeństwa. Ponadto ma czuwać, aby kwestie przedstawiane biegłemu nie wykraczały poza jego kompetencje. Notariusz sądowy jest osobą urzędową, której podpis nadaje aktom sądowym charakter dokumentu publicznie wiarygodnego. Do obowiązków notariusza należą: sporządzanie i podpisywanie akt; redagowanie większości dokumentów według zleceń sędziego; protokołowanie instrukcji procesu i dyskusji nad sprawą; porządkowanie, gromadzenie i strzeżenie akt sądowych; dokładne prowadzenie księgi spraw i księgi korespondencji; pomoc w przeprowadzeniu czynności sądowych; zapisywanie i protokołowanie faktów, oświadczeń i dyskusji mających miejsce w siedzibie sądu, z podaniem ich daty, a także wykonywanie innych czynności, które wymagają jego udziału. Do obowiązków adwokatów kościelnych mianowanych przez biskupa diecezjalnego należy przeprowadzenie wstępnych rozmów ze stronami, pomoc w zredagowaniu skargi powodowej, jak również czuwanie nad przebiegiem procesu na wszystkich jego etapach i przedstawianie uwag²³².

²³¹ Tamże, s. 703.

²³² Tamże, s. 703–706.

Kolejne części regulaminu traktują o przebiegu procesu kanonicznego oraz o organizacji pracy w sądzie biskupim. Pracownicy sądu kościelnego zostali zobowiązani do: punktualnego rozpoczynania i kończenia swojej pracy, zajmowania się tylko sprawami służbowymi w godzinach urzędowania oraz używania telefonów wyłącznie w sprawach służbowych. Ponadto pracownicy posiadają prawo do urlopu w miesiącach wakacyjnych. Duchowni i osoby zakonne mogą otrzymać także czas wolny na odbycie swoich własnych rekolekcji. Wszelkie nieobecności i wyjazdy służbowe należy uzgadniać z oficjałem. Natomiast to, co odnosi się do oficjała, ustala on osobiście z biskupem diecezjalnym²³³.

Jeśli chodzi o obowiązki i prawa oficjała, to po reformie procesów sądowych dokonanych przez papieża Franciszka w motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*²³⁴, biskup Mering wydał dekret określający dodatkowe kompetencje dla wikariusza sądowego²³⁵. Oficjał otrzymał prawo do zatwierdzania adwokata *ad causam*, gdy posiada on zatwierdzenie w innym sądzie kościelnym. Kolejnym prawem jest wydawanie dekretów wykonawczych w procesie o nieważność małżeństwa, także po wyroku wydanym przez biskupa diecezjalnego w procesie skróconym. Na mocy tego dekretu wikariusz sądowy ma prawo do wydawania zarządzeń dotyczących dokonania adnotacji o wyroku, wydawania zezwolenia na zawarcie małżeństwa po wyroku stwierdzającym nieważność małżeństwa z dołączonym zakazem, a także prawo do prowadzenia procesu o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego. Te same prawa posiada pomocniczy wikariusz sądowy, z których może korzystać w zakresie określonym przez wikariusza sądowego²³⁶.

Prawo partykularne zawierające obowiązki i prawa dla duchownych odnoszące się do prac kurii diecezjalnej zostały zawarte w zarządzeniu biskupa Meringa dotyczącym centralizacji akt parafialnych oraz instytucji kościelnych²³⁷. Biskup w trosce o zachowanie kościelnego dziedzictwa pokoleń zarządził centralizację dawnych akt parafii i instytucji funkcjonujących w obrębie diecezji

²³³ Tamże, s. 706–709.

²³⁴ Franciszek, pap., *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericordis Iesus”, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

²³⁵ W. Mering, *Dekret w sprawie dodatkowych kompetencji wikariusza sądowego* (8.12.2015), MDWł, 99(2016), s. 56–57.

²³⁶ Tamże.

²³⁷ W. Mering, *Zarządzenie w sprawie centralizacji akt parafii i instytucji kościelnych diecezji wrocławskiej* (18.06.2015), MDWł, 98(2015), s. 763–765.

włocławskiej. Wszystkie podmioty odpowiedzialne za wymienione instytucje zostały zobowiązane do przekazania akt do Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Odpowiedzialnym za przyjęcie tych dokumentów został dyrektor archiwum. Głównym przedmiotem centralizacji stały się wszystkie akta o wartości historycznej, wytworzone lub zgromadzone w kancelariach parafialnych i instytucjach diecezjalnych. Kuria diecezjalna i Sąd Kościelny przekazują akta, od których zamknięcia upłynęło 20 lat. Kapituły seminarium i inne instytucje kościelne po upływie 50 lat. Parafie przekazują księgi metrykalne sprzed roku 1918, natomiast wszystkie dokumenty niemetrykalne należy przekazać, gdy od ich zamknięcia upłynęło 50 lat. Duchowni odpowiedzialni za przekazanie tych akt osobie kompetentnej mają obowiązek sporządzić listę przekazanych dokumentów według wzoru, który został załączony do omawianego zarządzenia²³⁸.

3.2. Rada kapłańska i kolegium konsultorów

Reforma Soboru Watykańskiego II dała podstawę, by w każdej diecezji istniała rada kapłańska, będąca senatem biskupa diecezjalnego, składającym się z kapłanów reprezentujących ogół prezbiterów, wspierających biskupa w jego rządzeniu²³⁹. Fragment soborowego dekretu zawiera całość treści normatywnej odnoszącej się do instytucjonalnego udziału prezbiterów w kierowaniu diecezją. Określa ogólne pojęcie i zadania rady kapłańskiej, wskazując jednocześnie na potrzebę jej istnienia w Kościele partykularnym²⁴⁰. Dopiero nauczanie posoborowe oraz nowy Kodeks wypracowały konkretne przepisy nadające kształt tej nowej instytucji w Kościele partykularnym²⁴¹.

Po zakończeniu soboru, pierwszym dokumentem traktującym o radzie kapłańskiej było *motu proprio* Pawła VI *Ecclesiae sanctae* z 6 sierpnia 1966 r. Papież w tym dokumencie nałożył obowiązek utworzenia rady kapłańskiej w każdej diecezji oraz innych jednostkach administracyjnych zrównanych z diecezją. O kształcie i sposobie działania tego nowego organu miał decydować biskup diecezjalny²⁴².

²³⁸ Tamże.

²³⁹ DK, n. 7; J. Dyduch, *Synodalność jako forma uczestnictwa we władzy kościelnej*, AnCan, 5(2009), s. 51; S. Iwańczak, *Rady, które wspierają biskupa diecezjalnego*, AnCan, 13(2017), s. 78.

²⁴⁰ Wroceński, *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, s. 282–283.

²⁴¹ W. Wójcik, *Rada Kapłańska*, AK, 71(1968), s. 221; W. Góralski, *Struktury synodalne i kolegalne w Kościele partykularnym według KPK Jana Pawła II*, StPł, 14(1986), s. 57–63.

²⁴² K. Rogala, *Rada kapłańska jako przejaw kolegalności w Kościele partykularnym na przykładzie diecezji włocławskiej*, „Teologia i Człowiek”, 44(2018), s. 103–104; T. Pieronek, *Rada Kapłańska wyrazem soborowej odnowy*, PK, 12(1969), nr 3–4, s. 17–18.

W liście okólnym *Presbyteri sacra* wydanym przez Kongregację ds. duchowieństwa 11 kwietnia 1970 r. podkreślono, aby w skład rady kapłańskiej wchodził przedstawiciel całego prezbiterium diecezjalnego. Odniesiono się także do zakresu jej zadań, mianowicie miała zajmować się wszystkimi sprawami dotyczącymi duszpasterstwa w diecezji, a także kwestiami dotyczącymi ogólnego zarządzania diecezją, jeśli biskup przedłoży je wcześniej lub wyrazi zgodę na ich rozpatrywanie zachowując wszystkie przepisy prawa²⁴³.

Instrukcja Kongregacji ds. Biskupów *Ecclesiae imago* z 22 lutego 1973 r., będąca urzędową pomocą w wykładni wszystkich norm soborowych i posoborowych odnoszących się do rady kapłańskiej, była ostatnim dokumentem traktującym o tej materii przed promulgacją nowego Kodeksu²⁴⁴. Instrukcja ta zawierała wytyczne odnoszące się do kompetencji tego organu. Rada kapłańska miała zajmować się sprawami życia kapłańskiego takimi jak świętość kapłańska, formacja intelektualna oraz inne potrzeby życia i posługi prezbiterów. Ponadto do zadań rady kapłańskiej zaliczono posługę uświęcania oraz religijnego formowania wiernych. Ostatnim aspektem, który został zaliczony w kompetencje tej instytucji było zarządzanie diecezją pod kątem kapłańskiej posługi dla dobra całej wspólnoty Kościoła partykularnego²⁴⁵.

Kodeks prawa kanonicznego z 1983 r., stał się zwieńczeniem kształtowania się przepisów dotyczących rady kapłańskiej. Jego kanony określiły, czym jest ten organ, jakie ma znaczenie i zadania, a także dał prawodawcom partykularnym możliwości dopasowania rady kapłańskiej do potrzeb poszczególnych kościołów partykularnych. W Kodeksie podkreślono, że w każdej diecezji istnieje obowiązek utworzenia rady kapłańskiej, czyli zespołu kapłanów, będących jakby senatem biskupa diecezjalnego, będących przedstawicielami całego prezbiterium. Zadaniem tego grona jest wspieranie biskupa w zarządzaniu diecezją zgodnie z przepisami prawa tak, by pomnażało się dobro pasterskie Kościoła partykularnego²⁴⁶.

Każda rada kapłańska powinna posiadać swoje własne statuty zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego. Statuty te winny być dostosowane do

²⁴³ J. Borucki, *Rada kapłańska wyrazem udziału prezbiterów w życiu Kościoła partykularnego*, AK, 134(2000), s. 449.

²⁴⁴ Tenże, *Kapituła katedralna i Rada Kapłańska – stary i nowy senat biskupa diecezjalnego*, StWł, 9(2009), s. 252.

²⁴⁵ Rogala, *Rada kapłańska jako przejaw kolegialności*, s. 104–105.

²⁴⁶ Kan. 495 § 1 KPK 1983; M. Fąka, *Rada Kapłańska nowym senatem biskupa diecezjalnego*, PK, 21(1978), nr 3–4, s. 52–54.

potrzeb Kościoła lokalnego oraz powinny uwzględniać wytyczne wydane przez konferencje episkopatu²⁴⁷. Statuty te powinny określać skład i sposób wyboru ich członków uwzględniając reprezentatywność całego prezbiterium, zwłaszcza jeśli chodzi o poszczególne rejony duszpasterskie oraz pełnione funkcje i posługi²⁴⁸.

Biskup diecezjalny jako głowa prezbiterium zwołuje i przewodniczy posiedzeniom rady kapłańskiej. Określa także sprawy, które będą rozpatrywane lub dopuszcza te, które zostały zgłoszone przez członków²⁴⁹.

Odrębnym organem kolegialnym, niejako związanym z radą kapłańską, jest kolegium konsultorów. Instytucja ta cieszy się pewnego rodzaju stałością. W jej skład wchodzi członkowie rady kapłańskiej w liczbie od 6 do 12²⁵⁰.

Przepisy prawa kanonicznego zawarte w Kodeksie z 1983 r. odnoszące się do rady kapłańskiej i kolegium konsultorów upoważniają poszczególnych biskupów diecezjalnych do tego, by dostosowali kształt i zadania swoich rad do specyfiki własnych Kościołów partykularnych²⁵¹. W tej części niniejszej dysertacji zostaną przedstawione normy prawne poszczególnych biskupów wrocławskich odnoszące się do rady kapłańskiej i kolegium konsultorów w omawianej diecezji.

Biskup Antoni Pawłowski już w roku 1968 powołał do istnienia pierwszą w diecezji wrocławskiej radę kapłańską²⁵². Jednocześnie do dekretu powołującego ten organ dołączył regulamin ramowy²⁵³. Regulamin ten zawierał zadania rady kapłańskiej, skład członków, a także sposób jej funkcjonowania. Głównym zadaniem nowo powstałego organu było przedstawianie biskupowi diecezjalnemu opinii i potrzeb duchowieństwa w szczególności odnoszących się do spraw personalnych oraz administracyjnych. W skład rady kapłańskiej wchodziła reprezentacja duchowieństwa z całej diecezji: dwóch dziekanów, jeden profesor seminarium, czterech proboszczów, dwóch wikariuszy, przed-

²⁴⁷ Kan. 496 KPK 1983; J. Wroceński, *Rada Kapłańska według Kodeksu prawa kanonicznego*, PK, 36(1993), nr 1–2, s. 25–26; M. Sitarz, *Rada Kapłańska i kolegium konsultorów*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1, s. 385.

²⁴⁸ Kan. 499 KPK 1983; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 1, Roma 1987, s. 626–629.

²⁴⁹ Kan. 500 § 1 KPK 1983; Góralski, *Struktury synodalne i kolegialne w Kościele partykularnym*, s. 59; Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2, s. 178.

²⁵⁰ Kan. 502 § 1 KPK 1983; Iwańczak, *Rady, które wspierają biskupa diecezjalnego*, s. 81–82.

²⁵¹ Rogala, *Rada kapłańska jako przejaw kolegialności*, s. 110.

²⁵² AKDWł, A. Pawłowski, Dekret ustanawiający Radę Kapłańską (1.01.1968).

²⁵³ AKDWł, tenże, Regulamin ramowy Rady Kapłańskiej (1.01.1968).

stawiciel rezydentów (z grona rektorów, kapelanów i emerytów), przedstawiciel duchowieństwa zakonnego, a także od trzech do pięciu kapłanów wybranych przez samego biskupa. Regulamin traktował o tym, że zebrania członków rady miały być zwoływane przez biskupa diecezjalnego, co do zasady dwa razy do roku, z zastrzeżeniem, iż w razie potrzeby biskup mógł czynić to częściej. Biskup zatwierdzał porządek obrad oraz im przewodził osobiście bądź przez wyznaczonego przez siebie delegata. Odpowiedzialnym za porządek obrad miał być sekretarz wybierany przez członków rady na pierwszym posiedzeniu. Kadencja rady kapłańskiej według pierwszego regulaminu trwała przez okres trzech lat²⁵⁴.

Kolejny biskup włocławski Jan Zaręba, już na samym początku swojej pasterskiej posługi postanowił poprawić regulamin ramowy. Dlatego też w roku 1971 powołał nowy skład rady kapłańskiej²⁵⁵, nadając jej jednocześnie nowy statut²⁵⁶. Do obowiązków członków rady kapłańskiej według nowego statutu wydanego przez biskupa Zarębę należało oprócz przedstawiania opinii i potrzeb duchowieństwa, zwłaszcza w sprawach personalnych i administracyjnych, także bycie głosem doradczym dla biskupa diecezjalnego we wszystkich ważnych decyzjach odnoszących się do dobra diecezji. Nowy statut zmienił także skład rady kapłańskiej. Została ona powołana z prezbiterów diecezji włocławskiej będących reprezentacją całej diecezji. W jej skład wchodził: wikariusz generalny, rektor seminarium duchownego, dwóch dziekanów, po pięciu proboszczów i wikariuszy, przedstawiciel księży emerytów a także przedstawiciel księży zakonnych. Spotkania rady miały być zwoływane dwa razy do roku, chyba że z powodu ważnej przyczyny biskup miał prawo czynić to częściej. Spośród członków rady wybierano na pierwszym posiedzeniu dwóch sekretarzy, którzy byli odpowiedzialni za przygotowanie porządku obrad. Biskup zatwierdzał porządek obrad i im przewodził. Kadencja podobnie jak poprzednio trwała przez okres trzech lat²⁵⁷.

Statut biskupa Zaręby obowiązywał aż do czasów, kiedy to biskup Henryk Muszyński postanowił wprowadzić nowy, dostosowany do przepisów Kodeksu z 1983 roku. Najpierw biskup postanowił wydać nową ordynację wyborczą do rady kapłańskiej²⁵⁸. Według niej w gronie kapłanów z wyboru miało znajdować

²⁵⁴ Tamże.

²⁵⁵ AKDWł, J. Zaręba, Dekret ustanawiający Radę Kapłańską (22.05.1971).

²⁵⁶ AKDWł, tenże, Statut Rady Kapłańskiej (22.05.1971).

²⁵⁷ Tamże.

²⁵⁸ H. Muszyński, *Ordynacja wyborcza do Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej* (16.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 114–116.

się po trzech proboszczów i dwóch wikariuszy z każdego rejonu duszpasterskiego diecezji. Wybory miały odbywać się dwustopniowo, najpierw wybór 32 elektorów (przedstawiciele każdego dekanatu), a następnie elektorzy wybierali członków do rady kapłańskiej²⁵⁹.

Następnie biskup Muszyński ustanowił nowy statut rady kapłańskiej diecezji wrocławskiej²⁶⁰. Statut ten stanowił, iż rada kapłańska jest senatem biskupa wrocławskiego reprezentującym duchowieństwo całej diecezji. Głównym zadaniem omawianego organu miało być wspomaganie biskupa diecezjalnego w zarządzaniu dla dobra całej diecezji. Skład rady miał liczyć nie więcej jak czterdziestu członków. Członkami z urzędu byli: biskupi pomocniczy, wikariusze generalni, dziekan Kapituły Katedralnej, ekonom diecezjalny, dyrektor Wydziału Duszpasterskiego a także rektor seminarium duchownego. Drugą grupą członków stanowili kapłani wybierani według wydanej wcześniej ordynacji wyborczej. Trzecią grupą byli kapłani nominowani bezpośrednio przez biskupa diecezjalnego. Nowy statut przedłużył kadencję rady kapłańskiej z trzech do pięciu lat²⁶¹.

Statut biskupa Muszyńskiego bardziej szczegółowo określał zadania rady kapłańskiej, a także obowiązki jakie spoczywały na kapłanach będących członkami tego gremium. Posiedzenia rady zwoływał biskup diecezjalny dwa razy do roku, chyba że z ważnej przyczyny mógł czynić to częściej. Każdy kapłan należący do rady miał obowiązek osobistego uczestniczenia w obradach, a gdyby nie mógł być obecny, miał obowiązek przedłożyć pisemne usprawiedliwienie. Obradom przewodniczył biskup diecezjalny osobiście, który mógł też z ważnych powodów zlecić przewodniczenie któremuś z biskupów pomocniczych. Rada kapłańska miała obowiązek wypowiadać się na wnioski przedłożone przez biskupa diecezjalnego bezwzględną większością głosów. Głosowanie było ważne, jeśli brało w nim udział większość członków. Każde głosowanie miało być tajne, chyba że na wniosek przewodniczącego mogło być odtajnione. Tylko biskup diecezjalny decydował o tym, co zostało uchwalone. Wszyscy członkowie mieli obowiązek do zachowania tajemnicy w zakresie tego, co zostało uchwalone²⁶².

²⁵⁹ Tamże.

²⁶⁰ H. Muszyński, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji wrocławskiej* (24.11.1989), KDWi, 72(1989), s. 226–228.

²⁶¹ Tamże.

²⁶² Tamże.

Biskup Bronisław Dembowski, w pierwszym roku swojej pasterskiej posługi wprowadził korektę do ordynacji wyborczej wydanej przez swojego poprzednika. Z racji zmniejszenia terytorium diecezji zmienił liczbę kapłanów z wyboru, mianowicie z każdego rejonu duszpasterskiego wybierano po trzech kapłanów (dwóch proboszczów i jednego wikariusza)²⁶³. Kolejnym krokiem nowego biskupa było zarządzenie potwierdzające obowiązywalność statutu rady kapłańskiej, wydanego przez biskupa Muszyńskiego w roku 1989²⁶⁴.

W synodzie biskupa Dembowskiego znalazły się przepisy traktujące, że rada kapłańska jest organem służącym pomocą biskupowi włocławskiemu w wypełnianiu jego pasterskiej posługi. Ponadto synod dał prawo wszystkim duchownym do wnoszenia za pośrednictwem tego gremium biskupowi diecezjalnemu wszystkiego, co dotyczy duszpasterstwa i dobra diecezji²⁶⁵.

Odnowione regulacje odnośnie do rady kapłańskiej wprowadził biskup Wiesław Mering. Pasterz włocławski wydał nowy Statut Rady Kapłańskiej²⁶⁶ oraz nową ordynację wyborczą²⁶⁷.

Jeśli chodzi o ordynację wyborczą, to została zwiększona liczba kapłanów z wyboru z 9 do 15. Zmieniła się proporcja wybieranych członków z poszczególnych rejonów duszpasterskich. Z rejonu włocławskiego wybierano siedmiu kapłanów (4 proboszczów i 3 wikariuszy), z rejonu pięciu kapłanów (3 proboszczów i 2 wikariuszy) oraz z rejonu sieradzkiego trzech członków (2 proboszczów i 1 wikariusza). W związku z nowym podziałem administracyjnym diecezji zmieniła się także liczba elektorów, pozostawiając zapis, że z każdego dekanatu ma być jeden elektor. Nowa ordynacja posiada zapis, iż wybory członków przeprowadza kanclerz kurii²⁶⁸.

Jeśli chodzi o statut wydany przez biskupa Meringa, to istotną różnicą względem poprzednio obowiązującego było zmniejszenie liczby członków tak, by nie przekraczała ona 30 kapłanów. Jeśli chodzi o członków z urzędu to zaliczają się do nich: biskupi pomocniczy, wikariusze generalni, wikariusz sądowy, wikariusze biskupi, ekonom diecezjalny, rektor seminarium oraz kanclerz kurii.

²⁶³ B. Dembowski, *Ordynacja wyborcza dla Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej* (26.10.1992), KDWł, 75(1992), s. 187–189.

²⁶⁴ Tenże, *Zarządzenie dotyczące wyborów* (28.10.1992), KDWł, 75(1992), s. 189.

²⁶⁵ Statuty 283–284, 2SDWł.

²⁶⁶ W. Mering, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej* (9.11.2008), MDWł, 91(2008), s. 1115–1119.

²⁶⁷ Tenże, *Ordynacja wyborcza do Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej* (9.11.2008), MDWł, 91(2008), s. 1119–1122.

²⁶⁸ Tamże.

Na podstawie statutu sekretarzem tego gremium jest kanclerz kurii diecezjalnej. Pozostałe punkty nowego statutu nie zmieniły się istotnie²⁶⁹.

4. Podsumowanie

W niniejszym rozdziale analizie zostały poddane akty prawne biskupów włocławskich dotyczące obowiązków i praw dla duchownych wpisujące się w pełnienie misji zarządzania.

Pierwsza część rozdziału dotyczyła obowiązków i praw duchownych, które są wspólne dla wszystkich kapłanów diecezji włocławskiej, a także pozostałych kapłanów, którzy w niej pracują. Ustawodawstwo partykularne traktujące o omawianej materii zostało uregulowane przez biskupów włocławskich zarówno w działalności synodalnej, jak również w pozasynodalnej. Omawiane przepisy czerpią swoje treści z odnowionej teologii Soboru Watykańskiego II, a także z prawa kodeksowego. Analiza zebranego materiału ukazuje troskę pasterzy Kościoła włocławskiego o życie zewnętrzne i wewnętrzne duchowieństwa. Przepisy odnoszące się do korzystania z pojazdów mechanicznych, zakazy przewożenia kobiet, a także te traktujące o przebywaniu osób świeckich na plebaniach i w domach parafialnych, mogą się wydawać dziś archaiczne. Jednak analizując je w duchu tamtych, dawnych czasów, kiedy duchowni byli bardzo piętnowani przez władze państwowe, zauważyć można że regulacje te podyktowane były troską o to, by uniknąć jakiegokolwiek zgorszenia i prowokacji ze strony nieprzychylnych osób i władz reżimu komunistycznego. Nowsze regulacje, zwłaszcza te wydane po roku 1989, nie są już tak restrykcyjne. Ponadto można zauważyć troskę biskupów o rozwój życia duchowego i intelektualnego. Zarówno w ustawodawstwie synodalnym, jak i w działalności pozasynodalnej zauważa się aktywność prawną zobowiązującą kapłanów do prowadzenia odpowiedniej formacji. Dużą wagę pasterze włocławscy przywiązywali do odpowiedniego wypoczynku i regeneracji sił przez duchownych. Dlatego w wielu aktach prawnych zamieszczono regulacje na temat urlopów i dni wolnych. Ponadto zmieniająca się sytuacja społeczno-polityczna, otworzenie granic, swoboda przemieszczania się i podróżowania, sprawiły że poszczególni biskupi wydawali zarządzenia traktujące o tych kwestiach.

W drugiej części rozdziału opisano akty prawne wydane przez biskupów włocławskich po Soborze Watykańskim II związane z poszczególnymi stano-

²⁶⁹ Mering, *Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej*, s. 1115–1119.

wiskami kościelnymi. Kapłani nominowani przez biskupa diecezjalnego do pełnienia pewnych funkcji i urzędów w Kościele partykularnym wspomagają biskupa w wypełnianiu jego misji zarządzania. Dlatego rządcy diecezji stawiąc ustawodawstwo partykularne nie mogli pominąć tych poszczególnych funkcji określając obowiązki i prawa dla duchownych. Najpierw poddane analizie zostały te, które dotyczyły dziekanów, a także ich współpracowników. Uregulowano je w synodach włocławskich. Jednak w okresie pomiędzy nimi, kwestię tę podjął biskup Muszyński wydając w roku 1990 statuty dziekańskie. Kolejne kwestie dotyczyły obowiązków i praw dla proboszczów. Zostały one zamieszczone zarówno w synodach, jak i w innych zarządzeniach. Obowiązki i prawa dotyczące rządców parafii dość szczegółowo uregulowano, począwszy od cech, jakimi powinien odznaczać się proboszcz, aż po kwestie jego przejścia na emeryturę. Liczba przepisów wydanych dla dziekanów i proboszczów świadczy o wielkiej wadze tych urzędów dla pełnienia misji zarządzania. Do najbliższych współpracowników proboszcza należą wikariusze, dlatego ustawodawstwo synodalne sprecyzowało ich obowiązki i prawa. Liczba norm wydanych dla nich jest mniejsza, co może wynikać z faktu większego znaczenia urzędu proboszcza w pełnieniu pasterskiej misji zarządzania. Ostatnią grupą kapłanów, o których traktuje ustawodawstwo synodalne są rektorzy i kapelani. Zarówno pierwszy, jak i drugi synod nakłada na rektorów te same obowiązki i prawa. Jeśli chodzi o kapelanów, to podobnie jak w przypadku rektorów przepisy synodalne są właściwie jednobrzmiące. Dziwić może fakt, iż w drugim synodzie brakuje regulacji dotyczących kapelanów więzienia.

Ostatnia część tego rozdziału traktuje o instytucjach diecezjalnych i organach kolegialnych wspierających swoją działalnością biskupa diecezjalnego w wykonywaniu jego posługi rządzenia. Głównym urzędem wspomagającym tę działalność jest kuria diecezjalna, która w myśl nauczania soborowego stanowi narzędzie przydatne w zarządzaniu diecezją i wypełnianiu działalności duszpasterskiej. Dlatego omówione zostały normy prawa partykularnego zawierające obowiązki i prawa dla duchownych, które wpisują się w ten urząd. Pierwsze takie akty prawne zamieszczono w statutach synodu biskupa Pawłowskiego. Projekty robocze synodu biskupa Zaręby również zawierały normy dotyczące funkcjonowania urzędu kurialnego. Jednak ostatecznie nie zostały one promulgowane w statutach synodalnych z 1994 r. Analizując zebrany materiał, można dostrzec aktywność biskupa Muszyńskiego w tej materii, który dokonał reorganizacji kurii biskupiej. Ponadto obecny biskup włocławski Wiesław Mering, uaktualnił

regulamin kurii, a także wydał pierwszy regulamin Sądu Kościelnego Diecezji Włocławskiej. W drugiej części omawianego rozdziału podjęta została tematyka rady kapłańskiej i kolegium konsultorów. Ten nowy organ doradczy, któremu podstawę dała reforma soborowa, szybko utworzono w diecezji włocławskiej. Biskup Pawłowski w dwa lata po zakończeniu soboru powołał pierwszą w historii diecezji radę kapłańską, nadając jej regulamin ramowy. Jego następcy sukcesywnie powoływali kolejne rady kapłańskie i kolegium konsultorów, nadając im nowe statuty, a także ordynacje wyborcze.

Analiza zebranego materiału w niniejszym rozdziale ukazuje zainteresowanie i troskę biskupów włocławskich o uregulowanie prawne tego wszystkiego co odnosi się do duchowieństwa diecezjalnego w celu wypełniania zadania zarządzania Kościołem partykularnym. Ustawodawstwo diecezjalne w zakresie obowiązków i praw duchownych w kontekście pasterskiej posługi rządzenia jest bardzo bogate oraz w sposób wystarczający i całościowy obejmuje omawianą posługę. Zmieniająca się sytuacja polityczno-społeczna, a także zmiany administracyjne granic diecezji w Polsce, miały wpływ na wydawanie nowych norm przez biskupów, aby całość posługi była w odpowiedni sposób uregulowana i dostosowana do potrzeb wspólnoty lokalnej, jaką jest diecezja włocławska.

ZAKOŃCZENIE

Od ogłoszenia w 1959 roku przez papieża Jana XXIII zamiaru zwołania soboru powszechnego i odnowy Kodeksu prawa kanonicznego minęło 60 lat. Decyzja ta miała wielkie znaczenie w dziejach Kościoła powszechnego. Zmiany zapoczątkowane przez Sobór Watykański II znalazły swoje odzwierciedlenie w kościelnym porządku prawnym skoncentrowanym wokół posługi nauczania, uświęcania i rządzenia. Zwiększona została autonomia Kościołów partykularnych, co przełożyło się na odrodzenie ustawodawstwa diecezjalnego w celu efektywniejszego działania Kościoła w poszczególnych wspólnotach lokalnych.

Głównym celem Kościoła jest kontynuowanie zbawczej misji Chrystusa, którą powierzył Apostołom, a oni przekazali ją swoim następcom, czyli biskupom. Biskupi diecezjalni stoją na czele swoich Kościołów partykularnych, posiadając w nich władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią. Wypełniają i realizują względem powierzonego im Ludu Bożego funkcję nauczania, uświęcania i kierowania. Władzę tę posiadają z ustanowienia Bożego jako następcy Apostołów, aby jako pasterze byli nauczycielami prawd wiary, kapłanami świętego kultu oraz pasterzami sprawującymi posługę rządzenia¹.

Wypełnienie przez biskupów obowiązku nauczania prawd wiary dokonuje się przez przepowiadanie Słowa Bożego, katechizację wiernych począwszy od najmłodszych aż po dorosłych, a także docieranie do różnych grup społecznych za pomocą środków społecznego przekazu. Dlatego w ten obowiązek wpisuje się także czuwanie przez biskupów diecezjalnych, aby przepisy prawa kościelnego były w tej materii należycie przestrzegane. Ponadto korzystając ze swojej władzy ustawodawczej powinni wydawać szczegółowe normy odnoszące się do posługi nauczania, aby cała nauka chrześcijańska będąca treścią przepowiadania nie została zniekształcona, a także by mogła docierać do wszystkich ludzi.

Kolejnym zadaniem biskupów diecezjalnych w ich Kościołach partykularnych jest wypełnianie misji uświęcania. Wpisuje się ona w główny cel Kościoła,

¹ Kan. 375 § 1 KPK 1983.

czyli prowadzenie wiernych do zbawienia. Obowiązek ten jest realizowany przede wszystkim przez sprawowanie sakramentów świętych. Posługa uświęcania przewyższa wszystkie inne posługi w Kościele, ponieważ sprawuje się ją *in persona Christi*. Głównym przejawem uświęcania jest sprawowanie liturgicznych czynności, podczas których za pomocą widzialnych znaków dokonuje się uświęcenie człowieka oraz sprawowany jest kult Boży. Oprócz sakramentów w misję uświęcania wpisują się także inne czynności pozasakramentalne. Biskupi oprócz tego, że sami są głównymi szafarzami świętych czynności, są także odpowiedzialni za pełnienie tej posługi w ich diecezjach. Mają oni oprócz sprawowania posługi uświęcania również ją moderować, promować, a także czuwać nad całym życiem liturgicznym. W wypełnianiu misji uświęcania w Kościele partykularnym biskupów wspierają prezbiterzy i diakoni, jako ich najbliżsi współpracownicy.

Trzecim głównym zadaniem wynikającym z posiadanej przez biskupów diecezjalnych władzy w Kościołach partykularnych jest pełnienie misji pasterzowania, czyli zarządzania częścią Ludu Bożego. Misję tę wypełniają w imieniu Chrystusa, aby czuwać nad powierzonymi im pasterskiej pieczy wiernymi. Do wypełniania tej misji posiadają wszelką możliwą władzę, którą otrzymali przez przyjęcie sakry biskupiej jako uczestnictwa w konsekracji i misji Chrystusa. Z tej racji posiadają obowiązek zarządzania zgodnie z prawem powierzonym im pasterskiej opiece Ludem Bożym. Wypełnianie tej posługi nie jest łatwym zadaniem i niekiedy może przekraczać siły jednego człowieka. Dlatego biskupi diecezjalni, aby owocnie realizować to zadanie powinni korzystać z przysługujących im możliwości i wszędzie tam, gdzie prawo na to pozwala, korzystać z pomocy swojego duchowieństwa. Spośród swoich najbliższych współpracowników powinni wybierać odpowiednich kandydatów, aby czy to w sposób indywidualny, czy też w sposób kolegialny nieśli pomoc w wypełnianiu pasterskiej posługi zarządzania w Kościele partykularnym.

Pełnienie przez biskupów diecezjalnych funkcji nauczania, uświęcania i zarządzania wpisuje się w główny cel Kościoła, jakim jest zbawienie człowieka. W zadaniu tym biskupów w sposób szczególny wspomagają prezbiterzy i diakoni. Aby ich misja mogła przynosić jak najlepsze owoce, potrzebna jest stosowna działalność ustawodawcza biskupów jako rządców diecezji w stanowieniu struktur administracyjnych, duszpasterskich i katechetycznych, w oparciu o normy prawa powszechnego, by zaspakajać potrzeby wiernych na płaszczyźnie nauczania, uświęcania i troski o wspólnotę Kościoła. W tym też celu biskupi diecezjalni mogą w ramach swojej działalności ustawodawczej wydać szczegó-

łowe przepisy odnoszące się do obowiązków i praw duchownych, w kontekście misji nauczania, uświęcania i rządzenia.

Ogólne obowiązki i prawa dla duchownych znajdowały się w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r., w księdze II – *O osobach*, części I – *O stanach w Kościele*, dziale I i II, – *O duchowieństwie w ogólności i o poszczególnych urządach kościelnych*, kan. 108–486. Po reformie prawa kościelnego, której owocem stał się Kodeks z 1983 r., materia ta została zamieszona w Księdze II – *Lud boży*, części I – *Wierni*, rozdziale III – *Obowiązki i prawa duchownych*, kan. 273–289. Jeśli chodzi o liczbę kanonów poświęconą omawianemu zagadnieniu, to można zauważyć, że stary Kodeks bardziej szczegółowo regulował te kwestie. Normy prawne z pierwszego jak i drugiego Kodeksu stały się inspiracją dla biskupów włocławskich stanowiących prawodawstwo w swojej diecezji po Soborze Watykańskim II w stosunku do praw i obowiązków duchowieństwa.

Przeprowadzone badania ukazały bogatą aktywność ustawodawczą biskupów diecezji włocławskiej. Potwierdzeniem tego było zwołanie przez biskupa Antoniego Pawłowskiego pierwszego w Polsce po zakończeniu Soboru Watykańskiego II synodu diecezjalnego, który odbył się w 1967 r. Wydarzenie to miało wielkie znaczenie dla diecezji włocławskiej, ale także całego Kościoła w Polsce. Pierwszy Synod Diecezji Włocławskiej stał się praktycznym narzędziem wprowadzenia uchwał soborowych na płaszczyznę Kościoła partykularnego, w tym norm partykularnych w odniesieniu do praw i obowiązków duchowieństwa. Kolejnym ważnym wydarzeniem było zwołanie i uchwały Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej, po promulgacji przez Jana Pawła II Kodeksu prawa kanonicznego w 1983 r. Ze względu na śmierć biskupa Zaręby, głównego inicjatora tego wydarzenia, jego uchwały po drobnych modyfikacjach zostały promulgowane przez biskupa Dembowskiego w 1994 roku. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż zarówno biskup Pawłowski, jak i biskup Zaręba osobiście brali udział w obradach Soboru Watykańskiego II. Zdawali więc sobie sprawę z ważności i doniosłości uchwał soborowych dla Kościoła, jak też podjęli trud dostosowania prawa diecezjalnego do dokumentów *Vaticanum II*, jak i promulgowanego w 1983 r. Kodeksu prawa kanonicznego. Możemy zatem powiedzieć, że ustawodawstwo diecezji włocławskiej w okresie posoborowym opierało się na uchwałach najpierw pierwszego, a potem drugiego synodu. Jednakże biskupi włocławscy nie ograniczali swojej działalności ustawodawczej tylko do synodów, ale ich działania ustawodawcze miały także szerszy wymiar poprzez wydawanie innych aktów prawnych, niemających ściśle charakteru wynikającego z władzy ustawodawczej.

Analiza zebranego materiału ukazała działalność ustawodawczą biskupów włocławskich w zakresie praw i obowiązków dla duchowieństwa od czasu zakończenia Soboru Watykańskiego II, aż do czasów współczesnych, do roku 2018. W omawianym okresie diecezją włocławską rządziło pięciu biskupów diecezjalnych, stąd w dysertacji znajduje się bardzo obszerny materiał źródłowy wynikający i wskazujący ich działalność ustawodawczą. Badaniom poddano najważniejsze akty ustawodawcze odnoszące się do omawianego zagadnienia. Ponadto niekiedy zostały także przeanalizowane inne dokumenty niemające charakteru ustawodawczego, jednak wpisujące się w całą działalność prawną biskupów włocławskich. Dzięki temu możliwe było szersze spojrzenie na działalność biskupów włocławskich co do stanowienia prawa w odniesieniu do praw i obowiązków duchowieństwa, jak też ukazanie motywów ich działania.

Zasadniczym celem pracy było ukazanie regulacji prawnych wydanych przez biskupów włocławskich tworzących posoborowe ustawodawstwo diecezjalne w zakresie obowiązków i praw dla duchownych. Analizując zebrany materiał autor znalazł odpowiedzi na pytania dotyczące działalności prawnej biskupów włocławskich w omawianym zakresie. W sposób szczególny czy wydane przez nich akty normatywne wystarczająco regulują życie i posługę duchowieństwa diecezjalnego, czy istnieje potrzeba ich aktualizacji, a także czy są zamieszczone w jednym zbiorze powszechnie dostępnym dla każdego duchownego.

Odpowiedzią na pierwsze z pytań dotyczące regulacji prawnych określających życie i posługę duchownych diecezji włocławskiej w kontekście pełnienia posługi nauczania, uświęcania i zarządzania, jest bogactwo analizowanego materiału. Wydane akty prawne przez biskupów włocławskich dotyczące obowiązków i praw duchownych odnoszą się do całej działalności duszpasterskiej, a także osobistego życia duchownych. Ich treść jest głęboko osadzona w dokumentach soborowych, jak również w prawie kodeksowym. Ustawodawstwo diecezjalne bazuje na prawie powszechnym, a dzięki szczegółowym normom dostosowanym do specyfiki diecezji włocławskiej w pełni reguluje życie i posługę duchowieństwa diecezjalnego.

Kolejne pytanie dotyczyło potrzeby aktualizacji wydanych aktów ustawodawczych. Przeprowadzona analiza ukazała troskę o dostosowywanie prawa diecezjalnego do dynamicznego rozwoju prawodawstwa powszechnego. Poszczególni biskupi na bieżąco śledzili sytuację Kościoła na świecie i w Polsce, wydając stosowne przepisy dla swojego duchowieństwa, aby korespondowały one z normami prawa powszechnego. Przykładem mogą być synody włocław-

skie, które miały miejsce zaraz po ważnych wydarzeniach z życia Kościoła. Pierwszy zaraz po Soborze Watykańskim II, drugi po promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego w 1983 r. Ponadto cała działalność pozasynodalna ukazuje aktywność rządców kościoła włocławskiego w aktualizacji norm wydanych dla duchowieństwa.

Ostatnie pytanie dotyczyło dostępności wydanych norm prawa diecezjalnego. Odpowiedź na to pytanie jest złożona. Cała działalność biskupów włocławskich w okresie posoborowym jest publikowana i powszechnie dostępna dla wszystkich duchownych w urzędowym piśmie diecezjalnym – „Kronice Diecezji Włocławskiej”, a po zmianie nazwy w 2006 r. w „Miesięczniku Diecezji Włocławskiej – Kronice”. Wyjątek stanowią statuty Drugiego Synodu Diecezji Włocławskiej z 1994 r., które zostały wydane jako oddzielna publikacja. Stąd wydawać by się mogło, że odpowiedź na postawione pytanie jest pozytywna. Jednak przeprowadzone przez autora badania wykazują, że do zebranego materiału dość trudno dotrzeć. Wprawdzie jednym z obowiązków duchownych jest przechowywanie w archiwum Miesięczników (Kronik) jednak praktyka ukazuje, że nie zawsze jest to możliwe, zwłaszcza jeśli chodzi o starsze egzemplarze. Dotarcie do wszystkich numerów wymaga czasu i wysiłku oraz zaangażowania. Autor niniejszej dysertacji korzystał ze zbiorów znajdujących się w bibliotece włocławskiego seminarium. Obowiązujące ustawodawstwo synodalne zostało wydane przez kurię diecezjalną w sierpniu 1994 r. jako oddzielna publikacja licząca 223 strony i zawierająca 517 statutów synodalnych. Całość zbioru jak podaje pierwszy statut zawiera prawo partykularne diecezji włocławskiej². Publikacja trafiła do każdego kapłana w diecezji. Pozycja ta jednak nie doczekała się kolejnego wydania, a szkoda. Po upływie kilkunastu lat coraz trudniej jest dostępna, zwłaszcza dla młodszego pokolenia kapłanów.

Po odpowiedzi na postawione pytania problemowe można wysunąć postulat *de lege ferenda*, by zaktualizowane prawodawstwo diecezjalne zostało wydane w postaci nowej publikacji, powszechnie dostępnej. Ponadto można stworzyć zbiór obowiązków i praw dla duchownych aktualnie obowiązujących oraz podać ich rys historyczny. Taka publikacja z pewnością mogłaby służyć jako podręcznik prawa partykularnego diecezji włocławskiej przydatny nie tylko dla duchownych, ale także dla kandydatów przygotowujących się do przyjęcia święceń.

² Statut 1, 2SDWł.

Niniejsza dysertacja ukazuje bogactwo ustawodawstwa diecezji włocławskiej w zakresie obowiązków i praw dla duchownych. Warto zatem wskazać na słuszność przeprowadzenia dalszych badań nad prawem partykularnym w innych aspektach (np. obowiązki i prawa dla świeckich). Ponadto praca ta może stać się inspiracją do stworzenia zbioru prawa partykularnego obecnie obowiązującego w diecezji włocławskiej. Opracowanie takiego zbioru i wydanie go w postaci drukowanej z pewnością będzie wartościowym wkładem w rozwój kanonistyki z zakresu prawa diecezjalnego.

BIBLIOGRAFIA

1. Źródła¹

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, wyd. 5, Poznań 2005.

1.1. Dokumenty Soboru Watykańskiego II²

Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* (4.12.1963), s. 48–78.

Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli *Inter mirifica* (4.12.1963), s. 87–95.

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (21.11.1964), s. 104–166.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (28.10.1965), s. 236–258.

Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (28.10.1965), s. 288–301.

Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum* (18.11.1965), s. 350–363.

Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* (18.11.1965), s. 377–401.

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (7.12.1965), s. 526–606.

Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (7.12.1965), s. 478–508.

1.2. Dokumenty papieskie

Paweł VI, Konstytucja apostolska *Paenitemini* (17.02.1966), „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie”, 56(1966), nr 7, s. 145–152.

Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedici Papae XV auctoritate promulgatus, Typis Polyglottis Vaticanis 1948.

¹ Źródła uporządkowano chronologicznie.

² Cytaty z dokumentów soborowych zaczerpnięto z: *Sobór Watykański II: Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002.

- Paweł VI, Motu proprio *Ecclesiae sanctae* (6.08.1966), w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, t. 1, z. 1, zebr. i przeł. E. Szafrowski, Warszawa 1977, s. 31–34.
- Paweł VI, Konstytucja apostolska *Indulgentiarum doctrina* (1.01.1967), „Wiadomości Diecezjalne. Organ urzędowy Kurii Diecezjalnej w Katowicach”, 36(1968), s. 225–234.
- Paweł VI, *Bulla nominacyjna Ojca św. Pawła VI* [bp. J. Zaręby] (19.02.1970), KDWł, 53(1970), s. 98–100.
- Paweł VI, Motu proprio *Firma in traditione* (12.06.1974), w: *Posoborowe prawodawstwo kościelne (dokumenty prawno-liturgiczne)*, t. 7, z. 2, zebr. i przeł. E. Szafrowski, Warszawa 1977, s. 140–147.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* (16.10.1979).
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* (22.11.1981), w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 67–160.
- Codex Iuris Canonici auctoritate promulgatus Joannis Pauli pp. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia* (2.12.1984), w: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996, s. 255–347.
- Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Spirituali militium curae* (21.04.1986), AAS, 78(1986), s. 481–486.
- Jan Paweł II, *Bulla nominacyjna Biskupa Muszyńskiego* (23.12.1987), KDWł, 71(1988), s. 4–5.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* (25.03.1992), Kraków 1993.
- Jan Paweł II, *Bulla nominacyjna Biskupa Bronisława Dembowskiego* (25.03.1992), KDWł, 75(1992), s. 121–122.
- Jan Paweł II, *List do Kościoła w Polsce w związku z ustanowieniem nowej organizacji kościelnej na ręce episkopatu pod przewodnictwem ks. kardynała Józefa Glempa przewodniczącego konferencji biskupów i prymasa Polski* (25.03.1992), KDWł 75(1992), s. 49–51.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores gregis* (16.10.2003). AAS, 96(2004), s. 825–924; tekst polski w: Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska Pastores gregis o biskupiej posłudze Ewangelii Jezusa Chrystusa dla nadziei świata*, Kraków 2006.
- Benedykt XVI, Motu proprio *Omnium in mentem* (26.10.2009), AAS, 102(2010), s. 8–10.

Benedykt XVI, Konstytucja apostolska *Anglicanorum coetibus* (4.11.2009), AAS, 12(2009), s. 985–990.

Franciszek, pap., *List apostolski motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”, reformujący kanony Kodeksu prawa kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski motu proprio „Mitis et misericors Iesus”, reformujący kanony Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności (tekst łacińsko-polski)* (15.08.2015), Tarnów 2015.

Franciszek, pap., Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* (19.03.2016), Kraków 2016.

1.3. Dokumenty Kurii Rzymskiej

Kongregacja ds. Dyscypliny Sakramentów, *Zestaw czytań mszalnych podanych w „Lectioaria particularia”*, KDWł, 52(1969), s. 106–120.

Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Directorium Catechisticum Generale* (11.04.1971), AAS, 64(1972), s. 97–176.

Kongregacja ds. Biskupów, Instrukcja *Ecclesiae imago* (22.02.1973), Typis Polyglottis Vaticanis 1973.

Pismo Kongregacji do Spraw Duchowieństwa (13.09.1973), KDWł, 57(1974), s. 217–218.

Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja o chrzcie dzieci* (20.10.1980), KDWł 66(1983), s. 97–109.

Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium Apostolorum successores* (22.02.2004), Watykan 2004.

1.4. Dokumenty Episkopatu Polski

Instrukcja o kanonicznym badaniu narzeczonych przed ślubem (9.09.1946), Olsztyn 1947.

Nominacja Administratora Apostolskiego Diecezji włocławskiej, KDWł, 51(1968) s. 236–238.

Pierwsza Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin (12.02.1969), KDWł 52(1969), s. 51–60.

II Instrukcja Episkopatu Polski o posługiwaniu się przez duchownych pojazdami mechanicznymi (13.02.1969), KDWł, 52(1969), s. 49–50.

Zestaw czytań mszalnych na rok 1970, KDWł, 53(1970), s. 6–18.

Wskazania Episkopatu dla spowiedników w zakresie spowiedzi małżonków (26.01.1971), KDWł, 54(1971), s. 211–221.

- Obrzędy chrztu dzieci według rytuału rzymskiego*, Katowice 1972.
- Trzecia Instrukcja Episkopatu Polski o posługiwaniu się przez duchownych pojazdami mechanicznymi* (24.01.1974) KDWł, 57(1974), s. 39–40.
- Druga Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego* (11.03.1975) KDWł, 58(1975), s. 150–158.
- Instrukcja duszpasterska Episkopatu o udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom* (14–15.12.1975), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, opr. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, s. 13–21.
- Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1977.
- Instrukcja liturgiczno-duszpasterska Episkopatu o pogrzebie i modlitwach za zmarłych* (5.05.1978), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966–1993*, opr. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, s. 351–357.
- Komunikat Biskupów w sprawie obowiązku Mszy św. niedzielnej, który może być spełniony w sobotę wieczorem* (5.12.1983), KDWł, 67(1984), s. 12–13.
- Instrukcja o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (11.03.1987), KDWł, 71(1988), s. 49–83.
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988.
- Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (13.12.1989), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966–1993)*, opr. C. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, s. 151–209.
- Glemp J., *Dekret Prymasa Polski zatwierdzający „Instrukcję Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim”*, KDWł, 73(1990), s. 1.
- Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 1991.
- Dodatek do obrzędów pogrzebu*, Katowice 2010.

1.5. Dokumenty synodów włocławskich

- Pawłowski A., *Dekrety i zarządzenia, skład osobowy komisji synodalnych*, KDWł 50(1967), s. 197–201.
- Przebieg prac przygotowujących synod*, KDWł, 50(1967), s. 201–203.
- Synod Diecezji Włocławskiej 6–9 XI 1967 pierwszy w nowym tysiącleciu. Przebieg synodu*, KDWł, 51(1968), s. 1–6.

Pawłowski A., *Dekret zwołania synodu*, KDWł, 51(1968), s. 25–26.

Pawłowski A., *Dekret ustanawiający urzędy synodalne* (19.10.1967) KDWł, 51(1968), s. 30–31.

Pawłowski A., *Regulamin synodalny* (19.10.1967) KDWł, 51(1968), s. 32.

Synod Diecezji Włocławskiej odbyty we Włocławku w dniach 6–9 XI 1967 r. pod przewodnictwem J.E. Biskupa Antoniego Pawłowskiego, Biskupa Włocławskiego (statuty i załączniki), KDWł, 51(1968), s. 75–143.

Inauguracyjna sesja II Synodu Diecezji Włocławskiej (4.05.1986) KDWł, 69(1986), s. 116–117.

Drugi Synod Diecezji Włocławskiej. Statuty, Włocławek 1994.

1.6. Dokumenty biskupów włocławskich

Pawłowski A.:

Instrukcja w sprawie Pierwszej Komunii Świętej, KDWł, 10(1965), s. 232.

Powiadomienie Biskupa Ordynariusza, KDWł, 50(1967), s. 79–81.

AKDWł,teczka: Rada Kapłańska 1967–1991. Dekret ustanawiający Radę Kapłańską (1.01.1968), (bez sygn. i str.).

AKDWł,teczka: Rada Kapłańska 1967–1991. Regulamin ramowy Rady Kapłańskiej (1.01.1968), (bez sygn. i str.).

Zaręba J.:

Zarządzenie w sprawie stosowania właściwej formy w pismach i aktach urzędowych, KDWł, 53(1970), s. 19–20.

Zarządzenie w sprawie należytego pielęgnowania cmentarza przykościelnego (19.03.1970), KDWł, 53(1970), s. 56–57.

Dekret zezwalający na użycie czytań mszalnych, KDWł, 53(1970), s. 105–106.

Dekret o reorganizacji dekanatów diecezji włocławskiej (20.01.1971), KDWł, 54(1971), s. 108–112.

AKDWł,teczka: Rada Kapłańska 1967–1991. Dekret ustanawiający Radę Kapłańską (22.05.1971), (bez sygn. i str.).

AKDWł,teczka: Rada Kapłańska 1967–1991. Statut Rady Kapłańskiej (22.05.1971), (bez sygn. i str.).

Informacje i zarządzenia w związku z synodem i beatyfikacją o. Maksymiliana Kolbe (28.09.1971), KDWł, 54(1971), s. 232.

Słowo pasterskie o święceniu Dnia Pańskiego, KDWł, 56(1973), s. 84–86

- List do moich kapłanów na Wielki Czwartek Roku Świętego*, KDWł, 57(1974), s. 164–166.
- Zarządzenie w sprawie nabywania pomocy katechetycznych dla parafii* (2.04.1975), KDWł, 58(1975), s. 117.
- Zarządzenie w sprawie katechizacji parafialnej i I Komunii św.* (19.04.1975), KDWł, 58(1975), s. 189–191.
- Zarządzenie* (23.04.1975), KDWł, 58(1975), s. 158.
- Zarządzenie wykonawcze do II Instrukcji Episkopatu Polski dotyczącej przygotowania do małżeństwa* (1.12.1975), KDWł, 59(1976), s. 25–26.
- Zarządzenie w sprawie stypendiów Mszy św. binowanych* (19.03.1976), KDWł, 59(1976), s. 82–83.
- Słowo pasterskie przed Uroczystością Bożego Ciała*, KDWł, 59(1976), s. 181–182.
- Zarządzenie w sprawie katechizacji dzieci w wieku przedszkolnym* (6.08.1976), KDWł, 59(1976), s. 220.
- Słowo pasterskie na rozpoczęcie roku katechetycznego*, KDWł, 59(1976), s. 220.
- Wezwanie pasterskie do kapłanów w sprawie pielęgnowania wspólnej modlitwy*, KDWł, 59(1976), s. 281–283.
- Zarządzenie w sprawie posługi kapłańskiej w konfesjonale* (6.01.1977), KDWł, 60(1977), s. 30–31.
- Zarządzenie w sprawie urlopów kapłanów pracujących w diecezji* (25.01.1977), KDWł, 60(1977), s. 32–33.
- Wezwanie wielkopostne do życia z Chrystusem*, KDWł, 61(1978), s. 85.
- Zarządzenie biskupa ordynariusza w sprawie zmarłego papieża Jana Pawła I*, KDWł, 61(1978), s. 197.
- Zarządzenie w sprawie wprowadzenia nowych obrzędów pogrzebowych* (14.10.1978), KDWł, 61(1978), s. 223.
- Słowo biskupa ordynariusza z prośbą o modlitwę w intencji wyboru nowego papieża*, KDWł, 61(1978), s. 281.
- Powiadomienie telegraficzne księży dziekanów o wyborze nowego papieża*, KDWł, 61(1978), s. 282.
- Zarządzenie w sprawie prowadzenia kroniki parafialnej*, KDWł, 62(1979), s. 235.
- Słowo pasterskie biskupa ordynariusza do kapłanów i wiernych przed przyjazdem Ojca Świętego do Polski*, KDWł 62(1979), s. 256.
- Zarządzenie w sprawie uroczystości jubileuszowych ku czci św. Józefa* (20.02.1980), KDWł, 63(1980), s. 33.

Zarządzenie w sprawie wizytacji i sprawozdań dziekańskich (28.04.1981), KDWł, 64(1981), s. 112–113.

Słowo pasterskie do czytelników i redakcji „Ładu Bożego”, KDWł, 65(1982), s. 123–124.

Słowo pasterskie do kapłanów i wiernych na otwarcie Jubileuszu Odkupienia, KDWł, 66(1983), s. 73–74.

Komunikat w sprawie nawiedzenia diecezji przez wędrujący obraz Matki Bożej Częstochowskiej, KDWł, 66(1983), s. 207–211.

Zarządzenie biskupa włocławskiego w sprawie stypendiów mszalnych (30.10.1984), KDWł, 67(1984), s. 205–207.

Zarządzenie biskupa włocławskiego w sprawie większej troski o budynki sakralne (22.12.1984), KDWł, 67(1984), s. 256–257.

Pasterskie wezwanie do kapłanów, KDWł, 68(1985), s. 31.

Dekret reorganizacji dekanatu konińskiego (2.10.1985), KDWł, 68(1985), s. 245–246.

Dekret reorganizacji dekanatu sieradzkiego (2.10.1985), KDWł, 68(1985), s. 246.

List Pasterski na Wielki Post „Eucharystia życiem Kościoła”, KDWł, 69(1986), s. 32–34.

Muszyński H.:

Słowo pasterskie biskupa włocławskiego na rozpoczęcie posługi w diecezji, KDWł, 71(1988), s. 9–12.

List pasterski z okazji rocznicy narodzin dla nieba bł. Michała Kozala zapowiadający Diecezjalny Kongres Eucharystyczny, KDWł, 71(1988), s. 100–101.

List pasterski na Wielki Post, KDWł, 71(1988), s. 102–104.

Dekret ustanawiający Komisję ds. budownictwa sakralnego (6.02.1988), KDWł, 71(1988), s. 110–111.

Dekret powołujący Konsultanta ds. budownictwa sakralnego (7.02.1988), KDWł, 71(1988), s. 111.

Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję ds. Emerytów (4.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 111.

Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję ds. Sztuki Kościelnej (10.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 112.

Zarządzenie odnośnie intencji binowanych i trynowanych (10.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 119–120.

Zarządzenie odnośnie przekazywania do kurii ofiar z intencji binowanych i trynowanych (10.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 120–121.

Dekret ustanawiający trzy rejony duszpasterstwa w diecezji włocławskiej (8.04.1988), KDWł, 71(1988), s. 106–107.

Dekret ustanawiający Radę ds. Ekonomicznych (7.05.1988), KDWł, 71(1988), s. 114.

Ordynacja wyborcza do Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej (16.03.1988), KDWł, 71(1988), s. 114–116.

Statut Referatu Katechetycznego (27.06.1988), KDWł, 71(1988), s. 116–118.

Statut Komisji ds. Katechizacji (30.06.1988), KDWł, 71(1988), s. 118–119.

Zarządzenie dotyczące przygotowań do Diecezjalnego Kongresu Eucharystycznego, KDWł, 71(1988), s. 147–150.

Dekret wznawiający IWKR we Włocławku, KDWł, 71(1988), s. 237.

Dekret powołujący do istnienia IWKR w Kaliszu, KDWł, 71(1988), s. 237–238.

Zarządzenie biskupa ordynariusza Henryka Muszyńskiego w sprawie pielęgnowania życia duchowego kapłanów, KDWł, 71(1988), s. 238–239.

Dekret ustanawiający Diecezjalną Komisję Misyjną (9.08.1988), KDWł, 71(1988), s. 239–240.

Zarządzenie w sprawie testamentu kapłanów (30.01.1989), KDWł, 72(1989), s. 177–180.

Dekret wznawiający „Diecezjalne Wydawnictwo” (19.03.1989) KDWł, 72(1989), s. 62–63.

Dekret wznawiający „Diecezjalną Księgarnię” (19.03.1989), KDWł, 72(1989), s. 63.

Personalia. Nominacje z dnia 19 marca 1989 r., KDWł, 72(1989), s. 63.

Zarządzenie w sprawie dnia wolnego od zajęć (19.03.1989), KDWł, 72(1989), s. 55–57.

Odezwa do braci kapłanów. Serce Jezusa wezwaniem do świętości życia kapłańskiego, KDWł, 72(1989), s. 145–148.

Dekret o obchodach rocznicy odzyskania niepodległości, KDWł, 72(1989), s. 222.

Dekret powołujący Uniwersytet Ludowy, KDWł, 72(1989), s. 223.

Statut Rady Kapłańskiej Diecezji włocławskiej (24.11.1989), KDWł, 72(1989), s. 226–228.

Dekret powołujący Diecezjalną Komisję Ekumeniczną (9.12.1989), KDWł, 72(1989), s. 268–269.

Dekret w sprawie prowadzenia księgi kasowej (19.12.1989), KDWł, 72(1989), s. 269.

Statuty dziekańskie obowiązujące na terenie diecezji włocławskiej (2.01.1990), KDWł, 73(1990), s. 5–11.

Zarządzenie w sprawie prenumeraty i przechowywania: „Osservatore Romano”, Kroniki Diecezjalnej i „Biuletynu” (19.01.1990), KDWł, 73(1990), s. 12.

Komunikat nadzwyczajny informujący o wizycie Ojca Świętego w diecezji włocławskiej, KDWł, 73(1990), s. 123.

Zarządzenie w sprawie modlitw w intencji IV pielgrzymki Ojca Świętego Jana Pawła II, KDWł, 73(1990), s. 123–124.

Zarządzenie Biskupa włocławskiego w sprawie powrotu katechezy do szkół (16.08.1990), KDWł, 73(1990), s. 200–202.

Dekret powołujący do istnienia Caritas Diecezji Włocławskiej, KDWł, 73(1990), s. 206–207.

Słowo pasterskie biskupa włocławskiego z racji IV wizyty Ojca św. Jana Pawła II, KDWł, 73(1990), s. 243–246.

Reerekcja Kapituły Uniejowskiej, KDWł, 73(1990), s. 283–286.

List do moich kapłanów, KDWł, 74(1991), s. 2–3.

Dekret dotyczący tzw. „Mszy św. zbiorowych” oraz w sprawie funduszu stypendialnego (9.05.1991), KDWł, 74(1991), s. 58–61.

Zarządzenie w sprawie wypadków wątpliwych dotyczących pogrzebu kościelnego oraz odnośnie do ofiar składanych z okazji pogrzebów (9.05.1991), KDWł, 74(1991), s. 61–63.

Komunikat Biskupa Włocławskiego o poświęceniu pomnika ks. Jerzego Popiełuszki, KDWł, 74(1991), s. 261–262.

Zarządzenie w sprawie dni skupienia dla kapłanów wyświęconych w latach 1982–1991 (1.10.1991), KDWł, 74(1991), s. 278–279.

Dembowski B.:

Ordynacja wyborcza dla Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej (26.10.1992), KDWł, 75(1992), s. 187–189.

Zarządzenie dotyczące wyborów (28.10.1992), KDWł, 75(1992), s. 189.

Zarządzenie w sprawie dni skupienia dla dziesięciu najmłodszych roczników kapłańskich (28.09.1992), KDWł, 75(1992), s. 190.

Dekret ustanawiający Studium Teologii we Włocławku, KDWł, 75(1992), s. 191.

Dekret erekcyjny Ośrodka Pamięci Świętego Maksymiliana Marii Kolbego w Zdunskiej Woli, KDWł, 76(1993), s. 69–70.

Reerygowanie Kapituły w Sieradzu, KDWł, 76(1993), s. 75.

Dekret erekcyjny Towarzystwa Przyjaciół Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, KDWł, 76(1993), s. 117–118.

- Dekret erekcyjny duszpasterskich wikariatów biskupich* (28.12.1993), KDWł 77(1994), s. 5–6.
- Komunikat Biskupa Ordynariusza o zamknięciu „procesu informacyjnego”*, KDWł 77(1994), s. 11–12.
- Kongres trzeźwości w diecezji włocławskiej*, KDWł 77(1994), s. 27–28.
- Dekret erygujący Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Diecezji Włocławskiej*, KDWł 77(1994), s. 131.
- I Diecezjalny Kongres Rodzin diecezji włocławskiej*, KDWł 77(1994), s. 192.
- Dekret reorganizacji dekanatów w diecezji włocławskiej* (26.10.1994), KDWł 77(1994) s. 246–254.
- Zarządzenie w sprawie wyjazdu Księża za granicę* (16.02.1995), KDWł 78(1995), s. 45.
- Dembowski B., *Dekret reerygujący Muzeum Diecezjalne*, KDWł 78(1995), s. 133.
- Akt erekcyjny pod budowę świątyni sanktuaryjnej pod wezwaniem Matki Boskiej Licheńskiej – Bolesnej Królowej Polski w Licheniu*, KDWł 78(1995), s. 192–193.
- Statut Wydziału Duszpasterstwa Kurii Diecezjalnej we Włocławku*, KDWł 79(1996), s. 81–88.
- Dekret reorganizujący dekanat czernikowski i lipnowski* (25.09.1996), KDWł 79(1996), s. 336–337.
- Zarządzenie w sprawie podziału pensji za pracę katechetyczną w szkole* (23.09.1997), KDWł 80(1997), s. 318–319.
- List w sprawie „Ładu Bożego”* (30.11.1997), KDWł 80(1997), s. 421–423.
- Dekret erygujący Radę Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich*, KDWł 82(1999), s. 1.
- Diecezjalny Komitet ds. Pielgrzymki Ojca Świętego* (30.06.1998), KDWł 82(1999), s. 283–284.
- Patroni miast diecezji włocławskiej uznani przez Stolicę Apostolską*, KDWł 82(1999), s. 531–533.
- Zespół do spraw Lichenia*, KDWł 82(1999), s. 534.
- Dekret ustanawiający Komisję do spraw Gimnazjum i Liceum im. Ks. Jana Długosza*, KDWł 83(2000), s. 6–7.
- Dekret powołujący Komitet do spraw Kultu Miłosierdzia Bożego i Świętej Faustyny*, KDWł 83(2000), s. 101.
- Dekret o upamiętnieniu Roku Jubileuszowego* (11.05.2000), KDWł 83(2000), s. 362–363.

Dekret reorganizujący Diecezjalne Wydawnictwo, KDWł, 83(2000), s. 715.

Statut Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku (8.01.2001), KDWł, 84(2001), s. 1–11.

Dekret powołujący Seminaryjne Gospodarstwo Rolne, KDWł, 84(2001), s. 65.

Ekshumacja i rekognicja relikwii Błogosławionych Męczenników, KDWł, 84(2001), s. 213–223.

Mering W.:

Dekret ustanawiający Dom Rekolekcyjny Diecezji Włocławskiej, „Biuletyn Kurii Diecezji Włocławskiej”, 6(2004), s. 2.

Wskazania dotyczące urlopów okolicznościowych poza okresem wakacyjnym (15.01.2004), KDWł, 87(2004), s. 23–24.

Dekret włączenia parafii Kazimierz Biskupi do dekanatu konińskiego II (22.03.2004), KDWł, 87(2004), s. 139.

Zarządzenie w sprawie ofiar za Msze binowane i trynowane (18.04.2004), KDWł, 87(2004), s. 474–475.

Ramowy program stałej formacji kapłanów diecezji włocławskiej (26.04.2004), KDWł, 87(2004), s. 259–266.

Zarządzenie w sprawie dopuszczenia do sakramentu bierzmowania (26.04.2004), KDWł, 87(2004), s. 266.

Uwagi biskupa ordynariusza dotyczące Roku Eucharystycznego 2004/2005 (20.09.2004), KDWł, 87(2004), s. 475–476.

Apel w sprawie „Ateneum Kapłańskiego” (27.09.2004), KDWł, 87(2004), s. 476–477.

O problemie czytelnictwa (30.11.2004), KDWł, 87(2004), s. 663–664.

Uwagi biskupa diecezjalnego (19.03.2005), KDWł, 88(2005), s. 160–161.

Dekret w sprawie wprowadzenia katechezy parafialnej dla młodzieży szkół ponadgimnazjalnych w diecezji włocławskiej (31.03.2005), KDWł, 88(2005), 158–161.

Sposoby przyjmowania Komunii świętej (11.04.2005), KDWł, 88(2005), s. 203–231.

Dekret w sprawie egzaminów proboszczowskich (23.11.2005), KDWł, 88(2005), s. 515–516.

List do Kanclerza Kurii informujący o zmianie tytułu pisma diecezjalnego (26.10.2005), MDWł, 89(2006), s. 2.

Nowy regulamin kurii diecezjalnej (31.10.2005), MDWł, 89(2006), s. 81–82.

Biskup diecezjalny do prezbiterów Kościoła włocławskiego, MDWł, 89(2006), s. 188–191.

Pismo w sprawie obniżenia wieku emerytalnego księży proboszczów (19.01.2006), MDWł, 89(2006), s. 191–192.

Zarządzenie w sprawie wynagrodzenia księży wikariuszy i proboszczów (20.01.2006), MDWł, 89(2006), s. 193.

Dekret ustanawiający dzień modlitw o uświęcenie kapłanów diecezji włocławskiej (29.05.2006), MDWł, 89(2006), s. 613.

Instrukcja dotycząca przygotowania młodzieży do sakramentu bierzmowania w diecezji włocławskiej (5.06.2006), MDWł, 89(2006), s. 707–710.

W sprawie kanonicznego wprowadzenia w urząd proboszcza, MDWł, 89(2006), s. 993–997.

Katechizacja dorosłych najlepszym zadaniem duszpasterskim (14.04.2007), MDWł, 90(2007), s. 429–432.

Zarządzenie w sprawie świadczeń finansowych na rzecz diecezji księży pracujących poza jej granicami (14.05.2007), MDWł, 90(2007), s. 533–534.

Dekret o utworzeniu Zarządu Nieruchomościami Diecezji Włocławskiej, MDWł, 91(2008), s. 654–658.

Statut Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej (9.11.2008), MDWł, 91(2008), s. 1115–1119.

Ordynacja wyborcza do Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej (9.11.2008), MDWł, 91(2008), s. 1119–1122.

Dekret utworzenia dekanatu konińskiego III (15.01.2009), MDWł, 92(2009), s. 176–177.

Zarządzenie w sprawie telefonii Orange (12.05.2009), MDWł, 92(2009), s. 604–605.

Zarządzenie w sprawie wakacyjnych wyjazdów księży do krajów Unii Europejskiej (22.06.2009), MDWł, 92(2009), s. 771.

Dekret erygujący Podyplomowe Studium Duchowości we Włocławku, MDWł, 92(2009), s. 771–772.

Dekret powołujący zespół redakcji „Włocławskiego Magazynu Katolickiego” (5.02.2010), MDWł, 93(2010), s. 242.

Dekret ustanawiający Zespół ds. transmisji Mszy św. w Telewizji CW24 (25.03.2010), MDWł, 93(2010), s. 370–371.

Dekret o prenumeracie „Ateneum Kapłańskiego” (1.05.2010), MDWł, 93(2010), s. 479–480.

Przypomnienie w sprawie władzy rozgrzeszania penitentów (17.03.2011), MDWł, 94(2011), s. 359.

Dekret powołujący Komitet ds. Organizacji Obchodów Jubileuszu 600-lecia Konsekracji Katedry Włocławskiej (1.12.2010), MDWł, 94(2011), s. 44–45.

Instrukcja w sprawie pogrzebu (12.09.2011), MDWł, 94(2011), s. 1021–1037.

Regulamin cmentarzy rzymskokatolickich w diecezji włocławskiej (12.09.2011), MDWł, 94(2011), s. 1057–1068.

Apel do prezbiterów i wiernych świeckich diecezji włocławskiej (13.01.2012), MDWł, 95(2012), s. 147–148.

Zarządzenia w sprawie nowych podręczników katechetycznych (28.02.2012), MDWł, 95(2012), s. 249–250.

Zarządzenie dotyczące Pierwszej Komunii Świętej i Komunii Rocznicowej (28.02.2012), MDWł, 95(2012), s. 250–251.

Regulamin Sądu Kościelnego Diecezji włocławskiej (1.07.2012), MDWł, 95(2012), s. 703–709.

Dekret powołujący redakcję „Włocławskiego Magazynu Katolickiego” w odnowionym składzie (5.11.2012), MDWł, 95(2012), s. 1177–1178.

Dekret rozwiązujący Zespół ds. transmisji Mszy św. w Telewizji CW24 (5.11.2012), MDWł, 95(2012), s. 1178.

Dekret w sprawie sposobu przeprowadzenia egzaminu proboszczowskiego (2.09.2014), MDWł, 97(2014), s. 1049–1051.

Dekret o zmianie granic administracyjnych dekanatów diecezji włocławskiej (2.02.2015), MDWł, 98(2015) s. 257–259.

Zarządzenie w sprawie centralizacji akt parafii i instytucji kościelnych diecezji włocławskiej (18.06.2015), MDWł, 98(2015), s. 763–765.

Dekret w sprawie dodatkowych kompetencji wikariusza sądowego (8.12.2015), MDWł, 99(2016), s. 56–57.

Komunikat w sprawie podjęcia współpracy z tygodnikiem „Idziemy” (21.07.2016), MDWł, 99(2016), s. 849–850.

Dekret ustanowienia Kolegiaty i utworzenia Kapituły kolegiackiej przy kościele świętych apostołów Piotra i Pawła w Ciechocinku, MDWł, 101(2018), s. 957–958.

Biskup włocławski w sprawie pożegnania księży wikariuszy w parafiach, MDWł, 101(2018), s. 961–962.

Dekret w sprawie sakramentu bierzmowania (1.09.2018), MDWł, 101(2018), s. 1073.

1.7. Dokumenty Kurii Diecezjalnej Włocławskiej

AKDWł,teczka: Sprawozdania do Rzymu „Ad Limina” z lat 1960–1968 (bez sygn. i stron).

AKDWł, teczka: Ad Limina sprzed 1992 (sprawozdanie za okres od 1.01.1987 do 31.12.1991), (bez sygn.)

AKDWł, teczka: Ad Limina 1996 (sprawozdanie za okres od 25.03.1992 do 31.12.1996), (bez sygn.).

AKDWł, teczka: Seminarium Duchowne, Statut Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku (bez sygn. i stron).

1.8. Komunikaty, informacje, homilie

Konsekracja Księdza Biskupa Sufragana. Opis konsekracji, KDWł, 46(1963) s. 233–235.

Wyszyński S., *Przemówienie żałobne Księdza Prymasa w Opolu*, KDWł, 51(1968), s. 222–226.

Wyszyński S., *Pismo ks. Prymasa. Nominacja Administratora Apostolskiego Diecezji Włocławskiej* (23.10.1968), KDWł, 51(1968), s. 236.

Uroczystości pogrzebowe we Włocławku, KDWł, 51(1968), s. 220–221.

Wikariusz Kapitulny Diecezji Włocławskiej, KDWł, 51(1968), s. 235.

Z konferencji księży dziekanów, KDWł, 52(1969), s. 121.

Program kaznodziejski dla dorosłych na rok 1969/1970, KDWł, 53(1970), s. 22–31.

Program kaznodziejski dla młodzieży na rok 1969/1970, KDWł, 53(1970), s. 31–48

Program kaznodziejski na rok 1970, KDWł, 53(1970), s. 73–83.

Nauki stanowe dla rodziców, kształtowanie postawy otwartej na znaki czasu, KDWł, 53(1970), s. 88–91.

Nauki stanowe dla młodzieży, KDWł, 53(1970), s. 91–94.

Kazania pierwszopiątkowe „Miłujcie się wzajemnie jak ja was umiłowałem”, KDWł, 53(1970), s. 94–95.

Z konferencji księży dziekanów, KDWł, 54(1971), s. 275.

Kształcenie lektorów w diecezji włocławskiej, KDWł, 55(1972), s. 95–96.

Formacja intelektualna i duszpasterska młodych kapłanów, KDWł, 57(1974) s. 182–183.

Stała formacja lektorów diecezji, KDWł, 62(1979), s. 80–81.

Formacja lektorów i ministrantów, KDWł, 64(1981), s. 78.

„Ład Boży” znów zaczął wychodzić, KDWł, 65(1982), s. 136.

Lewandowski Cz., *Komunikat do księży proboszczów*, KDWł, 66(1983), s. 124–125.

- Kaczmarek T., *Przebieg uroczystości pogrzebowych*, KDWł, 69(1986), s. 246–249.
- Glemp J., *Homilia Józefa Kardynała Glempa, Prymasa Polski wygłoszona na pogrzebie Biskupa Jana Zaręby, ordynariusza diecezji wrocławskiej*, KDWł, 69(1986), s. 255–261.
- Kongres Eucharystyczny Diecezji Wrocławskiej*, KDWł, 71(1988), s. 145–146.
- Homilia J.E. Ks. Biskupa Henryka Muszyńskiego wygłoszona z okazji pielgrzymki kapłanów do Bazyliki Kaliskiej*, KDWł, 73(1990), s. 138–142.
- Wizyta papieża Jana Pawła II w diecezji wrocławskiej*, KDWł, 73(1990), s. 149–176.
- Dekret Nuncjatury Apostolskiej o ustanowieniu i określeniu nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji (25.03.1992)*, KDWł, 75(1992), s. 51–63.
- Komunikat Nuncjatury Apostolskiej w Polsce z dnia 25.03.1992 r.*, KDWł, 75(1992), s. 63–68.
- Komunikat Kurii Diecezjalnej we Wrocławku*, KDWł, 86(2003), s. 199–200.

1.9. Ustawy i rozporządzenia

- Ustawa z dnia 28 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz. U. Nr 41, poz. 324.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. 1989 r. Nr 29, poz. 155.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 1989 r. Nr 29, poz. 154.
- Ustawa z dnia 7 września 1990 r. o systemie oświaty, Dz. U. 2004 r. Nr 256, poz. 2572, regulowana Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. 1992 Nr 36, poz. 155.
- Ustawa o systemie oświaty, 7.09.1991, Dz. U. 2004 r. Nr 256, poz. 2572.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Dz. U. 1993 r. Nr 7, poz. 34.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 1 sierpnia 2001 r. w sprawie sposobu prowadzenia ewidencji grobów § 1, Dz. U. 2001 r. nr 90, poz. 1013.

2. Literatura przedmiotu³

- Abraham W., *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII wieku*, Lwów 1893.

³ Literaturę uporządkowano alfabetycznie.

- Adamczyk J., *Dziekan a duchowieństwo dekanalne. Aspekt prawno-duszpasterski*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 2(2017), s. 7–32.
- Adamczyk J., *Katechizacja parafialna w świetle obowiązujących przepisów kościelnych*, „Studia Warmińskie”, 53(2016), s. 125–144.
- Adamczyk J., *Kompetencje legislacyjne biskupa diecezjalnego w zakresie munus sanctificandi*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 20(2010), nr 1, s. 187–208.
- Adamczyk J., *Obowiązek przyjęcia sakramentu bierzmowania przez nupturientów (kan. 1065 § 1 KPK)*, „Ius Matrimoniale”, 13(2008), nr 19, s. 145–162.
- Adamczyk J., *Organizacja katechezy w diecezji*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 2(2015), s. 7–28.
- Adamczyk J., *Urząd dziekana w aspekcie prawnokanonicznym*, AnCan, 13(2017), s. 9–37.
- Adamowicz L., *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu prawa kanonicznego oraz Kodeksu kanonów Kościołów wschodnich*, Lublin 1999.
- Agar J.T. Martin de, *Elementi di Diritto Canonico*, Roma 2008.
- Agar J.T. Martin de, *Kult świętych, obrazów i relikwii*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 887–889.
- Agar J.T. Martin de, *Miejsca święte*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 898–920.
- Agar J.T. Martin de, *Sakramentalia*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 873–879.
- Alonso J.A. Fuentes, *Środki społecznego przekazu, w szczególności książki*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 628–638.
- Andrzejewski R., *Szkic do duchowego portretu biskupów włocławskich*, AK, 102(1984), z. 451, s. 353–364.
- Arrieta J.I., *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*, Milano 1997.
- Bączek R., *Recepcja uchwał Soboru Watykańskiego II oraz norm Kodeksu prawa kanonicznego w prawie partykularnym Kościoła łomżyńskiego*, Warszawa – Łomża 2010.
- Bączkiewicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1–2, Opole 1957–1958.
- Biskup Senior Bronisław Dembowski*, w: RDWł 2011, red. A. Niemira, Włocławek 2011, s. 17.
- Biskup Senior Bronisław Dembowski*, w: RDWł 2017, red. A. Niemira, Włocławek 2017, s. 19.

- Biskup Włocławski Wiesław Alojzy Mering*, w: RDWł 2017, red. A. Niemira, Włocławek 2017, s. 11–14.
- Biskup włocławski Wiesław Alojzy Mering*, w: RDWł 2019, red. A. Niemira, Włocławek 2019, s. 12–13.
- Borucki J., *Kapituła katedralna i Rada Kapłańska – stary i nowy senat biskupa diecezjalnego*, StWł, 9(2009), s. 244–256.
- Borucki J., *Postanowienia nieukończonego synodu diecezji włocławskiej biskupa Jana Zaręby o posłudze kapłanów we wspólnocie parafialnej*, StWł, 13(2011), s. 125–138.
- Borucki J., *Przygotowania, przebieg i uchwały synodu diecezji włocławskiej z 1967 roku*, StWł, 11(2009), s. 255–270.
- Borucki J., *Rada kapłańska wyrazem udziału prezbiterów w życiu Kościoła partykularnego*, AK, 134(2000), s. 444–458.
- Borucki J., *Recepcja kościelnego prawa powszechnego w ustawodawstwie i działalności duszpasterskiej diecezji włocławskiej po Soborze Watykańskim II*, Włocławek 2012.
- Borucki J., *Wkład synodów biskupa Hieronima Rozrażewskiego w dzieło recepcji Soboru Trydenckiego*, Warszawa 1998 (mps. w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku).
- Borutka T., *Spółeczna rola proboszcza w parafii*, „Seminare”, 20(2004), s. 343–356.
- Bronisław Dembowski, *84. biskup włocławski*, KDWł, 75(1992), s. 122–123.
- Burczak K., *Zasada jedności władzy w Kościele*, „Teologiczne Studia Siedleckie”, 8(2011), s. 55–63.
- Calvo J., *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, w: *Codex Iuris Canonici. Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 440–474.
- Celary I., *Tajemnica Eucharystii w wypowiedziach Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 6(2007), nr 2(11), s. 5–22.
- Chat E., *Hierarchiczne kapłaństwo biskupów i prezbiterów*, KST, 9(2010), s. 7–22.
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 1, Roma 1987.
- Chodyński S., *Konsystorze w diecezji kujawsko-pomorskiej*, Włocławek 1914.
- Chodyński S., *Włocławska diecezja*, w: *Encyklopedia kościelna*, t. 32, red. M. Nowodworski, Płock 1913, s. 55–80.
- Chodyński Z., *Statua synodalia dioecesis Wladislaviensis et Pomeranie*, Warszawa 1890.

- Cieślak B., *Biskup Antoni Pawłowski jako pasterz diecezji włocławskiej*, StWł, 2(1999), s. 319–327.
- Cieślak B., *Objęcie rządów. Ingres do Katedry*, KDWł, 53(1970), s. 109–119.
- Composta D., *De catechetica institutione*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 486–494.
- Czaplewski P., *Wykaz oficjałów gdańskich i pomorskich od 1467–1824*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 19(1912) s. 3–128.
- Czyżewski B., *W służbie Słowu Bożemu*, w: *Ja jestem Józef brat wasz. Księga pamiątkowa ku czci Arcybiskupa Henryka Józefa Muszyńskiego Metropolity Gnieźnieńskiego w 65. rocznicę urodzin*, red. W. Chrostowski, Warszawa 1998, s. 13–19.
- D’Ostilio F., *I fedeli*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 116.
- D’Ostilio F., *I luoghi sacri*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 355–356.
- D’Ostilio F., *I rettori delle chiese e i cappellani*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 206.
- D’Ostilio F., *I sacramentali*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 349.
- D’Ostilio F., *I vescovi diocesani*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 175–177.
- D’Ostilio F., *I vicari foranei*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 205.
- D’Ostilio F., *I vicari parrocchiali*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 204.
- D’Ostilio F., *Il matrimonio principi teologico-giuridici*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 321.
- D’Ostilio F., *Il sacramento dell’unzione degli infermi*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 311.
- D’Ostilio F., *Il sacramento della penitenza*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 305.
- D’Ostilio F., *La curia diocesana*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 189.
- D’Ostilio F., *La liturgia delle ore*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 350.
- D’Ostilio F., *Le esequie ecclesiastiche*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 351.

- D'Ostilio F., *Le parrocchie, i parroci e i vicari parrocchiali*, w: *Prontuario del Codice di Diritto Canonico*, Roma 2011, s. 201–203.
- Damizia G., *De sacramento paenitentiae*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 581–599.
- Deregowski S., *Życiorys biskupa Wiesława Alojzego Meringa*, w: *Sprawiedliwość, pokój i radość w posługiwaniu biskupim. Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji Księdza Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Niemira, K. Rulka, J. Szymański, Włocławek 2010, s. 13–18.
- Domaszk A., *Uprawnienie duchownych do przepowiadania Słowa Bożego w świetle Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, PK, 50(2007), nr 3–4, s. 51–67.
- Drews K., *Posługa biskupa we współczesnym Kościele*, „Studia Gdańskie”, 25(2009), s. 35–49.
- Dudziak J., *Synod diecezjalny, jego struktura i rola w Kościele partykularnym*, „Colloquium Salutis”, 16(1984), s. 47–79.
- Dudziak J., *Kanoniczna rola proboszcza. Realizacja podstawowych zadań kościelnych: nauczania, uświęcania, rządzenia*, Tarnów 2001.
- Dullak K., *Zjawisko synodalności w Polsce po Soborze Watykańskim II*, Szczecin 2007.
- Dyduch J., *Synodalność jako forma uczestnictwa we władzy kościelnej*, AnCan, 5(2009), s. 43–57.
- Dzierżon G., *Interpretacja autentyczna ustaw kościelnych*, „Seminare”, 24(2007), s. 191–204.
- Fąka M., *Rada Kapłańska nowym senatem biskupa diecezjalnego*, PK, 21(1978), nr 3–4, s. 41–69.
- Fiałek J., *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1984.
- Fiejdasz-Buczek L., *Pojęcie relikwii oraz kanoniczne rozpoznanie, przeniesienie i konserwacja doczesnych szczątków służb bożych według instrukcji kongregacji spraw kanonizacyjnych z 8 grudnia 2017 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 28(2018), nr 3, s. 193–207.
- Frątczak W., *Diecezja włocławska*, w: RDWł 1991, Włocławek 1991, s. 27–48.
- Frątczak W., *Wykaz kapłanów diecezji włocławskiej, którzy zostali inkardynowani ipso facto do diecezji kaliskiej w dniu 25 marca 1992 r.*, KDWł, 75(1992), s. 69–81.
- Gerosa L., *Prawo Kościoła*, Poznań 1999.
- Gładyszewski Ł., *Laudatio in honorem Archiepiscopi de rebus ab Ipso genestis gerendisque*, w: *Minister verbi: Liber sollemnis Excellentissimo domino domino*

- Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi ad honorandum decimum quantum eiusdem Vita lustrum explentum dedicatus oblatusque*, Gnesnae 2003, s. 11–22.
- Góralski W., *Struktury synodalne i kolegialne w Kościele partykularnym według KPK Jana Pawła II*, StPł, 14(1986), s. 54–68.
- Góralski W., *Drugi synod diecezji włocławskiej*, AK, 125(1995), z. 1(518), s. 71–83.
- Góralski W., *Przedmiot kanonicznej zgody małżeńskiej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 34(2001), s. 173–183.
- Górecki E., *Najświętsza Eucharystia*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 83–140.
- Górski K., *Topografia średniowiecznej Kruszwicy*, „Materiały Wczesnośredniowieczne”, 2(1953), s. 37–63.
- Graczyk K., *Prawno-społeczna funkcja proboszcza w świetle przepisów prawa Kościoła katolickiego*, StWł, 13(2011), s. 71–80.
- Gręźlikowski J., *Dziekani w ustawodawstwie synodalnym diecezji włocławskiej*, PK, 52(2009), nr 1–2, s. 255–319.
- Gręźlikowski J., *Biskup Wiesław Alojzy Mering – Pasterz Kościoła Włocławskiego w dziesięciolecie działalności pasterskiej (2003–2013)*, MDWł, 96(2013), s. 49–156 [numer specjalny].
- Gręźlikowski J., *Henryk Józef Muszyński Pasterzem Kościoła Włocławskiego (1987–1992)*, w: *Minister verbi: Liber sollemnis Excellentissimo domino domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi ad honorandum decimum quantum eiusdem Vita lustrum explentum dedicatus oblatusque*, Gnesnae 2003, s. 829–873.
- Gręźlikowski J., *Kościół w Polsce i diecezja włocławska w nowych strukturach administracyjnych*, w: *W służbie Kościołowi i nauce. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Stanisławowi Olejnikowi*, red. J. Bagrowicz, T. Lewandowski, Z. Pawlak, K. Rulka, I. Werbiński, Włocławek 1994, s. 70–79.
- Gręźlikowski J., *Odnowa prawa kanonicznego w perspektywie aggiornamento*, w: *Sobór Watykański II. Inspiracje i wpływ na Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku*, red. K. Burczak, Lublin 2006, s. 37–60.
- Gręźlikowski J., *Proces Męczenników Kościoła w Polsce z okresu II wojny światowej*, KDWł, 77(1994), s. 97–114.
- Gręźlikowski J., *Przepisy prawne odnośnie ofiar mszalnych*, KDWł, 72(1989), s. 20–28.
- Gręźlikowski J., *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000.

- Grzesiak K., *Relacje państwo – Kościół katolicki na terenie diecezji włocławskiej w latach 1945–1989*, Toruń 2009.
- Gumowski M., *Biskupstwo kruszwickie w XI wieku*, Poznań 1921.
- Gutierrez J.L., *Kościół partykularne oraz ich zespoły*, w: *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 333–370.
- Iwańczak S., *Rady, które wspierają biskupa diecezjalnego*, *AnCan*, 13(2017), s. 73–90.
- Janczewski Z., *Bierzmowanie – sakrament chrześcijańskiej dojrzałości, czy pożegnania z Kościołem?*, *PK*, 51(2008), nr 3–4, s. 209–225.
- Janczewski Z., *Dopuszczenie do sakramentów wtajemniczenia osoby w nieregularnej sytuacji małżeńskiej*, w: *Droga do „Amoris laetitia”*, red. P. KroczeK, Kraków 2017, s. 47–68.
- Janczewski Z., *Ewolucja przepisów dotyczących pogrzebu kościelnego od Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r.*, *PK*, 43(2000), nr 1–2, s. 123–140.
- Janczewski Z., *Przyjmujący sakrament namaszczenia chorych*, *PK*, 55(2012), nr 4, s. 39–56.
- Janczewski Z., *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*, Warszawa 2004.
- Janczewski Z., *Ważność sprawowania sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego uzdrowienia i święceń w porządku prawnym Kościoła katolickiego*, Warszawa 2011.
- Januchowski A., *Wybrane zagadnienia związane z reprezentacją parafii przez proboszcza na gruncie prawa kanonicznego i polskiego*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*”, 11(2008), s. 211–236.
- Jazdzewski K., *Gdańsk X–XIII w. na tle Pomorza wczesnośredniowiecznego*, red. G. Labuda, Warszawa 1958.
- Kalinowski M., *Podmiot duszpasterstwa*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1, red. R. Kamiński, Lublin 2000, s. 345–421.
- Kamiński R., *Reforma papieskich instytucji do spraw komunikacji społecznej*, *PK*, 60(2017), nr 2, s. 35–52.
- Kantor R., *Odmówienie pogrzebu w Kościele łacińskim. Normy kanoniczne i praktyka duszpasterska*, w: *Człowiek chory i umierający. Możliwości wsparcia i formy pomocy*, red. J. Stala, Kraków 2014, s. 153–164.
- Kantor R., *Prezbiter jako podmiot odpowiedzialny za przepowiadanie słowa Bożego w świetle obowiązującego magisterium Kościoła*, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*”, 65(2012), nr 4, s. 311–326.
- Kętrzyński W., *Biskupstwa i klasztor w Polsce*, „*Przewodnik Naukowy i Literacki*” 1891.

- Kłoczowski J., *Uwagi wstępne. Chrześcijaństwo polskie XVI–XVIII wieku*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, red. J. Kłoczowski, Kraków 1970, s. 39–53.
- Konecki K., *Problematyka Liturgii godzin i sakramentaliów w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego*, StWł, 7(2004), s. 120–131.
- Kosowski S., *Kapłani współpracownikami biskupa w świetle soborowych uchwał*, PK, 14(1971), nr 1–2, s. 75–86.
- Krajczyński J., *Duszpasterz w służbie komunii małżeńskiej*, „Ius Matrimoniale”, 12(2007), nr 18, s. 113–144.
- Krajczyński J., *Troska o zachowanie przez małżonków ducha chrześcijańskiego*, „Ius Matrimoniale”, 10(2005), nr 16, s. 157–191.
- Krakowiak C., *Dobrodziejstwa odnowy liturgii po Vaticanum II i jej pozytywna ocena*, „Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża”, 36(2018), s. 409–424.
- Kraszewski Z., *Biskup Antoni Pawłowski – Teolog*, w: *Chrześcijaninie*, t. 2, red. B. Bejze, Warszawa 1976, s. 135–142.
- Kraszewski Z., *Biskup Teolog*, AK, 71(1968), s. 363–370.
- Krawczyk W., *Dziekan we wspólnocie dekanalnej*, StPł, 8(1980), s. 61–75.
- Krawczyk W., *Proboszcz pasterzem wspólnoty parafialnej*, StPł, 9(1981), s. 223–242.
- Krukowski J., *Biskupi*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 229–272.
- Krukowski J., *Dziekani*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 463–466.
- Krukowski J., *Kościół partykularne oraz ich zespoły*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 216–279.
- Krukowski J., *Kuria diecezjalna*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 344–381.
- Krukowski J., *Miejsca i czasy święte*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 411.
- Krukowski J., *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 409–463.
- Krukowski J., *Rektorzy kościołów i kapelani*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 467–478.
- Krukowski J., *Sakrament pokuty*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 140–181.

- Krukowski J., *Święcenia*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 205–249.
- Krukowski J., *Wierni chrześcijanie*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 15–155.
- Krzywda J., *Sakramenty*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 15–83.
- Krzywda J., *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, w: *Biskup pasterz diecezji*, red. P. Majer, Kraków 2003, s. 7–22.
- Kujawski W., *Biskup Bronisław Dembowski ordynariusz włocławski*, w: *Prawda i miłość. Księga pamiątkowa ku czci Biskupa Bronisława Dembowskiego na złoty jubileusz kapłaństwa*, red. R. Andrzejewski, W. Hanc, Z. Pawlak, K. Rulka, L. Urbański, Włocławek 2003, s. 59–71.
- Kujawski W., *Diecezja kruszwicka, jej początki i przeniesienie do Włocławka*, *StWł*, 9(2006), s. 329–341.
- Kujawski W., *Diecezja włocławska – jej miejsce w Kościele polskim i dziejach narodu*, *KDWł*, 69(1986), s. 124–131.
- Kujawski W., *Diecezja włocławska i jej granice w dokumentach Stolicy Apostolskiej*, w: *Jan Paweł II Apostoł prawdy*, red. J. Kędzierski, Włocławek 2005, s. 188–199.
- Kujawski W., *Historia diecezji włocławskiej*, w: *RDWł* 2011, red. A. Niemira, Włocławek 2011, s. 41–82.
- Kujawski W., *Pięćdziesiąt lat w służbie Kościoła*, *KDWł*, 67(1984), s. 166–172.
- Kujawski W., *Zarys dziejów diecezji włocławskiej*, w: *Diecezja włocławska 2000*, Włocławek 2001, s. 15–49.
- Kumor B., *Archidiaconat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1985, kol. 869–873.
- Kumor B., *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939)*, *ABMK*, 19(1969–1971), s. 271–351.
- Kumor B., *Historia Kościoła*, t. 8, Lublin 2004.
- Kwiatkowski P., *Małżeństwo i rodzina – relacje wiary w świetle nauki Soboru Watykańskiego II i Katechizmu Kościoła katolickiego*, „*Fides et ratio*”, 15(2013), nr 3, s. 5–18.
- Lewicki A., *Mieszko II*, „*Rozprawy Akademii Umiejętności*”, t. 5, 1876.
- Librowski S., *Kapituła katedralna włocławska*, Warszawa 1949.
- Librowski S., *Krótki zarys historii diecezji włocławskiej*, Włocławek 1960 (mps. w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku).
- Librowski S., *Synody diecezji włocławskiej*, *KDWł* 50(1967), s. 82–94.

- Librowski S., *Wizytacje diecezji włocławskiej*, cz. 1, t. 1, z. 1, ABMK, 8(1964), s. 5–186.
- Łaguna S., *Pierwsze wieki Kościoła polskiego*, w: *Pisma Stosława Łaguny*, Warszawa 1915, s. 255–276.
- Maj Z., *Nadzwyczajny szafarz chrztu*, WSP, 34(2017), nr 1, s. 9–24.
- Maj Z., *Ochrona prawna tajemnicy spowiedzi*, WSP, 38(2018), nr 1, s. 45–64.
- Majdański K., *Biskup Antoni Pawłowski – pasterz diecezji*, w: *Chrześcijananie*, t. 2, red. B. Bejze, Warszawa 1976, s. 143–151.
- Majer P., *Pogrzeb symboliczny po donacji zwłok na cele naukowe – aspekty prawnokanoniczne*, AnCan, 12(2016), s. 91–114.
- Majer P., *Pozostałe akty kultu Bożego*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 369–427.
- Małunowiczówna L., *Biskup Antoni Pawłowski – kapłan*, w: *Chrześcijananie*, t. 2, red. B. Bejze, Warszawa 1976, s. 153–186.
- Marchetti G., *La curia come organo di partecipazione al. Ministero pastorale del vescovo diocesano*, „Periodica de Re Canonica”, 89(2000), s. 565–591.
- Marciniak E., *W trosce o przyszłość polskiej wsi i rolnictwa. Biskup Roman Andrzejewski jako Krajowy Duszpasterz Rolników*, StWł, 6(2003), s. 90–99.
- Miras J., Canosa J., Baura E., *Compendio di diritto amministrativo canonico*, Roma 2007.
- Misztal H., *Prawo rodziców do wychowania dzieci według własnych przekonań*, „Teka Komisji Prawniczej”, 2(2009), s. 64–75.
- Miziński A.G., *Rola i znaczenie synodu diecezjalnego – aspekty prawno-duszpasterskie*, referat wygłoszony podczas IX Diecezjalnego Forum Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich dnia 30.09.2017 w Tarnowie, <https://synodtarnow.pl/pobierz/> [21.09.2018].
- Monni P., *De instrumentis communicationis socialis et in specie de libris*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 506–515.
- Monni P., *De sacramento unctionis infirmorum*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 600–604.
- Na dziesięciolecie Arcypasterza Diecezji*, KDWł, 6(1963), s. 135–145.
- Nowicki T., *Oficjalat*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2010, kol. 406.
- Ochotny P., *Pasterski urząd proboszcza*, WSP, 12(2017), nr 4(37), s. 117–135.
- Orlandi G., *De liturgia horarum*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 691–692.

- Orlandi G., *De sacramentalibus*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 688–691.
- Oroń M., *Biskup głosi słowo i nauczycielem wiary w myśl kan. 386 KPK/83*, „Kortowski Przegląd Prawniczy”, 2015, nr 1, s. 65–70.
- Pałucki J., *Communio – twórczy charakter synodów w Kościele pierwszych wieków*, w: *Synod Pięćdziesiątnicą Kościoła*, red. A. Jarosiewicz, Wrocław 2009, s. 29–53.
- Paolis V. de, *Il Sacramento della penitenza*, w: *La funzione di santificare della Chiesa*, Milano 1995, s. 127–141.
- Pastuszko M., *Obowiązek przyjęcia sakramentu bierzmowania*, PK, 32(1989), nr 1–2, s. 79–95.
- Pastuszko M., *Pojednanie penitenta z Bogiem i Kościołem (kan. 960)*, PK, 42(1999), nr 1–2, s. 3–56.
- Pastuszko M., *Pojęcie Najświętszej Eucharystii (kan. 897)*, KST, 5(2006), s. 107–122.
- Pastuszko M., *Pojęcie Najświętszej Eucharystii (kan. 897)*, PK, 48(2005), nr 3–4, s. 17–34.
- Pastuszko M., *Szafarstwo Najświętszej Eucharystii (kanony 897–911)*, PK, 37(1994), nr 1–2, s. 73–161.
- Pastuszko M., *Szafarz Eucharystii*, PK, 30(1987), nr 3–4, s. 29–48.
- Pastuszko M., *Szafarz sakramentu bierzmowania*, PK, 33(1990), nr 1–2, s. 101–132.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2010.
- Pawluk, T., *Sprawowanie Eucharystii według nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, PK, 30(1987), nr 3–4, s. 3–28.
- Pawluk T., *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, PK, 34(1991), nr 1–2, s. 25–36.
- Pawłowski A., *Idea Kościoła w ujęciu rosyjskiej teologii i historiozofii*, Warszawa 1935.
- Pawłowski A., *Dogmat Niepokalanego Poczęcia w Oświeceniu nowszych prawosławnych teologów rosyjskich*, Warszawa 1930.
- Pieronek T., *Rada Kapłańska wyrazem soborowej odnowy*, PK, 12(1969), nr 3–4, s. 3–28.
- Pighin B.F., *Diritto sacramentale*, Venezia 2006.
- Podział administracyjny Kościoła w Polsce*, w: *Konferencja Episkopatu Polski. Informator 2017*, red. P. Rytel-Andrianik, Tarnów 2017, s. 176.
- Potocki A., *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, 5(2006), nr 2(9), s. 84–100.

- Ptak R., *Eucharystia – tajemnica wiary powierzona Kościołowi: adhortacja apostołska Benedykta XVI „Sacramentum caritatis” w świetle kanonu 897*, PK, 50(2007), nr 3–4, s. 291–308.
- Ptak R., *Sakrament namaszczenia chorych – teologiczno-prawne aspekty kanonów 998–1007 KPK/1983*, PK, 52(2009), nr 3–4, s. 303–316.
- „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 2011, red. A. Niemira, Włocławek 2011.
- „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 2017, red. A. Niemira, Włocławek 2017.
- „Rocznik Diecezji Włocławskiej” 2019, red. A. Niemira, Włocławek 2019.
- Rogała K., *Działalność synodalna w diecezji włocławskiej po Soborze Watykańskim II jako odpowiedź na potrzebę recepcji uchwał soborowych w Kościele partykularnym*, WSP, 12(2017), nr 1(34), s. 71–88.
- Rogała K., *Posługa biskupa diecezjalnego w świetle przepisów Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku (kan. 381–402)*, WSP, 13(2018), nr 2(39), s. 177–198.
- Rogała K., *Rada kapłańska jako przejaw kolegialności w Kościele partykularnym na przykładzie diecezji włocławskiej*, „Teologia i Człowiek”, 44(2018), s. 97–120.
- Rogała K., *Rola i posługa instytutów życia konsekrowanego w diecezji włocławskiej*, WSP, 12(2017), nr, 4(37), s. 155–177.
- Rogała K., *Synod diecezjalny, jego historia, struktura i znaczenie w Kościele (refleksja kanoniczno-pastoralna)*, WSP, 10(2015), nr 4(29), s. 153–168.
- Rozkrut T., *Synod diecezjalny w historii i życiu Kościoła*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 16(1998), s. 101–118.
- Rulka K., „Ład Boży” w latach 1982–1997, StWł, 13(2011), s. 248–272.
- Rulka K., *Nauczanie religii we Włocławku od 1945 r.*, KDWł, 82(1999), s. 526–528.
- Saj M., *Prawo człowieka do wychowania a wychowawczy obowiązek państwa i kościoła*, „Studia Redemptorystowskie”, 3(2005), s. 229–244.
- Sirna G., *De cultusanctorum, sacrarum imaginum et reliquiarum*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 696–697.
- Sirna G., *De exequiis ecclesiasticis*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 692–696.
- Sirna G., *De voto et iureiurando*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 697–702.
- Sitarz M., *Podstawowe zasady w sprawowaniu władzy ustawodawczej biskupa diecezjalnego*, w: *II Polski Synod Plenarny a synody diecezjalne*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, A. Pastwa, Lublin 2015, s. 93–117.

- Sitarz M., *Rada Kapłańska i kolegium konsultorów*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 381–395.
- Sitarz M., *Synod diecezjalny*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2, cz. 1: *Lud Boży*, Poznań 2005, s. 333–344.
- Sitarz M., *Wymogi stanowienia prawa w Kościele partykularnym. Zarys problematyki*, „Biuletyn SKP”, nr 26, s. 85–93.
- Sławiński H., *Liturgiczne przepowiadanie Słowa Bożego jako jedno z naczelných zadań posługi kapłańskiej*, KST, 1(2002), nr 2, s. 158–171.
- Sobański R., *Osoby fizyczne i prawne*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 1, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 163–201.
- Solarczyk M., *Instytucjonalne organy Kościołów partykularnych*, w: *Ustrój Kościoła rzymskokatolickiego*, red. W. Jakubowski, M. Solarczyk, Warszawa 2002, s. 182–184.
- Stachura E., *Życiorys Biskupa Jana Zaręby*, KDWł, 69(1986), s. 269–272.
- Stawniak H., *Jedność i nierozzerwalność małżeństwa*, PK, 34(1991), nr 1–2, s. 103–120.
- Stawniak H., *Uprawnienie – obowiązek zrodzenia i wychowania potomstwa w świetle kanonicznego prawa małżeńskiego*, PK, 32(1989), nr 3–4, s. 125–142.
- Stawniak H., *Wspólnotowy charakter małżeństwa w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, PK, 31(1988), nr 3–4, s. 109–130.
- Steczkowski P., *Szafarz sakramentu bierzmowania*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”, 5(1998), s. 331–341.
- Subera I., *Terytorium diecezji włocławskiej i pomorskiej*, PK, 4(1961), s. 681–768.
- Sułkowski Z., *Chrzest Polski*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, cz. 1, red. M. Rechowicz, Lublin 1969, s. 23–74.
- Suosa Costa A., *De curia dioecesana*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 276–293.
- Suosa Costa A., *De paroeciis, de parochis et de vicariis paroecialibus*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 313–334.
- Syczewski T., *Kult świętych oraz obrazów świętych i relikwii w obowiązującym prawodawstwie kościoła łacińskiego*, „Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża”, 26(2008), s. 289–298.
- Syczewski T., *Sakrament chrztu świętego*, „Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża”, 15(1997), s. 155–176.

- Syryjczyk J., *Nauczanie katechetyczne w świetle przepisów prawa kanonicznego*, PK, 30(1987), nr 1–2, s. 187–197.
- Syryjczyk J., *Przepowiadanie słowa Bożego i nauczanie katechetyczne według norm nowego prawa kościelnego*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 126–138.
- Szewczyk L., *Treść przepowiadania do poszukujących Boga na przykładzie listów pasterskich biskupów Francji i Włoch*, „Polonia Sacra”, 22(2018), nr 1(50), s. 47–66.
- Sztafrowski E., *Biskupi koadiutorzy i pomocniczy*, PK, 22(1979), nr 3–4, s. 55–79.
- Sztafrowski E., *Odnowione przepisy prawnoliturgiczne sakramentu namaszczenia chorych*, PK, 19(1976), nr 3–4, s. 65–80.
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 2–3, Warszawa 1985; t. 4, Warszawa 1986.
- Sztafrowski E., *Ponadparafialni współpracownicy biskupa diecezjalnego*, PK, 35(1992), nr 3–4, s. 25–56.
- Sztafrowski E., *Pozycja proboszcza w prawie kodeksowym*, PK, 35(1992), nr 1–2, s. 35–69.
- Sztafrowski E., *Wikariusze parafialni w prawie kodeksowym*, PK, 34(1991), nr 1–2, s. 55–85.
- Sztafrowski E., *Zmiany w prawie kodeksowym dotyczące święceń*, PK, 12(1969), nr 3–4, s. 29–78.
- Szymański J., *Granice diecezji włocławskiej na przestrzeni wieków (1013–1925)*, (msp w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku).
- Święcenia biskupie oraz ingres biskupa Meringa, KDWł, 86(2003), s. 256–258.
- Tazbirowa J., *Początki biskupstwa na Kujawach*, „Przegląd Historyczny”, 53(1962), s. 229–243.
- Tomasik P., *Nowe wyzwania dla katechezy i kształcenia religijnego w szkole*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, 12(1999), s. 243–258.
- Torre G. dalla, *De christifidelibus*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 111–115.
- Urban W., *Dzieje ustroju Kościoła na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 1, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań – Warszawa 1979, s. 480–496.
- Urbański L., *Chrzest dziecka w sytuacjach stanowiących trudności dla proszących o chrzest i dla duszpasterzy*, MDWł, 90(2007), s. 1114–1123.
- Vergari P., *De temporibus sacris*, w: *Commento al Codice di Diritto Canonico*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 714–715.

- Wenz W., *Kodeksowe wspólne prawa i obowiązki duchownych w Kościele katolickim*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, 8(2000), nr 1, s. 199–217.
- Wenz W., *Recepcja norm prawa powszechnego o szafarzu sakramentu chrztu świętego w prawie partykularnym wybranych synodów diecezjalnych w Polsce*, PK, 49(2006), nr 3–4, s. 87–119.
- Wojciechowsy M. i Z., *Polska Piastów. Polska Jagiellonów*, Poznań 1946.
- Wojciechowski T., *Szkice historyczne z XI wieku*, Warszawa 1953.
- Wójcik W., *Rada Kapłańska*, AK, 71(1968), s. 221–233.
- Wroceński J., *Gwarancje dostępu Kościoła do środków społecznego przekazu*, PK, 53(2010), nr 3–4, s. 289–305.
- Wroceński J., *Kościół partykularny w perspektywie pokodeksowej*, w: *30 lat od promulgacji Kodeksu prawa kanonicznego*, red. A. Domaszk, Warszawa 2014, s. 9–40.
- Wroceński J., *Obowiązki pasterskie biskupa diecezjalnego*, PK, 51(2008), nr 3–4, s. 119–145.
- Wroceński J., *Rada Kapłańska według Kodeksu prawa kanonicznego*, PK, 36(1993), nr 1–2, s. 19–40.
- Wroceński J., *Rola i zadania prezbiterium w życiu Kościoła partykularnego*, Warszawa 1998.
- Wyczawski H., *Kościół w odrodzonym Państwie Polskim (1918–1939)*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 2, red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań – Warszawa 1979, s. 22–44.
- Zubert B., *Sakrament namaszczenia chorych*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3, cz. 2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 182–205.
- Zurowski M., *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. 2, Warszawa 1979.
- Zurowski M., *Ważniejsze zagadnienia dotyczące duchowieństwa w nowym Kodeksie 1983 r.*, w: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Syryjczyk, Warszawa 1985, s. 77–86.
- Życiorys biskupa Henryka Muszyńskiego Ordynariusza diecezji włocławskiej, KDWł, 71(1988), s. 5.
- Życiorys Biskupa Jana Zaręby, KDWł, 53(1970), s. 100–102.
- Życiorys Biskupa prof. dr. hab. Bronisława Dembowskiego, w: *Prawda i miłość. Księga pamiątkowa ku czci Biskupa Bronisława Dembowskiego na złoty jubileusz kapłaństwa*, red. R. Andrzejewski, W. Hanc, Z. Pawlak, K. Rulka, L. Urbański, Włocławek 2003, s. 15–18.
- Życiorys biskupa Wiesława Meringa, KDWł, 86(2003), s. 251–252.